

ŠTO NAKON SREDNJE?

Želje, planovi i
stavovi hrvatskih
srednjoškolaca

Zrinka Ristić Dedić i Boris Jokić (ur.)

agencija za znanost i visoko obrazovanje

agencija za znanost i visoko obrazovanje

Impressum

Što nakon srednje? Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca

Nakladnik:

Agencija za znanost i visoko obrazovanje

Za nakladnika:

prof. dr. sc. Jasmina Havranek, v. d. ravnatelja

Urednici:

Zrinka Ristić Dedić i Boris Jokić

Autori poglavlja:

Nikola Baketa, Boris Jokić, Ivana Jugović, Iva Odak, Marko Kovačić,
Saša Puzić, Zrinka Ristić Dedić, Josip Šabić

Recenzenti:

izv. prof. dr. sc. Bojana Ćulum Ilić, Odsjek za pedagogiju,
Filozofski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci
red. prof. dr. sc. Gordana Kuterovac Jagodić, Odsjek za psihologiju,
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Suradnici na projektu:

Igor Drvodelić, Ankica Trogrlić, Iva Perković

Lektura:

Petra Glavor Petrović

Dizajn:

Prospekt d.o.o., Rijeka

Naklada:

500 kom.

ISBN 978-953-7584-16-0

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu pod brojem 001036003

Agencija za znanost i visoko obrazovanje

Unapređenje sustava osiguravanja
i unapređenje kvalitete visokog obrazovanja

Publikacija je tiskana u okviru projekta SKAZVO (Unapređenje sustava osiguravanja i unapređenje kvalitete visokog obrazovanja) financiranog iz Europskog socijalnog fonda.
Vrijednost projekta je 20.391.217,54 kuna od čega je 85% izravna dodjela AZVO-u iz Europskog socijalnog fonda (Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2014. - 2020.).

Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autora i ne izražavaju nužno mišljenje Agencije.
Imenice *pristupnik*, *kandidat*, *upisnik*, *učenik*, *student* u ovoj studiji podrazumijevaju oba spola.

Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Agencije za znanost i visoko obrazovanje.

ŠTO NAKON SREDNJE?

Želje, planovi i
stavovi hrvatskih
srednjoškolaca

Zrinka Ristić Dedić i Boris Jokić (ur.)

Zagreb, 2019. godine

Sadržaj

1. ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI HRVATSKIH SREDNJOŠKOLACA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE – UVODNA RAZMATRANJA	6
--	---

Zrinka Ristić Dedić i Boris Jokić

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA PRIJELAZA IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE – UPOTREBA NACRTA MIJEŠANOG MODELA	14
--	----

Boris Jokić i Zrinka Ristić Dedić

3. OBRAZOVNA PERSPEKTIVA – ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI HRVATSKIH SREDNJOŠKOLACA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE	34
---	----

Boris Jokić

4. RODNA PERSPEKTIVA – ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI UČENICA I UČENIKA ZAVRŠNIH RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE.....	64
---	----

Ivana Jugović

5. PERSPEKTIVA DRUŠTVENOG PODRIJETLA – ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI UČENIKA ZAVRŠNIH RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE	84
--	----

Iva Odak i Saša Puzić

6. LOKACIJSKA PERSPEKTIVA – ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI UČENIKA ZAVRŠNIH RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE.....	104
--	-----

Zrinka Ristić Dedić

7. PERSPEKTIVA ODGOJNO-OBRAZOVNIH RADNIKA – SLIKA GENERACIJE NA PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE	122
--	-----

Nikola Baketa i Marko Kovačić

8. POPULACIJSKA PERSPEKTIVA – VISOKOŠKOLSKI ODABIRI HRVATSKIH SREDNJOŠKOLACA U RAZDOBLJU OD 2010. DO 2017. GODINE.....	136
--	-----

Josip Šabić

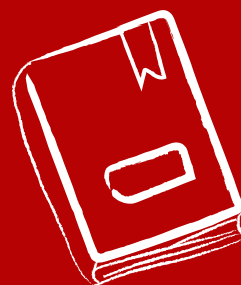
9. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	186
--------------------------------	-----

Zrinka Ristić Dedić i Boris Jokić

A: "Nama ovaj četvrti razred prolazi samo u tom iščekivanju mature i pripremi za to sve. Čini mi se da je to ono, kao najvažnija stvar u našem dosadašnjem životu. Sva ta škola do sada je išla prema ovom trenutku i, ono, malo me strah."

B: "Šta te ima bit' strah? U Hrvatskoj svi ionako upišu faks."

Fokus-skupina - učenici, mješovita škola, Središnja Hrvatska

1.

ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI HRVATSKIH SREDNJOŠKOLACA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE – UVODNA RAZMATRANJA

Zrinka Ristić Dedić i Boris Jokić

Razmjena stavova dviju učenica u okviru fokus-skupine održane u prosincu 2017. u jednoj mješovitoj školi u središnjoj Hrvatskoj dobro oslikava prijelaz iz srednjeg u visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj. Posebno je to razdoblje za učenike i njihove roditelje jer označava mogućnost ostvarenja želja i nada koje su u velikom broju slučajeva oblikovane još u osnovnoj školi, na samom početku njihova obrazovnog puta. Za mnoge učenike taj prijelaz predstavlja izrazito stresno razdoblje života ispunjeno strahom, neizvjesnošću i sumnjom u vlastite sposobnosti. Dio učenika tom životnom razdoblju pak pristupa samouvjereno, promatrajući prijelaz iz srednjeg u visoko obrazovanje kao priliku u kojoj se mogu nadoknaditi određeni propusti tijekom obrazovnog puta ili pokazati viša razina znanja i sposobnosti. Neki učenici tom prijelazu prilaze bez iskrenog interesa, često samo kako bi zadovoljili očekivanja drugih, najčešće roditelja. Određeni dio učenika završetak srednje škole vidi kao završetak svojega obrazovnog puta bez želje za nastavkom obrazovanja na visokoškolskoj razini.

Taj je prijelaz iznimno važan i za škole i za odgojno-obrazovne radnike. Jasna usmjerenost učenika i njihovih roditelja na prijelaz iz srednjeg u visoko obrazovanje pred škole i nastavnike stavlja dodatne zahtjeve i na određen način mijenja prirodu srednjoškolskog obrazovanja. U gotovo svim hrvatskim školama posljednja je godina srednjoškolskog obrazovanja potpuno obilježena pripremama za polaganje ispita državne mature i posebnih provjera koje organiziraju pojedine visokoškolske ustanove. Uvođenje ispita državne mature u školskoj godini 2009./10. to je samo osnažilo te je utjecalo na rad odgojno-obrazovnih radnika snažnijim usmjeravanjem na one sadržaje i ishode koji se provjeravaju tim vanjskim ispitivanjem (Jokić i Ristić Dedić 2014).

Taj je prijelaz jednako važan i za hrvatsko društvo u cjelini i to kroz usklađenost srednjoškolskih programa koje učenici pohađaju, njihovih visokoškolskih aspiracija i konačnih visokoškolskih i karijernih destinacija. Ta je usklađenost važna u svakom društvu, no posebno je kritična u Hrvatskoj koja ima izrazito diferenciran srednjoškolski podsustav odgoja i obrazovanja u kojem postoje različite vrste odgoja i obrazovanja različita trajanja te nepregledna lepeza srednjoškolskih programa. Usklađenost je važna za učenike koji pohađaju gimnazijske programe kojima visokoškolsko obrazovanje predstavlja nužnost jer završetkom srednjoškolskog obrazovanja ne stječu stručnu kvalifikaciju. Većina učenika u strukovnom obrazovanju, premda stječe kvalifikaciju s kojom može zakoračiti na tržište rada, iskazuje želju za nastavkom obrazovanja na visokoškolskoj razini (Jokić i Ristić Dedić 2014). Takve se aspiracije znatno razlikuju od situacije kada se završetak srednjoškolskoga strukovnog obrazovanja za većinu stanovništva doživljavao kao posljednja stanica formalnog obrazovanja.

Kako bi prijelaz iz srednjeg u visoko obrazovanje ili na tržište rada bio zasnovan na informiranim i utemeljenim odlukama, nužno je osposobiti mlade ljude za njihovo donošenje. Društva se uvelike razlikuju u učinkovitosti kojom razvijaju znanja, vještine i stavove mladih ljudi o upravljanju vlastitim obrazovnim i profesionalnim putem. U većini razvijenih zapadnih demokracija aktivnosti informiranja i savjetovanja o nastavku obrazovanja i svijetu rada dio su sustava odgoja i obrazovanja kojemu se od osnovnoškolske dobi pridaje posebna pažnja. Te su aktivnosti često osmišljene i izvedene kroz međusektorsku i međuinstitucijsku suradnju različitih dionika. Iskustva i podaci koje prikuplja Središnji prijavni ured (SPU) Agencije za znanost i visoko obrazovanje upućuju na nedostatke u postojećem informiranju učenika i njihovih roditelja povezane s visokoškolskim izborima i postupcima upisa na studijske programe u Republici Hrvatskoj. Velik broj pristupnika Nacionalnome informacijskom sustavu prijava na visoka učilišta (NISpVU) svoje studijske odabire mijenja nesustavno, a velik dio svoju konačnu odluku o željenim studijskim programima donosi na samom isteku roka prijavnog postupka. Postojeći sustav informiranja u Hrvatskoj karakterizira i fragmentiranost te nepostojanje jasnih mehanizama

suradnje postojećih struktura – škola, visokoškolskih ustanova, državnih agencija te Centra za informiranje i savjetovanje o karijeri Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. Škole i visokoškolske ustanove provode različite aktivnosti povezane s informiranjem i savjetovanjem o obrazovnim mogućnostima koje se pružaju učenicima, ali one su rijetko dio sustavnog i promišljenog djelovanja. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje te posebice SPU također aktivno rade na informiranju kao i Hrvatski zavod za zapošljavanje kroz svoje centre, ali u njihovoj djelatnosti često nedostaje koordiniranosti. Sve te aktivnosti nažalost nisu usustavljene i postoji veliki prostor za unapređenje djelatnosti povezanih s informiranjem i savjetovanjem učenika u Republici Hrvatskoj.

Ova je knjiga nastala kao rezultat projekta *Analiza stanja i potreba u srednjoškolskom odgoju i obrazovanju vezanih uz informiranje o visokoškolskim izborima i postupcima upisa na studijske programe preko Nacionalnog informacijskog sustava prijava na visoka učilišta (NISpVU)*, koji su osmislili i proveli znanstvenici Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ) u suradnji s Agencijom za znanost i visoko obrazovanje u okviru projekta financiranog iz Europskoga socijalnog fonda *Unapređenje sustava osiguravanja i unapređenje kvalitete visokog obrazovanja (SKAZVO)*.

U projektu su korištena dva temeljna izvora podataka:

- populacijski podaci o uspjehu učenika srednjih škola na ispitima državne mature te njihovim prijavama na studijske programe visokoškolskih ustanova u razdoblju od 2010. do 2017. godine
- podaci prikupljeni istraživanjem u kojem su sudjelovali učenici i odgojno-obrazovni radnici četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa u Republici Hrvatskoj provedenim u školskoj godini 2017./18.

To je istraživanje provedeno u 59 srednjih škola u Republici Hrvatskoj u razdoblju od listopada do prosinca 2017. godine. Istraživanje je osmišljeno u okviru istraživačkog nacrtu miješanog modela koji je uključivao kvantitativnu istraživačku dionicu u kojoj su sudjelovali učenici prvih, trećih te završnih razreda četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa te kvalitativnu istraživačku dionicu u kojoj su sudjelovali odgojno-obrazovni radnici, ravnatelji te učenici završnih razreda 33 srednje škole. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 13 785 sudionika, što ga čini jednim od najvećih istraživanja u području odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

Konceptualni okvir u osnovi provedenog istraživanja kreće od naizgled jednostavnog pitanja postavljenog sudionicima:

U budućnosti želim studirati?

Visokoškolske obrazovne aspiracije određuju se kao ambicije i ciljevi koje mladi ljudi imaju u vezi s budućim obrazovnim ishodima i iskustvima na visokoškolskoj razini. One su među najsnažnijim odrednicama njihovih obrazovnih, ali i karijernih i životnih izbora i ishoda. Važnost obrazovnih aspiracija izlazi iz okvira područja obrazovanja, s obzirom na to da su one povezane s razvojem identiteta, osobnom dobrobiti i smanjivanjem rizika socijalne isključenosti. Gutman i Ackerman (2008) upućuju na to da aspiracije predstavljaju ujedno i prediktor i produkt nečijih sposobnosti, osobnih karakteristika, socijalizacije i iskustava. Priroda obrazovnih aspiracija vrlo se dinamično mijenja i razvija tijekom obrazovnog puta učenika kao rezultat interakcija između razvoja osobe i sve veće složenosti obrazovnog i životnog

okruženja (Gottfredson 2002). Istraživanja pokazuju da se učeničke obrazovne aspiracije ne razvijaju samo pod utjecajem individualnih osobina učenika i njegovih obrazovnih iskustava, već i u interakciji s roditeljima, vršnjacima, školom, zajednicom u kojoj učenik živi, kao i pod utjecajima trenutačne ekonomske situacije, širih sociokulturnih i medijskih čimbenika (Quaglia i Cobb 1996; Gorrard, See i Davies 2012).

Želja za nastavkom obrazovanja na visokoškolskoj razini u ovom je istraživanju razrađena u konceptualnom okviru njihovih životnih planova nakon završetka srednje škole, interesa za pojedina područja učenja i rada, čimbenika na osnovi kojih odabiru studijske programe, informiranosti i znanja o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje, percepcije Hrvatske kao obrazovnog konteksta te uvjerenosti u ostvarivanje pozitivnih ishoda povezanih s prijelazom iz srednjeg u visoko obrazovanje. U skladu s tim konceptualnim okvirom, u ovoj se knjizi iz različitih perspektiva želi odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Koja je priroda učeničkih aspiracija i planova o nastavku obrazovanja na visokoškolskim učilištima i/ili ulasku u svijet rada?
- Kakav je interes učenika za pojedina područja učenja i rada u Republici Hrvatskoj?
- Koji su čimbenici odabira studijskih programa?
- Koja je razina informiranosti i znanja hrvatskih učenika o sustavu prijelaza iz srednjeg u visoko obrazovanje?
- U kojoj su mjeri učenici uvjereni u pozitivne osobne ishode povezane s prijelazom iz srednjeg u visoko obrazovanje?
- Kakav je doživljaj vrijednosti obrazovanja u Republici Hrvatskoj učenika četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa?

U ovoj se knjizi na navedena pitanja pokušava odgovoriti iz različitih perspektiva uzimajući u obzir vrstu obrazovanja i programa te razred koji učenici pohađaju, spol, obrazovni status njihovih roditelja, različita lokacijska određenja s obzirom na mjesto pohađanja srednje škole. Uz navedeno predstavljene su i perspektive odgojno-obrazovnih radnika o generacijama učenika koje trenutačno pohađaju srednju školu u Republici Hrvatskoj. Na kraju, predstavljeni su i važni populacijski podaci o visokoškolskim odabirima i putevima učenika u prethodnih deset godina te o usklađenosti srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja.

Knjiga sadržava devet poglavlja. U drugom su poglavlju detaljno opisane metodološke odluke i prikazani pojedini elementi nacrtu provedenog istraživanja koje, po broju uključenih škola i učenika, predstavlja jedan od većih istraživačkih pothvata u Republici Hrvatskoj.

Poglavljja 3. – 8. predstavljaju analitička poglavlja u kojima su prikazani i raspravljani istraživački rezultati o učinku različitih perspektiva na učeničke stavove, znanja, očekivanja i želje povezane s prijelazom iz srednjega u visoko obrazovanje.

U trećem poglavlju Boris Jokić, predstavljajući obrazovnu perspektivu, daje cjelovit uvid u generacijske razlike u učeničkim aspiracijama, planovima, interesima, stavovima i znanjima o prijelazu iz srednjeg

u visoko obrazovanje kroz analizu odgovora triju generacija učenika: onih upisanih u prve, treće i završne razrede različitih srednjoškolskih programa. Za generaciju učenika završnih razreda autor pristupa sustavnoj analizi i interpretaciji razlika između učenika koji pohađaju gimnazijske i strukovne srednjoškolske programe. Znatan dio poglavlja posvećen je prikazu odgovora učenika koji pohađaju srednjoškolske programe unutar pet velikih strukovnih područja (ekonomije, elektrotehnike, strojarstva, ugostiteljstva i turizma te zdravstva) i triju vrsta gimnazijskih programa (opće, prirodoslovno-matematičke i jezične gimnazije).

U četvrtom poglavlju Ivana Jugović uvodi rodnu perspektivu i analizira razlike u aspiracijama, planovima, interesima, stavovima i znanjima između djevojaka i mladića. Autorica time provjerava pretpostavke o višim obrazovnim aspiracijama i očekivanjima te pozitivnijim stavovima prema obrazovanju djevojaka, kao i o rodnoj neravnoteži interesa za pojedina područja učenja.

U petom se poglavlju Iva Odak i Saša Puzić bave perspektivom društvenog podrijetla učenika određenog obrazovnim statusom majke i oca te taj status povezuju s učeničkim aspiracijama, planovima, znanjima, stavovima i očekivanjima. Autori analizom razlika odgovora učenika, smještenih prema obrazovanju roditelja u četiri kategorije, provjeravaju pretpostavke o višim obrazovnim aspiracijama i očekivanjima te pozitivnijim stavovima učenika koji žive u privilegiranom kontekstu.

U šestom poglavlju Zrinka Ristić Dedić predstavlja lokacijsku perspektivu i daje prikaz rezultata učenika koji srednju školu završavaju na različitim mjestima u Republici Hrvatskoj. U obzir je uzeta regionalna pripadnost te veličina i status mjesta srednje škole, pod pretpostavkom da specifičnosti ekonomskog i društvenog razvoja i socijalne strukture stanovništva na pojedinim lokacijama mogu oblikovati ponešto drukčije stavove, očekivanja, aspiracije i planove učenika koji na tim lokacijama žive i obrazuju se.

Sedmo poglavlje autora Nikole Bakete i Marka Kovačića temelji se na kvalitativnim podacima prikupljenim u fokus-skupinama s nastavnicima i stručnim suradnicima te polustrukturiranim razgovorima s ravnateljima srednjih škola. Predstavljanjem slike sadašnjih generacija učenika na prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje iz perspektive odgojno-obrazovnih radnika, autori nastoje opisati generacijske promjene u poimanju vrijednosti obrazovanja, želja i aktivnosti mladih.

U osmom se poglavlju Josip Šabić koristi populacijskim podacima o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje za učenike koju su srednju školu završili u školskim godinama 2009./2010., 2014./2015. i 2016./2017. i predstavlja analize visokoškolskih odabira i uspješnosti upisa u visoko obrazovanje učenika iz različitih srednjoškolskih područja/programa. Tim se analizama daje jedinstven uvid u obrazovne puteve učenika općih, prirodoslovno-matematičkih i jezičnih gimnazija te učenika iz strukovnih područja ekonomije, elektrotehnike, strojarstva, ugostiteljstva i turizma te zdravstva.

U završnom poglavlju izdvojeni su ključni nalazi istraživanja te se raspravlja o značenju tih nalaza za oblikovanje nacionalnih i školskih politika i praksi povezanih s pitanjima prijelaza učenika iz srednjeg u visoko obrazovanje. Prikazani podaci i analize na reprezentativnom i robusnom uzorku učenika mogu poslužiti kao ishodište na temelju kojeg bi obrazovna politika mogla i trebala djelovati. Ujedno oni mogu biti relevantni mladim osobama koje žele upisati određene studijske programe visokih učilišta u Republici Hrvatskoj i njihovim roditeljima, kao i obrazovnim djelatnicima u srednjem i visokom obrazovanju. Istraživačima u području istraživanja obrazovanja rezultati mogu predstavljati osnovu za osmišljavanje i planiranje daljnjih istraživanja.

LITERATURA

Gottfredson, L. S. (2002). Gottfredson's theory of circumscription, compromise, and self-creation, *Career choice and development*, 4, 85–148.

Gutman, L. i Akerman, R. (2008). *Determinants of aspirations*, London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, Institute of Education, University of London.

Gorard, S., See, B. H. i Davies, P. (2012). *The impact of attitudes and aspirations on educational attainment and participation*. York: Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/publications/aspirations-educational-attainment-participation> (pristupljeno 1. rujna 2014.).

Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2014). *Postati student u Hrvatskoj*. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje.

Quaglia, R. J. i Cobb, C. D. (1996). Toward a theory of student aspirations, *Journal of Research in Rural Education*, 12(3), 127–132.

2

2.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA PRIJELAZA IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE – UPOTREBA NACRTA MIJEŠANOG MODELA

Boris Jokić i Zrinka Ristić Dedić

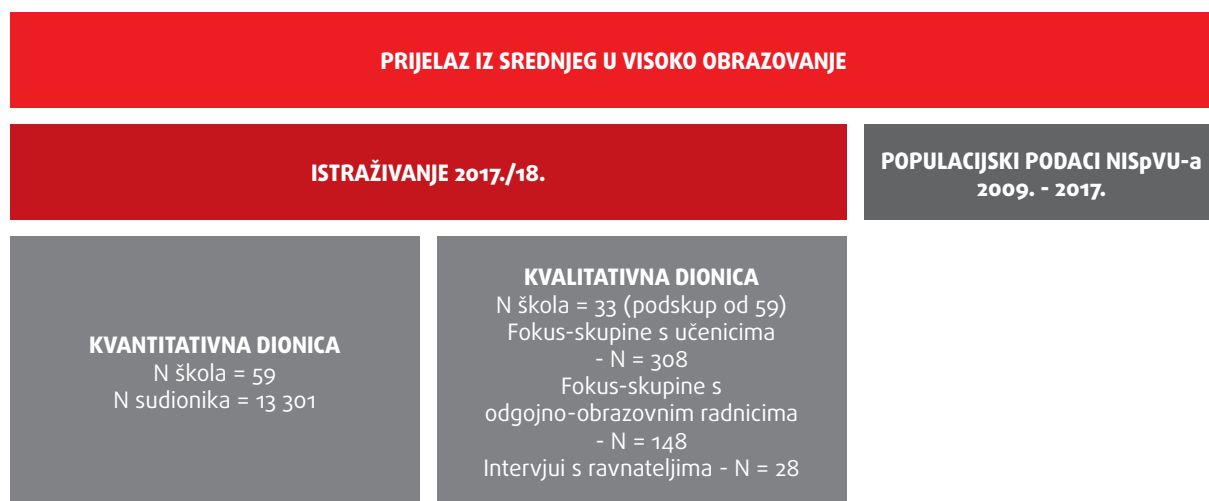
U istraživanju *Analiza stanja i potreba u srednjoškolskom odgoju i obrazovanju vezanih uz informiranje o visokoškolskim izborima i postupcima upisa na studijske programe preko Nacionalnog informacijskog sustava prijava na visoka učilišta (NISpVU)* korištena su dva temeljna izvora podataka:

- Populacijski podaci o uspjehu učenika srednjih škola na ispitima državne mature te njihovim prijavama na studijske programe visokoškolskih ustanova u razdoblju od 2010. do 2017. godine. Ti su podaci dio Nacionalnoga informacijskog sustava prijava na visoka učilišta, a u osmom je poglavlju predstavljen manji dio analiza iz toga izrazito bogata izvora podataka.
- Podaci prikupljeni istraživanjem u kojem su sudjelovali učenici i odgojno-obrazovni radnici četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa u Republici Hrvatskoj provedenim u školskoj godini 2017./18. Za potrebe projekta, u suradnji sa srednjim školama, osmišljeno je i u razdoblju od listopada do prosinca 2017. godine provedeno jedno od najvećih istraživanja u području odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

Osnovne metodološke odluke povezane s tim istraživanjem predstavljene su u tekstu koji slijedi.

2.1. METODOLOŠKI PRISTUP – NACRT MIJEŠANOG MODELA

Istraživanje je osmišljeno i provedeno unutar istraživačkog nacrtu miješanog modela (engl. *mixed model research*) u kojima se kombiniraju i nadopunjuju različite metode prikupljanja podataka i analitički postupci karakteristični za kvantitativne i kvalitativne istraživačke metode (Tashakkori i Teddlie 2003). Odluka o primjeni istraživačkog nacrtu miješanog modela umjesto primjene isključivo jedne metodologije donesena je zbog uvjerenja da je za cjelovito istraživanje prijelaza iz srednjeg u visoko obrazovanje potreban raznolik i integriran metodološki repertoar. Ovaj se izbor nacrtu ujedno smatrao prikladnim jer osigurava kvalitetnije zahvaćanje i ispitivanje raznolikosti perspektiva važnih dionika o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. U istraživanju je jednaka važnost dana svakome pojedinom istraživačkom pristupu, a na slici 2.1. prikazani su različiti izvori i pristupi prikupljanju podataka u istraživanju.

Slika 2.1. Metodološki pristupi i izvori podataka

Sveobuhvatnost nacрта očituje se u korištenju različitih istraživačkih tehnika prikupljanja podataka te izvora podataka koji se kreću od polustrukturiranih razgovora s ravnateljima srednjih škola, fokus-skupina s odgojno-obrazovnim radnicima i učenicima završnih razreda srednjoškolskog obrazovanja do velikoga upitničkog istraživanja u kojem su sudjelovali učenici 1., 3. i završnih razreda četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa. Korištenjem i kombiniranjem različitih tehnika i izvora osiguran je cjelovit pregled aspiracija, planova, informiranja, znanja i odluka hrvatskih srednjoškolaca o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje.

U dijelu koji slijedi prvo su prikazane metodološke odluke povezane s kvantitativnom istraživačkom dionicom nakon čega slijedi opis osnovnih elemenata kvalitativne dionice.

2.2. KVANTITATIVNA DIONICA ISTRAŽIVANJA

UZORAK ŠKOLA I SUDIONIKA KVANTITATIVNE DIONICE ISTRAŽIVANJA

U Republici Hrvatskoj četverogodišnji i petogodišnji srednjoškolski programi organiziraju se i izvode u 370 škola čiji su osnivači županije, Republika Hrvatska, fizičke i pravne osobe te vjerske zajednice. U kvantitativnom je dijelu istraživanju sudjelovalo 59 javnih srednjih škola.¹ Radi se o nacionalno reprezentativnom slučajno stratificiranom uzorku škola pri čemu su regionalna lokacija škole i tip srednjoškolskih programa koji se organiziraju i izvode u školi poslužili kao selekcijski stratumi. Za potrebe je istraživanja Republika Hrvatska podijeljena u šest regija te su škole svrstane u određeni regionalni selekcijski stratum ovisno o mjestu u kojem se nalaze:

- Dalmacija – Dubrovačko-neretvanska županija, Splitsko-dalmatinska županija, Šibensko-kninska županija, Zadarska županija
- Istra i Hrvatsko primorje – Istarska županija, Primorsko-goranska županija
- Sjeverozapadna Hrvatska – Bjelovarsko-bilogorska županija, Koprivničko-križevačka županija, Krapinsko-zagorska županija, Međimurska županija, Varaždinska županija
- Slavonija – Brodsko-posavska županija, Osječko-baranjska županija, Požeško-slavonska županija, Virovitičko-podravska županija, Vukovarsko-srijemska županija
- Središnja Hrvatska – Karlovačka županija, Ličko-senjska županija, Sisačko-moslavačka županija
- Zagrebačka regija – Grad Zagreb, Zagrebačka županija.

U istraživanju su sudjelovale škole u kojima se izvode isključivo strukovni, isključivo gimnazijski programi te mješovite škole u kojima se izvode i strukovni i gimnazijski programi. Struktura uzorka škola s obzirom na regionalnu pripadnost i programe koje škole organiziraju prikazana je u tablici 2.1.

¹ Okvir za uzorkovanje škola predstavljali su podaci o srednjim školama dostupni na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja. Podaci o srednjim školama u Republici Hrvatskoj dostupni su na mrežnoj poveznici <http://mzos.hr/dbApp/pregled.aspx?appName=SS#> (pristupljeno 17. listopada 2018.).

Tablica 2.1. Struktura uzorka škola prema regionalnoj pripadnosti i vrsti srednjoškolskih programa

REGIJA	N STRUKOVNE ŠKOLE	N MJEŠOVITE ŠKOLE	N GIMNAZIJE	N ŠKOLA	% UZORKA
Dalmacija	6	4	3	13	22,0
Istra i Hrvatsko primorje	2	3	2	7	11,9
Sjeverozapadna Hrvatska	4	1	3	8	13,6
Slavonija	6	1	4	11	18,6
Središnja Hrvatska	2	1	2	5	8,5
Zagrebačka regija	8	2	5	15	25,4
UKUPNO	28	12	19	59	100,0

Uzorak škola predstavlja 16,0 % javnih ustanova koje organiziraju četverogodišnje i petogodišnje srednjoškolske programe u Republici Hrvatskoj (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2018)². Regionalna pokrivenost uzorkom škola uključenih u istraživanje kreće se od 10,2 % svih škola koje izvode četverogodišnje i petogodišnje programe u Središnjoj Hrvatskoj do 17,2 % škola u Slavoniji.

U kvantitativnoj je istraživačkoj dionici ukupno sudjelovao 13 301 sudionik, što predstavlja 14,3 % ukupnog broja učenika koji su se u šk. god. 2017./18. obrazovali u prvim, trećim te završnim razredima četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2018)³. Prema analiziranim parametrima uzorak je nacionalno reprezentativan za učenike četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa. Broj sudionika čini ovo istraživanje jednim od najvećih na srednjoškolskoj razini odgoja i obrazovanja u povijesti Republike Hrvatske.

U svakoj od 59 škola provedeno je istraživanje u kojem su sudionici bili učenici prvih, trećih i četvrtih (petih) razreda srednje škole. Osnovni je razlog odluke za uključivanje učenika trećeg i četvrtog (petog) razreda bio njihovo približavanje završetku srednjoškolskog obrazovanja te mogućem prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. Učenici prvog razreda uključeni su u istraživanje kako bi se ispitali koncepti povezani s prijelazom u visoko obrazovanje na samom početku njihova srednjoškolskog puta te usporedili s odgovorima učenika koji su pri njegovu kraju. Kako se u strukovnom području zdravstva uz četverogodišnje organiziraju i određeni petogodišnji srednjoškolski programi, istraživanje je u tom strukovnom području provedeno u prvom i trećem razredu za četverogodišnje i petogodišnje programe, u četvrtom razredu za one programe kojima je to i završna godina učenja i poučavanja te u petom razredu za petogodišnje strukovne programe.

U 59 škola uključenih u uzorak ispitana su najmanje dva razredna odjela u svakoj od obuhvaćenih generacija. U nekim školama slijedom heterogene strukture srednjoškolskih programa koji se organiziraju i izvode ili velikog broja učenika ispitano je i više razrednih odjela. U analitičke svrhe učenici četvrtih razreda u četverogodišnjim i petih razreda u petogodišnjim srednjoškolskim programima spojeni su u kategoriju „završni razred“⁴.

² Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Školski e-rudnik, pristupljeno 17. listopada 2018.

³ Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Školski e-rudnik, pristupljeno 9. prosinca 2018. Uzorak sudionika predstavlja 10,8 % svih učenika koji su se te školske godine obrazovali u četverogodišnjim i petogodišnjim srednjoškolskim programima u Republici Hrvatskoj. Taj je postotak izračunan uključivanjem učenika drugih razreda koji nisu sudjelovali u istraživanju.

Struktura sudionika s obzirom na vrstu obrazovanja koju učenici pohađaju predstavljena je u tablici 2.2.

Tablica 2.2. Struktura uzorka učenika prema vrsti i godini srednjoškolskog obrazovanja

N Ukupno = 13 301		
VRSTA SREDNJOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA		
strukovno obrazovanje	gimnazijsko obrazovanje	
6985 (52,5 %)	6316 (47,5 %)	
RAZRED		
1. razred	3. razred	završni razred
4387 (33,0 %)	4413 (33,2 %)	4501 (33,8 %)

U svim je analiziranim generacijama sudjelovao približno jednak broj učenika te se udio pokrivenosti ukupne generacije uzorkom kreće od 13,6 % u slučaju učenika završnih do 14,9 % u slučaju učenika prvih razreda. Iz podataka u tablici 2.2. razvidno je da su u uzorku nešto brojniji učenici strukovnih srednjoškolskih programa, što u većoj mjeri odgovara populacijskoj strukturi učenika u četverogodišnjim i petogodišnjim srednjoškolskim programima.

U tablici 2.3. prikazana je struktura sudionika s obzirom na strukovna područja srednjoškolskih programa koje pohađaju.

Tablica 2.3. Struktura uzorka učenika prema vrsti srednjoškolskog programa

STRUKOVNO PODRUČJE	N	%	STRUKOVNO PODRUČJE	N	%
Brodogradnja	18	0,1	Osobne usluge	66	0,5
Cestovni promet	143	1,1	Poljoprivreda	299	2,2
Ekonomija i trgovina	1772	13,3	Strojarstvo	499	3,8
Elektrotehnika	1599	12	Ugostiteljstvo i turizam	876	6,6
Geologija, rudarstvo...	71	0,5	Zdravstvo	752	5,7
Graditeljstvo, geodezija	62	0,5	Gimnazija	6316	47,5
Grafika	306	2,3	Šumarstvo	91	0,7
Kemijska tehnologija	168	1,3	Optika i obrada stakla	71	0,5
Likovna umjetnost	175	1,3	Željeznički promet	17	0,1
N Ukupno = 13 301					

Prikazani podaci upućuju na raznolikost uzorka koja odražava heterogenost učenja i poučavanja na srednjoškolskoj razini u Republici Hrvatskoj.

Kako bi se odgovorilo na različite istraživačke probleme, u ovoj su publikaciji za potrebe pojedinih analitičkih poglavlja korištene različite kategorizacije sudionika. Te su kategorizacije opisane u nastavku.

⁴ U kategoriji „završni razred“ uključeni su odgovori 4332 učenika četvrtih i 169 učenika petih razreda.

Obrazovna struktura

U trećem su poglavlju analizirane razlike u aspiracijama, stavovima i znanju o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje triju generacija učenika (1. razred, 3. razred i završni razred). Za učenike završnih razreda analizirane se razlike s obzirom na vrstu srednjoškolskog obrazovanja koje pohađaju (strukovno ili gimnazijsko obrazovanje). Uz navedeno, najbrojnija strukovna područja i gimnazijski programi izdvojeni su u posebnu kategorizaciju kako bi se ispitale razlike u aspiracijama, planovima, stavovima i znanju između učenika završnih razreda koji pohađaju pojedina strukovna područja / gimnazijske programe. U kategorizaciju su uvrštena strukovna područja / gimnazijski programi u kojima je u istraživanju sudjelovalo više od 100 učenika završnih razreda. To su ujedno i strukovna područja / gimnazijski programi s najvećim brojem učenika u četverogodišnjem i petogodišnjem srednjoškolskom obrazovanju. Ta kategorizacija učenika, koja je korištena u trećem poglavlju, prikazana je u tablici 2.4.

Tablica 2.4. Struktura uzorka učenika završnih razreda iz velikih strukovnih područja / gimnazijskih programa

IZABRANA PODRUČJA/ PROGRAMI	N uzorak	% u uzorku
Ekonomija i trgovina	622	13,8
Elektrotehnika	531	11,8
Strojarstvo	162	3,6
Ugostiteljstvo i turizam	278	6,2
Zdravstvo	228	5,1
Opća gimnazija	1064	23,6
Prirodoslovno-matematička gimnazija	464	10,3
Jezična gimnazija	545	12,1
Ostala područja / gimnazijski programi u uzorku	607	13,5
N = 4501		

Za sva odabrana područja postotni obuhvat učenika završnih razreda u odabranim strukovnim područjima / gimnazijskim programima iznosi više od 10 % generacije te predstavlja nacionalno reprezentativan poduzorak učenika u pojedinom strukovnom području / gimnazijskom programu. Slijedom te podjele, u osmom su poglavlju predstavljeni populacijski podaci za ta strukovna područja / gimnazijske programe.

Struktura po lokaciji

U šestom je poglavlju analizirana povezanost ispitivanih koncepata i lokacijske pripadnosti škole koju učenici pohađaju. U tu su svrhu sudionici svrstani u dvije lokacijske kategorizacije:

- po veličini i statusu mjesta u kojem se nalazi srednja škola te
- po regionalnoj lokaciji srednje škole koju pohađaju.

U tablici 2.5. prikazani su podaci o broju sudionika prema veličini i statusu mjesta u kojem se nalazi srednja škola koju pohađaju.

Tablica 2.5. Struktura uzorka učenika svih razreda prema veličini i statusu mjesta srednje škole

N Ukupno = 13 301			
ZAGREB	VELIKI GRADOVI	ŽUPANIJSKA SREDIŠTA	OSTALI GRADOVI
Zagreb	Split, Osijek i Rijeka	Bjelovar, Čakovec, Dubrovnik, Gospić, Karlovac, Koprivnica, Krapina, Pazin, Požega, Sisak, Slavonski Brod, Varaždin, Velika Gorica, Virovitica, Vukovar i Zadar	Bedekovčina, Beli Manastir, Daruvar, Delnice, Đakovo, Imotski, Jastrebarsko, Knin, Krk, Makarska, Našice, Ogulin, Omiš, Otočac, Ploče, Poreč, Pula, Samobor, Sinj i Vinkovci
3373 25,4 %	1492 11,2 %	4812 36,2 %	3624 27,2 %

Druga se lokacijska kategorizacija odnosi na regiju u kojoj se nalazi srednja škola koju učenici pohađaju. Regija je, uz vrstu škole, ujedno predstavljala stratum na kojem se temeljilo uzorkovanje. Korištena je podjela na šest regija, a broj i udio učenika u svakoj regiji prikazan je u tablici 2.6.

Tablica 2.6. Struktura uzorka učenika svih razreda prema regiji kojoj pripada srednja škola koju pohađaju

REGIJA	N učenika u uzorku	% uzorka	N učenika u populaciji	% uzorka u populaciji
Dalmacija	2391	18,0	20 977	11,4
Istra i Hrvatsko primorje	1271	9,6	9771	13,0
Sjeverozapadna Hrvatska	1987	14,9	13 638	14,6
Slavonija	2793	21,0	16 922	16,5
Središnja Hrvatska	887	6,7	5868	15,1
Zagrebačka regija	3972	29,8	26 055	15,2
N Ukupno	13 301	100	93 231	14,3

Podaci upućuju na visoku razinu regionalne pokrivenosti uzorkom populacije učenika četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa koja se kreće od 11,4 % u slučaju Dalmacije do 16,5 % u slučaju Slavonije. U šestom su poglavlju korišteni rezultati učenika završnih razreda svrstani u ove dvije kategorizacije.

Spolna/rodna struktura

U četvrtom su poglavlju analizirane razlike između djevojaka i mladića u mjerenim konceptima o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. Spolna/rodna struktura sudionika predstavljena je u tablici 2.7.

Tablica 2.7. Struktura uzorka učenika svih razreda prema spolu

N Ukupno = 13 301		
SPOL		
Djevojke	Mladići	Bez podatka
6843 51,4 %	5913 44,5 %	545 4,1 %

Spolna se struktura ne razlikuje među generacijama učenika. Analizirajući samo one koji su dali podatak o spolu, razvidno je da je u uzorku 53,6 % djevojaka i 46,4 % mladića, što je gotovo istovjetno populacijskoj strukturi učenika četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa u kojoj je 54,2 % djevojaka i 45,8 % mladića. U četvrtom su poglavlju korišteni odgovori djevojaka i mladića iz završnih razreda srednjoškolskog obrazovanja.

Obrazovna struktura roditelja

U petom se poglavlju analiziraju razlike u aspiracijama, planovima, stavovima i znanjima učenika koji dolaze iz različitih obiteljskih okruženja s obzirom na obrazovanje roditelja. Podaci o obrazovanju majki i očeva svih sudionika istraživanja prikazani su u tablici 2.8.

Tablica 2.8. Struktura uzorka učenika svih razreda prema obrazovanju majke i oca

N Ukupno = 13 301			
MAJKA			
Završena osnovna škola	Završena srednja škola	Završena viša škola ili fakultet	Nema podatka
704 5,3 %	7635 57,4 %	4779 35,9 %	183 1,4 %
OTAC			
Završena osnovna škola	Završena srednja škola	Završena viša škola ili fakultet	Nema podatka
624 4,7 %	8050 60,5 %	4321 32,5 %	306 2,3 %

Na temelju ovih podataka uspostavljena je kompozitna kategorizacija obrazovne strukture roditelja koja uključuje najviši postignuti stupanj obrazovanja majke i oca učenika, a koja sadržava sljedeće četiri kategorije:

- *Najviše jedan roditelj SSS* – učenici kojima oba roditelja imaju završenu najviše osnovnu školu ili kojima je jedan od roditelja završio osnovnu školu, a drugi srednju školu (u tablicama nadalje označeno kao SSS – srednja stručna sprema).
- *Oba roditelja SSS* – učenici čiji je najviši obrazovni stupanj obaju roditelja srednja škola.

- *Jedan roditelj VSS* – učenici kojima je jedan roditelj završio osnovnu ili srednju školu, a drugi ima višu ili visoku stručnu spremu (VSS).
- *Oba roditelja VSS* – učenici kojima oba roditelja imaju višu ili visoku stručnu spremu.

U tablici 2.9. prikazana je raspodjela svih učenika po kategorijama obrazovnog statusa roditelja, a prikazan je i broj učenika za koje nije bilo moguće odrediti taj podatak.

Tablica 2.9. Struktura uzorka učenika svih razreda prema kategorijama obrazovnog statusa roditelja

N UKUPNO = 13 301				
OBRAZOVNI STATUS RODITELJA				
Najviše jedan roditelj SSS	Oba roditelja SSS	Jedan roditelj VSS	Oba roditelja VSS	Nema podataka za jednog ili oba roditelja
976 7,3 %	5716 43,1 %	3433 25,9 %	2800 21,1 %	376 2,6 %

U petom su poglavlju korišteni podaci učenika završnih razreda prema toj kategorizaciji.

KORIŠTENE MJERE U KVANTITATIVNOJ ISTRAŽIVAČKOJ DIONICI

Za potrebe istraživanja izrađen je upitnik kojim se željelo ispitati aspiracije, planove, stavove i znanja učenika o različitim aspektima prijelaza iz srednjeg u visoko obrazovanje. Upitnik se nije razlikovao za učenike pojedinih generacija. U upitniku su obrađene različite teme povezane sa srednjoškolskim obrazovanjem, ispitima državne mature, visokoškolskim obrazovanjem te životnim i karijernim aspiracijama učenika. U ovoj su knjizi korišteni samo neki ispitani koncepti te su oni detaljnije predstavljeni u nastavku.

Aspiracija prema visokom obrazovanju

Učeničke se obrazovne aspiracije definiraju kao želje, ambicije i ciljevi koje učenici imaju u vezi s budućim obrazovnim iskustvima i ishodima (Jokić i Ristić Dedić 2017).

U ovom je istraživanju učenička aspiracija prema visokom obrazovanju ispitana tvrdnjom:

U budućnosti želim studirati.

Ponuđeni su odgovori bili:

- Da.
- Ne.
- Ne znam.

U analitičke su svrhe na ovoj mjeri korišteni neparametrijski statistički postupci temeljeni na frekvencijskoj raspodjeli odgovora sudionika.

Planovi nakon završene srednje škole

Učenički planovi predstavljaju konkretniji iskaz o očekivanjima te izraz namjere djelovanja u budućnosti.

U ovom su istraživanju učenički planovi ispitani sljedećim pitanjem:

Koji su tvoji planovi nakon srednje škole?

Ponudeni su odgovori bili:

- a) *Odmah nakon srednje škole želim studirati.*
- b) *Odmah nakon srednje škole želim se zaposliti.*
- c) *Želim prvo jednu godinu uzeti predah.*

Učenici su trebali označiti samo jedan odgovor. U analitičke su svrhe na ovoj mjeri korišteni neparametrijski statistički postupci temeljeni na frekvencijskoj raspodjeli odgovora sudionika.

Interes za područja učenja i rada

Učenicima je predstavljen popis od 11 područja učenja i rada s kojima su se mogli susresti u školi ili izvan nje. Sadržaj pojedinih područja bio je pojašnjen primjerima znanosti ili djelatnosti koja ih čine. U upitniku su bila navedena sljedeća područja:

1. *jezično područje*
2. *matematičko područje*
3. *prirodoslovno područje (fizika, biologija, kemija, geoznanosti...)*
4. *društveno područje (ekonomija, pravo, politologija, psihologija...)*
5. *humanističko područje (povijest, filozofija, teologija...)*
6. *umjetničko područje (glazba, film, likovnost, dizajn, drama...)*
7. *biomedicinsko i zdravstveno područje (medicina, stomatologija, farmacija, sestrinstvo...)*
8. *biotehničko područje (poljoprivreda, šumarstvo...)*
9. *tehničko područje (elektrotehnika, strojarstvo, promet...)*
10. *sport i tjelovježba*
11. *informatičko područje (računarstvo, programiranje...).*

Korištena podjela područja nastojala je uvažiti razlike u iskustvima i upoznatosti učenika sa sadržajima različitih predmeta i područja u diferenciranome srednjoškolskom sustavu obrazovanja te, koliko je moguće, predstaviti znanstveno-umjetnička područja kako su određena na razini visokoga obrazovanja i znanosti.

Interes učenika za pojedino područje ispitan je tako da su učenici trebali na ljestvici od pet stupnjeva odgovoriti koliko su zainteresirani za svako od tih područja.

Ponudena je ljestvica bila:

1 – uopće ne, 2 – uglavnom ne, 3 – ni da ni ne, 4 – uglavnom da, 5 – u potpunosti da.

U analitičke su svrhe korištene prosječne vrijednosti odgovora učenika te pripadajuće standardne devijacije kao mjere raspršenja odgovora.

Čimbenici odabira studijskog programa

Učenicima je predstavljen popis od 10 čimbenika koji mogu biti relevantni pri odlučivanju o tome koji studijski program odabrati. U obzir su uzeti čimbenici koji se u literaturi spominju kao oni koje učenici najčešće razmatraju pri visokoškolskim izborima (npr. Galotti 1999; Montmarquette, Cannings i Mahseredjian 2002; Porter i Umbach 2006; Skatova i Ferguson 2014).

U upitniku su bili ponuđeni sljedeći čimbenici:

- 1. blizina mjesta studiranja*
- 2. osobni interes za područje studiranja*
- 3. ugled ustanove koja provodi studijski program*
- 4. želje mojih prijatelja*
- 5. iskustva članova obitelji (braća, sestre ili roditelji)*
- 6. lakoća zapošljavanja nakon završetka studija*
- 7. mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina*
- 8. mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina*
- 9. lakoća upisa studijskog programa*
- 10. mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama.*

Učenici su trebali odgovoriti koliko im je osobno važan svaki od navedenih čimbenika pri odabiru studijskog programa.

Korištena je ljestvica od pet stupnjeva s mogućim odgovorima:

1 – uopće mi nije važno, 2 – uglavnom mi nije važno, 3 – niti mi je važno niti nije, 4 – uglavnom mi je važno, 5 – izrazito mi je važno.

U analitičke su svrhe korištene prosječne vrijednosti odgovora učenika te pripadajuće standardne devijacije kao mjere raspršenja odgovora.

Informiranost i znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje

Informiranost i znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje ispitani su s pomoću triju sljedećih elemenata:

- osjećaj informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje*
- korištenje izvora informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje*
- znanje o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje.*

OSJEĆAJ INFORMIRANOSTI O PRIJELAZU IZ SREDNJE ŠKOLE U VISOKO OBRAZOVANJE

Osjećaj informiranosti ispitan je sljedećim pitanjem:

Koliko se osjećaš informiranim/om o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje?

Učenici su trebali odabrati jedan od četiriju ponuđenih odgovora:

1 – uopće ne, 2 – donekle, 3 – dobro i 4 – u potpunosti.

U analitičke su svrhe na ovoj mjeri korišteni neparametrijski statistički postupci temeljeni na frekvencijskoj raspodjeli odgovora sudionika.

KORIŠTENJE IZVORA INFORMIRANJA O PRIJELAZU IZ SREDNJE ŠKOLE U VISOKO OBRAZOVANJE

Učenici su trebali procijeniti učestalost korištenja sedam različitih izvora informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje. Pitanje je glasilo:

Koliko često koristiš sljedeće izvore informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje?

Ponuđeni su sljedeći izvori:

- 1. škola (ispitni koordinator, pedagog, psiholog...)*
- 2. www.studij.hr*
- 3. www.postani-student.hr*
- 4. www.ncvvo.hr*
- 5. CISOK (Centri za informiranje i savjetovanje o karijeri)*
- 6. javni mediji – dnevne novine, televizija, radio, portali*
- 7. bliske osobe – roditelji i prijatelji.*

Učenici su trebali odgovoriti na sljedećoj ljestvici čestote korištenja:

- a) nikad*
- b) rijetko*
- c) često.*

U analitičke su svrhe na ovoj mjeri korišteni neparametrijski statistički postupci temeljeni na frekvencijskoj raspodjeli odgovora sudionika.

ZNANJE O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Za potrebe ispitivanja znanja o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje osmišljena je baterija od 12 čestica koje provjeravaju:

- učenikovo poznavanje postupaka pristupa, odnosno upisa u visoko obrazovanje temeljenoga na polaganju ispita državne mature te*

- *učenikovo poznavanje strukture sustava visokog obrazovanja.*

Čestice su osmišljene u suradnji sa Središnjim prijavnim uredom Agencije za znanost i visoko obrazovanje u cilju provjeravanja znanja učenika o nekim temeljnim činjenicama o postojećem sustavu i procesima prijelaza iz srednjeg obrazovanja u visoko obrazovanje.

Korištene su sljedeće čestice⁵:

1. *Visoko se obrazovanje odvija na sveučilištima i veleučilištima.**
2. *Na javnim visokim učilištima studijski se programi mogu upisati i bez uspješno položenih ispita državne mature.*
3. *Ispite državne mature moraju polagati učenici završnih razreda svih srednjih škola kako bi završili srednju školu.*
4. *Učenici četverogodišnjih strukovnih programa imaju ista prava upisa na fakultet kao i učenici gimnazijskih programa.**
5. *Učenici strukovnih škola polažu ispite državne mature isključivo ako žele studirati.**
6. *Učenici gimnazija ne mogu završiti srednju školu ako nisu uspješno položili ispite obvezatnog dijela državne mature.**
7. *Ispiti obvezatnog dijela državne mature mogu se polagati na dvjema razinama: osnovnoj i višoj razini.**
8. *Učenici sami biraju koju razinu ispita državne mature žele polagati.**
9. *Redoviti su studenti jedino oni koji se upišu na studij odmah nakon srednje škole.*
10. *Stručni se studiji mogu studirati samo na veleučilištima.*
11. *Izvanredne studije mogu upisati samo osobe koje su zaposlene.*
12. *U sustavu prijave na visoka učilišta učenik mora prijaviti 10 studijskih programa.*

Za svaku od navedenih čestica učenici su trebali odrediti je li točna ili netočna, a bio je ponuđen i odgovor ne znam. Odgovori učenika rekodirani su s obzirom na točnost tako da je točan odgovor na pojedinoj čestici donosio 1 bod, a netočan odgovor i odgovor ne znam 0 bodova. Na temelju pojedinačnih bodova izračunan je skupni rezultat na svih 12 čestica kao zbroj bodova na pojedinim česticama. Ukupan raspon bodova iznosio je od 0 do 12.

U analitičke su svrhe korištene prosječne vrijednosti skupnog rezultata te pripadajuće standardne devijacije.

Uvjerенost u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda

Uvjerенost u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda u budućnosti predstavlja mjeru učeničkog samopouzdanja i osjećaja samoefikasnosti za ostvarivanje važnih životnih ciljeva.

⁵ Od 12 čestica šest ih je bilo točno, a šest netočno. Zvezdicom su označene točne tvrdnje.

U ovom su istraživanju na ljestvici od pet stupnjeva učenici trebali procijeniti koliko su uvjereni da će uspješno:

1. *položiti ispite državne mature*
2. *upisati željeni studij*
3. *završiti željeni studij*
4. *pronaći željeni posao.*

Ponuđeni su odgovori bili:

1 – uopće nisam uvjeren/a, 2 – uglavnom nisam, 3 – niti jesam niti nisam, 4 – uglavnom jesam, 5 – izrazito sam uvjeren/a.

U analitičke su svrhe korištene aritmetičke sredine i standardne devijacije odgovora učenika na pojedinom ishodu.

Percepcija obrazovnog konteksta Republike Hrvatske

Percepcija obrazovnog konteksta Republike Hrvatske ispitana je korištenjem ljestvice slaganja sa sljedećim četirima tvrdnjama:

Razmisli o tome što misliš da učenje i obrazovanje znače u Hrvatskoj. Pročitaj sljedeće tvrdnje i odgovori koliko se s njima slažeš:

1. *U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni.*
2. *Učitelji i nastavnici nedovoljno su cijenjeni u Hrvatskoj.*
3. *Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj.*
4. *Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari (snalažljivost, osobne veze, roditelji...) od sposobnosti učenja.*

Ova kratka skala razvijena je 2007. godine za potrebe istraživanja razvijenosti kompetencije učiti-kako-učiti (Jokić i sur. 2007) te je poslije korištena u više istraživanja s djecom osnovnoškolske dobi (Ristić Dedić i Jokić 2014; Ristić Dedić i sur. 2017).

U procjeni slaganja s tvrdnjama korištena je ljestvica od četiri stupnja:

1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem, 4 – u potpunosti slažem.

Srednja procjena (*niti se slažem niti se ne slažem*) u ovome slučaju nije korištena kako bi se potaknulo učenike na opredjeljenje u određenom smjeru.

U svrhu analitičkih postupaka korištene su aritmetičke sredine i standardne devijacije odgovora učenika na pojedinoj tvrdnji.

ANALITIČKI POSTUPCI U KVANTITATIVNOJ ISTRAŽIVAČKOJ DIONICI

Uz deskriptivne statističke pokazatelje, u tabličnim ili slikovnim prikazima rezultata predstavljeni su rezultati testiranja statističke značajnosti razlika u ispitivanim mjerama. Korišteni su sljedeći testovi: hi-kvadrat test (χ^2) za frekvencije, t-test za testiranje statističke značajnosti razlike rezultata između dviju skupina (npr. spolne razlike) te jednostavne analize varijance za testiranje statističke značajnosti razlike rezultata između triju i više skupina (npr. izabrana srednjoškolska područja/programi, regionalne razlike...). U tablicama su prikazane veličine $\chi^2/t/F$ testova, pripadajući stupnjevi slobode (df) i p -vrijednost (razina statističke značajnosti).

Kako sama p -vrijednost pri statističkom testiranju nul-hipoteze nije dovoljno informativan pokazatelj djelotvornosti učinka koji upućuje na djelovanje nekoga ispitivanog čimbenika (Kolesarić i Tomašić Humer 2016), u tablicama su također prikazane i veličine učinaka. Pokazatelji veličine učinka omogućuju kvantificiranje učinaka na standardiziran način i pomažu u određivanju njegove relevantnosti, posebno zbog činjenice da je istraživanje provedeno na vrlo velikom uzorku što za posljedicu ima veću vjerojatnost potvrđivanja statistički značajnih razlika, čak i kad su one zanemarive (pogreška tipa 1 ili alfa).

Korišteni su sljedeći pokazatelji veličine učinaka:

- Cramerov V za χ^2 test
- r za t -test
- η^2 za ANOVA.

Za interpretaciju veličine učinaka korištene su Cohenove preporuke (1988; 1992) i upute MRC CBU (2018), kao što slijedi:

Veličina učinka	Mali	Srednji	Veliki
r	0,1	0,3	0,5
η^2	0,01	0,06	0,14
Cramerov V	0,06 – 0,1 ⁶	0,17 – 0,3	0,29 – 0,5

2.3. KVALITATIVNA DIONICA ISTRAŽIVANJA

UZORAK ŠKOLA I SUDIONICI KVALITATIVNE DIONICE ISTRAŽIVANJA

U kvalitativnoj istraživačkoj dionici sudjelovale su 33 srednje škole u kojima se izvode četverogodišnji i petogodišnji programi. Odabrane škole predstavljaju poduzorak 59 škola u kvantitativnoj istraživačkoj dionici. Uzorak je stratificiran s obzirom na regionalnu lokaciju škole i vrstu srednjoškolskog obrazovanja te programe koji se u njima izvode. Pri odabiru uzorka škola pažnja je posvećena uključivanju škola koje izvode programe u različitim strukovnim područjima kako bi se osiguralo široko zahvaćanje različitih perspektiva u vezi s prijelazom iz srednjeg u visoko obrazovanje. Kvalitativna istraživačka dionica provedena je u 15 strukovnih škola, 13 gimnazija i 5 mješovitih škola u kojima se izvode i strukovni i gimnazijski programi.

⁶ Ovisno o broju stupnjeva slobode, odnosno veličini kontingencijske tablice.

U okviru kvalitativne istraživačke dionice provedene su 33 fokus-skupine s nastavnicima i stručnim suradnicima. Odabir sudionika fokus-skupina temeljen je na njihovoj ulozi u prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje učenika njihove škole. Tako su u istraživanju sudjelovali odgojno-obrazovni radnici koji su povezani s provedbom ispita državne mature (ispitni koordinatori) te oni koji sudjeluju u postupcima informiranja i savjetovanja učenika o njihovim obrazovnim i karijernim putevima (stručni suradnici te razrednici razrednih odjela u višim razredima). Ukupno je u fokus-skupinama sudjelovalo 148 odgojno-obrazovnih radnika.

Uz fokus-skupine s odgojno-obrazovnim radnicima, u okviru kvalitativne istraživačke dionice provedene su također 33 fokus-skupine s učenicima završnih razreda. Sudionike fokus-skupina odabrali su školski stručni suradnici na temelju smjernica za odabir sudionika, koje su uključivale upute da je poželjno da sudionici odražavaju heterogenost srednjoškolskih programa koji se organiziraju i provode u školama. U fokus-skupinama tako su sudjelovali učenici različitih programa i različitih razrednih odjela. Ukupno je sudjelovalo 308 učenika završnih razreda.

Uz fokus-skupine s učenicima i odgojno-obrazovnim radnicima provedeni su i polustrukturirani razgovori s ravnateljima srednjih škola. Ukupno je u ovoj istraživačkoj dionici sudjelovalo 28 ravnateljica i ravnatelja.

ISTRAŽIVAČKE TEME – KVALITATIVNA DIONICA

Za potrebe kvalitativne istraživačke dionice razvijena su tri zasebna protokola za razgovor namijenjena različitim skupinama sudionika. Ti su protokoli dijelom pokrivali zajedničke teme i sadržavali ista pitanja, a dijelom su bili specifični s obzirom na ulogu i položaj sudionika.

Protokol za razgovor s odgojno-obrazovnim radnicima sadržavao je pitanja o sljedećim temama:

- specifičnosti odgojno-obrazovnoga rada u konkretnoj školi
- pripremljenosti učenika za polaganje državne mature, studiranje i posao
- obilježjima sadašnjih generacija (vrijednosna orijentacija, aspiracije, planovi, očekivanja...)
- koncepciji i provedbi državne mature
- obilježjima NISPVU-a
- visokoškolskim odabirima učenika škole i čimbenicima koji ih oblikuju
- informiranosti učenika o državnoj maturi i upisima u visoko obrazovanje
- školskoj praksi vezanoj uz profesionalno usmjeravanje i informiranje učenika o ispitima državne mature, upisima u visoko obrazovanje i prijelazu na tržište rada
- izazovima s kojima se škola susreće u profesionalnom usmjeravanju i informiranju
- organizaciji dodatne poduke/pripreme.

Protokol za razgovor s ravnateljima dijelio je sljedeće teme s protokolom za razgovor s odgojno-obrazovnim radnicima:

- specifičnosti odgojno-obrazovnoga rada u konkretnoj školi
- pripremljenost učenika za polaganje državne mature, studiranje i posao
- obilježja sadašnjih generacija (vrijednosna orijentacija, aspiracije, planovi, očekivanja...)
- koncepciju i provedbu državne mature
- školske prakse vezane uz profesionalno usmjeravanje i informiranje učenika
- izazove s kojima se škola susreće u profesionalnom usmjeravanju i informiranju.

Protokol za razgovor s ravnateljima sadržavao je dodatno i sljedeće teme:

- pristup vođenju i glavne izazove u upravljanju školom
- viziju razvoja škole.

Protokol za razgovor s učenicima završnih razreda sadržavao je sljedeće istraživačke teme:

- percepciju školskog konteksta i srednjoškolskog programa koji pohađaju učenici
- planove nakon srednje škole
- pripremljenost za nastavak obrazovanja i/ili izlazak na tržište rada
- odabire ispita državne mature
- pripreme za državnu maturu
- procjenu šansi za uspješno polaganje ispita državne mature
- visokoškolske odabire, razloge za studiranje i odabir studijskog programa, mjesta studiranja i visokoškolske institucije
- informiranje o polaganju ispita državne mature i upisima u visoko obrazovanje
- podršku škole u pripremi za državnu maturu i upise u visoko obrazovanje
- percepciju obrazovnog konteksta Republike Hrvatske
- projekciju osobne budućnosti
- pogled u budućnost – važnost znanja, vještina i sposobnosti, tražena zanimanja...

2.4. POSTUPAK ISTRAŽIVANJA I ETIČKE IMPLIKACIJE

Istraživanje je provedeno u suradnji s Agencijom za znanost i visoko obrazovanje te školama uključenima u istraživanje u razdoblju od studenog do prosinca 2017. godine. Za provedbu istraživanja osigurana je dozvola Ministarstva znanosti i obrazovanja te pristanak ravnatelja odabranih škola. Istraživanje je provedeno poštujući odredbe Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić 2003) te je zatraženo i dobiveno pozitivno mišljenje Etičkog povjerenstva Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu.

U studenom 2017. godine u četiri su regionalna središta organizirani sastanci s imenovanim osobama iz 59 škola koje su bile uključene u istraživanje. Na sastancima su objašnjeni svrha, cilj te metodološki pristup istraživanju. Ujedno su predstavljeni i upitnici kroz razradu obrađenih tema. Kvantitativni su dio istraživanja proveli sami odgojno-obrazovni radnici koji su bili detaljno upoznati s istraživačkim procesima i etičkim aspektima istraživanja. Nakon prikupljanja podaci su dostavljeni istraživačkom timu. U kvalitativnoj istraživačkoj dionici podatke su prikupili članice i članovi istraživačkog tima.

U skladu s odredbama Etičkog kodeksa istraživanja s djecom, od sudionika koji su svi bili stariji od 14 godina tražio se pristanak na sudjelovanje u istraživanju (čl. 3.4.). Prije početka sudionici istraživanja bili su informirani o svrsi i tijeku istraživanja te im je zajamčena anonimnost u obradi podataka i prikazu rezultata istraživanja. Sudionicima istraživanja osigurana je i mogućnost odbijanja ili prekidanja sudjelovanja u istraživanju. Svi su podaci prikupljeni od učenika u obradi kodirani i prikazuju se bez osobnih identifikacijskih oznaka. Iz istraživačke perspektive, nije bilo moguće izravne štete za sudionike istraživanja. Teme obuhvaćene upitnikom i protokolima za razgovor ne predstavljaju etički osjetljive/dvojbene teme, odnosno teme koje mogu ugroziti dobrobit sudionika. Jamčila se i potpuno je poštovana dobrovoljnost, anonimnost sudjelovanja i poštivanje osobe i njezinih granica privatnosti čime su potencijalni rizici minimalizirani.

Izravnom koristi za sudionike istraživanja mogla se smatrati mogućnost stjecanja određenih uvida o vlastitim (obrazovnim i karijernim) mogućnostima, koji mogu nastati kao rezultat istraživačkog procesa. Kao znak reciprociteta za svaku je školu koja je sudjelovala u istraživanju posebno izrađena analiza rezultata u kojoj su skupni rezultati učenika uspoređeni s onima na nacionalnoj razini.

LITERATURA

Ajduković, M. i Kolesarić, V. (Ur.) (2003). *Etički kodeks istraživanja s djecom*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži – Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155–159.

Galotti, K. M. (1999). Making a "major" real-life decision: College students choosing an academic major. *Journal of Educational Psychology*, 91, 379–387.

Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2017). *Obrazovne aspiracije u prijelaznim razdobljima hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja: priroda, odrednice, promjene – metodološki izazovi i rješenja*. Rad predstavljen na 23. Danima Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb.

Jokić, B., Baranović, B., Bezinović, P., Dolenec, D., Domović, V., Marušić, I., Pavin Ivanec, T., Rister, D. i Ristić Dedić, Z. (2007). *Final Report on the project of "Key Competences 'Learning to Learn' and 'Entrepreneurship' in Croatian Elementary Education*. Torino: European Training Foundation.

Kolesarić, V. i Tomašić Humer, J. (2016). *Veličina učinka*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Filozofski fakultet. https://bib.irb.hr/datoteka/855091.Velicina_ucinka.pdf (pristupljeno 20. rujna 2018.).

Montmarquette, C., Cannings, K. i Mahseredjian, S. (2002). How do young people choose college majors? *Economics of Education Review*, 21, 543–556.

MRC CBU (2018). *Rules of thumb on magnitudes of effect sizes*. <http://imaging.mrc-cbu.cam.ac.uk/statswiki/FAQ/effectSize> (MRC Cognition and Brain Sciences Unit, University of Cambridge) (pristupljeno 20. rujna 2018.).

Porter, S. R. i Umbach, P. D. (2006). College major choice: An analysis of person-environment fit. *Research in Higher Education*, 47, 429–449.

Ristić Dedić, Z. i Jokić, B. (2014). *Percipiraju li učenici Hrvatsku okruženjem u kojem se učenje i obrazovanje cijene i uvažavaju? Zašto uče?* – Izvještaj br. 4. Serija „O učenju 2014.“. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. <https://www.idi.hr/ucenje2014/izvjestaj4.pdf> (pristupljeno 27. studeni 2018.).

Ristić Dedić, Z., Jokić, B., Matić, J., Odak, I. i Šabić, J. (2017). *Kakve su navike učenja, obrasci pisanja (prepisivanja) domaćih zadaća i percepcija meritokracije? – Populacijska perspektiva: Krapinsko-zagorska, Međimurska, Varaždinska i Zagrebačka županija* – Serija „O učenju 2015./2016.“. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. http://www.idi.hr/aspiracije/O_ucenju_2016-radne_navike_dz_prepisivanje_i_percepcija_meritokracije.pdf (pristupljeno 27. studeni 2018.)

Skatova, A. i Ferguson, E. (2014). Why do different people choose different university degrees? Motivation and the choice of degree. *Frontiers in psychology*, 5, 1244, 1–15.

Tashakkori, A. i Teddlie, C. (2003). *Handbook of Mixed Model in Social and Behavioural Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.

3

3.

OBRAZOVNA PERSPEKTIVA – ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI HRVATSKIH SREDNJOŠKOLACA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Boris Jokić

3.1. UVOD

U različitim se strateškim dokumentima Republika Hrvatska u prethodnih 30 godina odredila k povećanju udjela stanovništva s visokoškolskom kvalifikacijom kao jednim od svojih nacionalnih ciljeva. Širenje visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj u većoj je mjeri iskazano kao opća želja nego kao precizno osmišljen i izveden plan s jasnom vizijom upravljanja ljudskim potencijalom (Jokić i Ristić Dedić 2014). Jedan od osnovnih mehanizama ostvarenja toga nacionalnog strateškog cilja bilo je povećanje broja upisnih mjesta na gotovo svim javnim visokim učilištima te otvaranje brojnih privatnih i javnih visokoškolskih ustanova. Broj upisnih mjesta u Republici Hrvatskoj rastao je od akademske godine 1997./1998., a svoj je vrhunac ta ekspanzija doživjela u akademskoj godini 2008./2009. Širenje je bilo posebno izraženo u studijskim programima znanstvenih polja ekonomije, prava i tehnologije prometa i transporta u kojima se dogodilo izrazito povećanje broja upisnih mjesta (Jokić i Ristić Dedić 2014). Uz širenje mogućnosti studiranja, u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj proveden je i tzv. bolonjski proces kojim se utjecalo na strukturu, prirodu i ritam visokoškolskog obrazovanja. Samo širenje mogućnosti studiranja dogodilo se u razdoblju znatnoga demografskog pada koji se očitovao u generacijama sa sve manjim brojem učenika. Posljedica navedenoga bila je da je već u akademskoj godini 2013./2014. broj kandidata koji u godini upisa završavaju srednjoškolsko obrazovanje prvi put bio manji nego što je broj upisnih mjesta na redovnim studijskim programima javnih visokih učilišta u Republici Hrvatskoj (Jokić i Ristić Dedić 2014).

Dok su povećanje broja upisnih mjesta i bolonjski proces uvelike promijenili strukturu i prirodu obrazovanja na visokoškolskoj razini, srednjoškolsko obrazovanje u prethodnih 20-ak godina nije doživjelo bitnije promjene. Dominantno strukturalno obilježje hrvatskoga srednjoškolskog obrazovanja utemeljeno na podjeli na gimnazijsko i strukovno obrazovanje jasno se odražava i na prijelaz između dviju obrazovnih razina. Kako se završetkom gimnazijskog obrazovanja stječe isključivo obrazovna kvalifikacija, za učenike gimnazija nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini predstavlja gotovo nužnost. U strukovnom je obrazovanju situacija složenija zbog postojanja obrazovanja različitog trajanja. Trogodišnje strukovno obrazovanje u klasičnom i JMO (jedinostveni model obrazovanja) obliku usmjereno je bržem stjecanju kvalifikacije i izlasku na tržište rada. Vertikalna mobilnost prema visokom obrazovanju tih učenika zakonski nije omogućena bez pohađanja dodatno organiziranog obrazovanja. Ta rijetko korištena mogućnost često je praćena različitim organizacijskim izazovima i poteškoćama (Matković i sur. 2013). Učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa predstavljaju kategoriju učenika koji završetkom svog srednjoškolskog obrazovanja istovremeno stječu kvalifikaciju kojom mogu konkurirati na tržištu rada te kojima je omogućen ulaz u visoko obrazovanje. Omjeri učenika u pojedinom obliku srednjoškolskog obrazovanja nisu se strateški mijenjali u prethodna dva desetljeća već je do manjih promjena u omjerima došlo slijedom demografskog pada i promjena u aspiracijama učenika i njihovih roditelja. Omjer tih triju dominantnih oblika srednjoškolskog obrazovanja tradicionalno je postavljen tako da 45 % učenika pohađa četverogodišnje strukovne programe, 30 % trogodišnje strukovne programe te 25 % gimnazijske programe. U školskoj godini 2017./18. taj je omjer za učenike prvih razreda srednjih škola bio takav da je 46,0 % učenika pohađalo četverogodišnje i petogodišnje strukovne programe, 30,1 % gimnazijske te 23,9 % trogodišnje strukovne programe (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2018). Broj učenika u trogodišnjim strukovnim programima kontinuirano pada. Ti su omjeri iznimno važni jer upućuju na maksimum mogućeg ulaza u visoko obrazovanje u godini nakon završetka srednjeg obrazovanja – u slučaju učenika koji su u školskoj godini 2017./18. upisali prvi razred srednje škole taj maksimum iznosi 76,1 % ukupne generacije učenika.

Pomalo neplanska ekspanzija broja upisnih mjesta u visokom obrazovanju praćena je objašnjenjem da sve više mladih ljudi želi studirati i da im država i visokoškolske ustanove trebaju osigurati tu mogućnost. Aspiracije mladih ljudi prema visokom obrazovanju empirijski su odmjerene u nizu istraživanja različitog opsega. U istraživanju iz 2014. godine, provedenom na 2100 učenika različitih srednjoškolskih profila (uključujući i učenike trogodišnjih strukovnih programa) iz 98 srednjih škola, ustvrđeno je da 67 % učenika završnih razreda planira studirati (Odak, Puzić i Doolan 2015). Planovi nakon završetka srednje škole bili su i dio istraživanja na nacionalno reprezentativnom uzorku mladih u dobi od 15 do 29 godina provedenog 2013. (Spajić Vrkaš i Potočnik 2017). U tom je istraživanju dobiveno da oko 62 % onih koji su pred završetkom srednjoškolskog obrazovanja planira na neki način nastaviti obrazovanje na visokoškolskoj razini. Ustvrđene su također i statistički značajne razlike u aspiracijama i planovima za studiranje učenika iz gimnazija te četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih programa. Pugar (2015) je na 980 učenika završnih razreda gimnazijskih i strukovnih škola ustvrdila da se učenici različitih vrsta škola uglavnom ne razlikuju u obrazovnim aspiracijama. U knjizi *Postati student u Hrvatskoj*, koja je temeljena na populacijskim podacima o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje, ustvrđeno je da gotovo svi učenici koji završavaju četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje iskazuju želju za studiranjem prijavom ispita državne mature i studijskih programa (Jokić i Ristić Dedić 2014). Također je ustvrđeno da je u akademskoj godini 2010./2011. 98,7 % učenika gimnazijskih i 78,1 % učenika četverogodišnjih strukovnih programa u oba ispitna roka uspješno položilo tri ispita obvezatnog dijela državne mature koji su preduvjet ulaska u visoko obrazovanje. Nadalje, prvi je put precizno određeno da 94,6 % učenika gimnazijskih i 60,7 % učenika četverogodišnjih strukovnih programa nastavlja svoje obrazovanje na visokim učilištima Republike Hrvatske u godini nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja. Čimbenici koji utječu na odabir studijskog programa nisu bili toliko često ispitivani na nacionalno reprezentativnim uzorcima. Ribić (2016) u istraživanju provedenom na učenicima riječkih srednjih škola ustvrđuje veću razinu motivacije učenika gimnazija za upis studijskih programa. Vrlo važne rezultate u svom istraživanju iznose Babarović i Šverko (2016) koji ispituju generacijske razlike u određenim aspektima profesionalne zrelosti te ustvrđuju da je porast profesionalne zrelosti tijekom srednje škole malen i da učenici završnih razreda ne ostvaruju predviđene zadatke u konstrukciji karijere te su suočeni s poteškoćama u donošenju odluka u vezi s karijerom i daljnjim obrazovanjem.

U ovom su poglavlju predstavljeni rezultati o aspiracijama, planovima, čimbenicima odabira studijskog programa, informiranosti i znanju o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje, uvjerenosti u pozitivne ishode vezane uz taj prijelaz te percepciju vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj po različitim obrazovnim kategorizacijama. Metodološki je nacrt omogućio analizu generacijskih razlika koja osigurava određeni uvid u stabilnost mjerenih koncepata u hrvatskom obrazovanju. Rezultati učenika završnih razreda analizirani su i s obzirom na to pohađaju li gimnazijsko ili strukovno obrazovanje. Posebno su izdvojena veća strukovna područja i gimnazijski programi te su uspoređene razlike između učenika završnih razreda koji ih pohađaju. U drugom poglavlju predstavljene su korištene kategorizacije.

Cilj je ovog poglavlja ustvrditi razlikuju li se i u kojoj mjeri učenici različitih generacija te učenici završnih razreda srednjoškolskog obrazovanja koji pohađaju različite vrste obrazovanja, odnosno određena strukovna područja / gimnazijske programe u:

- aspiracijama i planovima o nastavku obrazovanja na visokoškolskoj razini i/ili ulasku u svijet rada?
- interesu za pojedina područja učenja i rada u Republici Hrvatskoj?

- čimbenicima odabira studijskih programa?
- razini informiranosti i znanja o sustavu prijelaza iz srednjeg u visoko obrazovanje?
- uvjerenosti u pozitivne osobne ishode vezane uz prijelaz iz srednjeg u visoko obrazovanje?
- doživljaju vrijednosti obrazovanja u Republici Hrvatskoj?

U svakoj su pojedinoj obrađenoj temi prvo predstavljeni rezultati i analitički postupci između generacija učenika. Nakon toga slijede analize odgovora učenika završnih razreda iz gimnazijskog i strukovnog obrazovanja te odabranih strukovnog područja i gimnazijskih programa.

3.2. REZULTATI I RASPRAVA

ASPIRACIJA PREMA VISOKOM OBRAZOVANJU

U tablici 3.1. prikazani su podaci o aspiracijama prema visokom obrazovanju učenika iz različitih generacija.

Tablica 3.1. Aspiracija prema visokom obrazovanju iskazana na čestici *U budućnosti želim studirati* – generacijska perspektiva

	PRVI RAZRED	TREĆI RAZRED	ZAVRŠNI RAZRED	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%	%		
Da	78,0	81,6	84,0	96,67 (4) p = ,000	,06
Ne	3,5	3,6	4,7		
Ne znam	18,5	14,8	11,3		
Ukupan N	4381 100 %	4408 100 %	4497 100 %		

Podaci upućuju na vrlo visoku razinu aspiracija prema visokom obrazovanju kod svih triju generacija učenika. Sa srednjoškolskim se obrazovanjem udio onih koji žele studirati povećava. U završnoj godini srednjoškolskog obrazovanja čak 84 % generacije učenika gimnazijskih i četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa iskazuje želju za studiranjem. Postotak onih koji ne žele studirati izrazito je malen i relativno stabilan te u sve tri generacije iznosi oko 4 %. Broj se neodlučnih očekivano smanjuje sa srednjoškolskim obrazovanjem te u završnom razredu iznosi 11,3 %. Premda su razlike u obrazovnim aspiracijama među generacijama statistički značajne, veličina učinka pokazuje da su one relativno skromne.

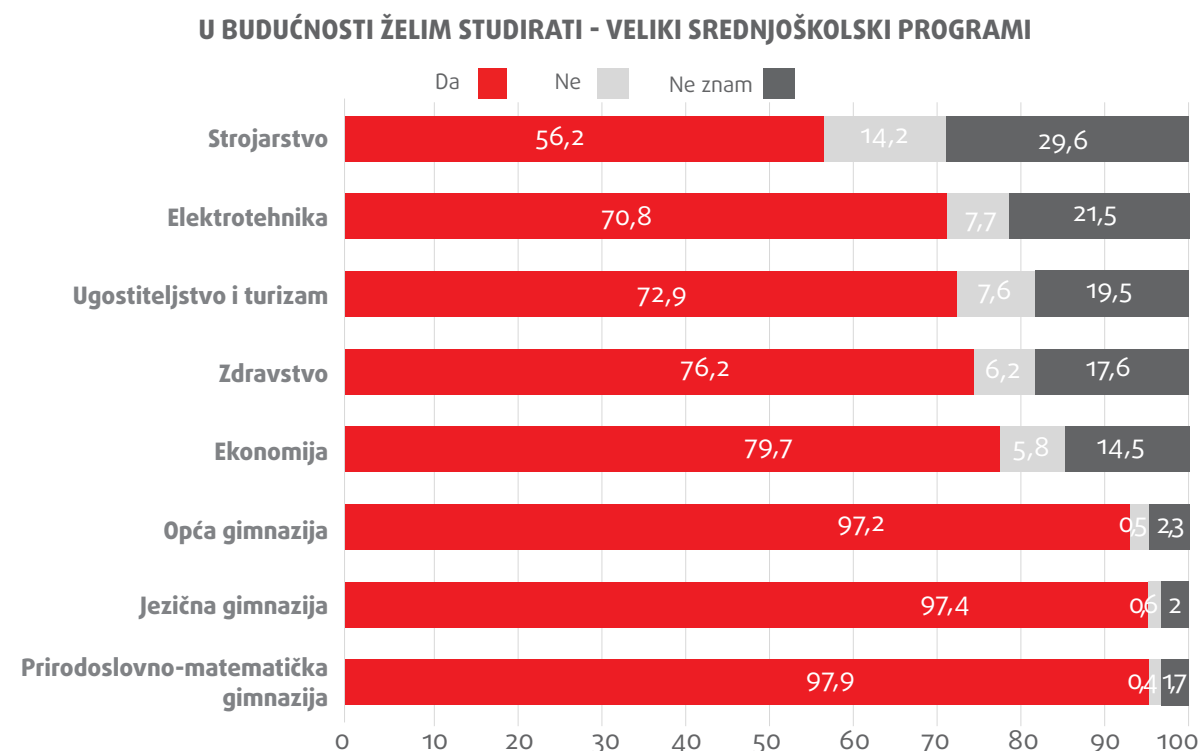
U tablici 3.2. prikazani su podaci o visokoškolskim obrazovnim aspiracijama učenika završnih razreda srednjih škola ovisno o tome pohađaju li gimnazijsko ili strukovno obrazovanje.

Tablica 3.2. Aspiracija prema visokom obrazovanju iskazana na čestici *U budućnosti želim studirati* prema vrsti srednje škole – učenici završnog razreda

	GINNAZIJSKO OBRAZOVANJE	STRUKOVNO OBRAZOVANJE	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%		
Da	97,3	71,8	547,20 (2) p = ,000	,35
Ne	0,5	8,5		
Ne znam	2,2	19,7		
Ukupan N	2166 100 %	2331 100 %		

Učinak je vrste srednjoškolskog obrazovanja na aspiracije prema visokom obrazovanju izrazit. Podaci pokazuju da, u odnosu na učenike iz strukovnih programa, učenici iz gimnazijskih programa u znatno većoj mjeri iskazuju aspiracije prema visokom obrazovanju. Podatak da 97,3 % tih učenika želi u budućnosti studirati očekivan je jer završetkom gimnazijskog obrazovanja ne stječu kvalifikaciju za određeno zanimanje, već se od njih očekuje nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini. Gotovo tri četvrtine učenika strukovnih programa iskazuje želju za studiranjem, što se može smatrati pozitivnim nalazom u vidu strateških ciljeva Republike Hrvatske k povećanju broja visokoobrazovanih pojedinaca. Tek 8,5 % učenika strukovnih programa iskazuje da u budućnosti ne želi studirati, dok je petina tijekom završnog razreda srednjoškolskog obrazovanja (kraj prvoga polugodišta) još uvijek neodlučna.

Podaci o aspiracijama učenika završnih razreda izabranih srednjoškolskih programa / strukovnih područja prikazani su na slici 3.1.

Slika 3. 1. Aspiracija prema visokom obrazovanju iskazana na čestici *U budućnosti želim studirati* prema izabranim strukovnim područjima/ gimnazijskim programima⁷

⁷ $\chi^2(14) = 537,71$, $p = ,000$; Cramerov $V = ,26$.

Analize upućuju na postojanje statistički značajnih razlika u aspiracijama učenika završnih razreda iz pojedinih srednjoškolskih programa, odnosno strukovnih područja, kao i na umjerenu veličinu učinka. Nema statistički značajnih razlika među gimnazijskim programima u kojima gotovo svi učenici imaju izrazito izraženu aspiraciju prema visokom obrazovanju. Analize upućuju na veću heterogenost u aspiracijama učenika iz pojedinih strukovnih područja. Tako gotovo četiri petine učenika iz ekonomskih i tri četvrtine iz zdravstvenih strukovnih programa iskazuju visokoškolsku aspiraciju. Učenici strojarskih srednjoškolskih programa u nešto manjoj mjeri iskazuju želju za studiranjem, ali i ovdje više od polovice njih želi studirati. Znatno dio učenika svih izabranih strukovnih programa još je uvijek neodlučan u vezi sa studiranjem, dok se postotak onih koji iskazuju da u budućnosti ne žele studirati kreće od 5,8 % kod učenika ekonomskih programa do 14,2 % kod učenika strojarskih strukovnih programa. Takvi rezultati upućuju na izrazitu promjenu prirode strukovnog obrazovanja, posebice u vidu pitanja vertikalne mobilnosti učenika strukovnih škola. Visoka razina aspiracija prema visokom obrazovanju pokazuje da je nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini za većinu učenika strukovnih škola željen i očekivan nastavak obrazovnog puta.

PLANOVI NAKON ZAVRŠENE SREDNJE ŠKOLE

U tablici 3.3. prikazani su podaci o planovima učenika različitih generacija nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja.

Tablica 3.3. Planovi učenika nakon srednje škole – generacijska perspektiva

	PRVI RAZRED	TREĆI RAZRED	ZAVRŠNI RAZRED	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%	%		
Odmah nakon srednje škole studirati.	74,7	77,1	80,5	59,58 (4) p = ,000	,05
Odmah se zaposliti nakon srednje škole.	13,1	10,9	11,1		
Prvo jednu godinu uzeti predah.	12,2	12,0	8,4		
Ukupan N	4321 100 %	4357 100 %	4440 100 %		

Većina učenika u sve tri generacije planira odmah nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja nastaviti svoje obrazovanje na visokoškolskoj razini. Čak četiri petine učenika završnog razreda odlučuje se upravo za takav plan. Postotak onih koji se nakon srednje škole žele odmah zaposliti iznosi oko 11 % i relativno je stabilan u različitim generacijama. Oko 10 % učenika želi nakon završetka srednje škole uzeti godinu dana predaha. Premda postoje statistički značajne razlike u odgovorima učenika različitih generacija, veličina učinka je skromna.

U tablici 3.4. prikazani su odgovori učenika završnih razreda s obzirom na vrstu obrazovanja koju pohađaju.

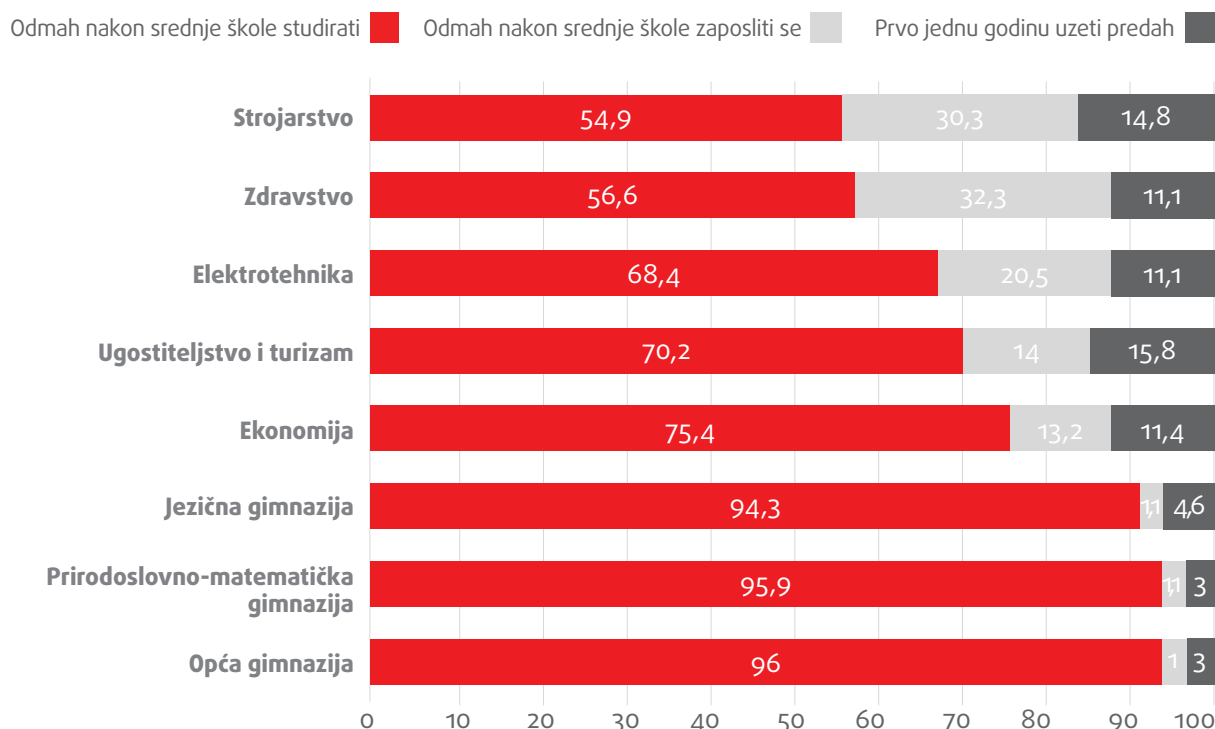
Tablica 3.4. Planovi učenika završnih razreda nakon srednje škole prema vrsti srednje škole

	GIMNAZIJSKO OBRAZOVANJE	STRUKOVNO OBRAZOVANJE	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%		
Odmah nakon srednje škole studirati.	95,3	66,6	605,35 (2) p = ,000	,37
Odmah se zaposliti nakon srednje škole.	1,0	20,6		
Prvo jednu godinu uzeti predah.	3,7	12,8		
Ukupan N	2149 100 %	2291 100 %		

Kao i u slučaju visokoškolskih aspiracija, i ovdje su ustvrđene statistički značajne razlike između učenika koji pohađaju završni razred gimnazijskog i strukovnog obrazovanja, koje govore o velikom učinku vrste srednjoškolskog obrazovanja. Petina učenika strukovnih programa planira se zaposliti odmah nakon završetka srednje škole, dok više od dvije trećine njih želi studirati nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja. Zanimljivi su podaci o postotku učenika koji žele uzeti jednogodišnji predah nakon završetka škole. Takvih je među gimnazijalcima 3,7 %, a među učenicima strukovnih programa 12,8 %. Osnovni se razlog za takvu razliku nalazi u nužnosti pohađanja visokog obrazovanja učenika gimnazijskih programa radi stjecanja određene kvalifikacije.

Planovi učenika završnih razreda iz pojedinih srednjoškolskih programa prikazani su na slici 3.2.

KOJI SU TVOJI PLANOV I NAKON SREDNJE ŠKOLE? - VELIKI SREDNJOŠKOLSKI PROGRAMI

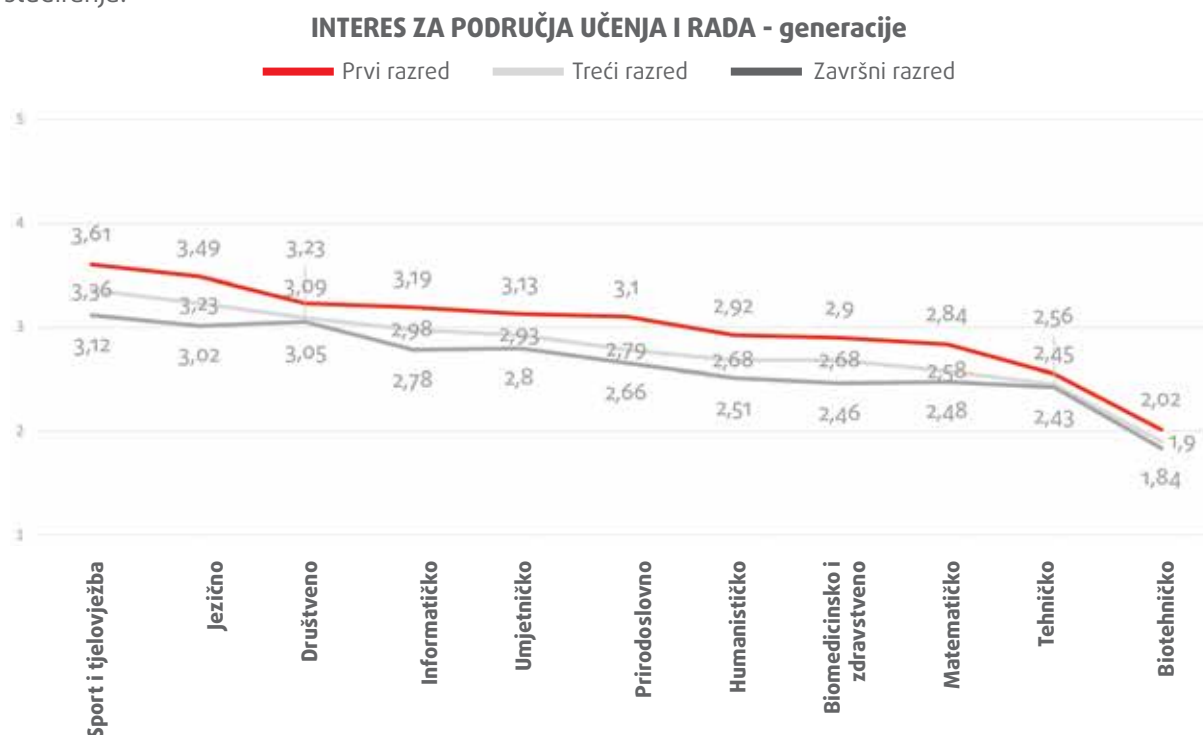
Slika 3.2. Planovi učenika nakon srednje škole prema izabranim strukovnim područjima/gimnazijskim programima ($\chi^2(14) = 632,83$, p = ,000; Cramerov V = ,29)

Prikazani podaci upućuju na statistički značajne razlike u planovima između učenika različitih srednjoškolskih programa, kao i na to da se radi o velikom učinku. Gotovo svi učenici iz triju najvećih gimnazijskih programa planiraju nastavak obrazovanja odmah nakon završetka srednje škole i među njima nema razlika. Udio učenika iz strukovnih programa koji imaju takav plan znatno je niži te se kreće od 54,9 % u slučaju učenika u strojarskim do 75,4 % u ekonomskim programima. Udio učenika koji se nakon završetka srednje škole žele odmah zaposliti ni u jednom programu ne prelazi trećinu, a najveći je u programima strukovnog područja zdravstva. Postotak onih koji planiraju jednu godinu predahnuti kreće se od 3,0 % u slučaju učenika opće gimnazije do 15,8 % u slučaju učenika iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma.

Usporedba odgovora o aspiracijama i planovima učenika završnih razreda pokazuje da neki od njih žele studirati, ali imaju namjeru to učiniti nakon što se zaposle ili uzmu godinu dana predaha. Podaci pokazuju da se to posebno odnosi na učenike iz strukovnog područja zdravstva u kojem 76,2 % njih iskazuje želju za studiranjem, ali njih 20 % manje to planira učiniti odmah nakon završetka srednje škole. Mogući razlog za to je lakša mogućnost pronalaska posla nakon završetka srednje škole za učenike ovoga strukovnog područja.

INTERES ZA PODRUČJA UČENJA I RADA

Na slici 3.3. prikazani su podaci o interesu učenika različitih generacija za pojedina područja učenja i rada s kojima se mogu susresti u školi ili izvan nje. Ta područja u velikoj mjeri odgovaraju i područjima studiranja.

Slika 3.3. Interes za područja učenja i rada (ljestvica od 1 – uopće ne do 5 – u potpunosti da) – generacijska perspektiva⁸

⁸ Jezično područje ($F(2, 13227) = 154,61, p = ,000; \eta^2 = ,02$); društveno područje ($F(2, 13163) = 23,81, p = ,000; \eta^2 = ,00$); humanističko područje ($F(2, 13172) = 116,28, p = ,000; \eta^2 = ,02$); matematičko područje ($F(2, 13232) = 93,16, p = ,000; \eta^2 = ,01$); prirodoslovno područje ($F(2, 13188) = 132,30, p = ,000; \eta^2 = ,02$); biomedicinsko i zdravstveno područje ($F(2, 13166) = 110,28, p = ,000; \eta^2 = ,02$); informatičko područje ($F(2, 13230) = 96,17, p = ,000; \eta^2 = ,01$); tehničko područje ($F(2, 13093) = 10,53, p = ,000; \eta^2 = ,00$); biotehničko područje ($F(2, 13121) = 26,25, p = ,000; \eta^2 = ,00$); sport i tjelovježba ($F(2, 13117) = 127,97, p = ,000; \eta^2 = ,02$); umjetničko područje ($F(2, 13174) = 63,06, p = ,000; \eta^2 = ,01$).

U sve tri generacije učenici najveći interes pokazuju za područje sporta i tjelovježbe nakon čega slijede jezično, društveno i informatičko područje učenja i rada. Najnižu razinu interesa kod svih triju generacija učenika postižu matematičko, tehničko i biotehničko područje. Vrlo je bitan nalaz da je interes za sva područja najniži u završnom, a najviši u prvom razredu srednjoškolskog obrazovanja.

Od rezultata o interesu za pojedina područja iskazanih na razini svih učenika informativniji su oni o razlikama u interesu za pojedino područje učenika različitih srednjoškolskih programa. Ti su podaci za učenike završnih razreda prvo prikazani i analizirani po pojedinom području, a potom po pojedinom srednjoškolskom programu.

RAZLIKE PO PODRUČJIMA UČENJA I RADA

Na slici 3.4. prikazani su podaci o interesu učenika za jezično, društveno i humanističko područje učenja i rada.

Slika 3.4. Interes za jezično, društveno i humanističko područje (ljestvica od 1 – uopće ne do 5 – u potpunosti da) – učenici završnih razreda – izabrana strukovna područja/gimnazijski programi⁹

Jezično područje

Najveći interes za jezično područje iskazuju učenici jezičnih gimnazija i programa u strukovnom području ugostiteljstva i turizma. Učenici iz ekonomskih i zdravstvenih programa te učenici općih gimnazija iskazuju prosječan interes za ovo područje učenja i rada. Najnižu razinu interesa od svih izabranih srednjoškolskih programa za ovo područje daju učenici prirodoslovno- matematičkih gimnazija.

Društveno područje

Društveno je područje u upitniku dodatno opisano kroz sljedeće discipline: ekonomiju, pravo, politologiju, psihologiju... Učenici srednjoškolskih programa u strukovnom području ekonomije te učenici jezičnih i

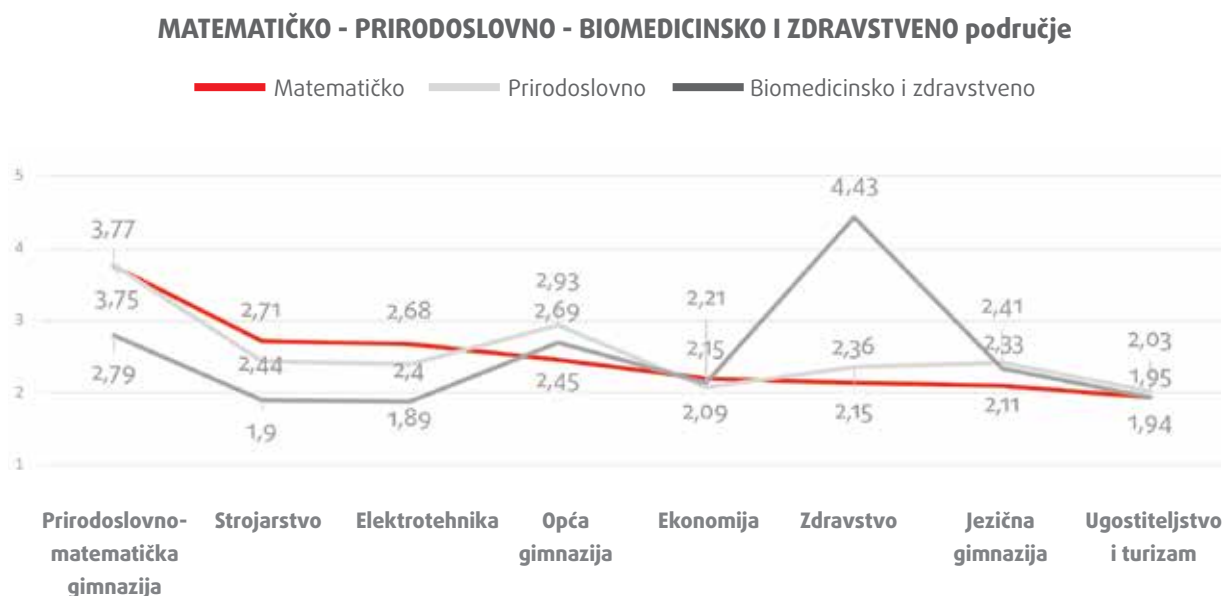
⁹ Jezično područje ($F(7, 3858) = 44,49$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,08$); društveno područje ($F(7, 3859) = 54,10$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,09$); humanističko područje ($F(7, 3849) = 10,57$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,02$).

općih gimnazija iskazuju najveći interes za društveno područje učenja i rada. Prosječan interes za ovo područje iskazuju učenici u strukovnom području ugostiteljstva i turizma, dok učenici iz svih ostalih analiziranih strukovnih područja iskazuju ispodprosječan interes.

Humanističko područje

Humanističko je područje učenja i rada dodatno opisano kroz sljedeće discipline: povijest, filozofiju, teologiju... Učenici svih strukovnih područja iskazuju ispodprosječan interes za ovo područje učenja i rada. Najviši interes iskazuju učenici iz programa u strukovnom području ugostiteljstva i turizma te učenici jezičnih gimnazija. Najnižu razinu interesa iskazuju učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija.

Na slici 3.5. prikazani su podaci o interesu učenika za matematičko, prirodoslovno te biomedicinsko i zdravstveno područje.

Slika 3.5. Interes za matematičko, prirodoslovno te biomedicinsko i zdravstveno područje (ljestvica od 1 – uopće ne do 5 – u potpunosti da) – učenici završnih razreda - izabrana strukovna područja/gimnazijski programi¹⁰

Matematičko područje

Najvišu razinu interesa za matematičko područje očekivano iskazuju učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija. Oni su ujedno i jedini od analiziranih programa koji za ovo područje iskazuju iznadprosječan interes. Nakon njih slijede učenici iz programa u strukovnim područjima strojarstva i elektrotehnike te učenici općih gimnazija. Učenici svih ostalih izabranih programa i područja iskazuju izrazito nisku razinu interesa za ovo područje. Najniže razine interesa iskazuju učenici jezičnih gimnazija i učenici iz programa u strukovnom području ugostiteljstva i turizma.

¹⁰ Matematičko područje ($F(7, 3867) = 92,01$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,14$); prirodoslovno područje ($F(7, 3852) = 94,54$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,15$); biomedicinsko i zdravstveno područje ($F(7, 3857) = 113,19$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,17$)

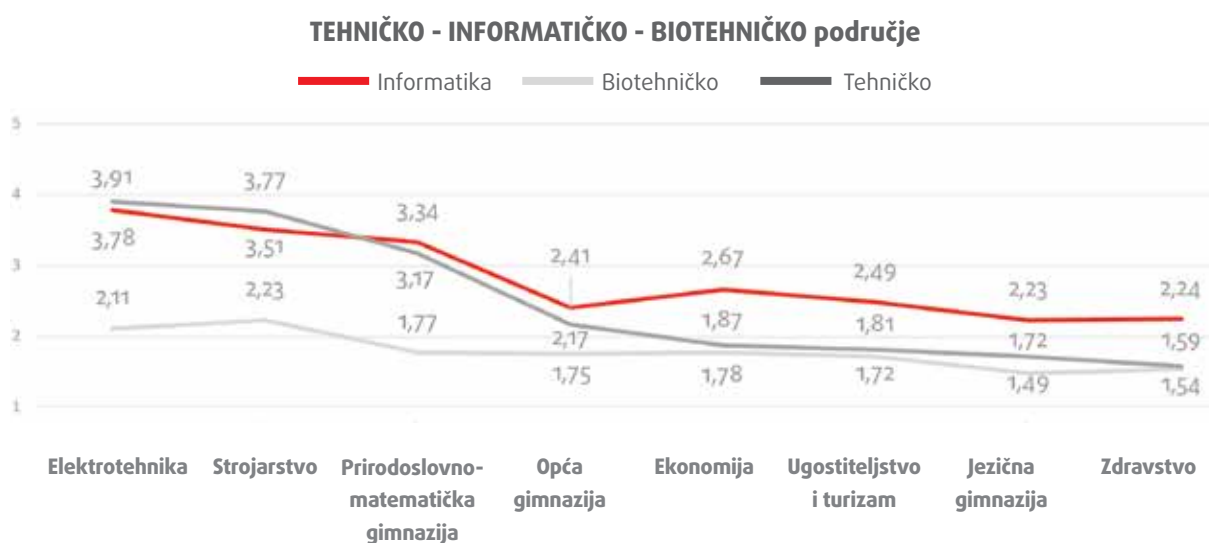
Prirodoslovno područje

Prirodoslovno je područje učenja i rada u upitniku dodatno opisano kroz sljedeće discipline: fiziku, biologiju, kemiju, geoznanosti... Kao i kod matematičkog područja, najviše procjene interesa za ovo područje daju učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija. Prosječnu razinu interesa za prirodoslovno područje iskazuju učenici općih gimnazija, a nakon njih po interesu slijede učenici iz strukovnih područja strojarstva i elektrotehnike. Najnižu razinu interesa za ovo područje učenja i rada iskazuju učenici iz strukovnih područja ekonomije te ugostiteljstva i turizma.

Biomedicinsko i zdravstveno područje

Biomedicinsko i zdravstveno područje učenja i rada u upitniku dodatno je opisano kroz sljedeće discipline: medicinu, stomatologiju, farmaciju, sestrinstvo... Učenici iz strukovnog područja zdravstva očekivano iskazuju najveći interes za ovo područje. Učenici svih ostalih izabranih programa iskazuju ispodprosječan interes za ovo područje. Među njima se donekle ističu učenici prirodoslovno-matematičkih i općih gimnazija. Najniže procjene interesa za ovo područje daju učenici programa u strukovnim područjima strojarstva i ekonomije.

Na slici 3.6. prikazani su podaci o interesu učenika za tehničko, informatičko i biotehničko područje učenja i rada.

Slika 3.6. Interes za tehničko, informatičko i biotehničko područje (ljestvica od 1 – uopće ne do 5 – u potpunosti da) – učenici završnih razreda – izabrana strukovna područja/gimnazijski programi¹¹

Informatičko područje

Informatičko je područje učenja i rada u upitniku dodatno opisano kroz sljedeće discipline: računarstvo, programiranje... Najvišu razinu interesa za informatičko područje iskazuju učenici srednjoškolskih programa u strukovnim područjima elektrotehnike i strojarstva. Iznadprosječan interes za ovo područje učenja i rada iskazuju i učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija. Učenici svih ostalih analiziranih programa iskazuju ispodprosječan interes za ovo područje. Najnižu razinu interesa iskazuju učenici jezičnih gimnazija.

¹¹ Informatičko područje ($F(7, 3866) = 93,49$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,15$); tehničko područje ($F(7, 3837) = 230,80$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,30$); biotehničko područje ($F(7, 3845) = 19,01$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,03$).

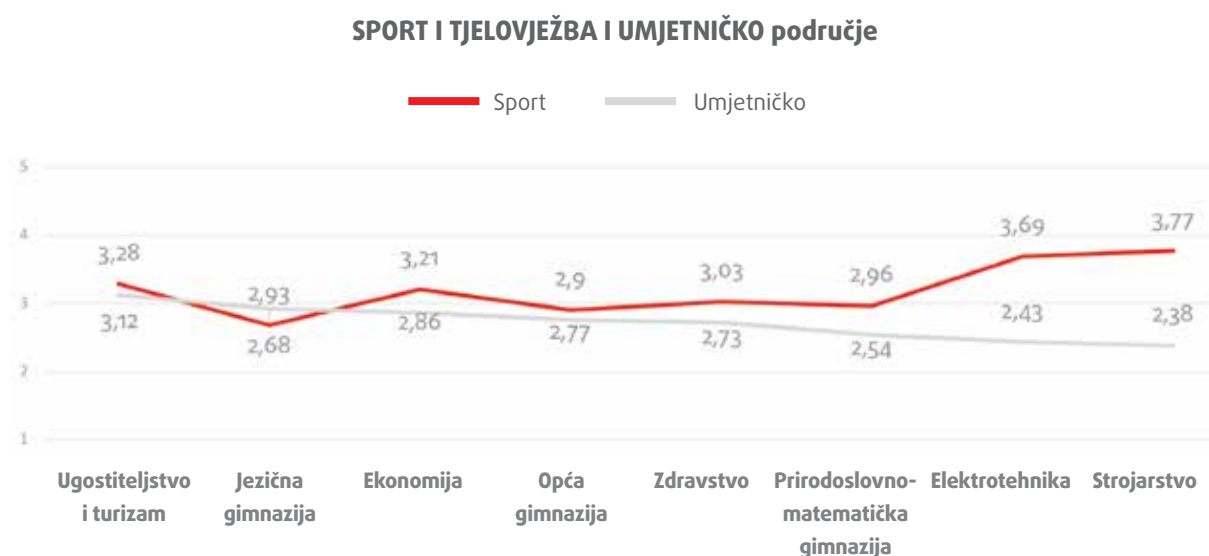
Tehničko područje

Tehničko je područje učenja i rada u upitniku dodatno opisano kroz sljedeće discipline: elektrotehniku, strojarstvo, promet... Kao i u slučaju informatičkog područja, najvišu razinu interesa za ovo područje učenja i rada iskazuju učenici iz strukovnih područja elektrotehnike i strojarstva, nakon kojih slijede učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija. Učenici ostalih analiziranih programa iskazuju vrlo nisku razinu interesa za ovo područje, pri čemu najnižu razinu iskazuju učenici jezičnih gimnazija.

Biotehničko područje

Biotehničko je područje u upitniku dodatno opisano kroz sljedeće discipline: poljoprivredu, šumarstvo... Učenici svih analiziranih programa pokazuju ispodprosječan interes za ovo područje učenja i rada. Najviše razine interesa iskazuju učenici u programima strukovnih područja strojarstva i elektrotehnike, dok je najniži interes kod učenika jezičnih gimnazija.

Na slici 3.7. prikazani su podaci o interesu učenika za umjetničko područje te područje sporta i tjelovježbe.

Slika 3.7. Interes za sport i tjelovježbu te umjetničko područje učenja i rada (ljestvica od 1 – uopće ne do 5 – u potpunosti da) – učenici završnih razreda - izabrana strukovna područja/gimnazijski programi¹²

Sport i tjelovježba

Učenici iz svih strukovnih područja iskazuju iznadprosječan interes za sport i tjelovježbu. Najvišu razinu interesa iskazuju učenici u programima strukovnih područja strojarstva i elektrotehnike. Učenici gimnazijskih programa iskazuju nešto nižu razinu interesa za to područje učenja i rada, a najniže procjene daju učenici jezičnih gimnazija.

¹² Sport i tjelovježba ($F(7, 3841) = 30,20$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,05$); umjetničko područje ($F(7, 3852) = 11,58$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,02$).

Umjetničko područje

Umjetničko je područje učenja i rada u upitniku dodatno opisano kroz sljedeće discipline: glazbu, film, likovnost, dizajn, dramu... Iznadprosječnu razinu interesa za to područje iskazuju učenici iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma nakon čega slijede učenici jezičnih gimnazija, programa u strukovnom području ekonomije te učenici općih gimnazija. Procjene interesa učenika upućuju na uravnoteženost interesa za ovo područje učenja i rada među analiziranim programima i strukovnim područjima.

Uz analizu interesa učenika iz različitih sektora za pojedino područje učenja i rada, važno je analizirati ove podatke i iz perspektive interesa učenika pojedinoga gimnazijskog programa i strukovnog područja. Ti su podaci prikazani u nastavku na slikama 3.8. – 3.15.

EKONOMIJA

Učenici ovoga strukovnog područja iskazuju iznadprosječan interes za društveno područje učenja i rada te prosječnu razinu interesa za sport i tjelovježbu te jezično područje. Izrazito nisku razinu interesa iskazuju za prirodoslovno, biotehničko i tehničko područje učenja i rada.

ELEKTROTEHNIKA

Učenici ovoga strukovnog područja iskazuju izrazit interes za tehničko i informatičko područje učenja i rada te za sport i tjelovježbu. Interes za sva ostala područja učenja i rada je ispodprosječan uključujući i matematičko te prirodoslovno područje učenja i rada. Najnižu razinu interesa iskazuju za biomedicinsko i zdravstveno te biotehničko područje učenja i rada.

STROJARSTVO

Učenici strukovnog područja strojarstva najvišu razinu interesa iskazuju za tehničko područje učenja i rada te za sport i tjelovježbu. Nakon njih slijedi informatičko područje. Za ostala područja učenja i rada iskazuju ispodprosječnu razinu interesa, a najmanji interes iskazuju za biomedicinsko i zdravstveno područje učenja i rada.

UGOSTITELJSTVO I TURIZAM

Učenici ovoga strukovnog područja najvišu razinu interesa iskazuju za jezično područje učenja i rada nakon čega slijedi sport i tjelovježba. Za društveno područje učenja i rada ova skupina učenika iskazuje prosječan, a za sve ostale ispodprosječan interes. Najmanju razinu interesa ova skupina iskazuje za matematičko, tehničko i biotehničko područje učenja i rada.

ZDRAVSTVO

Učenici iz strukovnog područja zdravstva očekivano najveći interes iskazuju za područje biomedicine i zdravstva. Prosječnu razinu interesa iskazuju za jezično područje učenja i rada te za sport i tjelovježbu. Za ostala područja iskazuju ispodprosječan interes, a posebno je to izraženo kod tehničkog i biotehničkog područja učenja i rada.

OPĆA GIMNAZIJA

Učenici općih gimnazija najveći interes iskazuju za društveno područje učenja i rada. Interes za jezično područje, sport i tjelovježbu te za prirodoslovno područje može se opisati kao prosječan, dok je u slučaju svih ostalih područja učenja i rada interes ispodprosječan. Najnižu razinu interesa učenici općih gimnazija iskazuju za matematičko, informatičko te posebice za tehničko i biotehničko područje.

PRIRODOSLOVNO-MATEMATIČKA GIMNAZIJA

Učenici iz ovog programa iskazuju snažniji interes za prirodoslovno i matematičko te u nešto manjoj mjeri za informatičko područje učenja i rada. Prosječan interes iskazuju za sport i tjelovježbu, dok za sva ostala područja iskazuju ispodprosječan interes. Najnižu razinu interesa učenici iskazuju za biotehničko i humanističko područje učenja i rada.

JEZIČNA GIMNAZIJA

Učenici jezičnih gimnazija očekivano najvišu razinu interesa iskazuju za jezično te za društveno područje učenja i rada. Učenici iz ovoga gimnazijskog profila prosječan interes iskazuju za umjetničko područje, dok je za sva ostala područja interes ispodprosječan. Najnižu razinu interesa iskazuju za matematičko, tehničko i biotehničko područje učenja i rada.

Slika 3.8. – 3.15. Interes za pojedina područja rada i učenja (ljestvica od 1 – uopće ne do 5 – u potpunosti da) – učenici završnih razreda – izabrana strukovna područja/gimnazijski programi

ČIMBENICI ODABIRA STUDIJSKOG PROGRAMA

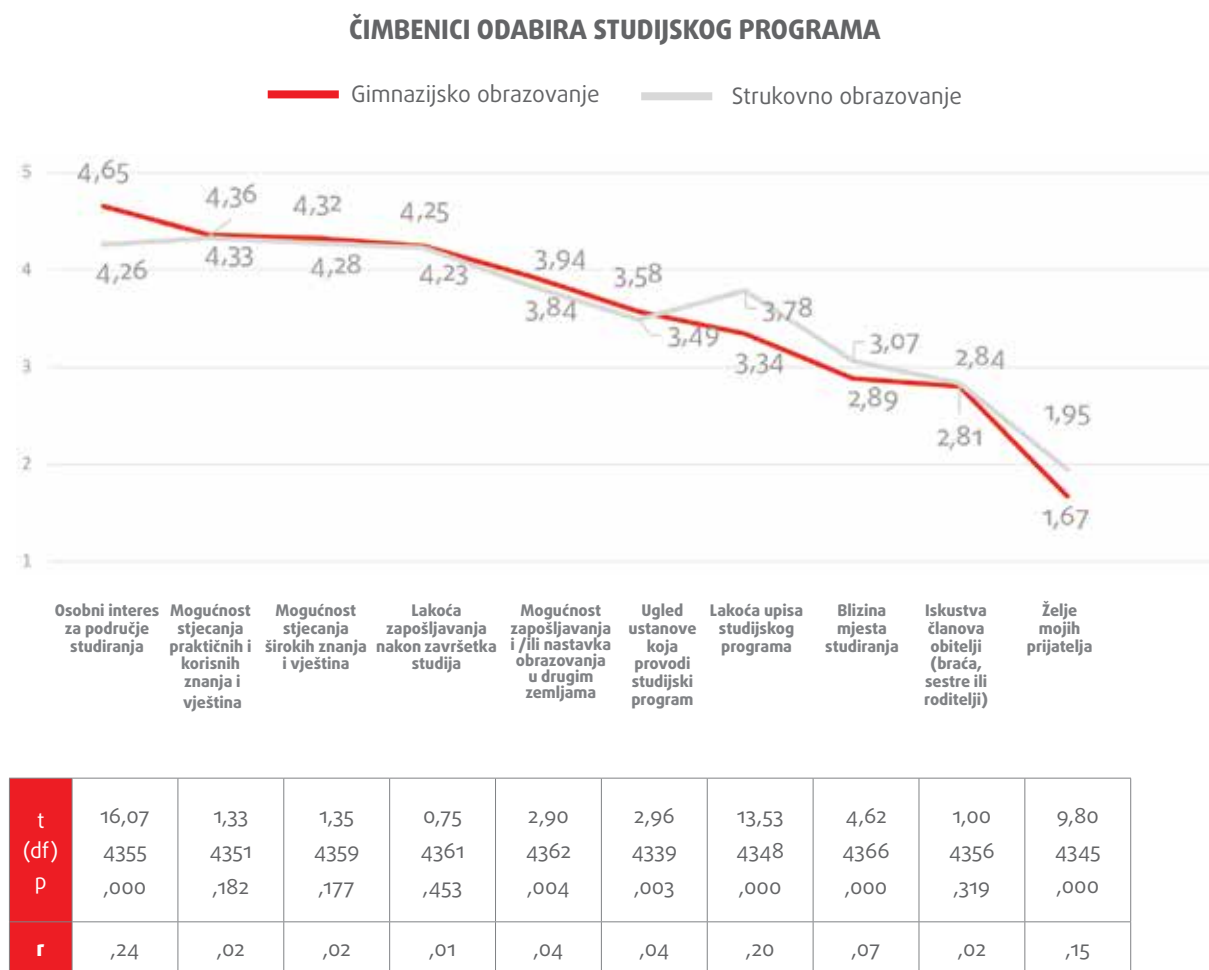
U tablici 3.5. prikazani su podaci o važnosti različitih čimbenika pri odabiru studijskih programa učenika različitih generacija.

Tablica 3.5. Važnost čimbenika odabira studijskog programa (ljestvica od 1 – *uopće mi nije važno* do 5 – *izrazito mi je važno*) – generacijska perspektiva

	PRVI RAZRED		TREĆI RAZRED		ZAVRŠNI RAZRED		F (df) p	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD		
Blizina mjesta studiranja	2,88	1,227	2,88	1,248	2,98	1,255	8,83 (2) p = ,000	,00
Mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama	4,09	1,054	4,00	1,110	3,89	1,150	38,38 (2) p = ,000	,01
Osobni interes za područje	4,45	,840	4,42	,872	4,46	,835	2,98 (2) p = ,051	,00
Ugled ustanove koja provodi studijski program	3,61	,955	3,59	,937	3,53	,977	7,26 (2) p = ,001	,00
Želje mojih prijatelja	1,87	,977	1,87	,970	1,81	,957	5,71 (2) p = ,003	,00
Iskustva članova obitelji (braća, sestre ili roditelji)	3,04	1,108	2,89	1,130	2,82	1,149	40,87 (2) p = ,000	,01
Lakoća zapošljavanja nakon završetka studija	4,29	,856	4,29	,866	4,24	,889	3,31 (2) p = ,037	,00
Mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina	4,27	,811	4,27	,826	4,30	,816	1,82 (2) p = ,161	,00
Mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina	4,28	,782	4,32	,805	4,35	,807	7,62 (2) p = ,000	,00
Lakoća upisa studijskog programa	3,68	1,056	3,65	1,043	3,56	1,088	15,19(2) p = ,000	,00

Na većini tvrdnji o čimbenicima odabira studijskog programa postoje statistički značajne razlike među učenicima različitih generacija, ali su veličine učinka izrazito male. Kod učenika svih godišta učenja pojedini čimbenici odabira zauzimaju jednak rang po važnosti. Najvišu razinu važnosti kod odabira studijskog programa imaju osobni interes za područje studiranja, mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina te mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina. Najnižu razinu važnosti kao čimbenik odabira zauzimaju želje prijatelja.

Na slici 3.16. prikazani su podaci o važnosti čimbenika odabira studijskog programa za učenike završnih razreda koji pohađaju gimnazijsko i strukovno obrazovanje.

Slika 3.16. Važnost čimbenika odabira studijskog programa (ljestvica od 1 – uopće mi nije važno do 5 – izrazito mi je važno) – učenici završnih razreda - prema vrsti srednje škole za učenike završnih razreda

Rezultati prikazuju male razlike u važnosti čimbenika odabira studijskog programa između učenika završnih razreda gimnazija i strukovnih škola. Na čimbenicima *moogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina*, *moogućnost stjecanja širokih znanja i vještina*, *lakoća zapošljavanja nakon završetka studija* i *iskustva članova obitelji* nisu dobivene statistički značajne razlike. Učenici gimnazijskih programa u nešto većoj mjeri pridaju važnost osobnom interesu za područje studiranja kao čimbeniku odabira studijskog programa, dok učenici strukovnih škola u određenoj mjeri veću važnost pridaju lakoći upisa studijskog programa. Razlog se tih razlika krije u različitom obrazovnom postignuću učenika u tim dvjema vrstama srednjoškolskoga obrazovanja. Na najniže procijenjenom čimbeniku *želje mojih prijatelja* učenici strukovnih škola daju nešto više procjene važnosti.

INFORMIRANOST I ZNANJE O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Informiranost i znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje važni su preduvjeti donošenja odluka o daljnjem obrazovnom, profesionalnom i životnom putu svakog pojedinca.

OSJEĆAJ INFORMIRANOSTI O PRIJELAZU IZ SREDNJE ŠKOLE U VISOKO OBRAZOVANJE

U tablici 3.6. prikazani su podaci o osjećaju informiranosti učenika različitih razreda srednjih škola.

Tablica 3.6. Osjećaj informiranosti učenika o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje – generacijska perspektiva

	PRVI RAZRED	TREĆI RAZRED	ZAVRŠNI RAZRED	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%	%		
Uopće ne	12,5	13,6	12,4	39,33 (6) p = ,000	,04
Donekle	43,9	47,2	43,0		
Dobro	37,3	34,8	38,5		
U potpunosti	6,3	4,3	6,1		
Ukupan N	4328 100 %	4362 100 %	4436 100 %		

Podaci upućuju na zabrinjavajuće stanje osjećaja informiranosti učenika o prijelazu iz srednjeg obrazovanja u visoko obrazovanje. Premda je razlika u osjećaju informiranosti učenika različitih generacija statistički značajna, veličina učinka upućuje na to da je ona izrazito mala. U svim generacijama prevladavaju oni koji smatraju da su tek donekle ili uopće nisu informirani o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. Postotak onih koji smatraju da su potpuno informirani iznosi oko 6 % u svim generacijama, a relativno je dominantna pozicija osjećaja tek djelomične informiranosti. Posebno je važan nalaz da se sa srednjoškolskim obrazovanjem i približavanjem prijelazu između dviju razina obrazovanja osjećaj informiranosti ne povećava.

U tablici 3.7. prikazani su podaci o osjećaju informiranosti učenika završnih razreda ovisno o vrsti srednjoškolskog obrazovanja koji pohađaju.

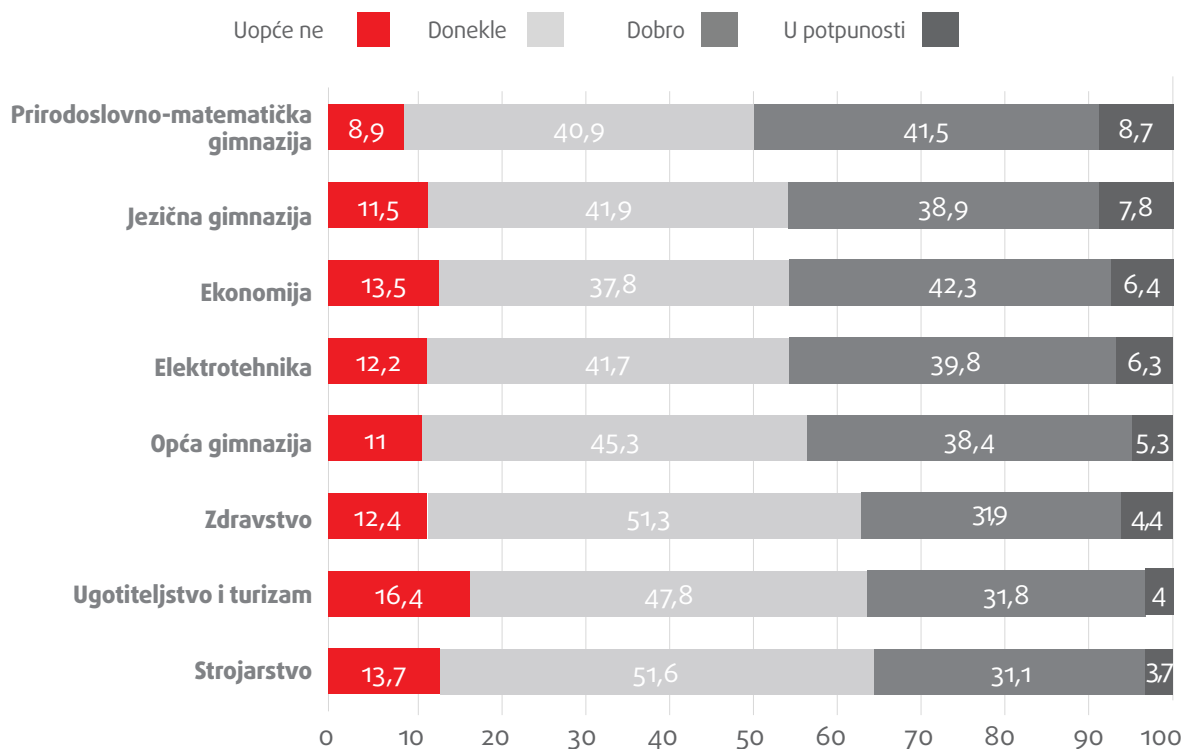
Tablica 3.7. Osjećaj informiranosti učenika o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje prema vrsti srednje škole

	GIMNAZIJSKO OBRAZOVANJE	STRUKOVNO OBRAZOVANJE	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%		
Uopće ne	10,7	14,0	13,04 (3) p = ,005	,05
Donekle	43,3	42,7		
Dobro	39,3	37,7		
U potpunosti	6,7	5,5		
Ukupan N	2150 100 %	2286 100 %		

Premda su dobivene statistički značajne razlike u osjećaju informiranosti između učenika iz dviju vrsta srednjoškolskog obrazovanja, veličina učinka je vrlo mala pri čemu je za obje skupine karakteristična niža razina osjećaja informiranosti.

Na slici 3.17. prikazani su podaci o osjećaju informiranosti učenika ovisno o srednjoškolskom programu koji pohađaju.

KOLIKO SE OSJEĆAŠ INFORMIRANIM O PRIJELAZU IZ SREDNJE ŠKOLE U VISOKO OBRAZOVANJE?

Slika 3.17. Osjećaj informiranosti učenika o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje — učenici završnih razreda - izabrana strukovna područja/gimnazijski programi¹³

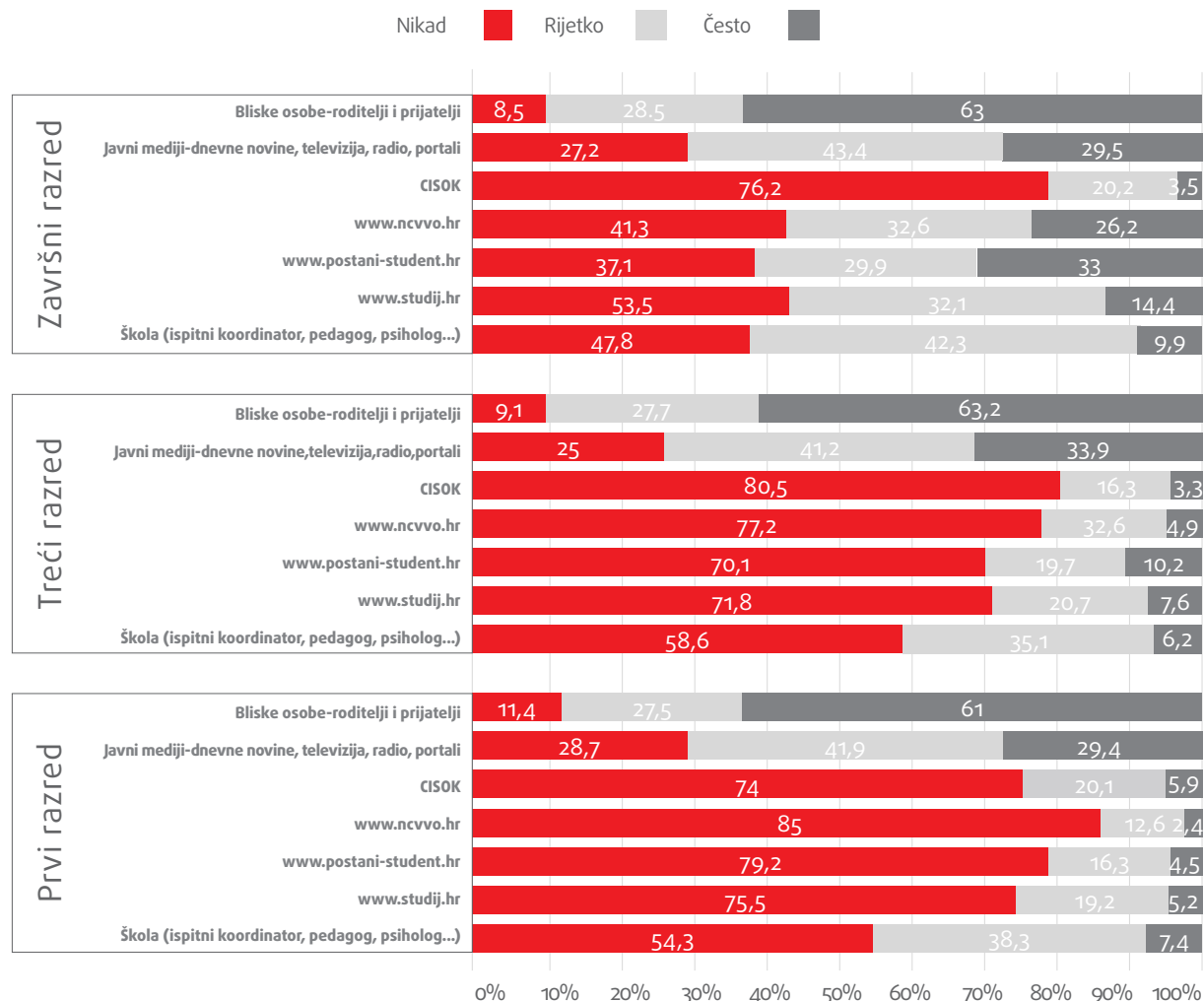
Iako analize upućuju na postojanje statistički značajnih razlika u osjećaju informiranosti među učenicima različitih srednjoškolskih programa, veličina učinka programa skromna. Samo u slučaju prirodoslovno-matematičkih gimnazija više od polovice učenika (50,2 %) iskazuje da je dobro ili u potpunosti informirano o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. Ni u jednom srednjoškolskom programu postotak onih koji su u potpunosti informirani ne doseže 10 %. Učenici u programima strukovnih područja zdravstva, ugostiteljstva i turizma te strojarstva iskazuju nižu razinu informiranosti o prijelazu, pri čemu se postotak onih koji iskazuju da su dobro ili u potpunosti informirani kreće oko 35 %.

¹³ $\chi^2(21) = 49,17$, $p = ,000$; Cramerov $V = ,07$.

KORIŠTENJE IZVORA INFORMIRANJA O PRIJELAZU U VISOKO OBRAZOVANJE

Na slici 3.18. prikazani su odgovori učenika s različitih godina o korištenju različitih izvora informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje.

KOLIKO ČESTO KORISTIŠ SLJEDEĆE IZVORE INFORMIRANJA O PRIJELAZU U VISOKO OBRAZOVANJE?

Slika 3.18. Čestoća korištenja izvora informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje – generacijska perspektiva¹⁴

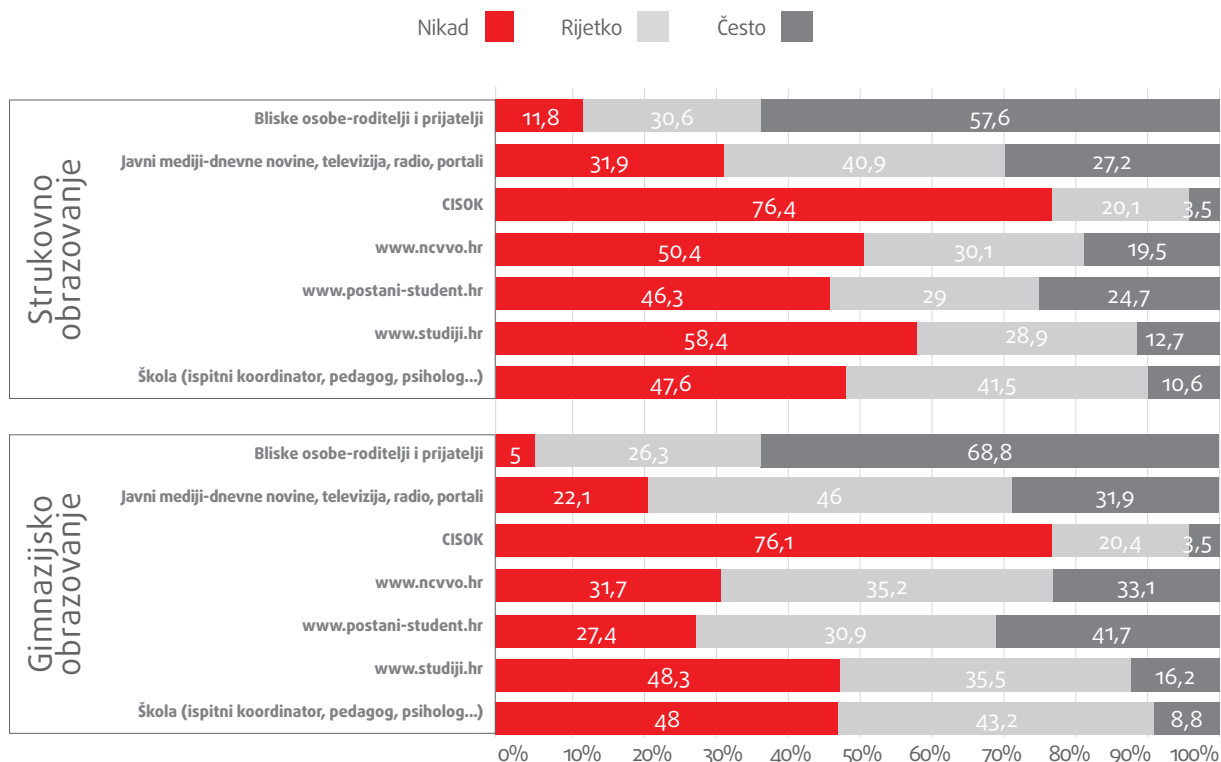
Podaci upućuju na statistički značajne razlike u čestoći korištenja pojedinih izvora informacija u pojedinim generacijama učenika koje su srednje velikog učinka. Očekivano, kako se srednjoškolsko obrazovanje približava kraju, odnosno kako se učenici približavaju prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje, služenje gotovo svim izvorima informacija raste. Jedina je iznimka ovomu trendu korištenje uslugama CISOK-a

¹⁴ Škola: $\chi^2(4) = 117,91$ $p = ,000$; Cramer $V = ,07$; www.studij.hr: $\chi^2(4) = 583,19$ $p = ,000$; Cramer $V = ,15$; www.postani-student.hr: $\chi^2(4) = 2143,52$ $p = ,000$; Cramer $V = ,29$; www.ncvvo.hr: $\chi^2(4) = 2473,60$ $p = ,000$; Cramer $V = ,31$; CISOK: $\chi^2(4) = 81,06$ $p = ,000$; Cramer $V = ,06$; Javni mediji: $\chi^2(4) = 32,55$ $p = ,000$; Cramer $V = ,04$; Bliske osobe: $\chi^2(4) = 24,43$ $p = ,000$; Cramer $V = ,03$.

(Centra za informiranje i savjetovanje o karijeri), koje ostaje izrazito rijetko korišten izvor informiranja u svim godištim. U završnoj godini srednjoškolskog obrazovanja učenicima kao izvori informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje najviše služe bliske osobe (roditelji i prijatelji). Nakon toga slijede javni mediji te uporaba mrežnih stranica *www.postani-student.hr* i *www.ncvvo.hr* kojim se često koristi oko 30 % učenika završnih razreda. Nešto je manje prisutno korištenje mrežne stranice *www.studij.hr*. Izrazito zabrinjava nalaz da se učenici najmanje služe školom (ispitni koordinator, pedagog, psiholog...) kao izvorom informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje te prije spomenutim uslugama CISOK-a kojim se često koristi tek 3,5 % učenika završnih razreda, a nikada to ne čini njih 76,2 %.

Na slici 3.19. prikazani su odgovori učenika završnih razreda iz različitih vrsta srednjoškolskoga obrazovanja o korištenju izvora informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje.

KOLIKO ČESTO KORISTIŠ SLJEDEĆE IZVORE INFORMIRANJA O PRIJELAZU U VISOKO OBRAZOVANJE?

Slika 3.19. Čestoća korištenja izvora informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje prema vrsti srednje škole za učenike završnih razreda¹⁵

Analize upućuju na postojanje statistički značajne razlike u korištenju različitih izvora informacija o prijelazu u visoko obrazovanje između učenika strukovnih i gimnazijskih programa, a veličine učinaka kreću se od malih do srednjih. Učenici gimnazijskih programa znatno se češće koriste mrežnim stranicama *www.postani-student.hr* i *www.ncvvo.hr* kao izvorima informiranja nego učenici strukovnih programa.

¹⁵ Škola: $\chi^2(2) = 5,60$ $p = ,061$; Cramer $V = ,04$; *www.studij.hr*: $\chi^2(2) = 45,41$ $p = ,000$; Cramer $V = ,10$; *www.postani-student.hr*: $\chi^2(2) = 204,02$ $p = ,000$; Cramer $V = ,21$; *www.ncvvo.hr*: $\chi^2(2) = 180,72$ $p = ,000$; Cramer $V = ,20$; CISOK: $\chi^2(2) = 0,07$ $p = ,965$; Cramer $V = ,00$; Javni mediji: $\chi^2(2) = 53,77$ $p = ,000$; Cramer $V = ,11$; Bliske osobe: $\chi^2(2) = 90,14$ $p = ,000$; Cramer $V = ,14$.

Također iskazuju i češće služenje bliskim osobama te javnim medijima kao izvorima informiranja te nešto češće korištenje mrežnom stranicom *www.studij.hr*. Važan je nalaz da nema razlika u korištenju dvama strukturiranim izvorima informiranja – školama i CISOK-om između učenika gimnazijskih i strukovnih programa.

ZNANJE O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

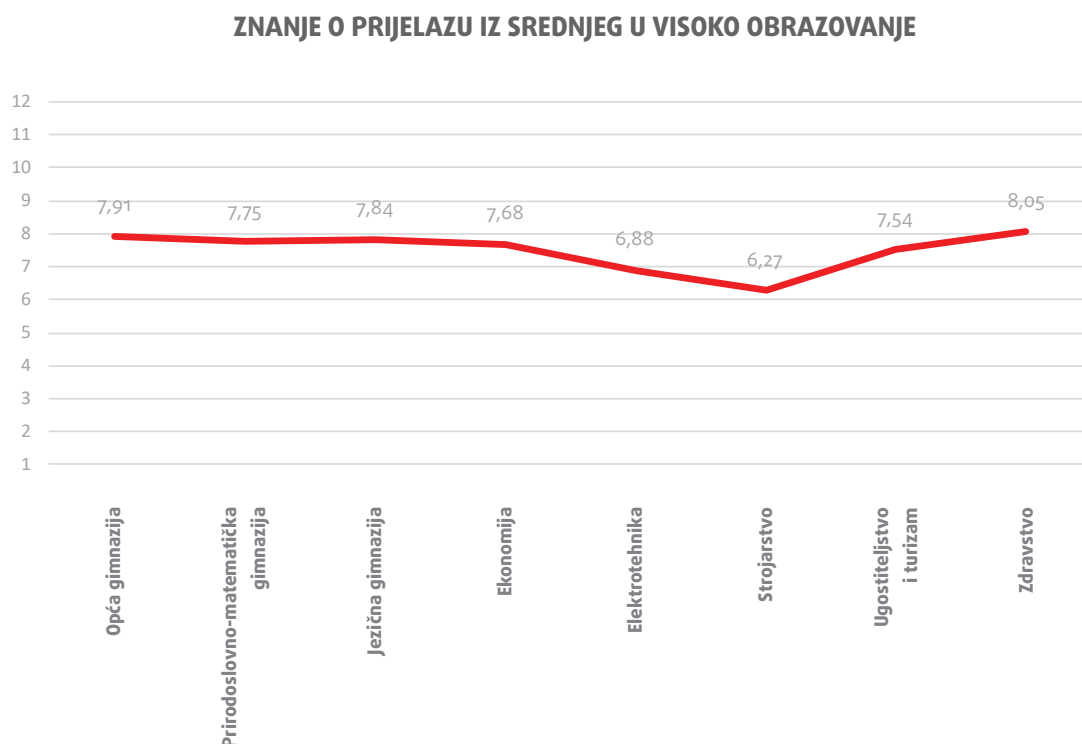
U tablici 3.8. prikazani su podaci o znanju učenika o prijelazu iz srednjeg obrazovanja u visoko obrazovanje na ljestvici od 0 do 12 (koja predstavlja zbroj točnih odgovora na ponuđenim pitanjima), ovisno o godini učenja i poučavanja te vrsti srednjoškolskog obrazovanja za učenike završnih razreda.

Tablica 3.8. Znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje (skupni rezultat na ljestvici od 0 do 12) prema godištu učenja te vrsti srednje škole za učenike završnih razreda

	PRVI RAZRED		TREĆI RAZRED		ZAVRŠNI RAZRED		F (df) p	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD		
Skupni rezultat na česticama znanja	5,23	2,490	6,47	2,366	7,48	2,445	113,17 (2) p = ,000	,13
	GIMNAZIJSKO OBRAZOVANJE			STRUKOVNO OBRAZOVANJE			t (df) p	r
	M	SD		M	SD			
Skupni rezultat na česticama znanja	7,81	2,267		7,18	2,565		8,69 (4476) ,000	,13

Očekivano, s približavanjem kraju srednjoškolskog obrazovanja raste znanje o prijelazu u visoko obrazovanje. Radi se o statistički značajnoj razlici i velikom učinku generacije. Također, ustvrđeno je da učenici završnih razreda gimnazijskih programa postižu bolji rezultat od učenika u strukovnom obrazovanju u znanju o prijelazu u visoko obrazovanje. Iako je dobivena razlika statistički značajna, pokazatelj veličine učinka upućuje na skroman učinak.

Na slici 3.20. prikazani su prosječni rezultati učenika završnih razreda različitih gimnazijskih programa i strukovnih područja.

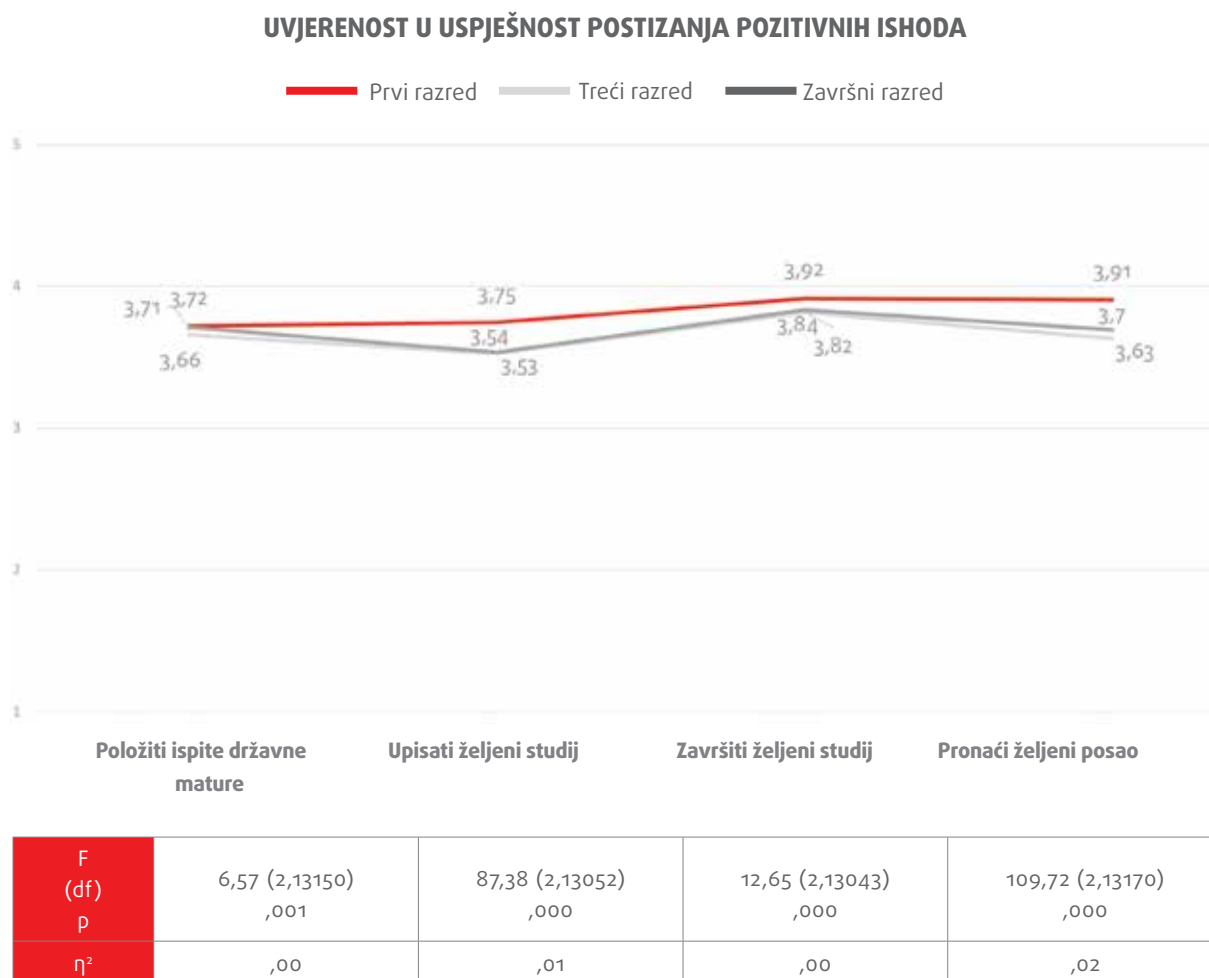
Slika 3.20. Znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje (skupni rezultat na ljestvici od 0 do 12) – učenici završnih razreda - izabrana strukovna područja/gimnazijski programi¹⁶

Analiza rezultata upućuje na statistički značajne razlike u znanju o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje učenika završnih razreda izabranih srednjoškolskih programa, međutim radi se o malom učinku. Najviši rezultat postižu učenici strukovnog područja zdravstva nakon kojih slijede učenici općih gimnazija. Niži od ostalih rezultat postižu učenici strukovnih programa u području elektrotehnike te posebice oni u strukovnom području strojarstva. Dobivene rezultate o nižoj razini znanja moguće je povezati s nižim aspiracijama prema visokom obrazovanju koje postoje u tome strukovnom području.

¹⁶ $F(7, 3863) = 19,79$, $p = ,000$; $\eta^2 = ,04$.

UVJERENOST U USPJEŠNOST POSTIZANJA POZITIVNIH ISHODA

Na slici 3.21. prikazani su rezultati o uvjerenosti učenika u uspješnost postizanja određenih pozitivnih ishoda vezanih uz obrazovanje i zapošljavanje ovisno o razredu koji pohađaju.

Slika 3.21. Uvjerenost u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda (ljestvica od 1 – uopće nisam uvjeren/a do 5 – izrazito sam uvjeren/a) – generacijska perspektiva

Učenici svih generacija iskazuju iznadprosječnu uvjerenost u uspješnost postizanja pozitivnih obrazovnih i karijernih ishoda. Učenici prvih razreda nešto pozitivnije od starijih kolega procjenjuju vjerojatnost pronalaska željenog posla i završetka željenog studija. Učenici trećih i završnih razreda daju nešto pozitivnije procjene uvjerenosti o završetku željenog studija, dok su im procjene o uspješnosti upisa željenog studija nešto niže. Rezultati pokazuju izrazito male razlike u uvjerenosti u određene pozitivne ishode među učenicima različitih generacija. Učenici prvih razreda srednjoškolskog obrazovanja uvjereniji su od svojih starijih kolega u pozitivne ishode na svim česticama, osim na onoj o uspješnosti polaganja ispita državne mature.

U tablici 3.9. prikazani su rezultati povezani s uvjerenošću u uspješnost postizanja određenih pozitivnih ishoda ovisno o vrsti obrazovanja koje pohađaju učenici završnih razreda.

Tablica 3.9. Uvjerenost u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda (ljestvica od 1 – uopće nisam uvjeren/a do 5 – izrazito sam uvjeren/a) prema vrsti srednje škole za učenike završnih razreda

	GIMNAZIJSKO OBRAZOVANJE		STRUKOVNO OBRAZOVANJE		t (df)	r
	M	SD	M	SD	p	
Položiti ispite državne mature	3,92	,763	3,51	,958	15,58 (4443) ,000	,23
Upisati željeni studij	3,71	,810	3,37	,987	12,53 (4409) ,000	,19
Završiti željeni studij	4,03	,804	3,65	1,063	13,37 (4404) ,000	,20
Pronaći željeni posao	3,66	,910	3,73	,981	2,73 (4459) ,006	,04

Rezultati upućuju na statistički značajne razlike u uvjerenosti u postizanje pozitivnih ishoda učenika završnih razreda gimnazija i strukovnih škola. U slučaju ishoda polaganja ispita državne mature, upisa i završetka željenog studija radi se o srednje velikim učincima i razlikama u smjeru viših procjena učenika iz gimnazijskih programa. Posebno je zanimljiv podatak o tome da učenici iz strukovnih škola pokazuju veću uvjerenost u pronalaženje željenog posla od učenika iz gimnazijskog obrazovanja, premda je učinak ovdje skroman.

U tablici 3.10. prikazani su rezultati uvjerenosti učenika završnih razreda u uspješnost postizanja određenih pozitivnih ishoda ovisno o srednjoškolskom programu / strukovnom području koje pohađaju.

Tablica 3.10. Uvjeranost u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda (ljestvica od 1 – uopće nisam uvjeren/a do 5 – izrazito sam uvjeren/a) prema izabranim strukovnim područjima/gimnazijskim programima

	POLOŽITI ISPITE DRŽAVNE MATURE		UPISATI ŽELJENI STUDIJ		ZAVRŠITI ŽELJENI STUDIJ		PRONAĆI ŽELJENI STUDIJ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Opća gimnazija	3,80	,780	3,62	,797	3,98	,808	3,61	,910
Prirodoslovno-matematička gimnazija	4,16	,691	3,96	,771	4,16	,757	3,83	,883
Jezična gimnazija	3,93	,723	3,67	,805	4,03	,814	3,57	,897
Ekonomija	3,60	,879	3,43	,960	3,73	1,031	3,67	,998
Elektrotehnika	3,63	,947	3,47	,958	3,64	1,028	3,75	,913
Strojarstvo	3,40	,982	3,26	,989	3,49	1,086	3,83	,913
Ugostiteljstvo i turizam	3,45	,953	3,32	,931	3,59	1,015	3,53	1,005
Zdravstvo	3,38	,899	3,28	,954	3,63	1,015	4,00	,849
F (df) p	39,59 (7,3850); ,000		27,49 (7,3829); ,000		27,58 (7,3827); ,000		9,73 (7,3860); ,000	
η²	,07		,05		,05		,02	

Rezultati upućuju na statistički značajne razlike u uvjerenosti postizanja pozitivnih ishoda među učenicima završnih razreda iz različitih gimnazijskih programa i strukovnih područja. Radi se o srednje velikim učincima vrste programa. Učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija najuvjereniji su u uspješnost polaganja ispita državne mature, upisa i završetka željenog studija. Među učenicima strukovnih škola najvišu razinu uvjerenosti u uspješno polaganje ispita državne mature, upisa i završetka željenog studija imaju učenici iz programa strukovnih područja elektrotehnike i ekonomije. Najniže procjene, ali koje su i dalje relativno visoke, daju učenici strukovnih programa u područjima zdravstva i strojarstva. Posebno su zanimljivi rezultati o uvjerenosti u uspješnost pronalaska željenog posla. Na ovoj tvrdnji najniže procjene daju učenici završnih razreda jezičnih gimnazija i srednjoškolskih programa u strukovnom području ugostiteljstva i turizma. Najvišu razinu uvjerenosti u pronalazak željenog posla daju učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija, srednjoškolskih programa u strukovnom području strojarstva te posebice onih u strukovnom području zdravstva.

PERCEPCIJA OBRAZOVNOG KONTEKSTA REPUBLIKE HRVATSKE

U tablici 3.11. prikazani su podaci o stavovima učenika različitih generacija o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj.

Tablica 3.11. Slaganje s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj (ljestvica od 1 – *uopće se ne slažem* do 4 – *u potpunosti se slažem*) – generacijska perspektiva

	PRVI RAZRED		TREĆI RAZRED		ZAVRŠNI RAZRED		F (df) p	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD		
U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni.	2,61	,849	2,43	,842	2,34	,839	121,92(2) p = ,000	,02
Učitelji i nastavnici nedovoljno su cijenjeni u Hrvatskoj.	2,75	,865	2,71	,856	2,76	,863	3,26(2) p = ,038	,00
Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj.	3,07	,922	3,06	,940	3,01	,945	6,28(2) p = ,002	,00
Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari od sposobnosti učenja.	2,68	,935	2,84	,919	2,79	,931	31,47(2) p = ,000	,01

Učenici se u najvećoj mjeri slažu s tvrdnjom da je bez završenog fakulteta u Hrvatskoj teško naći dobar posao. Navedeni stav može biti jedno od objašnjenja visoke razine aspiracija prema visokoškolskom obrazovanju. Visoka je razina slaganja u svim trima generacijama s tvrdnjom da su za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije druge stvari (snalažljivost, osobne veze, roditelji...) od sposobnosti učenja. Većina se učenika slaže i s tvrdnjom da su učitelji i nastavnici nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj. Premda su razlike za te tri tvrdnje statistički značajne, veličine učinka pokazuju da su te razlike među generacijama izrazito male. Kod tvrdnje *U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni* postoji jasno razlikovanje među generacijama, pri čemu starije generacije iskazuju statistički značajno nižu razinu slaganja.

U tablici 3.12. prikazani su podaci o slaganju s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj učenika završnih razreda iz gimnazijskog i strukovnog obrazovanja.

Tablica 3.12. Slaganje s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj (ljestvica od 1 – uopće se ne slažem do 4 – u potpunosti se slažem) prema vrsti srednje škole za učenike završnih razreda

	GIMNAZIJSKO OBRAZOVANJE		STRUKOVNO OBRAZOVANJE		t (df) p	r
	M	SD	M	SD		
U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni.	2,41	,817	2,27	,854	5,34 (4463) ,000	,08
Učitelji i nastavnici nedovoljno su cijenjeni u Hrvatskoj.	2,90	,837	2,63	,866	10,63 (4466) ,000	,16
Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj.	3,09	,888	2,93	,990	5,64 (4459) ,000	,08
Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari od sposobnosti učenja.	2,82	,896	2,77	,962	1,74 (4460) ,083	,03

Učenici iz obiju vrsta srednjoškolskog obrazovanja iskazuju najvišu razinu slaganja s tvrdnjom da je bez završenog fakulteta teško naći dobar posao u Hrvatskoj. Na toj tvrdnji, kao i na tvrdnji o tome kako se u Hrvatskoj obrazovanje cijeni, dobivene su razlike statistički značajne, međutim, radi se o malim učincima. Najveće su razlike u stavovima učenika iz gimnazijskih i strukovnih programa kod tvrdnje o statusu odgojno-obrazovnih radnika u Hrvatskoj. U tom slučaju učenici iz gimnazijskih programa iskazuju veći stupanj slaganja s time da su učitelji i nastavnici nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj nego učenici iz strukovnih škola. Veličina se učinka na toj tvrdnji približava srednjoj razini. Rezultati upućuju također na nepostojanje statistički značajnih razlika u stavu učenika završnih razreda gimnazija i strukovnih programa o tome jesu li za upis na fakultet važniji snalažljivost, osobne veze, roditelji i dr. od sposobnosti učenja.

U tablici 3.13. prikazani su podaci o slaganju s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj učenika završnih razreda odabranih gimnazijskih programa i strukovnih područja.

Tablica 3.13. Slaganje s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj (ljestvica od 1 – uopće se ne slažem do 4 – u potpunosti se slažem) prema izabranim strukovnim područjima/gimnazijskim programima

	U HRVATSKOJ SE OBRAZOVANJE CIJENI.		UČITELJI I NASTAVNICI NEDOVOLJNO SU CIJENJENI U HRVATSKOJ.		BEZ ZAVRŠENOG FAKULTETA TEŠKO JE NAĆI DOBAR POSAO U HRVATSKOJ.		ZA UPIS NA FAKULTET U HRVATSKOJ VAŽNIJE SU DRUGE STVARI OD SPOSOBNOSTI UČENJA.	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Opća gimnazija	2,39	,818	2,87	,835	3,10	,883	2,86	,875
Prirodoslovno- matematička gimnazija	2,43	,828	2,94	,867	3,05	,918	2,67	,923
Jezična gimnazija	2,44	,808	2,89	,805	3,11	,859	2,86	,905
Ekonomija	2,27	,856	2,65	,857	3,07	,971	2,81	,966
Elektrotehnika	2,27	,865	2,58	,897	2,91	,972	2,72	,957
Strojarstvo	2,33	,837	2,51	,904	2,65	1,029	2,58	1,013
Ugostiteljstvo i turizam	2,24	,815	2,53	,827	2,88	,978	2,75	,982
Zdravstvo	2,30	,781	2,71	,822	2,74	1,033	2,95	,892
F (df) p	4,12 (7,3860) ,000		17,39 (7,3865) ,000		10,54 (7,3859) ,000		5,16 (7,3862) ,000	
η²	,01		,03		,02		,01	

Na stavu o statusu obrazovanja u Hrvatskoj postoje statistički značajne razlike, ali je učinak izrazito malen. Najvišu procjenu na ovoj tvrdnji daju učenici jezičnih gimnazija, a najmanju učenici iz strukovnih područja ugostiteljstva i turizma. Na tvrdnji o niskom statusu odgojno-obrazovnih radnika razlike su nešto izraženije. Učenici iz različitih gimnazijskih programa u većoj mjeri iskazuju slaganje s ovom tvrdnjom, a najvišu razinu slaganja daju učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija. Najnižu razinu slaganja, ali opet znatno iznad prosjeka, daju učenici završnog razreda programa iz strukovnog područja strojarstva. U svim analiziranim srednjoškolskim programima učenici najvišu procjenu daju na tvrdnji o nužnosti stjecanja visokoškolske diplome za pronalaženje dobrog zaposlenja u Hrvatskoj. Ipak, pokazatelj veličine učinka upućuje na izrazito malen učinak vrste srednjoškolskog programa. Najvišu procjenu slaganja daju učenici jezičnih gimnazija, a najnižu učenici srednjoškolskih programa u strukovnim područjima zdravstva i strojarstva. Na tvrdnji o prevlasti određenih drugih stvari nad sposobnosti učenja za upis na fakultet učenici različitih izabranih srednjoškolskih programa se tek u manjoj mjeri razlikuju u stavu. Najvišu procjenu daju učenici u strukovnim programima strukovnog područja zdravstva i učenici općih gimnazija. Najnižu razinu slaganja, koja je i dalje iznad prosjeka, daju učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija i programa u strukovnom području strojarstva.

3.3. ZAKLJUČAK

Analize upućuju na visoku razinu i izrazitu stabilnost visokoškolskih aspiracija učenika četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa u Republici Hrvatskoj. Istovremeno neznatan dio učenika četverogodišnjih i petogodišnjih programa iskazuje da ne želi studirati. Većina učenika planira nastaviti obrazovanje na visokoškolskoj razini odmah nakon završetka srednje škole. Ovakva automatizirana tranzicija odraz je snage visokoškolskih aspiracija mladih ljudi. Za Republiku Hrvatsku vrlo je važan podatak o udjelu populacije učenika završnih razreda koji odmah nakon srednje škole planiraju izići na tržište rada. Taj je postotak i u slučaju učenika iz strukovnih škola vrlo skroman, a ne čudi da je najviše takvih učenika u strukovnim područjima zdravstva i strojarstva jer je stanje na tržištu rada u tim područjima trenutačno povoljno.

Izrazito su važni i rezultati o interesima učenika za određena područja rada i učenja. S obrazovanjem prosječan interes za sva područja učenja i rada pada, što upućuje na velike probleme u hrvatskome srednjoškolskom obrazovanju. Za vođenje obrazovne politike važne su analize profila interesa učenika koji dolaze iz pojedinoga strukovnog područja / gimnazijskog programa. Ti rezultati upućuju na relativno jasno iskazane interese učenika i primjerenu usklađenost između srednjoškolskih profila i interesa. Rezultati o čimbenicima odabira pokazuju da učenici o visokom obrazovanju ne razmišljaju isključivo površno, već da se u donošenju odluke većinom vode unutarnjim (intrinzičnim) razlozima. Važan je, i za hrvatski sustav odgoja i obrazovanja izrazito problematičan, podatak o niskoj razini osjećaja informiranosti o prijelazu iz srednjeg obrazovanja u visoko obrazovanje. Gotovo je nevjerojatno da se osjećaj informiranosti o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje smanjuje kako učenici prolaze kroz svoj srednjoškolski put. Istovremeno korištenje različitim izvorima informacija o prijelazu raste. Za javni sustav porazno je da su najčešće korišteni izvori informiranja oni koji nisu strukturirani poput obitelji, prijatelja i javnih medija. Strukturiranim se izvorima informiranja znatno rjeđe koristi. To vrijedi za usluge informiranja i savjetovanja koje se odvijaju u školi, ali još više za korištenje usluga centara za informiranje i savjetovanje u karijeri kojim se koristi vrlo malen dio učenika. Znanje učenika o prijelazu između dviju razina obrazovanja prosječno je i vrlo se malo razlikuje između učenika različitih strukovnih područja i gimnazijskih programa. Analize pokazuju da su učenici relativno uvjereni u pozitivne ishode prijelaza iz srednjeg obrazovanja u visoko obrazovanje pri čemu učenici iz gimnazija najnižu procjenu daju za pronalazak željenog posla, a oni iz strukovnih škola za upis željenog studija. Naposljetku, važno je naglasiti da učenici ne percipiraju Hrvatsku kao pozitivan obrazovni kontekst pri čemu nema razlike ovisno o tome koji srednjoškolski program pohađaju. Posebno je znakovito da učenici smatraju kako se u Hrvatskoj obrazovanje ne cijeni te da su nastavnici u hrvatskom društvu nedovoljno cijenjeni.

Sve analize upućuju na normativnost visokoškolskih aspiracija u hrvatskom društvu 2018. godine. Normativni karakter aspiracija ima izrazite posljedice na srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje te hrvatsko društvo u cjelini. Za srednjoškolsko obrazovanje ti rezultati upozoravaju na potrebu uključivanja u kurikule za stjecanje strukovnih kvalifikacija ishode i kompetencije koje će učenicima omogućiti snalaženje na visokoškolskoj razini. Ovakav zahtjev potpuno mijenja prirodu četverogodišnjeg i petogodišnjeg strukovnog obrazovanja. Štoviše, ovako visoka razina visokoškolskih aspiracija otvara mogućnost otvaranja pitanja o opravdanosti strateškog širenja ulaza u gimnazije ili uspostavljanja novih oblika općega srednjoškolskog obrazovanja. Na visokoškolskoj razini širenje ulaza u visoko obrazovanje tek je jedna mjera kojom je moguće adresirati ovako visoku razinu aspiracija mladih ljudi. Činjenica da sve veći dio srednjoškolske populacije želi studirati i tu svoju želju ostvaruje potpuno mijenja i prirodu

visokoškolskog obrazovanja. Visoka bi se učilišta stoga trebala početi proaktivno prilagođavati budućim studentima koji možda nemaju razinu znanja i sposobnosti na koju su oni naviknuli. Velik broj onih koji žele studirati potiče i pitanje „stropa“, odnosno maksimalnog broja potencijalnih kandidata za studiranje koji u određenoj godini završavaju srednjoškolsko obrazovanje. Republika Hrvatska trenutačno se nalazi blizu tog maksimuma i ako želi taj „bazen“ dodatno produbljivati, morat će početi razmišljati o promjeni strukture srednjoškolskog obrazovanja radikalnim smanjivanjem ili ukidanjem trogodišnjih strukovnih programa. Takav bi potez imao znatne gospodarske i društvene posljedice koje uvelike nadmašuju područje obrazovanja i zahtjevaju dugoročnu perspektivu svih društvenih dionika. Ovi podaci jasno upozoravaju i na potrebu potpuno drukčijeg i povezanijeg javnog sustava upravljanja obrazovnim i profesionalnim putem mladih osoba.

LITERATURA

Babarović, T. i Šverko, I. (2016). Vocational development in adolescence: career construction, career decision-making difficulties and career adaptability of Croatian high-school students. *Primenjena psihologija*, 9(4), 429–448.

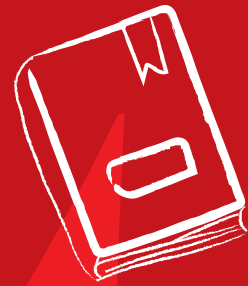
Odak, I., Pužić, S. i Doolan, K. (2015). Društveni i institucionalni aspekti odluke o studiranju i odabira visokoškolske institucije. U: B. Baranović (Ur.), *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? – Pristup visokom obrazovanju i odabir studija* (str. 123–163). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Matković, T., Lukić, N., Buković, N. i Doolan, K. (2013). Destination uncertain? *Trends, Perspectives and challenges in strengthening vocational education for social inclusion and social cohesion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Pugar, I. (2015). *Neke odrednice aspiracije maturanata*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu.

Ribić, G. (2016). *Motivacija za studij kod učenika srednjih škola: uloga osnovnih psiholoških potreba i identiteta*. Diplomski rad. Rijeka: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci.

Spajić Vrkaš, V. i Potočnik, D. (2017). Mladi i obrazovanje pred izazovima globalne konkurentnosti. U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (Ur.), *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (str. 75–141). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

4

4.

RODNA PERSPEKTIVA – ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI UČENICA I UČENIKA ZAVRŠNIH RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Ivana Jugović

4.1. UVOD

Empirijska istraživanja i statistički podaci iz Hrvatske i brojnih drugih zemalja (npr. članica EU-a i SAD-a) upućuju na to da se djevojke i mladići razlikuju u obrazovnim aspiracijama i odabirima, interesima za pojedina obrazovna područja, kao i u procjenama svoje uspješnosti u različitim aktivnostima i obrazovnim ishodima.

Više obrazovne aspiracije djevojaka vidljive su iz podataka o rodnoj raspodjeli u visokom obrazovanju. Primjerice, u Hrvatskoj žene činile su 59,9 % diplomiranih na visokim učilištima u 2016. godini. Podaci za Hrvatsku u posljednjih pola stoljeća pokazuju trend u kojem su žene 1960. godine činile samo 31,8 % osoba koje su diplomirale na visokim učilištima u Hrvatskoj, zatim 53,7 % 1990. godine, do 59,9 % 2016. godine (Državni zavod za statistiku 2018: 31). Žena je također više i među osobama koje su stekle stupanj doktora/doktorice znanosti (55,4 % žena i 44,6 % muškaraca) (Državni zavod za statistiku 2018: 33).

Rodne razlike u obrazovnim aspiracijama odražavaju razlike u školskom uspjehu i motivaciji djevojaka i mladića u obrazovanju. Dostupni populacijski podaci učenika/učenica u Republici Hrvatskoj pokazuju da u srednjim školama učenice imaju bolje ocjene od učenika iz Hrvatskog i Engleskog jezika te Matematike i Fizike (podaci NCVVO-a za 2013./2014., prikazano u Jugović, u tisku). Bolji školski uspjeh važan je jer otvara više mogućnosti za prijelaz iz srednje škole u visoko obrazovanje i upisivanje željenog studija te nije neobično što djevojke imaju više obrazovne aspiracije. Pregled domaće literature o rodnim razlikama u akademskoj motivaciji koja nije povezana sa specifičnim školskim predmetom upućuje na to da su mladići više orijentirani na izvedbu, odnosno da više teže pokazivanju svoje superiornosti u odnosu na druge (npr. dobivanjem viših ocjena od drugih) nego što to čine djevojke (Marušić i Matić 2014; Lončarić 2010). Također se pokazalo da su učenici više orijentirani na izbjegavanje truda nego učenice, što znači da žele uložiti što manje truda u rad i učenje te da izbjegavaju situacije koje bi im mogle ugroziti samopouzdanje (Brdar, Rijavec i Lončarić 2006; Lončarić 2010; Stanišak Pilatuš, Jurčec i Rijavec 2013). S druge strane, nalazi istraživanja o orijentaciji na učenje, tj. na razvijanje novih vještina, usavršavanje kompetencija, savladavanja izazova i dobivanje novih uvida nisu jednoznačni. U dijelu domaćih istraživanja pokazalo se da su učenice više od učenika orijentirane na učenje, odnosno ovladavanje zadatkom (Stanišak Pilatuš, Jurčec i Rijavec 2013; Brdar, Rijavec i Lončarić 2006), dok su druga istraživanja pokazala nepostojanje razlika u orijentaciji na učenje (Marušić i Matić 2014; Lončarić 2010).

Djevojke i mladići razlikuju se i u svojim interesima za obrazovna područja, što je uočljivo iz statističkih podataka o rodnoj neravnoteži pri odabiru srednjoškolskih programa i studija. Djevojke su brojnije u medicinskim (76,1 %), veterinarskim (73,4 %) i ekonomskim srednjim školama (68,2 %), a mladići u brodograditeljskim (99,1 %), strojarskim (97,6 %), elektrotehničkim (96,5 %) i građevinskim školama (70,9 %) (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2016). Slično tomu, na razini visokog obrazovanja muškarci čine većinu upisanih na studije u području tehničkih znanosti (73,1 %), a žena je znatno više na studijima iz društvenih (66,4 %), humanističkih (70,7 % žena) i prirodnih znanosti (65,9 %), u području biomedicine i zdravstva (74,6 %) te u umjetničkom području (61,4 %) (Državni zavod za statistiku 2018). Ta se rodna neravnoteža u obrazovnim i karijernim odabirima može objasniti rodnim razlikama u motivaciji, kao i rodnim stereotipima o obrazovnim područjima ili zanimanjima (npr. uvjerenjima da su fizika i tehničke znanosti „muška“ područja, a društvene znanosti ili zdravstvo „ženska“ područja)

(Eccles, Jacobs i Harold 1990).

Mladići su do prije nekoliko desetljeća imali bolji obrazovni uspjeh u matematici i prirodnim znanostima, no pokazalo se da se te razlike smanjuju ili nestaju te da ovise o domeni tog predmeta i vrsti zadataka (npr. NCVVO 2016; Buljan Culej 2012; OECD 2015; Farmer, Wardrop, Anderson i Risinger 1995; Updegraff i sur. 1996). No, strana istraživanja i dalje upućuju na to da djevojke sebe procjenjuju manje kompetentnima u matematici i prirodnim znanostima nego mladići sebe te da očekuju lošiji uspjeh nego mladići u tim područjima (Eccles i sur. 1985; Eccles i Harold 1991; Eccles i sur. 1993; Jacobs 1991; Jacobs i Eccles 1992). To potvrđuju i domaća istraživanja provedena na srednjoškolcima/kama pokazujući da mladići očekuju veći uspjeh povezan s fizikom i matematikom, iako imaju lošije ocjene iz tih predmeta od djevojaka (Jugović 2017; Jugović, Doolan i Baranović 2016). Kada je riječ o prirodoslovnom području, istraživanja pokazuju da su mladići više zainteresirani za fiziku, a djevojke za biologiju i kemiju (Jugović 2017; Dawson 2000; Farenga i Joyce 1999; Murphy i Whitelegg 2006). Međunarodna istraživanja pokazuju da su djevojke uspješnije od mladića u testovima čitanja i pisanja (Gambell i Hunter 2000; Mullis i sur. 2004; OECD 2004) te su sukladno s tim više zainteresirane za materinski jezik i strane jezike (Jugović, Doolan i Baranović 2016; Marušić 2006; Eccles, Adler i Meece 1984; Eccles i Harold 1991), dok mladići jezike smatraju težima, imaju lošije verbalno samopoimanje, a tijekom osnovne škole im se snižava samopercepcija vlastite kompetentnosti u jezicima (Eccles i sur. 1999; Marsh 1990; Marušić 2006; Jacobs, Lanza, Osgood, Eccles i Wigfield 2002). Strana i domaća istraživanja nadalje pokazuju da su učenici motiviraniji za sportske aktivnosti, a učenice za glazbu i likovnu umjetnost (Eccles i Harold 1991; Marušić 2006).

Postoje različiti teorijski pristupi i istraživanja kojima se pokušavaju objasniti rodne razlike u školskim postignućima te u obrazovnim aspiracijama i odabirima. Za teorijski okvir rada ovog poglavlja odabran je model očekivanja i vrijednosti za objašnjenje motivacije povezan s postignućem Jacquelynne Eccles i njezinih suradnika/ca (1983). Taj je model sveobuhvatan te uzima u obzir i motivaciju, ali istovremeno problematizira rodne razlike u obrazovnim uspjesima i odabirima te razmatra važnost socijalnog konteksta i različitost iskustava djevojaka i mladića.

Ključne su hipoteze tog modela da očekivanje uspjeha, samopoimanje vlastitih sposobnosti i subjektivne vrijednosti oblikuju akademsko postignuće i obrazovne odabire. Brojna su istraživanja potvrdila da su te motivacijske varijable zaista ključne odrednice obrazovnih odabira i postignuća (npr. Bong 2001; DeBacker i Nelson 1999; Eccles, Adler i Meece 1984; Greene i sur. 1999; Jugović 2017; Updegraff i sur. 1996; Simpkins, Davis-Kean i Eccles 2006; Watt 2006). Teorija također pretpostavlja da rodne uloge i rodni stereotipi o školskim predmetima i obrazovnim područjima oblikuju učeničku motivaciju i obrazovne odabire i uspjehe u tim područjima, što se također empirijski potvrdilo (npr. Jugović 2017; Jugović, Baranović i Marušić 2012; Guillet, Sarrazin, Fontayne i Brustad 2006). Prethodni školski uspjeh također se smatra jednom od odrednica budućih obrazovnih postignuća i odabira.

Iako se taj model razvio početkom 1980-ih godina kako bi objasnio slabiji obrazovni uspjeh u matematici kod djevojaka kao i rodnu neravnotežu u odabiru napredne razine matematike u američkim školama, vrlo se brzo počeo koristiti u objašnjenju rodni razlika u obrazovnim postignućima i odabirima u širokom spektru obrazovnih domena: jezicima, sportu, zdravstvenom području i slično (Linver i Davis-Kean 2005; Greene i sur. 1999; Eccles, Wigfield i Yoon 1996; Eccles i sur. 1983). Model očekivanja i vrijednosti može se jednako uspješno primijeniti i za objašnjenje rodni razlika u obrazovnim aspiracijama, neovisno o obrazovnoj domeni. Prema modelu očekivanja i vrijednosti više obrazovne aspiracije djevojaka odnosno niže mladića mogu se objasniti rodnim razlikama u motivaciji, stereotipima i rodnim ulogama,

kao i prethodnim obrazovnim iskustvima djevojaka i mladića. Kada je riječ o prethodnim obrazovnim iskustvima, istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da učenici imaju lošije školske ocjene od učenica u osnovnoj (iz Hrvatskog jezika te opći školski uspjeh) (Jokić i Ristić Dedić 2010) i srednjoj školi (iz Hrvatskog i Engleskog jezika te Matematike i Fizike) (podaci NCVVO-a za 2013./2014., prikazano u Jugović, u tisku). Što se motivacije tiče, mladići su skloniji orijentaciji na izbjegavanje truda (Brdar, Rijavec i Lončarić 2006; Lončarić 2010; Stanišak Pilatuš, Jurčec i Rijavec 2013). Kada je riječ o rodnim ulogama, istraživanja o maskulinosti pokazuju da je izbjegavanje ulaganja truda u učenje jedan od aspekata maskuliniteta kod mladića (Jackson 2002; Jackson i Dempster 2009; Morris 2008), što može biti povezano s lošijim akademskim uspjehom mladića (Kessels i Steinmayr 2013), koji za posljedicu može imati njihove niže obrazovne aspiracije.

Imajući u vidu spoznaje brojnih istraživanja o razlikama između učenika i učenica u obrazovnim aspiracijama i raznim aspektima motivacije, cilj je ovog poglavlja istražiti razlike između mladića i djevojaka u:

- aspiracijama prema visokom obrazovanju i planovima nakon završene srednje škole
- interesima za različita područja učenja i rada
- čimbenicima koji su učenicima i učenicama važni za odabir studijskog programa
- informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje (uključujući čestoću informiranja i osjećaj informiranosti, kao i samo znanje o prijelazu)
- očekivanjima uspjeha povezanim s državnom maturom, studijem i poslom te
- percepciji obrazovnog konteksta Republike Hrvatske.

Uzorak na kojem su provedene analize za ovo poglavlje čini 4501 učenik i učenica koji pohađaju završni razred gimnazija i četverogodišnjih strukovnih škola¹⁷. Gimnazijalci i gimnazijalke čine 48,1 % uzorka, a učenice i učenici strukovnih škola 51,9 % uzorka. U uzorku je bilo ukupno 53,9 % djevojaka i 46,1 % mladića (tablica 4.1.).

Tablica 4.1. Struktura uzorka istraživanja – učenici i učenice završnih razreda srednje škole

Spol/rod¹⁸	Ženski = 2331 (53,9 %)	Muški = 1993 (46,1 %)
Vrsta škole	Gimnazija = 2166 (48,1 %)	Strukovna škola = 2335 (51,9 %)

¹⁷ 3,8 % uzorka čine učenici/učenice koji pohađaju 5. razred medicinskih škola jer je to završni razred toga strukovnog programa

¹⁸ Ukupno 202 učenika/ce (4,6 %) nisu odgovorili na pitanje o spolu zbog čega njihovi odgovori nisu mogli biti analizirani u ovom poglavlju o rodnim razlikama.

4.2. REZULTATI I RASPRAVA

ASPIRACIJA PREMA VISOKOM OBRAZOVANJU

U tablici 4.2. prikazane su aspiracije djevojaka i mladića prema visokom obrazovanju.

Tablica 4.2. Aspiracija djevojaka i mladića prema visokom obrazovanju iskazana na čestici *U budućnosti želim studirati*

	DJEVOJKE	MLADIĆI	χ^2 (df)	Cramerov V
	%	%	p	
Da	89,1	78,4	94,14 (2) p=,000	,15
Ne	3,0	6,5		
Ne znam	7,9	15,1		
Ukupan N	2329 100 %	1992 100 %		

Kako se s tvrdnjom *U budućnosti želim studirati* slaže oko 89 % djevojaka i oko 78 % mladića, podaci upućuju na više aspiracije prema visokom obrazovanju kod djevojaka nego mladića. Kod mladića se može primijetiti i oko 15 % onih koji su neodlučni, tj. koji ne mogu u trenutku ispitivanja odrediti žele li u budućnosti studirati ili ne, dok je kod djevojaka taj postotak znatno niži (oko 8 %). Mladića je također nešto više nego djevojaka među onima koji ne iskazuju želju za studiranjem, iako je važno naglasiti da je taj postotak za obje skupine nizak i iznosi 3 % za djevojke i 6,5 % za mladiće.

Ti podaci o višim obrazovnim aspiracijama kod djevojaka u skladu su s brojnim drugim istraživanjima i statistikama u Hrvatskoj i u drugim zemljama koji upućuju na veći broj žena koje upisuju tercijarno obrazovanje u odnosu na muškarce (npr. Državni zavod za statistiku 2018; Eurostat 2018; Jokić i Ristić Dedić 2014).

PLANOVI NAKON ZAVRŠENE SREDNJE ŠKOLE

Podaci o planovima učenika i učenica nakon srednje škole prikazani su u tablici 4.3.

Tablica 4.3. Planovi djevojaka i mladića nakon srednje škole

	DJEVOJKE	MLADIĆI	χ^2 (df)	Cramerov V
	%	%	p	
Odmah nakon srednje škole studirati	85,2	75,1	71,16 (2) p=,000	,13
Odmah nakon srednje škole zaposliti se	8,0	14,8		
Prvo jednu godinu uzeti predah	6,8	10,1		
Ukupan N	2309 100 %	1958 100 %		

Djevojke u većoj mjeri nego mladići planiraju odmah nakon srednje škole upisati studij, a takav plan ima oko 85 % djevojaka i oko 75 % mladića. Gotovo se 15 % mladića planira zaposliti nakon srednje škole, u usporedbi s 8 % djevojaka. Mladići (10,1 %) također su nešto brojniji od djevojaka (6,8 %) među onima koji nakon srednje škole planiraju uzeti godinu predaha. Ti su rezultati u skladu s podacima o aspiracijama za upisivanje studija ovih učenika i učenica, gdje se također pokazalo da više djevojaka ima aspiracije upisivanja fakulteta. Možemo uočiti da je među učenicima i učenicama koji ne planiraju upisati studij odmah nakon srednje škole više onih koji se planiraju zaposliti nego onih koji planiraju uzeti godinu predaha, što je u skladu s nalazom istraživanja provedenog 2015. godine na reprezentativnom uzorku učenika/ca završnih razreda srednjih škola o tome da je želja da se počne zarađivati bila najsnažniji razlog za odluku o neupisivanju studija (Odak, Pužić i Doolan 2015). Isto istraživanje pokazalo je da je u gimnazijama najmanji broj učenika/ca koji ne namjeravaju studirati (0,5 %) ili ne znaju namjeravaju li studirati ili ne (1 %), dok kod četverogodišnjih strukovnih škola taj broj raste (na 10 %, odnosno 15 %). Do sličnih se spoznaja došlo i u našem istraživanju (tablica 2. u trećem poglavlju). Ti nalazi upućuju na pretpostavku da je moguće i da su različite obrazovne aspiracije djevojaka i mladića dobivene u našem istraživanju također odraz većeg broja djevojaka u gimnazijama koje ih usmjeravaju prema visokom obrazovanju te većeg broja mladića u strukovnom obrazovanju koje ih upućuje i na tržište rada. Naime, u našem je uzorku unutar pojedine vrste srednje škole statistički značajno različita rodna raspodjela, o čemu govore podaci u tablici 4.4.

Tablica 4.4. Rodna raspodjela prema vrsti srednje škole

	DJEVOJKE ¹⁹	MLADIĆI ²⁰	UKUPAN N	χ^2 (df) p	Cramerov V
Gimnazijsko obrazovanje	62,3 %	37,7 %	2081 100,0 %	114,39 (1) p=,000	,16
Strukovno obrazovanje	46,1 %	53,9 %	2243 100,0 %		

Možemo uočiti da su djevojke nadzastupljene u gimnazijama u kojima čine 62,3 % populacije, dok je mladića u gimnazijama 37,7 %. U strukovnim je školama omjer više uravnotežen te možemo uočiti da je djevojaka 46,1 %, a mladića 53,9 %. Takva je raspodjela vrlo slična raspodjeli na cijeloj populaciji srednjoškolaca/ki u Hrvatskoj u kojoj djevojke čine 61,6 % učeničke populacije koja je završila gimnazije i 49,4 % učeničke populacije koja je završila tehničke i srodne škole u školskoj godini 2016./2017. (Državni zavod za statistiku 2018: 27). Ipak, u ovome poglavlju, koje želi opisati rodne razlike u ispitivanim konceptima, korišteni su podaci za djevojke i mladiće neovisno o vrsti srednje škole koju pohađaju. No pri interpretaciji rezultata važno je imati na umu da neke rodne razlike mogu biti povezane i s vrstom škole jer su djevojke brojnije u gimnazijama.

INTERES ZA PODRUČJA UČENJA I RADA

Učenike i učenice pitalo se u kojoj ih mjeri zanimaju različita područja učenja i rada, a rezultati su usporedbe interesa djevojaka i mladića prikazani u tablici 4.5.

¹⁹ Od ukupnog broja djevojaka, gimnazije pohađa njih 55,6 %, dok 44,4 % pohađa strukovne škole.

²⁰ Od ukupnog broja mladića, 39,3 % ih pohađa gimnazije, a 60,7 % strukovne škole.

Tablica 4.5. Interes djevojaka i mladića za područja učenja i rada (ljestvica od 1 – uopće ne do 5 – u potpunosti da)

	DJEVOJKE		MLADIĆI		t (df) p	r
	M	SD	M	SD		
Jezično	3,25	1,283	2,74	1,262	12,88 (4287) p=,000	,19
Matematičko	2,30	1,281	2,70	1,355	-9,95 (4294) p=,000	,15
Prirodoslovno	2,57	1,376	2,77	1,353	-4,76 (4281) p=,000	,07
Društveno	3,26	1,323	2,79	1,293	11,62 (4286) p=,000	,18
Humanističko	2,46	1,291	2,56	1,313	-2,41 (4275) p=,160	,04
Umjetničko	3,01	1,426	2,55	1,391	10,51 (4279) p=,000	,16
Biomedicinsko i zdravstveno	2,72	1,502	2,16	1,241	13,40, (4280,88) p=,000	,20
Biotehničko	1,60	0,959	2,13	1,229	-15,34 (3689,10) p=,000	,23
Tehničko	1,69	1,080	3,28	1,391	-41,08, (3677,70) p=,000	,54
Sport i tjelovježba	2,73	1,401	3,56	1,368	-19,50, (4195,72) p=,000	,29
Informatičko	2,18	1,248	3,48	1,318	-33,09, (4102,09) p=,000	,45

Statističke analize prikazuju da se mladići i djevojke statistički značajno razlikuju u svojim interesima prema svim navedenim područjima. Jezično, društveno, umjetničko te biomedicinsko i zdravstveno područje u većoj mjeri zanimaju djevojke nego mladiće. Tehničko, informatičko, biotehničko područje, sport i tjelovježba, te matematičko, prirodoslovno i humanističko područje više zanimaju mladiće. No treba spomenuti da je veličina učinka za interes za tehničko područje velika, za informatičko područje umjerena, a za ostala područja skromna ili vrlo skromna.

Nadalje, kada se interesi djevojaka i mladića rangiraju, može se vidjeti da je interes djevojaka najsnažniji za društveno i jezično područje, a interes mladića za sport i tjelovježbu, te za informatičko i tehničko područje, dok obje skupine najmanje zanima biotehničko područje.

Dobivene su razlike očekivane i u skladu su sa statističkim podacima koji upućuju na rodnu neravnotežu na pojedinim studijima i znanstvenim/umjetničkim područjima u Hrvatskoj i na razini Europske unije (Državni zavod za statistiku 2018; EIGE 2018). Primjerice, u Hrvatskoj su žene brojnije među upisanim

na studije u području biomedicine i zdravstva (74,6 %), društvenih znanosti (66,4 %) te u umjetničkom području (61,4 %) (Državni zavod za statistiku 2018). S druge strane, muškarci su više zastupljeni među upisanimima na studije tehničkih znanosti (73,1 %) (Državni zavod za statistiku 2018). Dostupni podaci o upisima na pojedine fakultete pokazuju da su muškarci zastupljeniji na kineziološkim fakultetima (Državni zavod za statistiku, 2012), što možemo povezati s većim interesom mladića za sportsko područje. Naši su rezultati također u skladu s nalazima empirijskih istraživanja provedenih u Hrvatskoj koja pokazuju da su učenice više zainteresirane za jezike (hrvatski i strani) te za umjetnosti (likovna i glazbena kultura), a učenici za informatiku, povijest te tjelesnu i zdravstvenu kulturu (Marušić 2006; Jugović, Doolan i Baranović 2016).

No, u nekim područjima (npr. u humanističkom, prirodoslovnom i matematičkom) postoji raskorak između dobivenih podataka o interesu učenika/učenica za pojedina područja u našem istraživanju s jedne strane te prethodno provedenih istraživanja o rodnim razlikama u interesu i statističkih podataka o upisu žena i muškaraca na pojedine studije s druge strane. No isto je tako važno reći da su to područja kod kojih se učinak u istraživanju pokazao najskromnijim pa nije neobično što rodne razlike nisu stabilne u različitim istraživanjima. Naime, naši rezultati pokazuju da su mladići više od djevojaka zainteresirani za humanističko područje, prirodoslovlje i matematiku. Suprotno tomu, postojeća hrvatska i američka istraživanja upućuju na nepostojanje razlika u interesu za matematiku između učenika i učenica (Marušić 2006, Jugović, Baranović i Marušić 2012; Jugović, Doolan i Baranović 2016; Wigfield i Eccles 1994; Eccles 1994; Greene i sur. 1999). Osim toga, domaći podaci upućuju na to da većinu upisnika/upisnica na studij matematike, koji je nekada glasio za tipično muško područje, sada čine žene (Jokić i Ristić Dedić 2014).

Nadalje, podaci Državnog zavoda za statistiku (2018) pokazuju da su žene brojnije među upisanimima na studije u području humanističkih znanosti (70,7 %). Stoga veći interes mladića za humanističko područje dobiven u našem istraživanju može imati veze s pitanjem koje je učenicima/učenicama postavljeno pri ispitivanju interesa za humanističko područje, koje je dodatno objašnjeno navođenjem povijesti, filozofije i teologije, dok je interes za jezično područje ispitivan odvojeno. Ovaj se nalaz može povezati s rezultatima domaćeg istraživanja provedenog na 8. razredima u kojem se pokazalo da učenici u većoj mjeri procjenjuju povijest zanimljivom i u većoj mjeri izjavljuju da nakon nastave povijesti poželes doznati više o onome što su čuli na nastavi, dok su učenice bile više zainteresirane za jezike (Marušić 2006).

Za prirodoslovno područje ne postoji konsenzus o rodnim razlikama: u našem se istraživanju pokazalo da su mladići više zainteresirani za prirodoslovno područje, a podaci Državnog zavoda za statistiku (2018) pokazuju da su žene brojnije među upisanimima na studije prirodnih znanosti (65,9 %). No ovdje je važno naglasiti da prirodoslovno područje obuhvaća fiziku, kemiju i biologiju, a istraživanja pokazuju da su mladići više zainteresirani za fiziku, a djevojke za biologiju i kemiju (Dawson 2000; Farenga i Joyce 1999; Jugović 2017; Murphy i Whitelegg 2006).

Različiti interesi djevojaka i mladića objašnjavaju se različitom rodnom socijalizacijom te utjecajem rodnih stereotipa o obrazovnim područjima (Eccles i sur. 1983). Primjerice među mladima su rašireni stereotipi da je fizika više područje za mladiće te da su za zanimanja i studije u području tehničkih znanosti muškarci talentiraniji od žena (Jugović 2010, 2017). S druge strane, postoje uvjerenja da su zanimanja u biomedicini i zdravstvu te u društveno-humanističkom području više tipično žensko nego muško područje (Jugović 2010; Jugović, Doolan i Baranović 2016).

ČIMBENICI ODABIRA STUDIJSKOG PROGRAMA

Učenike i učenice pitalo se koliko su im različiti čimbenici važni pri odabiru studijskog programa koji žele studirati, a njihovi su odgovori prikazani u tablici 4.6.

Tablica 4.6. Važnost čimbenika odabira studijskog programa (ljestvica od 1 – uopće mi nije važno do 5 – izrazito mi je važno) za djevojke i mladiće

	DJEVOJKE		MLADIĆI		t (df)	r
	M	SD	M	SD	p	
Blizina mjesta studiranja	3,01	1,254	2,94	1,253	1,98 (4193) p=,048	,03
Osobni interes za područje studiranja	4,59	0,712	4,30	0,936	11,26 (3538,70) p=,000	,18
Ugled ustanove koja provodi studijski program	3,59	0,936	3,47	1,011	3,92 (3927,69) p=,000	,06
Želje mojih prijatelja	1,71	0,901	1,94	1,006	-7,77 (3883,21) p=,000	,12
Iskustva članova obitelji (braća, sestre ili roditelji)	2,81	1,128	2,84	1,166	-,90 (4185) p=,370	,01
Lakoća zapošljavanja po završetku studija	4,30	0,813	4,18	0,960	4,41 (3774,94) p=,000	,07
Mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina	4,39	0,726	4,19	0,893	8,03 (3690,70) p=,000	,13
Mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina	4,43	0,713	4,24	0,895	7,35 (3628,54) p=,000	,12
Lakoća upisa studijskog programa	3,67	1,058	3,43	1,102	7,39 (4177) p=,000	,11
Mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama	3,97	1,098	3,78	1,192	5,11 (3941,34) p=,000	,08

Djevojkama su sljedeći čimbenici odabira važniji nego mladićima: *blizina mjesta studiranja, osobni interes za područje studiranja, ugled ustanove koja provodi studijski program, lakoća zapošljavanja nakon završetka studija, mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina, mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina, lakoća upisa studijskog programa te mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama*. Mladićima su jedino *želje njihovih prijatelja* bile važniji čimbenik nego djevojkama. Statistički značajnih razlika nije bilo u važnosti iskustva članova obitelji (braća, sestre ili roditelji) za odabir studija.

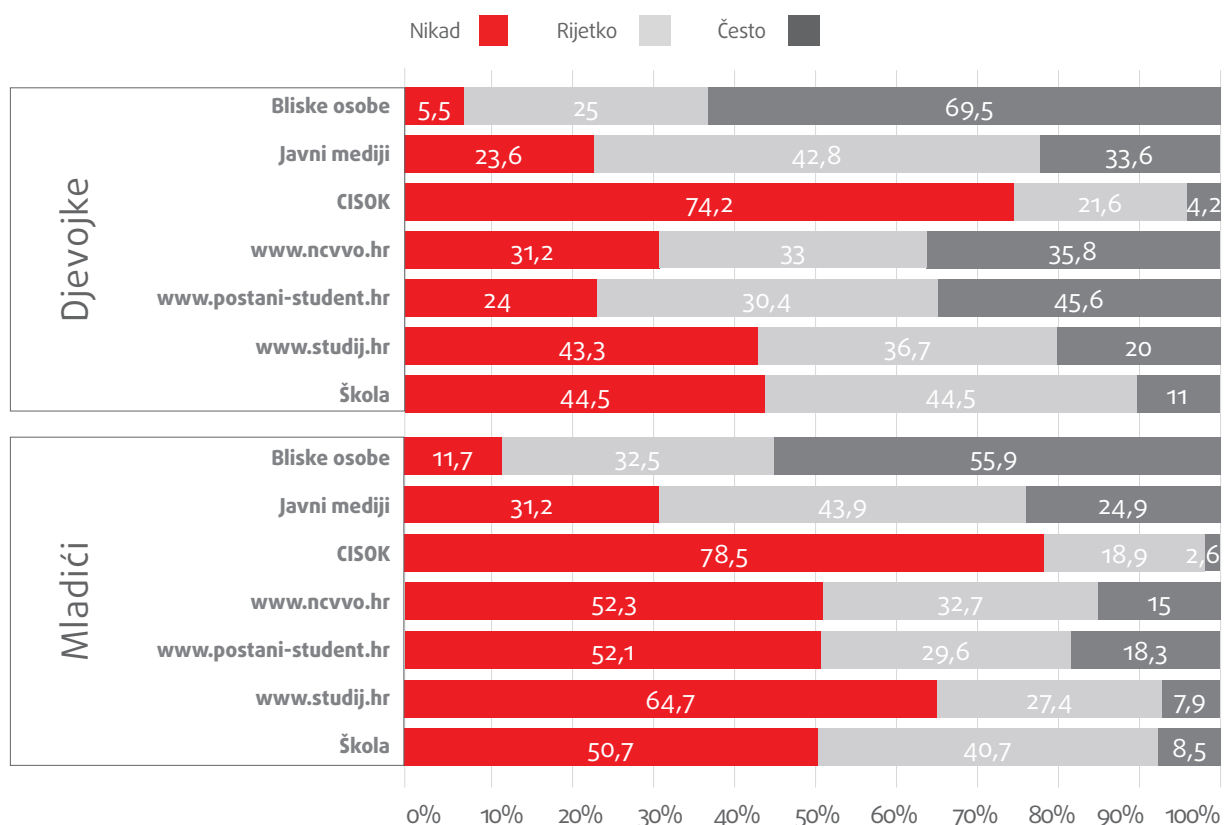
No, iako su spomenute razlike statistički značajne, učinci tih razlika vrlo su skromni, a redoslijed je navedenih čimbenika prema važnosti koje predstavljaju za mladiće i djevojke gotovo identičan. Pri odabiru studija mladićima i djevojkama sljedeća su četiri čimbenika ključna: 1) *osobni interes za područje studiranja*, 2) *mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina*, 3) *mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina* te 4) *lakoća zapošljavanja nakon završetka studija*. Iz navedenoga se može zaključiti da je učenicima i učenicama motivacija za studiranje na prvom mjestu unutarnja (intrinzična), a također i utilitarna, u smislu sigurnosti pronalaska posla nakon studija.

Blizina mjesta studiranja i iskustva članova obitelji su im osrednje važni, dok su im želje prijatelja nevažne za odabir studija. To upućuje na to da se i djevojke i mladići vode ozbiljnijim promišljanjem kada donose odluke o odabiru studijskog programa te da manji utjecaj na njih imaju drugi ljudi i okolnosti kao što je lokacija, a više njihov osobni interes i percipirana perspektiva koju im taj studijski program pruža kada ga završe.

INFORMIRANOST I ZNANJE O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

U ovom je dijelu ispitano kakvo je znanje učenika/učenica o upisima na studij i visokom obrazovanju, koliko se često informiraju o prijelazu u visoko obrazovanje putem različitih izvora informiranja te također koliko se osjećaju informiranima o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje.

Na slici 4.1. prikazani su rezultati usporedbe odgovora mladića i djevojaka o učestalosti korištenja različitih izvora informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje.

Slika 4.1. Čestoća korištenja izvora informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje kod djevojaka i mladića ²¹

Podaci za djevojke pokazuju da se one većinom često informiraju o prijelazu u visoko obrazovanje kod bliskih osoba kao što su roditelji i prijatelji, a mnoge barem rijetko koriste i javne medije te mrežne izvore (www.postani-student.hr i www.ncvvo.hr). Školu kao izvor informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje koristi oko 55 % djevojaka. Najrjeđe korišten izvor informiranja je CISOK, kojeg nikad nije koristilo čak 74,2 % djevojaka.

²¹ Škola: $\chi^2(2)=18,67$ $p=,000$; Cramer $V=,07$. www.studij.hr: $\chi^2(2)=228,18$ $p=,000$; Cramer $V=,23$. www.postani-student.hr: $\chi^2(2)=462,95$ $p=,000$; Cramer $V=,33$. www.ncvvo.hr: $\chi^2(2)=289,99$ $p=,000$; Cramer $V=,26$. CISOK: $\chi^2(2)=14,49$ $p=,001$; Cramer $V=,06$. Javni mediji: $\chi^2(2)=49,89$ $p=,000$; Cramer $V=,11$. Bliske osobe: $\chi^2(2)=100,35$ $p=,000$; Cramer $V=,15$.

Djevojke se češće nego mladići koriste svim izvorima informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje. Mladići se također najviše informiraju o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje kod bliskih osoba, a dijelom koriste i javne medije te mrežne stranice. Oko polovice mladića se o prijelazu u visoko obrazovanje informira u školi, dok je CISOK i u ovoj skupini najrjeđe korišten izvor informiranja (78,5 % odgovora *nikad*).

Učinak rodne razlike u čistoći korištenja posebno je velik za mrežne stranice www.postani-student.hr, www.studij.hr i www.ncvvo.hr te bliske osobe, dok su veličine učinaka za čistoću korištenja ostalih izvora informiranja, prije svega škole i CISOKa male.

Uz čistoću informiranja zanimalo nas je i koliko se učenici/učenice osjećaju informiranima o prijelazu u visoko obrazovanje. Rezultati su prikazani u tablici 4.7.

Tablica 4.7. Osjećaj informiranosti djevojaka i mladića o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje

	DJEVOJKE		MLADIĆI		t (df)	r
	M	SD	M	SD	p	
Koliko se osjećaš informiran/a o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje?	2,40	0,773	2,37	0,784	1,41 (4262) p=,160	,00

Mladići i djevojke osjećaju se podjednako informiranima o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje (razlika nije statistički značajna). U prosjeku procjenjuju da su donekle informirani o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje.

Na kraju se ispitalo znanje učenika/učenica o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje s pomoću 12 tvrdnji. Za svakog je učenika/učenicu izračunan ukupni broj točnih odgovora, a prosječni su rezultati prikazani u tablici 4.8.

Tablica 4.8. Znanje djevojaka i mladića o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje (skupni rezultat na ljestvici od 0 do 12)

	DJEVOJKE		MLADIĆI		t (df)	r
	M	SD	M	SD	p	
Skupni rezultat na česticama znanja	7,98	2,123	6,95	2,648	14,12, (4299) p=,000	,21

Rezultati pokazuju da djevojke imaju bolje znanje o upisu na studij nego mladići. Na rasponu od 0 do 12 bodova djevojke su u prosjeku ostvarile 8 bodova, a mladići 7. Iako je učinak spola slab, ta razlika od 1 boda nije mala i upućuje na to da su djevojke zaista u prosjeku informiranije o prijelazu u visoko obrazovanje nego mladići.

Kada usporedimo spoznaje o učestalosti informiranja, stvarnom znanju i osjećaju informiranosti, važno je primijetiti da se djevojke i mladići osjećaju jednako informiranima, unatoč tomu što se mladići rjeđe informiraju te što imaju razmjerno lošije znanje o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje. Ovaj nalaz može upućivati na to da se mladići precjenjuju, odnosno da se djevojke podcjenjuju kada je riječ o procjeni informiranosti, ali može sugerirati i to da je mladićima potreban manji broj informacija da bi se osjećali informiranima.

UVJERENOST U USPJEŠNOST POSTIZANJA POZITIVNIH ISHODA

Učenike i učenice pitao se o njihovim očekivanjima uspjeha u sljedećim ishodima: polaganju ispita državne mature, upisivanju željenog studija, završavanju željenog studija te pronalaženju željenog posla. Rodne razlike između djevojaka i mladića u očekivanju uspjeha prikazane su u tablici 4.9.

Tablica 4.9. Uvjeranost djevojaka i mladića u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda (ljestvica od 1 – uopće nisam uvjeren/a do 5 – izrazito sam uvjeren/a)

	DJEVOJKE		MLADIĆI		t (df)	r
	M	SD	M	SD	p	
Položiti ispite državne mature	3,67	0,847	3,75	0,928	-2,80 (4020,41) p=,005	,04
Upisati željeni studij	3,51	0,866	3,58	0,971	-2,73 (3944,53) p=,006	,04
Završiti željeni studij	3,89	0,906	3,78	1,017	3,38 (3940,22) p=,001	,05
Pronaći željeni posao	3,62	0,942	3,78	0,941	-5,54 (4283) p=,000	,08

Mladići imaju snažnija uvjerenja o svojoj uspješnosti nego djevojke, no mogu se uočiti neke razlike s obzirom na pojedini ishod. Primjerice, mladići su uvjereniji nego djevojke da će uspješno položiti ispite državne mature, upisati željeni studij i pronaći željeni posao, a djevojke su uvjerenije da će uspješno završiti željeni studij.

Nalazi o većoj uvjerenosti mladića da će uspješno položiti ispite državne mature i upisati željeni studij mogu biti povezani s time da su mladići obično sigurniji u sebe, čak i do razine kada precjenjuju svoje sposobnosti, dok su djevojke nesigurnije u sebe, čak i toliko da sumnjaju u svoje sposobnosti, iako su jednako dobre ili bolje od mladića u nekom području (Gabriel, Critelly i Ee 1994; Feingold 1994; Jugović 2017; Jugović, Baranović i Marušić 2012; Jugović, Doolan i Baranović 2016).

Naše je istraživanje pokazalo da su djevojke uvjerenije da će uspješno završiti željeni studij, što nije neobično s obzirom na to da postojeći podaci za Hrvatsku upućuju na to da je rizik nezavršavanja studija veći za muškarce nego za žene (Doolan 2010; Matković i Kogan 2012; Farnell, Matković, Doolan, Cvitan 2014).

Kada je riječ o pronalaženju željenog posla, mladići imaju viša očekivanja vlastitoga uspjeha od djevojaka. Možda je to povezano sa svjesnošću o većoj nezaposlenosti žena u odnosu na muškarce. Primjerice, među nezaposlenima evidentiranima u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje 2017. godine bilo je 57,1 % žena i 42,9 % muškaraca (Državni zavod za statistiku 2018: 46). Čak i kada se nezaposlenost prikazuje prema razini obrazovanja i spolu, može se primijetiti da je nezaposlenost viša za žene, bez obzira imaju li završenu četverogodišnju srednju školu (strukovnu ili gimnaziju), stručni studij i višu školu, ili pak fakultet, magisterij i doktorat (Državni zavod za statistiku 2018: 47).

Važno je reći da su učinci rodni razlika u očekivanju uspješnosti vrlo slabi. Razlog tomu može biti što djevojke i mladići biraju predmete na državnoj maturi, studije i profesije koji ih zanimaju. Dosadašnja istraživanja pokazuju da su ti odabiri obično rodno stereotipni, kao i to da su mladići i djevojke

samopouzdaniji u područjima u kojima rodni stereotipi njima idu u prilog (Huang 2013; Wilgenbusch i Merrell 1999; Whitley 1997).

PERCEPCIJA OBRAZOVNOG KONTEKSTA REPUBLIKE HRVATSKE

Na kraju su sudionici/e istraživanja ispitani o tome kako percipiraju kontekst povezan s vrijednostima koje se pridaju učenju i obrazovanju u Hrvatskoj. Rezultati djevojaka i mladića prikazani su u tablici 4.10.

Tablica 4.10. Slaganje djevojaka i mladića s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj (ljestvica od 1 – *uopće se ne slažem* do 4 – *u potpunosti se slažem*)

	DJEVOJKE		MLADIĆI		t (df)	r
	M	SD	M	SD	p	
U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni.	2,38	0,819	2,30	0,855	2,93 (4113,53) p=,003	,05
Učitelji i nastavnici su nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj.	2,79	0,850	2,72	0,870	2,92 (4146,31) p=,004	,05
Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj.	3,10	0,905	2,89	0,980	6,94 (4046,46) p=,000	,11
Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari (snalažljivost, osobne veze, roditelji...) od sposobnosti učenja.	2,84	0,919	2,72	0,937	4,12 (4143,64) p=,000	,06

Iz rezultata možemo vidjeti da djevojke više naglašavaju važnost obrazovanja u Hrvatskoj. Primjerice, djevojke se više nego mladići slažu s tim da se u Hrvatskoj obrazovanje cijeni i da je bez završenog fakulteta teško naći dobar posao. S druge strane, djevojke su također kritičnije od mladića i u većoj se mjeri slažu s tim da su učitelji i nastavnici nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj, kao i da su za upis na fakultet u Hrvatskoj važniji snalažljivost ili osobne veze od sposobnosti učenja.

Učinci rodni razlika vrlo su mali za sve tvrdnje osim za tvrdnju *Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj*, za koju je učinak rodne razlike slab. Nije neobično što je za tu tvrdnju razlika nešto veća i što se s tom tvrdnjom više slažu djevojke nego mladići jer to možemo povezati s višim aspiracijama djevojaka za nastavkom obrazovanja na visokoškolskoj razini.

4.3. ZAKLJUČAK

Cilj je ovog poglavlja bio istražiti razlikuju li se mladići i djevojke u obrazovnim aspiracijama i interesima, očekivanjima uspjeha i informiranosti o prijelazu u visoko obrazovanje. Razlike između mladića i djevojaka statistički su značajne na gotovo svim ispitanim varijablama, no važno je napomenuti da su učinci većinom skromni. Veličina učinka koja se može smatrati velikom dobivena je jedino u slučaju rodni razlika u interesu za tehničko područje, a umjerena u slučaju razlika u interesu za informatičko područje. Utvrđene su također umjerene do velike veličine učinaka u čestoti korištenja nekih izvora informiranja, prije svega u korištenju mrežnih stranica o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje.

Djevojke više aspiriraju upisati studij nego mladići, iako su obrazovne aspiracije visoke i kod djevojaka i kod mladića. Manji se dio učenika/učenica planira zaposliti odmah nakon srednje škole, a među njima su brojniji mladići.

Učenički su interesi jasno podijeljeni na „muška“ i „ženska“ područja, što se kasnije preslikava u rodnoj neravnoteži u visokom obrazovanju (Državni zavod za statistiku 2018). Ti su nalazi u skladu s brojnim istraživanjima provedenima u okviru teorijskog modela očekivanja i vrijednosti (Eccles i sur. 1983) koja također pokazuju da je rodna neravnoteža u obrazovnim odabirima često rezultat široko rasprostranjenih rodni stereotipa o školskim predmetima, obrazovnim područjima i zanimanjima (Eccles, Jacobs i Harold 1990; Jugović 2010, 2017).

Kada je riječ o informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje, djevojke raspolažu s više točnih informacija o tom procesu i zaista se češće informiraju o prijelazu u visoko obrazovanje, no osjećaju se podjednako informiranima kao i mladići koji imaju slabije znanje i rjeđe se informiraju. Ti nalazi upućuju na to da se djevojke podcjenjuju, a mladići precjenjuju kada je riječ o informiranosti, što je u skladu sa spoznajama iz drugih istraživanja o samopouzdanju djevojaka i mladića u adolescenciji (Harper i Marshall 1991; Marsh 1989; Frome i Eccles 1995; Jugović 2017).

Djevojke i mladići procjenjuju da će biti uspješni u ostvarivanju različitih obrazovnih i profesionalnih ishoda, no mogu se uočiti neke male razlike. Primjerice, mladići imaju viša očekivanja da će uspješno položiti ispite državne mature, upisati željeni studij i pronaći željeni posao, dok djevojke imaju viša očekivanja da će uspješno završiti željeni studij.

Važno je spomenuti i da je pri tumačenju rezultata o rodni razlikama važno uzeti u obzir specifičnost rodne raspodjele u različitim vrstama srednjih škola. Naime, kao što je ranije spomenuto, djevojke su u gimnazijama više zastupljene u odnosu na mladiće, a očekivano je da gimnazijalci/ke imaju više aspiracije prema visokom obrazovanju nego učenici/e strukovnih škola. Zbog toga rezultati našeg istraživanja o višim obrazovnim aspiracijama djevojaka u odnosu na mladiće također dijelom odražavaju različite obrazovne aspiracije gimnazijalaca/ki u odnosu na učenike/ce strukovnih programa.

Spoznaje ovog istraživanja imaju i svoje praktične implikacije. S obzirom na to da rezultati pokazuju da postoje razlike između djevojaka i mladića u obrazovnim i profesionalnim interesima koje za posljedicu imaju rodnu neravnotežu u odabirima zanimanja i područja studiranja, važno je učenicima/učenicama osigurati rodno osjetljivo profesionalno usmjeravanje. Različite edukacije i aktivnosti usmjerene na suzbijanje rodni stereotipa o zanimanjima i informiranje učenika/učenica o širokom spektru obrazovnih i karijernih mogućnosti trebale bi biti dostupne svim učenicima/učenicama. Takve bi edukacije trebale

početi od nižih razreda osnovne škole kada stereotipi još nisu toliko izraženi i kada se na njih još može djelovati. Nadalje, rezultati pokazuju da se učenici/učenice najčešće informiraju o prijelazu u visoko obrazovanje kod njima bliskih osoba kao što su roditelji i prijatelji, dok škola (ispitni koordinator, pedagog ili psiholog) te Centar za informiranje i savjetovanje o karijeri (CISOK) imaju jako slabu ulogu u informiranju učenika/učenica. Stoga bi svakako trebalo ojačati ulogu stručne službe u školi, kao i CISOK-a u pružanju podrške učenicima/učenicama u njihovom odabiru nastavka obrazovanja. Dodatna praktična implikacija ovog istraživanja odnosi se na nužnost obraćanja pažnje na niže aspiracije mladića, kao i na njihovo pogrešno procjenjivanje, odnosno precjenjivanje vlastitih sposobnosti i znanja (npr. informiranosti). S druge strane, djevojke bi trebalo osnažiti da imaju više sigurnosti kada je riječ o njihovu znanju i sposobnostima jer one imaju tendenciju podcjenjivanja svojih sposobnosti i budućih uspjeha.

LITERATURA

Bong, M. (2001). Role of self-efficacy and task-value in predicting college students' course performance and future enrollment intentions, *Contemporary Educational Psychology*, 26, 553-570.

Brdar, I., Rijavec, M., i Lončarić, D. (2006). Goal orientations, coping with school failure and school achievement. *European Journal of Psychology of Education*, 21(1), 53-70.

Buljan Culej, J. (2012). *TIMSS 2011. Izvješće o postignutim rezultatima iz prirodnoslovlja*. Zagreb: NVCCO.

Dawson, C. (2000). Upper primary boys' and girls' interests in science: Have they changed since 1980? *International Journal of Science Education*, 22 (6), 557-570.

DeBacker, T. K. i Nelson, R. M. (1999). Variations on an expectancy-value model of motivation in science. *Contemporary Educational Psychology*, 24, 71-94.

Doolan, K. (2010). *"My dad studied here too": social inequalities and educational (dis)advantage in a Croatian higher education setting*. Doktorski rad. Cambridge, UK: Sveučilište u Cambridgeu.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2018). *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2018*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2018.pdf (pristupljeno 29. listopada 2018).

Državni zavod za statistiku (2012). *Statistička izvješća: Studenti u akademskoj godini 2010/2011*. Zagreb. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1445.pdf (pristupljeno 29. listopada 2018).

Eccles, J. S. (1994). Understanding women's educational and occupational choices: Applying the Eccles et al. model of achievement-related choices. *Psychology of Women Quarterly*, 18, 585-609.

Eccles, J. S., Adler, T. F., Futterman, R., Goff, S. B., Kaczala, C. M., Meece, J. L. i Midgley, C. (1985). Self-perceptions, task perceptions, socializing influences, and the decision to enroll in mathematics. U S. F. Chipman, L. R. Brush i D. M. Wilson (Ur.), *Women and Mathematics: Balancing the Equation* (str. 95-121). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Eccles, J. S., Adler, T. F., Futterman, R., Goff, S. B., Kaczala, C. M., Meece, J. L. i Midgley, C. (1983). Expectancies, values and academic behaviors. U J. T. Spence (Ur.) *Achievement and achievement motives* (str. 78-146). San Francisco: W. H. Freeman.

Eccles, J. S., Adler, T. F. i Meece, J. L. (1984). Sex differences in achievement: A test of alternate theories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46 (1), 26-43.

Eccles, J. S. i Harold, R. D. (1991). Gender differences in sport involvement: Applying the Eccles' expectancy-value model. *Journal of Applied Sport Psychology*, 3, 7-35.

Eccles, J. S., Wigfield, A., Harold, R. D. i Blumenfeld, P. (1993). Age and gender differences in children's self- and task perceptions during elementary school. *Child Development*, 64, 830-847.

Eccles, J.S., Wigfield, A., i Yoon, K.S. (1996). *Self-concept of ability, value, and academic achievement: A test of causal relations*. Rad predstavljen na Annual Meeting of the American Education Research Association, New York.

Eccles, J. S., Barber, B., Jozefowicz, D., Malanchuk, O. i Vida, M. (1999). Self-evaluations of competence, task values, and self-esteem. U: N.G. Johnson, M.C. Roberts i J. Worell (Ur.), *Beyond appearance: A new look at adolescent girls* (str. 53-82). Washington, DC: American Psychological Association.

European Institute for Gender Equality (EIGE) (2018). *Study in the EU: set apart by gender*. DOI: 10.2839/229433. <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/study-eu-set-apart-gender> (pristupljeno 29. listopada 2018.).

European Institute for Gender Equality (EIGE) (2017). *Gender Equality Index 2017*. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2015/domain/knowledge/HR> (pristupljeno 29. listopada 2018.).

Eurostat (2018). *Gender statistics*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_statistics#Education (pristupljeno 29. listopada 2018.).

Farnell, T., Matković, T., Doolan, K. i Cvitan, M. (2014). *Socijalna uključenost visokog obrazovanja*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Farenga, S.J. i Joyce, B.A. (1999). Intentions of young students to enroll in science courses in the future: An examination of gender differences. *Science Education*, 83 (1), 55-75.

Farnell, T., Matković, T., Doolan, K. i Cvitan, M. (2014). *Socijalna uključenost visokog obrazovanja u Hrvatskoj: analiza stanja*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116 (3), 429-456.

Frome, P. i Eccles, J. (1995, March). *Underestimation of academic ability in the middle school years*. Rad predstavljen na Biennial meeting of the Society for Research in Child Development, Indianapolis, IN.

Gabriel, M.T., Critelly, J.W., Ee, J.S. (1994). Narcissistic illusion in self-evaluations of intelligence and attractiveness. *Journal of Personality*, 62 (1), 143-155.

Gambell, T. i Hunter, D. (2000). Surveying gender differences in Canadian school literacy. *Journal of Curriculum Studies*, 32(5), 689-719.

Greene, B. A., DeBacker, T. K., Ravindran, B. i Krows, A. J. (1999). Goals, values, and beliefs as predictors of achievement and effort in high school mathematics classes. *Sex Roles*, 40 (5/6), 421-458.

Guillet, E., Sarrazin, P., Fontayne, P. i Brustad, R. J. (2006). *Understanding female sport attrition in a stereotypical male sport within the framework of Eccles's expectancy value model*. *Psychology of Women Quarterly*, 30, 358-368.

Harper, J.F. i Marshall, E. (1991). Adolescents' problems and their relationship to self-esteem. *Adolescence*, 26, 799-808.

Huang, C. (2013). Gender differences in academic self-efficacy: A meta-analysis. *European Journal of Psychology of Education*, 28(1), 1-35.

Jackson, C. (2002). 'Laddishness' as a self-worth protection strategy. *Gender and Education*, 14, 37-50.

Jackson, C. i Dempster, S. (2009). 'I sat back on my computer...with a bottle of whisky next to me': Constructing 'cool' masculinity through 'effortless' achievement in secondary and higher education. *Journal of Gender Studies*, 18, 341-356.

Jacobs, J. E. (1991). Influence of gender stereotypes on parent and child mathematics attitudes. *Journal of Educational Psychology*, 83 (4), 518-527.

Jacobs, J. E. i Eccles, J. S. (1992). The impact of mothers' gender-role stereotypic beliefs on mothers' and children's ability perceptions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 932-944.

Jacobs, J. E., Lanza, S., Osgood, W. D., Eccles, J. S. i Wigfield, A. (2002). Changes in children's self-competence and values: Gender and domain differences across grades one through twelve. *Child Development*, 73(2), 509-527.

Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2014). *Postati student u Hrvatskoj*. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje.

Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2010). Razlike u školskom uspjehu učenika trećih i sedmih razreda osnovnih škola u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol učenika i obrazovanje roditelja: populacijska perspektiva. *Revija za socijalnu politiku*, 17(3), 345-362.

Jugović, I. (u tisku). Croatia. *Gender-related challenges in European education systems*. Vilnius: European Institute for Gender Equality.

Jugović, I. (2017). Students' gender-related choices and achievement in physics. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(2), 71-95.

Jugović, I. (2010). Uloga motivacije i rodni stereotipa u objašnjenju namjere odabira studija u stereotipno muškom području. *Sociologija i prostor*, 186(1), 77-98.

Jugović, I., Doolan, K. i Baranović, B. (2016). *Gendered Course Choices: Rationalization and Embodiment*. Rad predstavljen na European Conference on Educational Research. Dublin, Ireland.

Jugović, I., Baranović, B. i Marušić, I. (2012). Uloga rodnih stereotipa i motivacije u objašnjenju matematičkog uspjeha i straha od matematike. *Suvremena psihologija*, 15(1), 65-79.

Kessels, U. i Steinmayr, R. (2013). Macho-man in school: Toward the role of gender role self-concepts and help seeking in school performance. *Learning and Individual Differences*, 23, 234-240.

Odak, I., Puzić, S. i Doolan, K. (2015). Društveni i institucionalni aspekti odluke o studiranju i odabira visokoškolske institucije. U B. Baranović (Ur.), *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? - pristup visokom obrazovanju i odabir studija* (str. 123-164). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Linver, M. R. i Davis-Kean, P. E. (2005). The slippery slope: What predicts math grades in middle and high school? U: J. E. Jacobs i S. D. Simpkins (Ur.), *Leaks in the pipeline to math, science, and technology careers* (110, str. 49-64). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Lončarić, Darko (2010). Spol i dob kao odrednice samoreguliranog učenja za cjeloživotno obrazovanje. U: R. Bacalja (Ur.), *Perspektive cjeloživotnog obrazovanja učitelja i odgojitelja: zbornik radova s Međunarodnog znanstveno-stručnog skupa* (str. 104-118), Zadar: Sveučilište u Zadru – Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja.

Marsh, H. (1990). Influences of internal and external frames of reference on formation the of math and English self-concepts. *Journal of Educational Psychology*, 82, 107-116.

Marsh, H. (1989). Age and sex effects in multiple dimensions of self-concept: Preadolescence to early adulthood. *Journal of Educational Psychology*, 81, 417-430.

Marušić, I. (2006). Motivacija i školski predmeti: spolne razlike među učenicima u kontekstu teorije vrijednosti i očekivanja. U B. Baranović (Ur.), *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj – različite perspektive* (str. 219-257). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Marušić, I. i Matić, J. (2014). Ciljne orijentacije, ličnost i akademsko samopoimanje učenika i učenica osnovnih škola. U: N. Pavlin Bernardić, B. Jokić, J. Lopžić, V. Putarek, V. Vlahović-Štetić (Ur.), *Knjiga sažetaka - 22. Godišnja konferencija hrvatskih psihologa s međunarodnim sudjelovanjem* (str. 107). Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo.

Matković, T. i Kogan, I. (2012). All or Nothing? The Consequences of Tertiary Education Non-Completion in Croatia and Serbia. *European Sociological Review*, 28(6), 755-770.

Morris, E. W. (2008). "Rednecks", "rutters", and arithmetic: Social class, masculinity, and schooling in a rural context. *Gender and Society*, 22, 728-751.

Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Gonzales, E. J. i Chrostowski, S. J. (2004). TIMSS 2003 International Mathematics Report. *Findings from IEA's International and Science Study at the Fourth and Eighth Grades*. Chestnut Hill, MA: Boston College.

Murphy, P. i Whitelegg, E. (2006). *Girls in the physics classroom: A review of the research into the participation of girls in physics*. London: Institute of Physics.

NCVVO (Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja) (2016). *Objava rezultata međunarodnog istraživanja TIMSS 2015*. https://www.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2016/11/TIMSS_15_NOVO_29_11_16.pdf. (pristupljeno 15. prosinca 2016).

Organization for Economic Cooperation and Development (2004). *Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003*. Paris: OECD Publishing.

Organization for Economic Cooperation and Development (2015). *The ABC of Gender Equality in Education: Aptitude, Behaviour, Confidence, PISA*. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264229945-en>. (pristupljeno 3. studenog 2016).

Simpkins, S. D., Davis-Kean, P. E. i Eccles, J. S. (2006). Math and science motivation: A longitudinal examination in the links between choices and beliefs. *Developmental Psychology*, 42(1), 70-83.

Stanišak Pilatuš, I., Jurčec, L. i Rijavec, M. (2013). Ciljne orijentacije u učenju: dobne i spolne razlike i povezanost sa školskim uspjehom. *Napredak*, 154(4), 473-491.

Updegraff, K.A., Eccles, J.S., Barber, B.L. i O'Brien, K.M. (1996). Course enrollment as self-regulatory behavior: Who takes optional high school math courses? *Learning and Individual Differences*, 8, 239-259.

Watt, H.M.G. (2006). The role of motivation in gendered educational and occupational trajectories related to math. U: H.M.G. Watt i J.S. Eccles (Ur.), *Understanding women's choice of mathematics and science related careers: Longitudinal studies from four countries*. *Educational Research and Evaluation*, 12(4), 305-322.

Whitley, B. E. (1997). Gender Differences in Computer-Related Attitudes and Behavior: A Meta-Analysis. *Computers in Human Behavior*, 13(1), 1-22.

Wigfield, A. i Eccles, J. S. (1994). Children's competence beliefs, achievement values, and general self-esteem: Change across elementary and middle school. *The Journal of Early Adolescence*, 14(2), 107-138.

Wilgenbusch, T. i Merrell, K. W. (1999). Gender differences in self-concept among children and adolescents: A meta-analysis of multidimensional studies. *School Psychology Quarterly*, 14(2), 101-120.

5

5.

PERSPEKTIVA DRUŠTVENOG PODRIJETLA – ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI UČENIKA ZAVRŠNIH RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Iva Odak i Saša Puzić

5.1. UVOD

Slično kao i u drugim zemljama (Halsey 1996; Hatos 2013), i u Hrvatskoj je u protekla dva desetljeća došlo do ubrzanog širenja sustava visokog obrazovanja (Jokić i Ristić Dedić 2014). Tako se od akademske godine 2000./2001. (100 297 studenata) do ak. g. 2017./2018. (159 430 studenata) broj studenata povećao za oko 60 % (DZS 2018.a, 2018.b). Premda je ovo omasovljenje tercijarnog sektora učenicima iz svih društvenih slojeva omogućilo veću participaciju u visokom obrazovanju, studenti nižega socioekonomskog statusa i dalje su podzastupljeni među studentskom populacijom. Primjerice, podaci Eurostudent istraživanja za Hrvatsku pokazuju da među roditeljima studenata ima znatno manje očeva i majki s nižim stupnjevima obrazovanja nego u referentnoj populaciji. Točnije, u uzorku istraživanja iz 2014. tek 5,1 % očeva i 9 % majki studenata ima osnovnu školu, dok među populacijom (u dobi od 40 do 60 godina) ti postoci iznose 18,5 % za muškarce te 28 % za žene (Šćukanec i sur. 2015; Puzić, Doolan i Dolenec 2006; Farnell i sur. 2011).

Ovakav je nalaz u skladu s rezultatima brojnih istraživanja koja pokazuju da djeca iz obitelji nižega socioekonomskog statusa u prosjeku imaju niže obrazovne aspiracije i dostižu niži stupanj obrazovanja od djece iz socioekonomski privilegiranih obitelji (Erikson i sur. 2005). Kao objašnjenje za slabije obrazovne ishode učenika nižega socioekonomskog statusa navodi se činjenica da se i kod sličnih školskih postignuća djeca nižega socioekonomskog statusa razmjerno rjeđe odlučuju za akademski zahtjevnije obrazovne putove (Baumert i Schümer 2000). U tom smislu ističe se da učenici koji teže tercijarnom obrazovanju, a kojima u znatnoj mjeri nedostaju financijski i drugi obiteljski resursi, „trebaju podnijeti veće žrtve i imati snažnije ambicije“ (Halsey 2006: 860) od učenika višega socioekonomskog statusa.

U obrazovnim se istraživanjima obiteljski socioekonomski status (SES) definira kao društveni položaj obitelji određen dostupnošću materijalnih, obrazovnih i socijalnih resursa važnih za razvoj djece (Bradley i Corwyn 2002). Pritom se posebno ističu klasne razlike u socijalizacijskim procesima u obitelji koje oblikuju školski uspjeh, učeničke aspiracije i stavove prema obrazovanju (Nash 2003; Bourdieu 2011). Ti se socijalizacijski procesi odvijaju prijenosom vrijednosti, stavova i kulturnih praksi s roditelja na djecu, što, u konačnici, utječe na ono što istraživači zovu kulturni kapital učenika, a što, među ostalim, uključuje njihove jezične i opće kulturne kompetencije i sklonosti (utjelovljeni kulturni kapital), obiteljsko posjedovanje kulturnih dobara (objektivirani kulturni kapital) te obrazovanje roditelja (institucionalizirani kulturni kapital) (Bourdieu 1997).

U školskom kontekstu važnost socioekonomskog statusa i kulturnog kapitala proizlazi iz činjenice što institucionalizirana očekivanja, koja oblikuju odnos nastavnika prema učenicima kao i odnos učenika prema školi, u osnovi odgovaraju društvenim vrijednostima, normama i načinu života viših (s obzirom na socioekonomski položaj) društvenih slojeva (Bourdieu 1977; Lareau i Weininger 2003). U praksi to znači da socioekonomski privilegirani učenici često započinju i nastavljaju svoje obrazovne putove s više relevantnih znanja, vještina i motiva, kao i da lakše ispunjavaju očekivanja nastavnika (DiMaggio 1982). S druge strane, nedostatak kulturnog kapitala i s tim povezana slabija prilagodba školskom okruženju mogu negativno utjecati na obrazovni uspjeh učenika nižeg SES-a, kao i na njihove aspiracije i odluke povezane s odabirom srednje škole i prijelazom u visoko obrazovanje (Aschaffenburg i Mass 1997; Maaz 2006).

Cilj je ovoga poglavlja bio ispitati razlikuju li se učenici različitoga društvenog podrijetla u aspiracijama za visoko obrazovanje, planovima nakon srednje škole, važnosti pojedinih čimbenika za odabir studijskog programa, osjećaju informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje i znanju o tom prijelazu, uvjerenosti u ostvarivanje pozitivnih obrazovnih ishoda te u stavovima prema nekim aspektima obrazovnog konteksta u Republici Hrvatskoj.

Kao pokazatelj društvenog podrijetla učenika korišten je stupanj obrazovanja njihovih roditelja. Naime, smatra se da je obrazovanje roditelja jedan od ključnih aspekata obiteljskog socioekonomskog statusa i socijalizacijskog okruženja koji se uspostavlja od najranije dobi i čiji učinci u pravilu ostaju stabilni tijekom vremena (Haveman i Wolfe 1995). Drugim riječima, osim što se koristi kao indikator materijalnih resursa obitelji (Sirin 2005), obrazovanje roditelja također odražava obiteljski kulturni kapital koji omogućuje više ili manje poticajno okruženje za kognitivni, socioemocionalni i opći kulturni razvoj učenika (Jonsson 1987; Bradley i Corwyn 2002).

U ovome je poglavlju obrazovanje roditelja određeno kao kompozitna varijabla, nazvana obrazovni status roditelja, koja uključuje najviši postignuti stupanj obrazovanja majke i oca učenika. Varijabla obrazovni status roditelja obuhvaća četiri kategorije učenika. U prvoj se kategoriji nalaze učenici kojima oba roditelja imaju završenu najviše osnovnu školu ili kojima je jedan od roditelja završio osnovnu školu, a drugi srednju školu (u tablicama nadalje označeno kao SSS – srednja stručna sprema). U drugoj su kategoriji učenici kojima je najviše obrazovanje obaju roditelja srednja škola. U trećoj su kategoriji učenici kojima je jedan roditelj završio srednju školu, a drugi ima višu ili visoku stručnu spremu (VSS). U četvrtoj su kategoriji učenici kojima oba roditelja imaju višu ili visoku stručnu spremu. Raspodjela učenika po kategorijama obrazovnog statusa njihovih roditelja prikazana je u tablici 5.1.

Tablica 5.1. Raspodjela učenika prema obrazovnom statusu roditelja

	N	%	Valjani %
Najviše jedan roditelj SSS	355	7,9	8,1
Oba roditelja SSS	1960	43,5	44,9
Jedan roditelj VSS	1182	26,3	27,1
Oba roditelja VSS	868	19,3	19,9
Ukupno	4365	97,0	100
Nedostaje odgovor za jednog ili oba roditelja	136	3,0	
Ukupno	4501	100	

5.2. REZULTATI I RASPRAVA

ASPIRACIJA PREMA VISOKOM OBRAZOVANJU

Kako su obrazovne aspiracije bile jedno od važnijih pitanja u istraživanju učenika završnih razreda srednjih škola, ispitano je postoje li razlike među kategorijama učenika različitoga obrazovnog statusa roditelja u vezi s njihovim aspiracijama za studiranje (tvrdnja u upitniku glasila je *U budućnosti želim studirati*). Tablica 5.2. prikazuje rezultate testiranja statističke značajnosti u aspiracijama prema pojedinim kategorijama obrazovanja roditelja.

Tablica 5.2. Aspiracija prema visokom obrazovanju iskazana na čestici *U budućnosti želim studirati* prema obrazovnom statusu roditelja

	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS	OBA RODITELJA SSS	JEDAN RODITELJ VSS	OBA RODITELJA VSS	$\chi^2(df)$ p	Cramer V
	%	%	%	%		
Da	68,2	80,7	88,8	93,4	173,83 (6) p=,000	,14
Ne	12,1	5,6	2,7	1,4		
Ne znam	19,7	13,7	8,5	5,2		
Ukupan N	355 100%	1959 100%	1182 100%	866 100%		

Iz podataka u tablici 5.2. vidljivo je da se učenici grupirani u četiri kategorije prema obrazovanju roditelja statistički značajno razlikuju u željama za studiranjem pri čemu je veličina učinka umjerena (Cramerov V = ,14). Postojanje statistički značajnih razlika među svim četirima kategorijama učenika korespondira s nalazima postojećih istraživanja koja upućuju na postojanje pozitivne veze između stupnja obrazovanja roditelja i pristupa visokom obrazovanju u Hrvatskoj (Previšić i Serdar 1978; Odak, Puzić i Doolan 2015; Šćukanec i sur. 2015). Podaci pokazuju da učenici višega obrazovnog statusa roditelja u nešto većoj mjeri iskazuju aspiracije za studiranjem nego učenici nižega obrazovnog statusa roditelja. Posebno se ističe razlika između aspiracija učenika koji pripadaju kategoriji najnižega obrazovnog statusa roditelja u odnosu na ostale tri kategorije učenika prema obrazovanju roditelja. U usporedbi s recentnim istraživanjima društvenog podrijetla studenata u Hrvatskoj (Farnell i sur. 2011; Šćukanec i sur. 2015), primjećuje se da je postotak učenika koji žele studirati, a imaju roditelje najnižega obrazovnog statusa, relativno iznad očekivanja – 68,2 % takvih učenika izjavljuje kako bi željeli ići na studij. Takav postotak može upućivati na to da je visoko obrazovanje u Hrvatskoj za mlade postalo normativno očekivanje, pri čemu treba podsjetiti da se radi o aspiracijama učenika, a ne o njihovim konkretnim namjerama ili očekivanjima upisa na visoko obrazovanje, kao i da su u istraživanje uključeni samo učenici iz četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa, ali ne i učenici iz trogodišnjih strukovnih programa.

Budući da se nalazi prikazani u ovom poglavlju odnose na rezultate učenika koji pohađaju završne razrede gimnazija ili četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih škola, u tablici 5.3. prikazana je raspodjela broja učenika koji pohađaju različite vrste srednjoškolskog programa po pojedinoj kategoriji obrazovnog statusa roditelja.

Tablica 5.3. Pohađanje vrste srednjoškolskog programa prema obrazovnom statusu roditelja

	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS	OBA RODITELJA SSS	JEDAN RODITELJ VSS	OBA RODITELJA VSS	$\chi^2(df)$ p	Cramer V
	%	%	%	%		
Gimnazijsko obrazovanje	23,1	38,5	58,0	71,3	393,12 (3) p=,000	,30
Strukovno obrazovanje	76,9	61,5	42,0	28,7		
Ukupan N	355 100%	1960 100%	1182 100%	868 100%		

Analiza je pokazala kako postoje statistički značajne razlike u raspodjeli učenika po školama ovisno o obrazovnom statusu njihovih roditelja, uz veliku jačinu učinka. Učenici s višom razinom obrazovnog statusa u većoj mjeri pohađaju gimnazijske programe, što se očituje u činjenici da većina učenika u kategorijama 'jedan roditelj VSS' i 'oba roditelja VSS' pohađa gimnazije. U kategorijama 'oba roditelja SSS' i 'najviše jedan roditelj SSS' većina učenika pohađa strukovne programe. Ti su podaci u skladu s nalazima brojnih istraživanja i u Hrvatskoj i u međunarodnim okvirima, koji upućuju na veću zastupljenost učenika čiji su roditelji visokoobrazovani u tradicionalno prestižnijim vrstama srednjoškolskih programa (gimnazije), kao i veću zastupljenost učenika čiji su roditelji i sami završili strukovno obrazovanje u nekom od strukovnih programa (za Hrvatsku: Farnell i sur. 2011; Baranović, Jugović i Pužić 2014; Šćukanec i sur. 2015; za druge zemlje: Jaeger 2009; Flere i sur. 2010). Utvrđena povezanost obrazovnog stupnja roditelja i izbora srednje škole može upućivati na implicitna ili eksplicitna očekivanja roditelja da njihova djeca slijede njihov obrazovni put u vezi s vrstom srednjoškolskog programa, ali i na neka ograničenja, primjerice financijska, koja proizlaze iz socioekonomskih uvjeta obitelji s nižim obrazovnim statusom roditelja, a koja uvjetuju srednjoškolske odabire koji pružaju dvostrane mogućnosti nakon srednjeg obrazovanja – i zapošljavanje i nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini.

Budući da se može pretpostaviti kako su aspiracije učenika za visoko obrazovanje povezane i s vrstom srednjoškolskog programa koji pohađaju, ispitali smo razlike u aspiracijama za studiranje učenika koji dolaze iz obitelji različitoga obrazovnog statusa uzimajući u obzir vrstu srednjoškolskog programa koji pohađaju. Rezultati su prikazani u tablici 5.4.

Tablica 5.4. Aspiracija prema visokom obrazovanju prema obrazovnom statusu roditelja unutar skupina učenika gimnazijskog i strukovnog programa

		NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS	OBA RODITELJA SSS	JEDAN RODITELJ VSS	OBA RODITELJA VSS	$\chi^2(df)$ p	Cramer V
		%	%	%	%		
Gimnazijsko obrazovanje	Da	93,9	97,9	96,6	97,9	12,09 (6) p=,060	,05
	Ne	2,4	0,1	0,6	0,6		
	Ne znam	3,7	2,0	2,8	1,5		
	Ukupan N	82 100%	754 100%	685 100%	619 100%		
Strukovno obrazovanje	Da	60,4	70,0	78,1	82,2	49,77 (6) p=,000	,11
	Ne	15,0	9,0	5,6	3,2		
	Ne znam	24,5	21,1	16,3	14,6		
	Ukupan N	273 100%	1205 100%	497 100%	247 100%		

Analize pokazuju kako u slučaju učenika koji pohađaju gimnazijske programe nema statistički značajne razlike u aspiracijama za studiranje učenika različitih obrazovnih statusa roditelja. Većina učenika (iznad 90 %), svih navedenih obrazovnih statusa roditelja, ima aspiracije za studiranje, što je očekivan nalaz s obzirom na usmjerenost gimnazijskog obrazovanja prema visokom obrazovanju. Kod učenika koji pohađaju strukovno obrazovanje veličina učinka obrazovnog statusa roditelja je mala, ali upućuje na postojanje razlika u aspiracijama za visoko obrazovanje među učenicima iz četiriju kategorija obrazovnog statusa roditelja. Postotak učenika iz strukovnih programa koji imaju aspiracije za studiranjem raste s obrazovnim statusom roditelja učenika. Izrazito je važan nalaz da više od tri petine učenika iz strukovnih programa koji dolaze iz obitelji s najnižim obrazovnim statusom također iskazuje želju za studiranjem. Slično tomu, postotak je učenika koji nemaju aspiracije za studiranjem najveći kod učenika s najnižim obrazovnim statusom roditelja, a smanjuje se s porastom obrazovnog statusa roditelja. Važno je napomenuti da je taj postotak i kod učenika strukovnih programa izrazito malen i kreće se od 15,0 % kod učenika u kategoriji 'jedan roditelj SSS' do 3,2 % u kategoriji 'oba roditelja VSS'. Znakoviti su i podaci o udjelu učenika koji još ne znaju žele li studirati, koji se kreću od četvrtine u kategoriji 'jedan roditelj SSS' do 14,6 % u kategoriji 'oba roditelja VSS'. Može se zaključiti kako kod učenika gimnazijskih programa nema razlika u aspiracijama za visoko obrazovanje među učenicima različitoga obrazovnog statusa roditelja, ali kod učenika koji pohađaju strukovne programe postoji značajan, iako maleni učinak obrazovnog statusa roditelja. Kako raste obrazovni status roditelja, povećava se i postotak učenika u strukovnim programima koji imaju aspiracije za studiranjem i smanjuje postotak neodlučnih učenika.

PLANOWI NAKON ZAVRŠENE SREDNJE ŠKOLE

Pored razlika u aspiracijama za visoko obrazovanje, ispitane su i razlike u učeničkim planovima nakon završetka srednje škole, ovisno o obrazovnom statusu njihovih roditelja. Rezultati analize prikazani su u tablici 5.5.

Tablica 5.5. Planovi učenika nakon srednje škole prema obrazovnom statusu roditelja

	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS	OBA RODITELJA SSS	JEDAN RODITELJ VSS	OBA RODITELJA VSS	$\chi^2(df)$ p	Cramer V
	%	%	%	%		
Odmah nakon srednje škole želim studirati	63,0	77,0	85,6	89,9	174,82 (6) p=,000	,14
Odmah nakon srednje škole se želim zaposliti	24,5	14,2	7,3	3,6		
Želim prvo jednu godinu uzeti predah	12,5	8,8	7,2	6,5		
Ukupan N	351 100%	1934 100%	1172 100%	851 100%		

Slično kao i kod aspiracija za studiranjem, podaci prikazani u tablici 5.5. pokazuju da se učenici grupirani u četiri kategorije prema obrazovnom statusu roditelja razlikuju statistički značajno i prema njihovim obrazovnim ili profesionalnim planovima nakon srednje škole, a veličina je učinka mala do srednja. Postotak učenika koji iskazuju kako žele studirati odmah nakon srednje škole raste s obrazovnim statusom roditelja, a za posljednje je dvije kategorije učenika (s jednim ili s oba visokoobrazovana roditelja) sličan. Gotovo 90 % učenika najvišega obrazovnog statusa roditelja želi studirati odmah nakon srednje škole, u odnosu na 63 % učenika s najnižim obrazovnim statusom roditelja. Također, samo se oko 4 % učenika u kategoriji najvišeg obrazovanja roditelja želi zaposliti odmah nakon srednje škole, u odnosu na oko 25 % učenika u kategoriji najnižeg obrazovanja roditelja. Takvi su nalazi usporedivi s rezultatima ranijih sličnih istraživanja na mladima u Hrvatskoj (Spajić Vrkaš i Potočnik 2017).

Budući da je prethodna analiza pokazala kako većina učenika s najvišim obrazovnim statusima roditelja (jedan roditelj VSS ili oba roditelja VSS) pohađa gimnazijske programe, koji vode visokom obrazovanju, a većina učenika s nižim obrazovnim statusom roditelja (roditelji bez VSS) pohađa strukovne programe s mogućnošću bržeg izlaska na tržište rada, ovakve su raspodjele odgovora na pitanja o obrazovnim i profesionalnim planovima očekivane. U tablici 5.6. prikazani su odgovori učenika o njihovim planovima nakon srednje škole uzimajući u obzir vrstu srednjoškolskog programa koji pohađaju.

Tablica 5.6. Planovi učenika gimnazijskih i strukovnih programa nakon srednje škole prema obrazovnom statusu roditelja

		NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS	OBA RODITELJA SSS	JEDAN RODITELJ VSS	OBA RODITELJA VSS	$\chi^2(df)$ p	Cramer V
		%	%	%	%		
Gimnazijsko obrazovanje	Odmah nakon srednje škole želim studirati	92,7	95,5	94,3	96,7	12,32 (6) p=,055	,05
	Odmah nakon srednje škole se želim zaposliti	2,4	1,5	0,9	0,2		
	Želim prvo jednu godinu uzeti predah	4,9	3,1	4,8	3,1		
	Ukupan N	82 100%	752 100%	683 100%	607 100%		
Strukovno obrazovanje	Odmah nakon srednje škole želim studirati	53,9	65,3	73,4	73,0	44,26 (6) p=,000	,10
	Odmah nakon srednje škole se želim zaposliti	31,2	22,3	16,2	12,3		
	Želim prvo jednu godinu uzeti predah	14,9	12,4	10,4	14,8		
	Ukupan N	269 100%	1182 100%	489 100%	244 100%		

Iz tablice 5.6. vidljivo je kako među učenicima gimnazijskih programa nema statistički značajne razlike prema planovima nakon srednje škole s obzirom na obrazovni status njihovih roditelja, dok je za učenike strukovnih programa razlika statistički značajna, iako je veličina učinka mala. Može se primijetiti kako postotak učenika koji žele studirati odmah nakon srednje škole raste s porastom obrazovnog statusa roditelja učenika. Kako raste obrazovni status roditelja, smanjuje se i postotak učenika koji se žele zaposliti odmah nakon srednje škole. Za treći izbor, uzimanje predaha nakon srednje škole, nema velikih razlika među četirima skupinama učenika – otprilike podjednak postotak učenika želi uzeti godinu predaha nakon srednje škole.

ČIMBENICI ODABIRA STUDIJSKOG PROGRAMA

Učenici su pitani o važnosti različitih čimbenika za odabir željenoga studijskog programa. U tablici 5.7. prikazane su prosječne vrijednosti, raspršenja te testiranje razlike u odgovorima učenika s obzirom na obrazovni status njihovih roditelja.

Tablica 5.7. Važnost čimbenika odabira studijskog programa (ljestvica od 1 – *uopće mi nije važno* do 5 – *izrazito mi je važno*) prema obrazovnom statusu roditelja

	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS		OBA RODITELJA SSS		JEDAN RODITELJ VSS		OBA RODITELJA VSS		F (df) p	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
Blizina mjesta studiranja	3,12	1,255	3,05	1,251	2,93	1,251	2,81	1,228	9,37(3) p=,000	,01
Osobni interes za područje studiranja	4,32	1,022	4,42	,838	4,50	,780	4,56	,777	9,79(3) p=,000	,01
Ugled ustanove koja provodi studijski program	3,48	1,094	3,51	,943	3,59	,941	3,54	1,018	1,77(3) p=,151	,00
Želje mojih prijatelja	1,83	1,012	1,82	,958	1,81	,951	1,73	,921	1,97(3) p=,116	,00
Iskustva članova obitelji	2,69	1,217	2,80	1,150	2,82	1,119	2,93	1,134	4,53(3) p=,004	,00
Lakoća zapošljavanja po završetku studija	4,23	1,024	4,29	,858	4,22	,877	4,19	,898	3,07(3) p=,027	,00
Mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina	4,26	,969	4,30	,815	4,31	,752	4,33	,815	,65(3) p=,582	,00
Mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina	4,31	,935	4,35	,815	4,36	,744	4,37	,802	,46(3) p=,710	,00
Lakoća upisa studijskog programa	3,85	1,055	3,68	1,051	3,50	1,062	3,26	1,141	38,75(3) p=,000	,03
Mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama	3,72	1,266	3,85	1,152	3,89	1,129	4,01	1,109	6,47(3) p=,000	,01

Iako su veličine učinka obrazovnog statusa roditelja vrlo male, razlike u prosječnim vrijednostima su statistički značajne za šest čimbenika, a nisu značajne za čimbenike ugled ustanove koja provodi studijski program, želje prijatelja, mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina te mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina. Kod tvrdnji gdje postoje statistički značajne razlike, one su većinom prisutne u krajnjim kategorijama, odnosno među učenicima čiji roditelji imaju najniži i najviši obrazovni status roditelja, a u nekim slučajevima i među ostalim kategorijama.

Rezultati pokazuju kako je učenicima u kategoriji nižega roditeljskog obrazovnog statusa pri odabiru studijskog programa ponešto važnija blizina mjesta studiranja nego učenicima koji imaju roditelje višega obrazovnog statusa, što može biti povezano s procjenom budućih troškova studiranja. Također, učenici nižega obrazovnog statusa roditelja pridaju više važnosti lakoći upisa studijskog programa, što također upućuje na uzimanje u obzir materijalnih prioriteta pri donošenju odluke što studirati.

Nasuprot tomu, što je obrazovni status roditelja učenika viši, za odabir studijskog programa postaje važniji osobni interes za područje studiranja. Također, s porastom obrazovnog statusa roditelja učenika raste i vrijednost procjene važnosti koju učenici pridaju mogućnosti zapošljavanja i/ ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama. Iako su veličine učinka za navedene analize male (nešto viša veličina učinka prisutna je jedino kod tvrdnje o lakoći upisa studijskog programa), primjetne su tendencije rezultata koje za učenike višega obrazovnog statusa roditelja ocrtavaju obiteljsko okruženje koje, s jedne strane, omogućuje ostvarivanje više intrinzičnih ciljeva „distanciranih od materijalnih nužnosti“, a s druge strane osigurava realnu podršku ovim ciljevima kroz obiteljsko i profesionalno zaleđe.

INFORMIRANOST I ZNANJE O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Kako bismo stekli uvid u neke od aspekata donošenja obrazovnih odluka učenika završnih razreda srednjih škola, podijeljenih u četiri kategorije prema obrazovnom statusu roditelja, ispitali smo i njihov opći osjećaj informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje. Također smo ispitali i kojim se izvorima i koliko često učenici koriste za informiranje, kao i njihovo znanje o određenim elementima prijelaza u visoko obrazovanje i o samom visokom obrazovanju. U tablici 5.8. prikazani su rezultati analize kojom smo ispitali postoji li statistički značajna razlika u općem osjećaju informiranosti učenika o prijelazu u visoko obrazovanje prema obrazovnom statusu roditelja.

Tablica 5.8. Osjećaj informiranosti učenika o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje (ljestvica od 1 – uopće ne do 4 – u potpunosti) prema obrazovnom statusu roditelja

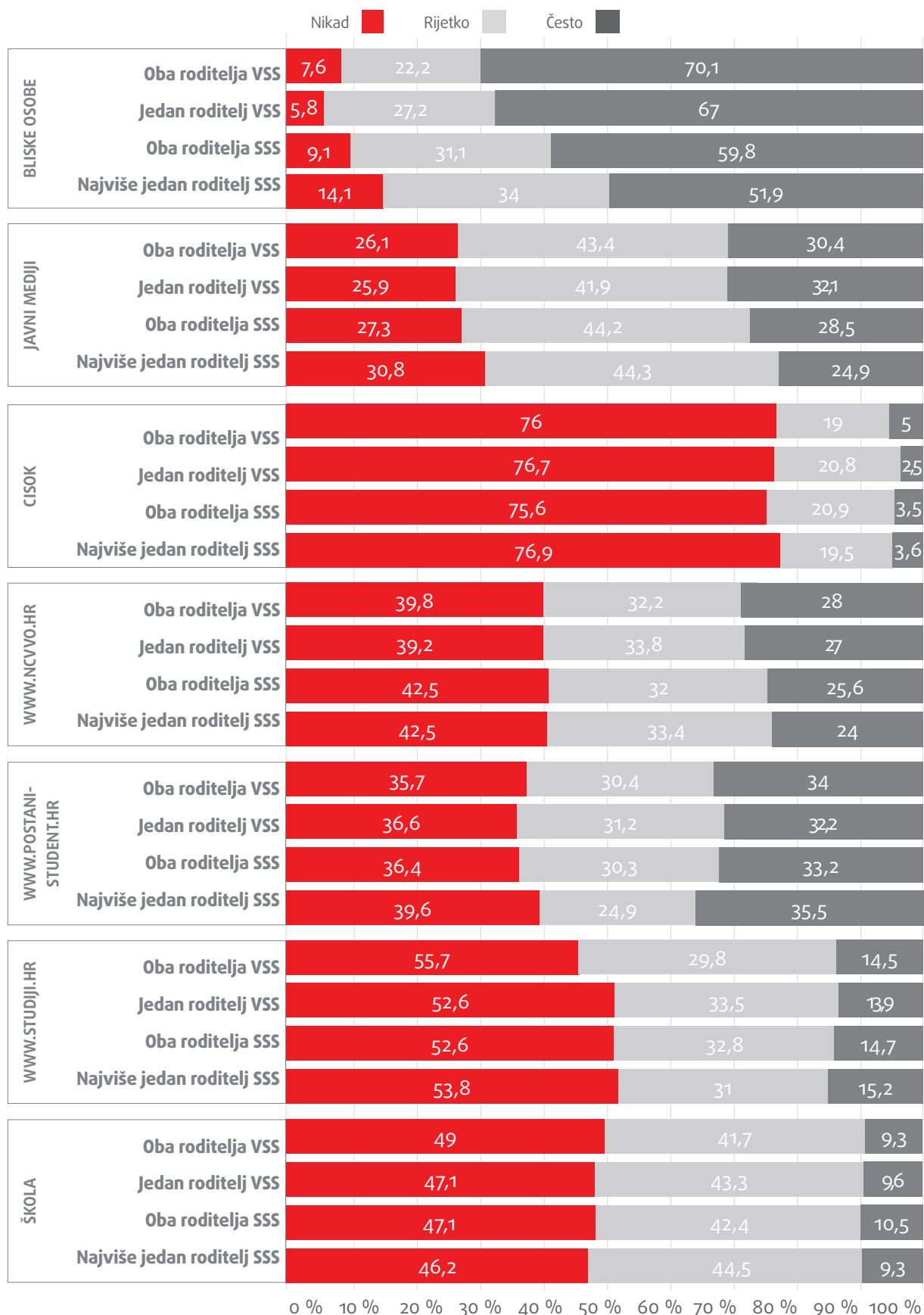
	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS		OBA RODITELJA SSS		JEDAN RODITELJ VSS		OBA RODITELJA VSS		F (df) p	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
Koliko se osjećáš informiran/a o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje	2,27	,735	2,35	,759	2,40	,778	2,50	,819	10,63(3) p=,000	,01

Iako podaci prikazani u tablici 5.8. pokazuju da se učenici koji pripadaju različitim kategorijama prema obrazovanju roditelja statistički značajno razlikuju prema osjećaju informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje, veličina učinka je mala. Učenici nižega obrazovnog statusa roditelja osjećaju se nešto slabije informiranima nego učenici višega obrazovnog statusa roditelja. Statistički značajne razlike u prosječnim vrijednostima odgovora prisutne su među svim kategorijama učenika, osim među učenicima dviju najnižih kategorija obrazovanja roditelja i među učenicima koji imaju oba roditelja SSS i jednog VSS (2. i 3. kategorija obrazovnog statusa roditelja).

Nadalje, ispitali smo i kojim se izvorima informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje učenici koriste i koliko često. Rezultati analize korištenja različitih izvora informiranja ovisno o obrazovnom statusu roditelja učenika prikazani su na slici 5.1.²²

²² Škola: $\chi^2(6)=2,48$ p=,871; Cramer V=,02. www.studij.hr: $\chi^2(6)=4,38$ p=,625; Cramer V=,02. www.postani-student.hr: $\chi^2(6)=5,61$ p=,469; Cramer V=,03. www.ncvvo.hr: $\chi^2(6)=5,49$ p=,482; Cramer V=,03. CISOK: $\chi^2(6)=10,45$ p=,107; Cramer V=,04. Javni mediji: $\chi^2(6)=9,59$ p=,143; Cramer V=,03. Bliske osobe: $\chi^2(6)=65,03$ p=,000; Cramer V=,09.

KORIŠTENJE RAZLIČITIH IZVORA INFORMIRANJA PREMA OBRAZOVNOM STATUSU RODITELJA

Slika 5.1. Čestoća korištenja izvora informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje prema obrazovnom statusu roditelja

X-kvadrat analize pokazale su kako među učenicima koji pripadaju u četiri kategorije prema obrazovanju roditelja ne postoje statistički značajne razlike u učestalosti korištenja navedenih izvora informiranja. Jedina je iznimka prisutna pri procjeni učenika o tome koliko se često informiraju kod njima bliskih osoba, ali iako je razlika značajna, veličina učinka upućuje na to da se radi o malom učinku (Cramerov $V = ,09$). Učenici s višim obrazovnim statusom roditelja nešto češće iskazuju kako se obraćaju bliskim osobama za informiranje o prijelazu u visoko obrazovanje nego što to čine učenici čiji roditelji imaju niži obrazovni status. Postotak učenika koji iskazuju kako se često informiraju kod bliskih osoba raste s obrazovnim statusom roditelja, te se kreće od 51,9 % za učenike čiji roditelji imaju najniži obrazovni status pa do 70,1 % za učenike koji imaju oba visokoobrazovana roditelja. Iako je veličina učinka mala, pokazuje tendenciju učenika da se informiraju kod bliskih osoba ovisno o obrazovnom statusu roditelja, što je donekle očekivan nalaz s obzirom na to da najuži članovi obitelji učenika s visokoobrazovanim roditeljima imaju neposredno iskustvo s visokim obrazovanjem, a isto se može pretpostaviti i za širi obiteljski ili prijateljski krug, odnosno socijalno okruženje učenika visokoobrazovanih roditelja.

Osim osjećaja informiranosti učenika o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje i izvora njihova informiranja, ispitane su i razlike među četirima kategorijama učenika u njihovu poznavanju različitih aspekata ovoga prijelaza i nekih elemenata sustava visokog obrazovanja. Ti su rezultati poznavanja obrazovnih prijelaza i osnova sustava visokog obrazovanja prikazani u tablici 5.9.

Tablica 5.9. Znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje (skupni rezultat na ljestvici od 0 do 12) prema obrazovnom statusu roditelja

	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS		OBA RODITELJA SSS		JEDAN RODITELJ VSS		OBA RODITELJA VSS		F _P (df)	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
Skupni rezultat na česticama znanja	7,17	2,567	7,54	2,406	7,66	2,290	7,48	2,468	3,85 (3) p=,009	,00

Iako rezultati analize varijance upućuju na statistički značajnu razliku između kategorija učenika s različitim obrazovnim statusom roditelja u znanju o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje, veličina učinka pokazuje da je ta razlika neznatna.

UVJERENOST U USPJEŠNOST POSTIZANJA POZITIVNIH ISHODA

Ispitali smo i razlike u subjektivnoj procjeni uspješnosti polaganja državne mature, upisa i završavanja željenog studija te pronalaska željenog posla učenika iz različitih kategorija obrazovnog statusa roditelja. Rezultati analize prikazani su u tablici 5.10.

Tablica 5.10. Uvjerenost u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda (ljestvica od 1 – uopće nisam uvjeren/a do 5 – izrazito sam uvjeren/a) prema obrazovnom statusu roditelja

	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS		OBA RODITELJA SSS		JEDAN RODITELJ VSS		OBA RODITELJA VSS		F _P (df)	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
Položiti ispite državne mature	3,47	,928	3,64	,893	3,78	,879	3,90	,836	28,30 (3) p=,000	,02
Upisati željeni studij	3,28	1,013	3,44	,929	3,64	,874	3,73	,869	33,83 (3) p=,000	,02

	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS		OBA RODITELJA SSS		JEDAN RODITELJ VSS		OBA RODITELJA VSS		F _p (df)	η ²
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
Završiti željeni studij	3,53	1,100	3,75	,994	3,93	,887	4,05	,867	34,70 (3) p=,000	,02
Pronaći željeni posao	3,66	,910	3,64	,964	3,74	,934	3,79	,935	6,32(3) p=,000	,00

Podaci u tablici 5.10. upućuju na postojanje statistički značajnih razlika među četirima kategorijama učenika različitoga obrazovnog statusa roditelja na svim ispitanim česticama. Učenici iz viših kategorija obrazovnog statusa roditelja iskazuju višu razinu uvjerenosti u povoljniji ishod polaganja mature, upisa i završavanja studija te pronalaska posla. Kod uvjerenosti u uspješno polaganje mature i završetak studija prisutne su razlike među svim kategorijama učenika. U slučaju uvjerenosti u uspješnost upisa studija postoje razlike među svim kategorijama učenika osim između dviju kategorija učenika s najvišim obrazovnim statusom roditelja. Povezano s vjerojatnošću pronalaska željenog posla, veličina učinka je neznatna. Prikazani podaci upućuju na neke razlike u osobnim uvjerenjima učenika različitoga obrazovnog statusa roditelja, pri čemu viši obrazovni status roditelja obično prati viša razina uvjerenosti učenika u vlastite mogućnosti. Međutim, kao i u prethodnim slučajevima, iako razlike među kategorijama učenika postoje, veličina je učinka skromna.

PERCEPCIJA OBRAZOVNOG KONTEKSTA REPUBLIKE HRVATSKE

Ispitana je i učenička percepcija obrazovnog konteksta Republike Hrvatske. Razlike u prosječnim rezultatima učenika različitih kategorija obrazovnog statusa roditelja na pojedinim tvrdnjama prikazane su u tablici 5.11.

Tablica 5.11. Slaganje s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj (ljestvica od 1 – uopće se ne slažem do 4 – u potpunosti se slažem) prema obrazovnom statusu roditelja

	NAJVIŠE JEDAN RODITELJ SSS		OBA RODITELJA SSS		JEDAN RODITELJ VSS		OBA RODITELJA VSS		F _p (df)	η ²
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni	2,21	,843	2,31	,831	2,33	,817	2,44	,864	7,322 (3) p=,000	,01
Učitelji i nastavnici su nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj	2,60	,834	2,71	,838	2,82	,884	2,87	,868	12,570 (3) p=,000	,01
Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj	2,84	1,022	2,99	,948	3,04	,946	3,06	,893	4,971 (3) p=,002	,00
Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari od sposobnosti učenja	2,77	,943	2,78	,920	2,82	,931	2,77	,940	,558 (3) P=,642	,00

Analize su pokazale kako postoje statistički značajne razlike u prosječnim vrijednostima procjene za prve tri čestice. U slučaju procjene koliko su za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije druge stvari od sposobnosti učenja nema statistički značajne razlike u stavovima učenika iz različitih kategorija obrazovnog statusa roditelja. Učenici čiji su roditelji najvišega obrazovnog statusa daju nešto više procjene od učenika nižega obrazovnog statusa roditelja – u većoj mjeri smatraju da se obrazovanje cijeni u Hrvatskoj te da su učitelji i nastavnici nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj. Preciznije, na čestici koja ispituje koliko se obrazovanje cijeni u Hrvatskoj, postoje statistički značajne razlike između prve i četvrte kategorije učenika te između druge i četvrte kategorije učenika. Na drugoj čestici, koja ispituje slaganje s tvrdnjom da su učitelji i nastavnici nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj, prisutne su razlike između svih kategorija učenika osim između prvih dviju kategorija učenika i posljednjih dviju kategorija učenika (treća i četvrta kategorija). Na čestici koja ispituje stav o važnosti fakultetskog obrazovanja za nalaženje posla u Hrvatskoj postoje statistički značajne razlike između prve skupine učenika i treće skupine učenika i između prve kategorije učenika i četvrte kategorije učenika.

Zanimljivo je kako je za učenike čiji roditelji imaju najviši obrazovni status prosječna vrijednost procjene na čestici *U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni 2,44* (na ljestvici Likertova tipa, skala procjene od 1 do 4), što je ujedno i najviša prosječna vrijednost za sve kategorije učenika. Taj podatak upućuje na to da učenici u prosjeku smatraju kako se obrazovanje u Hrvatskoj ne cijeni (pa čak i od onih učenika iz obrazovno privilegiranih obitelji).

Treba napomenuti kako je veličina učinka za sve provedene analize vrlo mala, iako uglavnom postoje statistički značajne razlike među kategorijama učenika na navedenim tvrdnjama. Ovakvi rezultati se, ondje gdje postoje razlike, vjerojatno dijelom mogu objasniti razlikama u stavovima prema vrijednosti obrazovanja unutar obiteljskog okruženja učenika. Pritom se pretpostavlja da su iskazani stavovi učenika prema obrazovnim vrijednostima dio širega socijalizacijskog sklopa u kojem dolazi do prijenosa vrijednosti, stavova i kulturnih praksi s roditelja na djecu.

5.3. ZAKLJUČAK

Zauzimanje društvenog položaja u suvremenim je društvima usko povezano s obrazovnim postignućem (Baumert i Schümer 2000). Ili preciznije, obrazovna postignuća predstavljaju važan preduvjet za stjecanje zanimanja i zaposlenja o kojima u velikoj mjeri ovise prihodi pojedinaca, kao i njihove mogućnosti za participaciju u društvenom i kulturnom životu. U ovome posebno mjesto pripada prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje jer visokoškolske kvalifikacije predstavljaju uvjet za sve veći broj zanimanja na tržištu rada suvremenih društava. S obzirom na sve veću važnost visokog obrazovanja, cilj je poglavlja bio ispitati kako se učenici različitoga društvenog podrijetla, iskazanoga kroz obrazovni status roditelja, razlikuju u aspiracijama za visoko obrazovanje, informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje, uvjerenosti u ostvarivanje pozitivnih ishoda, planovima nakon srednje škole, važnosti koju pridaju pojedinim čimbenicima za odabir studijskog programa te u stavovima prema nekim aspektima obrazovnog konteksta u Hrvatskoj.

Kada je riječ o aspiracijama za visoko obrazovanje, učenici iz obitelji višega obrazovnog statusa u većoj mjeri iskazuju takve aspiracije nego učenici nižega obrazovnog statusa roditelja, pri čemu najveći broj namjerava studirati odmah nakon srednje škole. Takav nalaz potvrđuje rezultate postojećih istraživanja u visokom obrazovanju povezanih sa socijalnim podrijetlom studenata, gdje se pokazuje da su studenti čiji su roditelji višega obrazovnog statusa u pravilu nadzastupljeni među studentskom populacijom u Hrvatskoj (Puzić, Doolan, Dolenec 2006; Farnell i sur. 2011; Šćukanec i sur. 2015). Učenici različitoga obrazovnog statusa roditelja razlikuju se također u razlozima odabira studijskog programa. Dok učenici nižega obrazovnog statusa roditelja pri odluci što studirati veću važnost pridaju praktičnim razlozima (blizina mjesta studiranja, lakoća upisa studija), učenici višega obrazovnog statusa roditelja prioritet daju intrinzičnim ciljevima (osobni interes za područje studiranja). Učinak obrazovanja roditelja vidljiv je i u razlikama u uvjerenosti učenika u uspješno polaganje državne mature, upis i završavanje željenog studija, gdje viši obrazovni status roditelja prati viša razina uvjerenosti učenika u vlastite mogućnosti.

Važno je naglasiti da pri interpretaciji prikazanih rezultata treba biti oprezan. Naime, iako razlike između kategorija učenika prema obrazovnom statusu roditelja postoje, veličine su učinaka za navedene analize većinom male (umjerena veličina učinka prisutna je jedino za aspiracije za visoko obrazovanje i planove nakon srednje škole), što upućuje na složenost djelovanja različitih čimbenika u vezi s obrazovnim aspiracijama i planovima. Navedeno može dovesti u pitanje stvarnu važnost obrazovanja roditelja kao karakteristike koja diferencira učenike u odnosu na ispitivane aspekte obrazovnih odluka učenika. No, s druge strane, treba istaknuti da su utvrđene razlike prema pojedinim kategorijama obrazovanja roditelja najvećim dijelom konzistentne i sukladne s teorijskim očekivanjima, što indicira postojanje određenih tendencija kada je riječ o povezanosti stupnja obrazovanja roditelja i pojedinih obrazovnih ishoda.

Analiza je također pokazala da postoje neznatne razlike u osjećaju informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje, kao i prema znanju o pojedinim aspektima toga prijelaza. U svim navedenim aspektima informiranja o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje učenici iz obitelji višega obrazovnog statusa iskazuju višu razinu informiranosti, pri čemu većina učenika glavninu informacija o nastavku školovanja dobiva od roditelja i prijatelja, a ne iz izvora dostupnih u školi i u javnim medijima.

Prikazane analize razlika u aspiracijama, stavovima i znanju učenika različitoga društvenog podrijetla o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje upućuju na izrazitu složenost. Iako postoji jasna naznaka da učenici iz kategorije višeg obrazovnog statusa roditelja imaju više aspiracije i daju više procjene

na različitim tvrdnjama povezanim s pozitivnim ishodima i vrijednošću obrazovanja, jačine učinaka utvrđenih razlika pokazuju da su navedene razlike uglavnom male. Navedeno može upućivati na smanjivanje povezanosti roditeljskog obrazovanja s određenim obrazovnim ishodima i aspiracijama učenika. Takav je zaključak na tragu istraživanja koja naznačuju tendenciju smanjivanja nejednakosti šansi između društvenih slojeva, prvenstveno na nižim obrazovnim razinama (Breen, Luijkx, Müller i Pollak 2009). No mogućnost razmjernog smanjivanja važnosti obitelji za obrazovne ishode potrebno je također promotriti u svjetlu nalaza koji potvrđuju pozitivnu vezu između socioekonomskih čimbenika i obrazovnog uspjeha. Primjerice, ako je takva mogućnost posljedica širih generacijskih promjena u obrazovanju roditelja (Potočnik 2017), mogu se, među ostalim, očekivati značajniji pomaci prema novim oblicima kulturnog kapitala učenika (Lucas 2001). Ili, za nalaz da većina učenika želi studirati unatoč razlikama u obrazovanju roditelja, važno je naglasiti, kako je ranije spomenuto, da se radi o željama, a ne o stvarnim namjerama i mogućnostima koje ovise o nizu individualnih i obiteljskih čimbenika povezanih s obrazovnim putevima (Maaz 2006). Pritom valja imati na umu da omasovljenje tercijarnog sektora prati učestalije ispadanje iz sustava studiranja, posebno na dodiplomskom studiju (Halsey 2006), kao i rastuća važnost horizontalnih nejednakosti unutar sustava visokog obrazovanja (Lucas 2001). Ako se promatra na taj način, raskorak između gotovo općih aspiracija za visokim obrazovanjem u našem uzorku srednjoškolaca i postojeće diferencijacije studentskog tijela prema društvenom podrijetlu postaje razumljiviji (Puzić, Doolan, Dolenec 2006; Farnell i sur. 2011; Šćukanec i sur. 2015).

LITERATURA

Aschaffenburg, K. i Maas, I., (1997). Cultural and Educational Careers: The Dynamics of Social Reproduction. *American Sociological Review*, 62(4), 573-587.

Baranović, B., Jugović, I. i Puzić, S. (2014). Važnost obiteljskog porijekla i roda za uspjeh iz matematike i odabir srednje škole. *Revija za socijalnu politiku*, 21(3), 285-307.

Baumert, J. i Schümer, G. (2001). Familiäre Lebensverhältnisse, Bildungsbeteiligung und Kompetenzerwerb. U: Deutsches PISA-Konsortium (Ur.), *PISA 2000: Basiskompetenzen von Schülerinnen und Schülern im internationalen Vergleich* (str. 323-407). Opladen: Leske und Budrich.

Bourdieu, P. (1977). Cultural Reproduction and Social Reproduction. U Karabel J. i Halsey A.H. (Ur.), *Power and Ideology in Education* (str. 487-511). New York: Oxford University Press.

Bourdieu, P. (1997). The Forms of Capital. U J. E. Richardson (Ur.) *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education* (str. 241-258). Santa Barbara: Greenword Press.

Bourdieu, P. (2011). *Distinkcija: Društvena kritika suđenja*. Zagreb: Antibarbarus izdanja.

Breen, R., Luijkx, R., Müller, W. i Pollak, R. (2009). Nonpersistent Inequality in Educational Attainment: Evidence from Eight European Countries. *American Journal of Sociology*, 114 (5), 1475-1521.

Bradley, R. H. i Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 371-399.

DiMaggio, P. (1982). Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students. *American Sociological Review*, 47 (2), 189-201.

Državni zavod za statistiku RH (2018a). *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2018.*. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH. <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 13. studenog 2018.)

Državni zavod za statistiku RH (2018b). *Priopćenje 8.1.7. Studenti upisani na stručni i sveučilišni studij u zimskom semestru ak. g. 2017./2018.*. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH. <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 13. studenog 2018.)

Farnell, T., Doolan, K., Matković, T. i Cvitan, M. (2011). *Socijalna i ekonomska slika studentskog života u Hrvatskoj – Nacionalno izvješće istraživanja Eurostudent za Hrvatsku*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Flere, S., Tavčar Krajnc, M., Klanjšek, R., Musil, B. i Kirbiš, A. (2010). Cultural Capital and Intellectual Ability as Predictors of Scholastic Achievement: a Study of Slovenian Secondary School Students. *British Journal of Sociology of Education*, 31 (1), 47-58.

Erikson, R., Goldthorpe, J. H., Jackson, M., Yaish, M. i Cox, D. R. (2005). *On class differentials in educational attainment*. <http://www.pnas.org/content/102/27/9730.full> (pristupljeno 13. studenog 2018.)

Halsey, A. H. (2006). The European University. U: H. Lauder, P. Brown, J.A. Dillabough i A.H. Halsey (Ur.), *Education, Globalization and Social Change* (str. 854-865). Oxford: Oxford University Press.

Hatos, A. (2013). Access to Higher Education. A Review of the Literature, with a Focus on Central and Eastern Europe. *Sociologie Românească / Romanian Sociology*, 11(2), 61-75.

Haveman, R. i Wolfe, B. (1995). The determinants of children's attainments: A review of methods and findings. *Journal of Economic Literature*, 33(3), 1829-1878.

Jaeger, M. M. (2009). Equal Access but Unequal Outcomes: Cultural Capital and Educational Choice in a Meritocratic Society. *Social Forces*, 87(4), 1943-1971.

Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2014). *Postati student u Hrvatskoj*. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje.

Jonsson, J. O., (1987), Class Origin, Cultural Origin, and Educational Attainment: The Case of Sweden. *European Sociological Review*, 3(3), 229-242.

Odak, I., Puzić, S. i Doolan, K. (2015). Društveni i institucionalni aspekti odluke o studiranju i odabira visokoškolske institucije. U B. Baranović (Ur.), *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati: pristup visokom obrazovanju i odabir studija* (str. 123-163). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Lareau, A. i Weininger, E. B. (2003). Cultural Capital in Educational Research: A Critical Assessment. *Theory and Society*, 32 (5/6), 567-606.

Lucas, S. R. (2001). Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects. *The American Journal of Sociology*, 106 (6), 1642-1690.

Maaz, K. (2006). *Soziale Herkunft und Hochschulzugang: Effekte institutioneller Öffnung im Bildungssystem*. Wiesbaden: VS Verlag.

Nash, R. (2003), Inequality/difference in education: is a real explanation of primary and secondary effects possible?, *British Journal of Sociology*, 54(4), 433-451.

Potočnik, D. (2017). Obiteljske okolnosti mladih. U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (Ur.), *Generacija osujećenih: Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (str. 31-73). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Previšić, J. i Serdar, V. (1978). Tko, kako i zašto na fakultet? Socijalno porijeklo i materijalni status redovitih studenata u Hrvatskoj. *Pitanja*, 10(3), 4-21.

Puzić, S., Doolan, K. i Dolenc, D. (2006). Socijalna dimenzija "Bolonjskog procesa" i (ne)jednakost šansi za visoko obrazovanje: neka hrvatska iskustva. *Sociologija sela*, 44 (2-3), 243-260.

Sirin, S. R. (2005). Socioeconomic Status and Academic Achievement: A Meta-Analytic Review of Research. *Review of Educational Research*, 75(3), 417-453.

Spajić Vrkaš, V. i Potočnik, D. (2017). Mladi i obrazovanje pred izazovima globalne konkurentnosti. U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (Ur.), *Generacija osujećenih: Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (str. 75-141). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Šćukanec, N.; Sinković, M., Bilić, R., Doolan, K. i Cvitan, M. (2015). *Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj – Nacionalno izvješće istraživanja Eurostudent V za Hrvatsku za 2014*. Zagreb: MZOS.

6

6.

LOKACIJSKA PERSPEKTIVA – ŽELJE, PLANOVI I STAVOVI UČENIKA ZAVRŠNIH RAZREDA SREDNJIH ŠKOLA O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Zrinka Ristić Dedić

6.1. UVOD

U ovome su poglavlju prikazane aspiracije i planovi učenika koji srednju školu završavaju na različitim mjestima u Republici Hrvatskoj. Specifičnosti ekonomskog i društvenog razvoja te socijalne strukture stanovništva u pojedinim područjima, kao i položaj u odnosu na glavne centre visokog obrazovanja mogu oblikovati želje i očekivanja mladih ljudi koji u tim područjima žive te djelovati na njihove procjene osobnih perspektiva i obrazovnih i poslovnih mogućnosti. Moguće je očekivati da je pohađanje srednjoškolskog obrazovanja u većim gradovima, naročito onima koji su i sveučilišni centri, povezano s aspiracijama, planovima i stavovima učenika prema visokom obrazovanju. Učenici iz mjesta i regija u kojima postoji razgranata mreža visokoškolskih ustanova i studijskih programa učinkovitije može odgovoriti različitim aspiracijama učenika te pozitivno djelovati na njih. Prijelaz iz srednjeg u visoko obrazovanje u slučaju da su lokacija srednje škole i visokoškolske ustanove isti iziskuje izrazito niže financijske izdatke što se također pozitivno može odraziti na aspiracije, planove i stavove učenika. Stoga su u ovome poglavlju, osim učeničkih aspiracija prema visokom obrazovanju i planova nakon srednje škole, prikazane i razlike u njihovim procjenama uvjerenosti u uspješnost postizanja određenih pozitivnih ishoda u budućnosti. Uz to, predstavljene su i lokacijske razlike u procjenama važnosti različitih čimbenika pri odabiru studijskih programa. Dio je poglavlja posvećen prikazu lokacijskih razlika u percepciji obrazovnog konteksta Republike Hrvatske te u informiranosti i znanju maturanata o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje, koje mogu proizlaziti iz specifičnosti školskih okružja u pojedinim mjestima.

U analizama rezultata po lokaciji korištene su dvije kategorizacije:

1. *Prema veličini i statusu mjesta srednje škole* – Korištena je podjela na četiri kategorije:

- 1) Zagreb 25,9 % učenika završnih razreda
- 2) veliki gradovi – Split, Osijek i Rijeka 11,7 %
- 3) županijska središta (Bjelovar, Čakovec, Dubrovnik, Gospić, Karlovac, Koprivnica, Krapina, Pazin, Požega, Sisak, Slavonski Brod, Varaždin, Velika Gorica, Virovitica, Vukovar i Zadar) 35,3 % i
- 4) ostali gradovi (Bedekovčina, Beli Manastir, Daruvar, Delnice, Đakovo, Imotski, Jastrebarsko, Knin, Krk, Makarska, Našice, Ogulin, Omiš, Otočac, Ploče, Poreč, Pula, Samobor, Sinj i Vinkovci) 27,1 %.

2. *Prema regiji kojoj pripada srednja škola* – Regija je, uz vrstu škole, bila varijabla na kojoj je temeljeno uzorkovanje škola u istraživanju. Korištena je podjela na šest regija s pripadajućim opaženim udjelom učenika završnih razreda: Zagreb i okolica 30,4 %, Slavonija 21,4 %, Dalmacija 19,0 %, Sjeverozapadna Hrvatska 13,4 %, Istra i Hrvatsko primorje 9,1 % te Središnja Hrvatska 6,7 %.

6.2. REZULTATI I RASPRAVA

ASPIRACIJA PREMA VISOKOM OBRAZOVANJU

U tablici 6.1. prikazane su aspiracije prema visokom obrazovanju prema veličini i statusu mjesta srednje škole, a u tablici 6.2. prema regiji.

Tablica 6.1. Aspiracija prema visokom obrazovanju iskazana na čestici *U budućnosti želim studirati* prema veličini i statusu mjesta srednje škole

	ZAGREB	VELIKI GRADOVI	ŽUPANIJSKA SREDIŠTA	OSTALI GRADOVI	χ^2 (df) P	Cramerov V
	%	%	%	%		
Da	86,0	86,9	86,5	77,7	61,62 (6) p=,000	,08
Ne	3,3	2,7	3,8	7,9		
Ne znam	10,6	10,4	9,6	14,4		
Ukupan N	1165 100%	527 100%	1587 100%	1218 100%		

Podaci iz obiju tablica upućuju na visoke aspiracije prema visokom obrazovanju u svim sredinama u kojima djeluju srednje škole. Opažene su veličine učinaka lokacije male, bez obzira na to radi li se razlikama ovisno o veličini i statusu mjesta ili o regiji kojoj pripada srednja škola koju učenici pohađaju.

Pristajanje uz tvrdnju *U budućnosti želim studirati* podjednako je u Zagrebu, drugim velikim gradovima (Split, Rijeka, Osijek) i u županijskim središtima i iznosi oko 86 %. U ostalim gradovima, onima koji nisu županijska središta, nešto je manji udio učenika koji iskazuju želju za studiranjem u budućnosti, iako i u tim sredinama aspiraciju prema visokom obrazovanju iskazuju tri četvrtine učenika završnih razreda srednjih škola.

Tablica 6.2. Aspiracija prema visokom obrazovanju iskazana na čestici *U budućnosti želim studirati* prema regiji kojoj pripada srednja škola

	ZAGREB I OKOLICA	DALMACIJA	SLAVONIJA	ISTRA I HRVATSKO PRIMORJE	SJEVERO ZAPADNA HRVATSKA	SREDIŠNJA HRVATSKA	χ^2 (df) P	Cramerov V
	%	%	%	%	%	%		
Da	86,3	83,8	79,1	87,3	86,4	80,7	44,77 (10) p=,000	,07
Ne	3,6	3,6	7,7	3,9	3,2	7,0		
Ne znam	10,1	12,6	13,2	8,8	10,5	12,3		
Ukupan N	1369 100%	852 100%	964 100%	409 100%	602 100%	301 100%		

Aspiracija prema visokome obrazovanju visoka je u svim hrvatskim regijama. Ipak, podaci upućuju na malen učinak regije koji pokazuje da je želja za studiranjem prisutna u nešto većoj mjeri u regijama Istra i Hrvatsko primorje, Sjeverozapadna Hrvatska te Zagreb i okolica, a niža u Slavoniji i Središnjoj Hrvatskoj. Iako i u tim manje razvijenim hrvatskim regijama čak 80 % učenika izražava aspiraciju prema visokome obrazovanju, tu je, u odnosu na druge regije, nešto veći udio učenika koji iskazuju da u budućnosti ne žele studirati ili u trenutku ispitivanja još ne znaju žele li studirati.

Lokacijske razlike u aspiracijama prema visokome obrazovanju u skladu su s nalazima istraživanja provedenog na mlađim učenicima (Ristić Dedić, Jokić, Matić, Odak i Šabić 2017), koje također pokazuje da su obrazovne aspiracije nešto više u većim gradovima i razvijenijim županijama, kao i s nalazima istraživanja na srednjoškolskom uzorku učenika završnih razreda svih vrsta srednjoškolskoga obrazovanja koji pokazuju da je namjera studiranja veća u Zagrebačkoj regiji, Dalmaciji te Istri i Hrvatskom primorju nego u drugim regijama (Klepač 2015). Ti se nalazi povezuju s već prisutnom povoljnijom obrazovnom strukturom stanovništva u tim sredinama i prijenosom obrazovnih vrijednosti i želja unutar okružja obitelji, škole i zajednice, ali i s mogućnostima koje pruža sredina za podržavanje ambicija i napredovanja mladih ljudi u obrazovnom sustavu.

PLANOVI NAKON ZAVRŠENE SREDNJE ŠKOLE

Podaci o planovima učenika nakon srednje škole ovisno o veličini i statusu mjesta te regiji kojoj pripada srednja škola prikazani su u tablicama 6.3. i 6.4.

Tablica 6.3. Planovi učenika nakon srednje škole prema veličini i statusu mjesta srednje škole

	ZAGREB	VELIKI GRADOVI	ŽUPANIJSKA SREDIŠTA	OSTALI GRADOVI	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%	%	%		
Odmah nakon srednje škole studirati	81,7	82,7	83,9	74,0	63,84 (6) p=,000	,09
Odmah nakon srednje škole zaposliti se	9,3	7,9	9,2	16,8		
Prvo jednu godinu uzeti predah	9,0	9,4	6,9	9,2		
Ukupan N	1145 100%	521 100%	1572 100%	1202 100%		

U Zagrebu, velikim gradovima te županijskim središtima više od 80 % učenika želi odmah nakon završetka srednje škole studirati, a do 10 % želi se odmah zaposliti ili prvo jednu godinu uzeti predah. U ostalim gradovima, onima koji nisu županijska središta, također većina učenika želi odmah studirati (74,0 %); ipak nešto je veći udio učenika koji se žele odmah nakon srednje škole zaposliti (16,8 %). Utvrđeni učinak lokacije jest statistički značajan, ali malen. Može se reći da su razlike u planovima učenika ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole u skladu s razlikama u njihovim aspiracijama.

Tablica 6.4. Planovi učenika nakon srednje škole prema regiji kojoj pripada srednja škola

	ZAGREB I OKOLICA	DALMACIJA	SLAVONIJA	ISTRA I HRVATSKO PRIMORJE	SJEVERO ZAPADNA HRVATSKA	SREDIŠNJA HRVATSKA	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%	%	%	%	%		
Odmah nakon srednje škole studirati	82,3	81,1	74,9	85,1	83,9	75,6	56,25 (10) p=,000	,08
Odmah nakon srednje škole zaposliti se	8,9	10,1	16,5	8,2	8,2	16,4		
Prvo jednu godinu uzeti predah	8,8	8,8	8,6	6,7	7,9	8,0		
Ukupan N	1346 100%	840 100%	955 100%	403 100%	597 100%	299 100%		

Planovi učenika nakon srednje škole također se statistički značajno razlikuju ovisno o regiji kojoj pripada srednja škola, međutim podaci govore o maloj veličini učinka. Regije koje karakterizira više od 80 % učenika koji žele odmah nakon srednje škole studirati jesu Istra i Hrvatsko primorje, Sjeverozapadna Hrvatska, Zagreb i okolica te Dalmacija. Samo u Slavoniji i Središnjoj Hrvatskoj taj postotak pada na oko 75 %, a raste udio učenika koji se odmah nakon srednje škole žele zaposliti, koji iznosi oko 16,5 %. O sličnim razlikama u planovima nakon srednje škole ovisno o regiji, ali razdvajajući planove o nastavku studiranja u zemlji i inozemstvu te planove o privremenom i stalnom zaposlenju izvještavaju i Spajić Vrkaš i Potočnik (2017). U tom istraživanju učenici iz Istočne i Središnje Hrvatske također u manjoj mjeri planiraju studirati, posebice u inozemstvu, a u većoj naći imaju plan pronalaska posla.

Iako želja za zaposlenjem nakon srednje škole u manje razvijenim regijama može biti odraz reprodukcije obrazovnog statusa unutar obitelji i zajednice, moguće je pretpostaviti da barem dio tih učenika nema dostatnih mogućnosti za studiranje, odnosno želi početi zarađivati kako bi mogli financijski poduprijeti sebe i svoju obitelj.

Postotak učenika koji žele prvo uzeti jednu godinu predaha relativno je stabilan i neovisan o regiji kojoj pripada srednja škola, a iznosi od 6,7 % do 8,8 %.

ČIMBENICI ODABIRA STUDIJSKOG PROGRAMA

Učenici završnih razreda procjenjivali su koliko su im osobno važni pojedini čimbenici za odabir studijskog programa. U tablici 6.5. prikazani su podaci o važnosti deset čimbenika za odabir studijskog programa prema veličini i statusu mjesta srednje škole, a u tablici 6.6. prema regiji.

Tablica 6.5. Važnost čimbenika odabira studijskog programa (ljestvica od 1 – *uopće mi nije važno* do 5 – *izrazito mi je važno*) prema veličini i statusu mjesta srednje škole

	ZAGREB	VELIKI GRADOVI	ŽUPANIJSKA SREDIŠTA	OSTALI GRADOVI	F (df) p	η^2
	M SD	M SD	M SD	M SD		
Blizina mjesta studiranja	3,03 1,186	3,13 1,295	2,93 1,242	2,93 1,312	4,43 (3, 4364) p=,004	,00
Osobni interes za područje studiranja	4,48 ,825	4,53 ,706	4,51 ,776	4,32 ,953	15,20 (3, 4353) p=,000	,01
Ugled ustanove koja provodi studijski program	3,49 ,997	3,54 ,952	3,58 ,966	3,51 ,981	2,41 (3, 4337) p=,065	,00
Želje mojih prijatelja	1,78 ,948	1,78 ,922	1,76 ,919	1,91 1,025	5,60 (3, 4343) p=,001	,00
Iskustva članova obitelji	2,76 1,156	2,85 1,108	2,82 1,128	2,89 1,184	2,74 (3, 4354) p=,042	,00
Lakoća zapošljavanja po završetku studija	4,12 ,943	4,24 ,841	4,29 ,855	4,31 ,887	10,61 (3, 4359) p=,000	,01
Mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina	4,29 ,821	4,37 ,735	4,29 ,805	4,29 ,857	1,52 (3, 4357) p=,207	,00
Mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina	4,37 ,793	4,37 ,767	4,35 ,803	4,32 ,843	0,91 (3, 4349) p=,436	,00
Lakoća upisa studijskog programa	3,44 1,115	3,63 1,070	3,53 1,098	3,69 1,040	11,12 (3, 4346) p=,000	,01
Mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama	3,92 1,160	4,02 1,121	3,89 1,125	3,79 1,177	5,42 (3, 4360) p=,001	,00

O sličnosti učeničkih procjena važnosti čimbenika za odabir studijskog programa za skupine učenika koji pohađaju srednje škole u različitim mjestima govori činjenica o vrlo sličnim rangovima važnosti pojedinih čimbenika u svim četirima kategorijama lokacija. Prva četiri mjesta prema važnosti svugdje zauzimaju: *osobni interes za područje studiranja*, *mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina*, *mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina* te *lakoća zapošljavanja nakon završetka studija*, dok su posljednja tri mjesta zauzeli čimbenici *blizina mjesta studiranja*, *iskustva članova obitelji* i *želje mojih prijatelja*.

Testiranje statističke značajnosti razlike u procjenama važnosti čimbenika za odabir studijskog programa ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole pokazuje da nema statistički značajnih razlika za sljedeće čimbenike: *mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina* i *mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina*, koji su u svim sredinama među važnijima čimbenicima, te za *ugled ustanove koja provodi studijski program* i *iskustva članova obitelji*, koji su, pak, učenicima manje važni čimbenici, bez obzira gdje pohađaju srednju školu. Za ostalih šest čimbenika dobivene su statistički značajne razlike, međutim, radi se o vrlo malim učincima za sljedeće čimbenike: *osobni interes za područje studiranja*,

lakoća zapošljavanja nakon završetka studija i lakoća upisa studijskog programa, dok je veličina učinka za čimbenike *blizina mjesta studiranja, želje mojih prijatelja i mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama* toliko mala da se može reći da su oni zanemarivi.

Čimbenik *lakoća zapošljavanja nakon završetka studija* manje je važan za učenike iz Zagreba nego za sve ostale. Iako je to u svim skupinama učenika prilično važan čimbenik odabira studijskog programa i prosječna je procjena svugdje viša od 4, može se pretpostaviti da učenici u glavnom gradu Republike Hrvatske smatraju ponudu poslova u svojoj sredini širom i raznolikijom pa su se pri odabiru studijskog programa manje skloni voditi procjenom lakoće zapošljavanja nakon završetka studija nego učenici u sredinama u kojima je ponuda poslova uža i ograničena na određene djelatnosti.

Čimbenik *osobni interes za područje studiranja* manje je važan učenicima iz ostalih gradova koji nisu županijska središta nego ostalim kategorijama učenika (među kojima nema statistički značajnih razlika), iako je i u toj skupini učenika to najvažniji čimbenik (prosječna procjena jest 4,3; podjednako kao i za *mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina te lakoću zapošljavanja*). Zanimljivo je također istaknuti da je učenicima iz ostalih gradova, u usporedbi s drugima (osim onima iz velikih gradova), važnija *lakoća upisa studijskog programa*. Sve navedeno sugerira stanovitu pragmatičnu orijentaciju učenika iz manjih mjesta i njihovu orijentiranost na dostupne i korisne izbore.

Tablica 6.6. Važnost čimbenika odabira studijskog programa (ljestvica od 1 – *uopće mi nije važno* do 5 – *izrazito mi je važno*) prema regiji kojoj pripada srednja škola

	ZAGREB I OKOLICA	DALMACIJA	SLAVONIJA	ISTRA I HRVATSKO PRIMORJE	SJEVERO ZAPADNA HRVATSKA	SREDIŠNJA HRVATSKA	F (df) p	η^2
	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD		
Blizina mjesta studiranja	3,12 1,195	2,83 1,342	2,97 1,286	2,91 1,224	2,98 1,199	2,91 1,262	6,03 (5, 4362) p=,000	,01
Osobni interes za područje studiranja	4,50 ,813	4,37 ,876	4,41 ,894	4,45 ,816	4,60 ,638	4,36 ,955	7,29 (5,4351) p=,000	,01
Ugled ustanove koja provodi studijski program	3,47 ,986	3,53 1,016	3,48 1,010	3,63 ,879	3,67 ,876	3,53 1,009	4,55 (5,4335) p=,000	,01
Želje mojih prijatelja	1,77 ,938	1,90 1,010	1,81 ,990	1,83 ,933	1,79 ,897	1,72 ,921	2,40 (5,4321) p=,035	,00
Iskustva članova obitelji	2,76 1,153	2,84 1,190	2,86 1,133	2,92 1,126	2,84 1,070	2,79 1,234	1,72 (5,4352) p=,127	,00
Lakoća zapošljavanja po završetku studija	4,15 ,935	4,29 ,865	4,30 ,896	4,21 ,837	4,31 ,817	4,31 ,891	4,95 (5,4357) p=,000	,01
Mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina	4,28 ,829	4,30 ,859	4,30 ,826	4,33 ,780	4,34 ,707	4,26 ,847	0,69 (5,4355) p=,630	,00

	ZAGREB I OKOLICA	DALMACIJA	SLAVONIJA	ISTRA I HRVATSKO PRIMORJE	SJEVERO ZAPADNA HRVATSKA	SREDIŠNJA HRVATSKA	F (df) p	η^2
	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD		
Mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina	4,35 ,806	4,34 ,845	4,31 ,825	4,35 ,814	4,44 ,688	4,33 ,845	1,82 (5,4347) p=,106	,00
Lakoća upisa studijskog programa	3,45 1,102	3,65 1,096	3,66 1,070	3,60 1,023	3,53 1,061	3,54 1,154	5,52 (5,4344) p=,000	,01
Mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama	3,90 1,160	3,87 1,149	3,92 1,163	3,81 1,182	3,90 1,071	3,85 1,174	0,62 (5,4358) p=,684	,00

Analize procjena važnosti čimbenika odabira studijskih programa ovisno o regiji kojoj pripada srednja škola (tablica 6.6.) pokazuju da je u svim regijama dobiven vrlo sličan poredak čimbenika po važnosti. U svih šest regija prva četiri mjesta zauzimaju *osobni interes za područje studiranja, mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina, mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina te lakoća zapošljavanja nakon završetka studija*, a posljednja su tri mjesta pripala čimbenicima *blizina mjesta studiranja, iskustva članova obitelji i želje mojih prijatelja*.

Na pet od deset čimbenika testiranje statističke značajnosti razlika u procjenama ovisno o regiji nije pokazalo statistički značajne razlike. To su sljedeći čimbenici: *mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina, mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina i mogućnost zapošljavanja i/ili nastavka obrazovanja u drugim zemljama*, koji su u svim regijama među važnijim čimbenicima te *iskustva članova obitelji i želje mojih prijatelja*, koji su, pak, učenicima manje važni čimbenici, bez obzira na to gdje pohađaju srednju školu.

Za ostalih pet čimbenika dobivene su statistički značajne razlike ovisno o regiji, ali se radi o vrlo malih učincima.

Učenicima iz Zagreba i okolice, u odnosu na druge regije, ponešto su važniji čimbenici *osobni interes za područje studiranja te blizina mjesta studiranja*, a manje važni *ugled ustanove koja provodi studijski program, lakoća zapošljavanja nakon završetka studija te lakoća upisa studijskog programa*.

Učenici iz regije Sjeverozapadne Hrvatske se, u odnosu na sve druge regije, ističu po visokim procjenama važnosti osobnog interesa za područje studiranja. U odnosu na učenike iz Zagreba i okolice, oni daju također više procjene važnosti čimbenika *ugled ustanove koja provodi studijski program i lakoća zapošljavanja nakon završetka studija*, dok se prema procjenama ostalih čimbenika te dvije skupine učenika ne razlikuju.

Procjene skupina učenika iz ostalih regija – Dalmacije, Središnje Hrvatske, Istre i Hrvatskog primorja te Slavonije međusobno su slične i ne odstupaju značajno ni na jednom od ovih čimbenika.

INFORMIRANOST I ZNANJE O PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Osjećaj informiranosti o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje

U tablici 6.7. i 6.8. prikazani su podaci o osjećaju informiranosti koji imaju učenici završnih razreda srednjih škola, ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole te regiji.

Tablica 6.7. Osjećaj informiranosti učenika o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje prema veličini i statusu mjesta srednje škole

	ZAGREB	VELIKI GRADOVI	ŽUPANIJSKA SREDIŠTA	OSTALI GRADOVI	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%	%	%		
Uopće ne	10,9	14,3	12,0	13,8	28,41 (9) p=,001	,05
Donekle	40,4	43,2	46,6	40,6		
Dobro	41,0	35,5	36,4	40,1		
U potpunosti	7,7	6,9	5,0	5,6		
Ukupan N	1157 100%	518 100%	1573 100%	1188 100%		

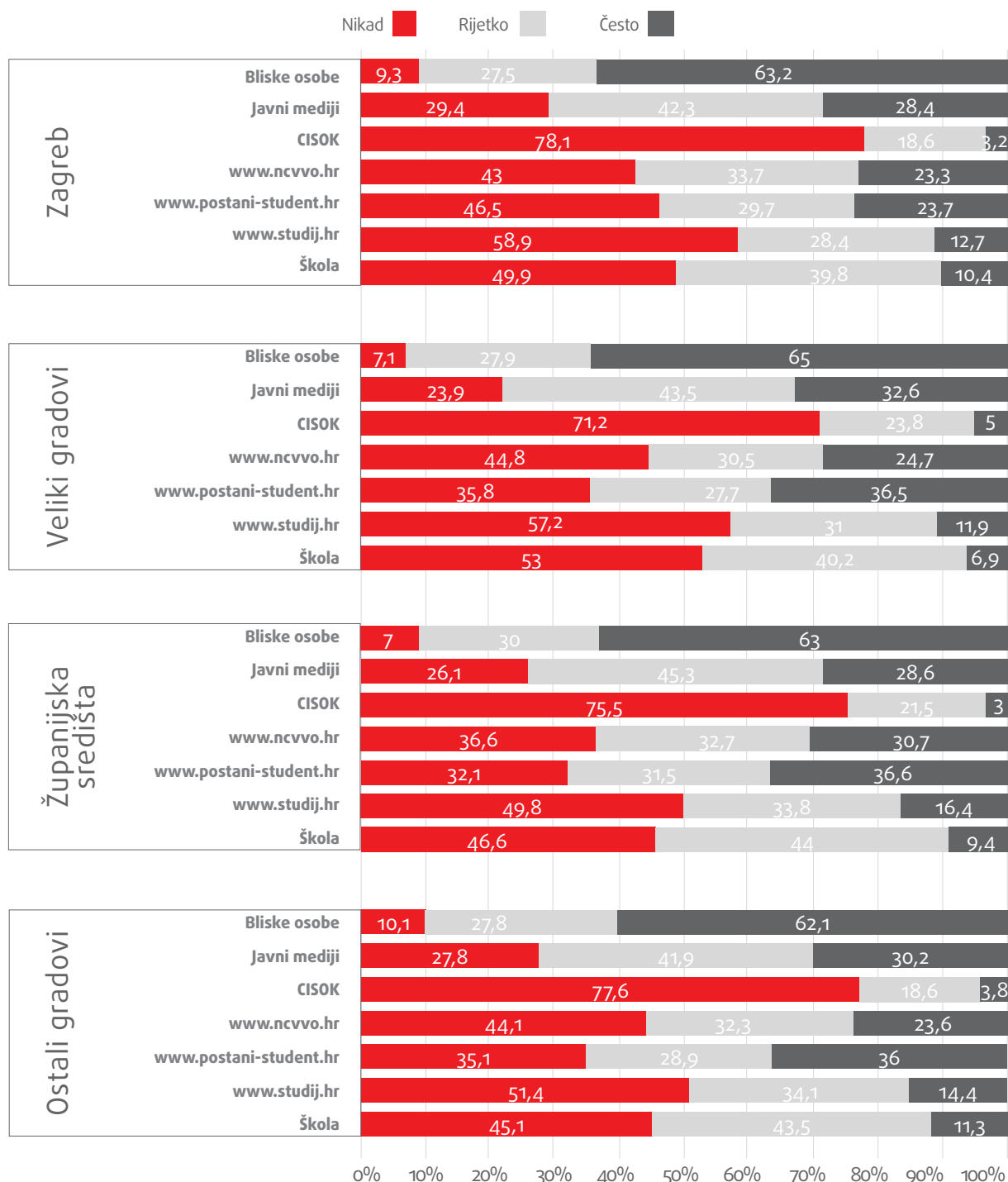
Podaci upućuju na vrlo male učinke veličine i statusa mjesta te regije. U svim lokacijama između 40 i 50 % učenika osjeća se dobro ili potpuno informirano o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje. Osjećaj informiranosti nešto je veći u Zagrebu nego u drugim velikim gradovima i županijskim središtima. Regionalna analiza upućuje na nešto veći osjećaj informiranosti u regijama Zagreb i okolica te Središnja Hrvatska u odnosu na Istru i Hrvatsko primorje te Dalmaciju.

Tablica 6.8. Osjećaj informiranosti učenika o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje prema regiji kojoj pripada srednja škola

	ZAGREB I OKOLICA	DALMACIJA	SLAVONIJA	ISTRA I HRVATSKO PRIMORJE	SJEVERO ZAPADNA HRVATSKA	SREDIŠNJA HRVATSKA	χ^2 (df) p	Cramerov V
	%	%	%	%	%	%		
Uopće ne	10,4	15,4	13,8	15,3	8,2	13,8	51,35 (15) p=,000	,06
Donekle	40,7	44,4	42,4	45,5	47,1	39,6		
Dobro	41,5	35,2	38,2	32,7	40,6	38,6		
U potpunosti	7,4	5,0	5,6	6,4	4,2	8,1		
Ukupan N	1359 100%	843 100%	933 100%	404 100%	599 100%	298 100%		

Izvori informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje

Na slici 6.1. prikazani su podaci o korištenju izvora informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje kod učenika završnih razreda srednjih škola, ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole te rezultati testiranja statističke značajnosti razlika u korištenju tih izvora.

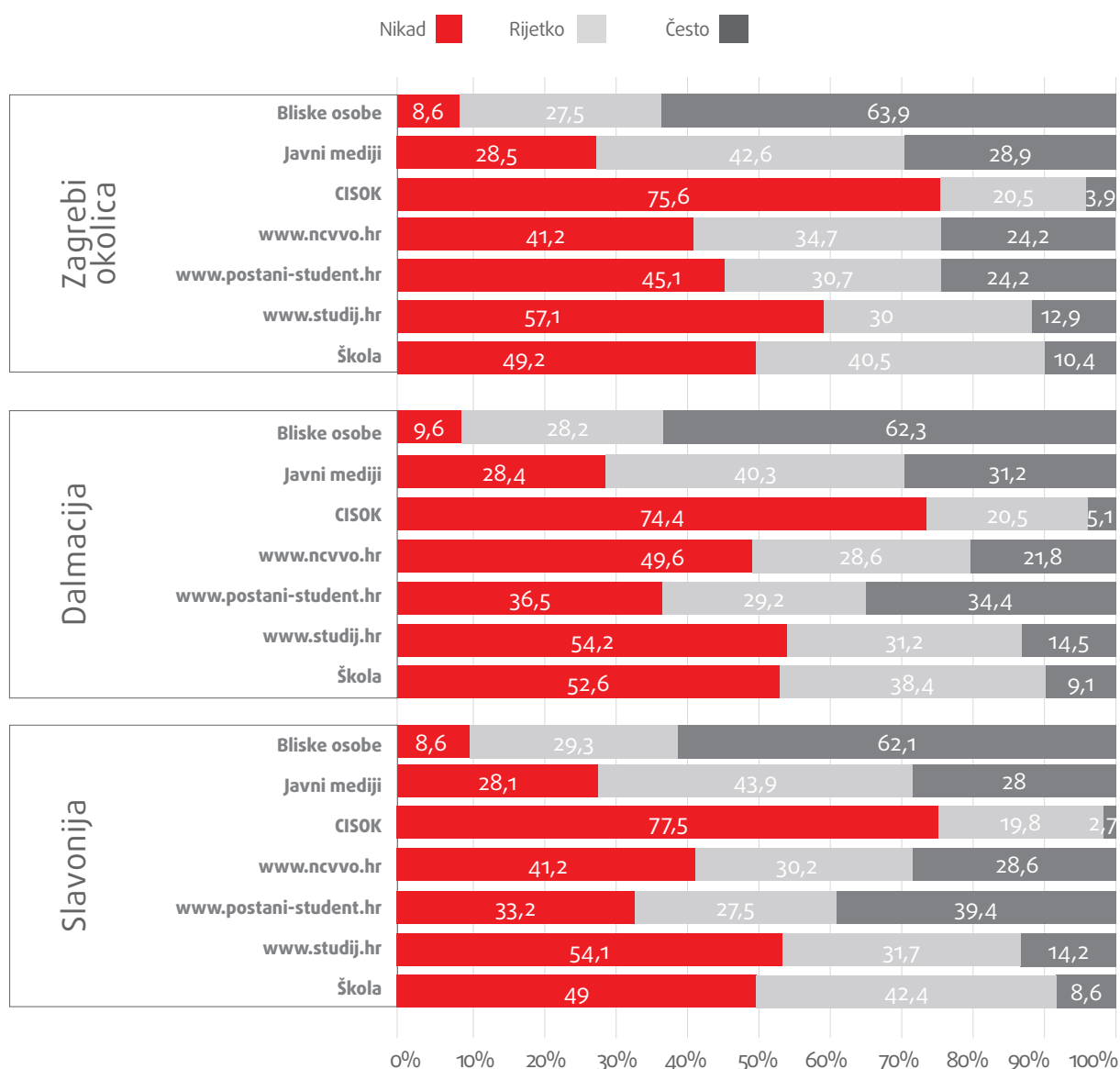

Slika 6.1. Čestoća korištenja izvora informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje prema veličini i statusu mjesta srednje škole²³

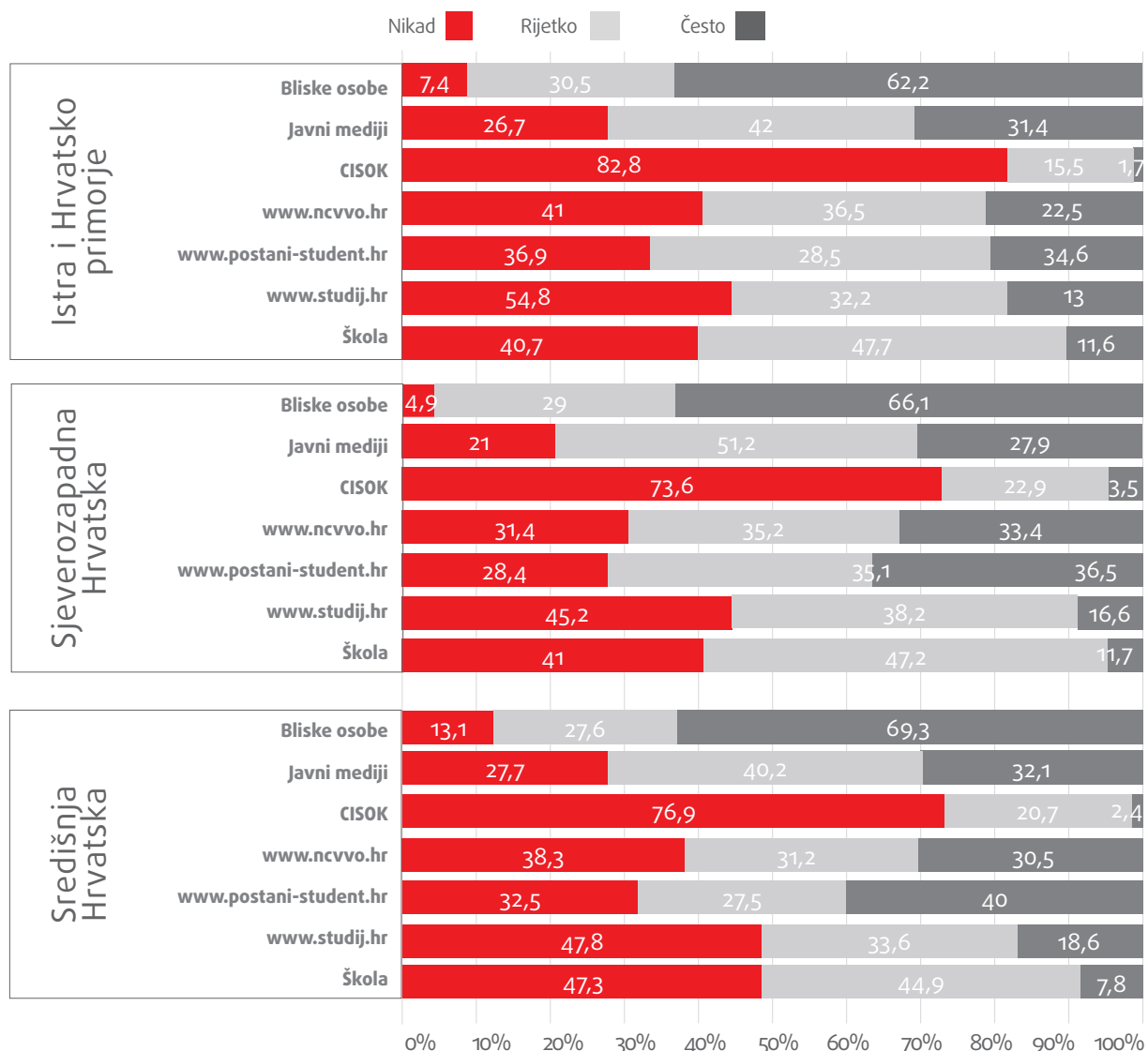
²³ Škola: $\chi^2(6)=18,08$ $p=,006$; Cramer $V=,05$. www.studij.hr: $\chi^2(6)=30,00$ $p=,000$; Cramer $V=,06$. www.postani-student.hr: $\chi^2(6)=82,98$ $p=,000$; Cramer $V=,10$. www.ncvvo.hr: $\chi^2(6)=33,63$ $p=,000$; Cramer $V=,02$. CISOK: $\chi^2(6)=15,34$ $p=,018$; Cramer $V=,04$. Javni mediji: $\chi^2(6)=9,89$ $p=,129$; Cramer $V=,03$. Bliske osobe: $\chi^2(6)=12,35$ $p=,055$; Cramer $V=,04$.

Rezultati pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike u korištenju sljedećih izvora informiranja: *bliske osobe* i *javni mediji*. To su ujedno i izvori koji u svim lokacijama predstavljaju glavne izvore informacija o prijelazu u visoko obrazovanje. Utvrđene su statistički značajne razlike ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole u korištenju drugih izvora informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje, međutim, veličine učinaka pokazuju da su oni vrlo mali. Može se ipak istaknuti nešto češći iskazi o korištenju mrežnim stranicama *www.studij.hr* i *www.postani-student.hr* u manjim gradovima (županijska središta i ostali gradovi) u odnosu na Zagreb. U manjim gradovima, u odnosu na velike, također je opažen nešto veći udio učenika koji kazuju da se koriste školskim izvorima u informiranju o prijelazu u visoko obrazovanje.

Na slikama 6.2a. i 6.2b. prikazani su podaci o korištenju izvora informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje kod učenika završnih razreda srednjih škola, ovisno o regiji te rezultati testiranja značajnosti razlika u korištenju tih izvora.

Slika 6.2a. Čestoća korištenja izvora informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje prema regiji kojoj pripada srednja škola – Zagreb i okolica, Dalmacija i Slavonija

Slika 6.2b. Čestoća korištenja izvora informiranja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje prema regiji kojoj pripada srednja škola²⁴ – Istra i Hrvatsko primorje, Sjeverozapadna Hrvatska i Središnja Hrvatska

Rezultati ovisno o regiji kojoj pripadaju srednje škole također upućuju na vrlo male učinke na korištenje različitih izvora informiranja. Moguće je istaknuti da se stranicom *www.postani-student.hr* u regiji Zagreb i okolica koristi u nešto manjem postotku nego u drugim regijama, od kojih se po korištenju ovim izvorom informiranja ističu Sjeverozapadna Hrvatska, Središnja Hrvatska i Slavonija. U Sjeverozapadnoj Hrvatskoj i Središnjoj Hrvatskoj ponešto se više koriste i drugim mrežnim izvorima o prijelazu u visoko obrazovanje.

Znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje

U tablici 6.9. i 6.10. prikazani su podaci o znanju učenika završnih razreda o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole te regiji.

²⁴ Škola: $\chi^2(10)=32,69$ $p=,000$; Cramer $V=,06$. *www.studij.hr*: $\chi^2(10)=30,49$ $p=,001$; Cramer $V=,06$. *www.postani-student.hr*: $\chi^2(10)=100,47$ $p=,000$; Cramer $V=,11$. *www.ncvvo.hr*: $\chi^2(10)=66,46$ $p=,000$; Cramer $V=,09$. CISOK: $\chi^2(10)=23,06$ $p=,011$; Cramer $V=,05$. Javni mediji: $\chi^2(10)=24,87$ $p=,01$; Cramer $V=,05$. Bliske osobe: $\chi^2(10)=21,98$ $p=,015$; Cramer $V=,05$.

Tablica 6.9. Znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje (skupni rezultat na ljestvici od 0 do 12) prema veličini i statusu mjesta srednje škole

	ZAGREB	VELIKI GRADOVI	ŽUPANIJSKA SREDIŠTA	OSTALI GRADOVI	F (df) P	η^2
	M SD	M SD	M SD	M SD		
Skupni rezultat na česticama znanja	7,18 2,541	7,64 2,133	7,63 2,354	7,52 2,571	8,71 (3, 4474) p=,000	,01

Tablica 6.10. Znanje o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje (skupni rezultat na ljestvici od 0 do 12) prema regiji kojoj pripada srednja škola

	ZAGREB I OKOLICA	DALMACIJA	SLAVONIJA	ISTRA I HRVATSKO PRIMORJE	SJEVERO ZAPADNA HRVATSKA	SREDIŠNJA HRVATSKA	F (df) P	η^2
	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD		
Skupni rezultat na česticama znanja	7,28 2,535	7,47 2,435	7,26 2,566	7,76 2,328	7,95 2,062	7,88 2,328	10,65 (5, 4472) p=,000	,01

Iako su dobivene statistički značajne razlike u znanju o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje ovisno o veličini i statusu mjesta te regiji srednje škole, utvrđene veličine učinaka upućuju na male vrijednosti. Učenici iz Zagreba postižu tek nešto niže vrijednosti (oko pola boda) u znanju o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje od učenika koji srednju školu pohađaju u školama drugih lokacija. Regionalna analiza pokazuje nešto nižu razinu znanja učenika iz Zagreba i okolice, Slavonije i Dalmacije u odnosu na učenike iz Sjeverozapadne i Središnje Hrvatske te Istre i Hrvatskog primorja.

UVJERENOST U USPJEŠNOST POSTIZANJA POZITIVNIH ISHODA

U tablici 6.11. i 6.12. prikazani su rezultati povezani s uvjerenosti učenika u uspješnost postizanja određenih pozitivnih životnih ishoda ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole te regiji.

Tablica 6.11. Uvjerенost u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda (ljestvica od 1 – *uopće nisam uvjeren/a* do 5 – *izrazito sam uvjeren/a*) prema veličini i statusu mjesta srednje škole

	ZAGREB	VELIKI GRADOVI	ŽUPANIJSKA SREDIŠTA	OSTALI GRADOVI	F (df) P	η^2
	M SD	M SD	M SD	M SD		
Položiti ispite državne mature	3,81 ,935	3,78 ,829	3,69 ,870	3,60 ,890	12,58 (3, 4441) p=,000	,01
Upisati željeni studij	3,64 ,962	3,60 ,820	3,54 ,881	3,41 ,958	13,21 (3, 4407) p=,000	,01
Završiti željeni studij	3,95 ,965	3,96 ,888	3,81 ,928	3,72 1,025	14,46 (3, 4402) p=,000	,01
Pronaći željeni posao	3,81 ,960	3,66 ,968	3,65 ,924	3,68 ,950	7,30 (3, 4457) p=,000	,01

Rezultati analiza po veličini i statusu mjesta srednje škole upućuju na statistički značajne razlike, ali male učinke. Učenici iz Zagreba su, u odnosu na učenike iz ostalih gradova i županijskih središta, uvjereniji u to da će uspješno položiti ispite državne mature, upisati i završiti željeni studij. U odnosu na sve ostale lokacije, učenici iz Zagreba također su uvjereniji da će pronaći željeni posao. Procjene zagrebačkih učenika ne razlikuju se od procjena učenika iz velikih gradova za ishode *položiti državnu maturu*, *upisati željeni studij* i *završiti željeni studij*. Ovi rezultati pokazuju nešto veće samopouzdanje i optimizam učenika iz velikih gradova, a posredno govore i o doživljaju većih mogućnosti koje pružaju takve sredine za ostvarivanje osobnih želja i ambicija.

Za sve ispitivane pozitivne ishode, prosječne procjene uvjerenosti u uspjeh najniže su za učenike iz ostalih gradova, onih koji nisu županijska središta. Jedino se po elementu *pronaći željeni posao* oni ne razlikuju od kategorije učenika koji srednju školu pohađaju u županijskim središtima ili velikim gradovima.

Tablica 6.12. Uvjeranost u uspješnost postizanja pozitivnih ishoda (ljestvica od 1 – *uopće nisam uvjeren/a* do 5 – *izrazito sam uvjeren/a*) prema regiji kojoj pripada srednja škola

	ZAGREB I OKOLICA	DALMACIJA	SLAVONIJA	ISTRA I HRVATSKO PRIMORJE	SJEVERO ZAPADNA HRVATSKA	SREDIŠNJA HRVATSKA	F (df) p	η^2
	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD		
Položiti ispite državne mature	3,79 ,926	3,64 ,916	3,67 ,884	3,70 ,845	3,73 ,802	3,63 ,893	4,23 (5, 4439) p=,001	,01
Upisati željeni studij	3,62 ,954	3,46 ,914	3,47 ,932	3,56 ,849	3,57 ,840	3,48 ,971	4,74 (5, 4405) p=,000	,01
Završiti željeni studij	3,93 ,954	3,80 ,993	3,78 1,011	3,84 ,907	3,81 ,848	3,76 1,043	3,90 (5, 4400) p=,002	,00
Pronaći željeni posao	3,78 ,950	3,58 ,988	3,73 ,931	3,64 ,935	3,65 ,884	3,70 ,975	5,36 (5, 4455) p=,000	,01

Podaci o regionalnim razlikama po uvjerenosti u uspješnost ostvarivanja nekih pozitivnih ishoda (tablica 6.12.) također upućuje na male razlike odnosno na vrlo skromne učinke. Učinak regije povezan s ishodom *završiti željeni studij* može se smatrati zanemarivim. Učenici iz regije Zagreb i okolica daju nešto više procjene uvjerenosti u uspješnost *polaganja ispita državne mature* i *upisa željenoga studija* od učenika iz Središnje Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Učenici iz ostalih regija daju slične procjene za navedene ishode i međusobno se značajno ne razlikuju po stupnju uvjerenosti u njihovo ostvarivanje.

Za ishod *pronaći željeni posao* najpovoljnije procjene daju opet učenici iz regije Zagreb i okolica. Njihove su procjene pozitivnije od onih koje daju učenici iz Dalmacije, Istre i Hrvatskog primorja te Sjeverozapadne Hrvatske.

Ti rezultati upućuju na to da je, prema percepciji učenika završnih razreda srednjih škola, Zagrebačka regija područje najvećih mogućnosti, unutar kojega se mogu ostvariti ambicije i želje širokoga kruga mladih ljudi.

PERCEPCIJA OBRAZOVNOG KONTEKSTA REPUBLIKE HRVATSKE

U tablici 6.13. i 6.14. prikazani su rezultati učenika na tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole te regiji.

Tablica 6.13. Slaganje s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj (ljestvica od 1 – uopće se ne slažem do 4 – u potpunosti se slažem) prema veličini i statusu mjesta srednje škole

	ZAGREB	VELIKI GRADOVI	ŽUPANIJSKA SREDIŠTA	OSTALI GRADOVI	F (df) p	η ²
	M SD	M SD	M SD	M SD		
U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni.	2,37 ,860	2,40 ,805	2,36 ,840	2,25 ,826	6,78 (3, 4461) p=,000	,01
Učitelji i nastavnici su nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj.	2,85 ,868	2,77 ,826	2,78 ,854	2,63 ,871	13,23 (3, 4464) p=,000	,01
Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj.	3,03 ,929	3,03 ,918	3,02 ,941	2,95 ,976	1,94 (3, 4457) p=,120	,00
Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari od sposobnosti učenja.	2,72 ,921	2,88 ,923	2,80 ,941	2,80 ,926	4,03 (3, 4458) p=,007	,00

Rezultati pokazuju da se učenici koji pohađaju škole u mjestima različite veličine i statusa statistički značajno međusobno ne razlikuju po slaganju s tvrdnjom *Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj*. Bez obzira na to gdje pohađali srednju školu, među učenicima postoji uvjerenje da je fakultetska diploma preduvjet pronalaska dobrog posla u Republici Hrvatskoj – s tvrdnjom se slaže između 70 i 74 % učenika završnih razreda, ovisno o kategoriji mjesta srednje škole.

Na ostalim su tvrdnjama opažene statistički značajne, iako male, razlike ovisno o veličini i statusu mjesta srednje škole.

Ipak, za tvrdnju *Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari (snalažljivost, osobne veze, roditelji...) od sposobnosti učenja* veličina učinka veličine i statusa mjesta toliko je mala da se može smatrati zanemarivom, što znači da praktički nema razlike u učeničkim procjenama slaganja s tom tvrdnjom ovisno o lokaciji srednje škole.

Učenici iz Zagreba, velikih gradova i županijskih središta daju nešto više procjene od učenika iz ostalih gradova na tvrdnjama *U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni* i *Učitelji i nastavnici nedovoljno su cijenjeni u Hrvatskoj*.

Tablica 6.14. Slaganje s tvrdnjama o vrijednosti obrazovanja u Hrvatskoj (ljestvica od 1 – uopće se ne slažem do 4 – u potpunosti se slažem) prema regiji kojoj pripada srednja škola

	ZAGREB I OKOLICA	DALMACIJA	SLAVONIJA	ISTRA I HRVATSKO PRIMORJE	SJEVERO ZAPADNA HRVATSKA	SREDIŠNJA HRVATSKA	F (df) p	η ²
	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD	M SD		
U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni.	2,38 ,852	2,21 ,835	2,32 ,844	2,39 ,825	2,45 ,774	2,28 ,873	7,44 (5, 4459) p=,000	,01
Učitelji i nastavnici su nedovoljno cijenjeni u Hrvatskoj.	2,84 ,870	2,74 ,885	2,63 ,875	2,81 ,841	2,79 ,770	2,71 ,891	6,87 (5, 4462) p=,000	,01
Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj.	3,04 ,925	2,99 ,977	3,05 ,963	3,02 ,896	2,88 ,916	3,01 ,998	2,85 (5, 4455) p=,014	,00
Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari od sposobnosti učenja.	2,71 ,923	2,95 ,931	2,80 ,962	2,75 ,88	2,68 ,897	2,96 ,908	10,99 (5, 4456) p=,000	,01

Podaci o regionalnim razlikama u percepciji obrazovnog konteksta u Hrvatskoj (tablica 6.14.) upućuju također na određene, relativno malene razlike, odnosno skromne učinke.

Veličina je učinka za tvrdnju *Bez završenog fakulteta teško je naći dobar posao u Hrvatskoj* nulta, što pokazuje da se učenici u različitim regijama podjednako slažu s tom tvrdnjom.

Učenici iz Zagreba i okolice, Istre i Hrvatskog primorja, Sjeverozapadne Hrvatske i Dalmacije podjednako se slažu i s tvrdnjom *Učitelji i nastavnici nedovoljno su cijenjeni u Hrvatskoj*, ali su njihove procjene nešto više nego kod učenika iz Slavonije, i djelomično iz Središnje Hrvatske. Pretpostavlja se da su u tim manje razvijenim regijama učitelji, više nego drugdje, bolje uspjeli sačuvati status cijenjene profesije, koji su tradicionalno imali u zajednici.

S tvrdnjom *U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni* najviše se slažu učenici iz Sjeverozapadne Hrvatske, Istre i Hrvatskog primorja te Zagreba i okolice, među kojima nisu opažene statistički značajne razlike. To su ujedno i regije u kojima je prisutna povoljnija obrazovna struktura stanovništva, a uz koje su vezane i nešto više aspiracije i očekivanja mladih, kao što pokazuju rezultati ovoga i drugih istraživanja. Slaganje kod učenika iz navedenih regija s tom tvrdnjom veće je nego kod učenika iz Dalmacije i donekle iz Središnje Hrvatske.

Za učenike iz ovih dviju regija (Dalmacije i Središnje Hrvatske) karakteristično je i to da se više od ostalih slažu s tvrdnjom *Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari (snalažljivost, osobne veze, roditelji...) od sposobnosti učenja*, što ocrtava njihov pogled na sustav kao više koruptivni i nemeritokratski.

6.3. ZAKLJUČAK

Lokacijske analize prikazane u ovome poglavlju upućuju na zaključak da mjesto u kojem učenici završavaju svoju školu oblikuje samo u maloj mjeri njihove poglede i perspektive na osobnu budućnost. Mali su učinci regije, kao i veličine i statusa grada na aspiracije i planove učenika nakon srednje škole te na njihove procjene uvjerenosti postizanja određenih pozitivnih ishoda u budućnosti. Jednako tako, dobivene su male veličine učinaka tih lokacijskih varijabli na osjećaj informiranosti i znanje učenika o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje te na percepciju obrazovnog konteksta u Republici Hrvatskoj te čimbenika važnih za odabir studijskog programa.

Ipak, kao što je i očekivano, smjer dobivenih statistički značajnih razlika sugerira da u većim gradovima te u razvijenijim hrvatskim regijama učenici završnih razreda srednje škole pred sebe postavljaju nešto više obrazovne ciljeve i od sebe nešto češće očekuju uspjeh. U nekoj mjeri i obrazovni kontekst Republike Hrvatske oni vide povoljnije, kao onaj koji se cijeni i koji zaslužuje poštovanje. Sve se navedeno može povezati s postojećom boljom obrazovnom slikom okružja u kojem ti učenici odrastaju i školuju se, s prosječno većim obrazovnim i socioekonomskim kapitalom njihovih obitelji, ali i s većim i širim mogućnostima te sa sustavima podrške koje razvijenije sredine mogu osiguravati za razvoj i napredovanje mladih osoba. Iako su želje i očekivanja mladih ljudi uvijek osobni, kontekst u kojem osoba djeluje može djelovati poticajno ili blokirajuće. Na obrazovnom je sustavu da svima osigura jednak pristup, sudjelovanje i uspjeh u kvalitetnom obrazovanju, bez obzira na mjesto rođenja ili školovanja.

LITERATURA

Klepač, O. (2015). Regionalni aspekti odluka o studiranju, distribucija kapitala i namjera studiranja. U B. Baranović (Ur.), *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? Pristup visokom obrazovanju i odabir studija* (str. 187–207). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ristić Dedić, Z., Jokić, B., Matić, J., Odak, I. i Šabić, J. (2017). *Kakve su obrazovne aspiracije učenika i njihovih roditelja? - Populacijska perspektiva: Krapinsko-zagorska, Međimurska, Varaždinska i Zagrebačka županija; Serija „O učenju 2015./2016.“*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. http://www.idi.hr/aspiracije/O_ucenju_2016-Obrazovne_aspiracije-Izvjestaj.pdf (pristupljeno 2. studenog 2018.).

Spajić Vrkaš, V. i Potočnik, D. (2017). Mladi i obrazovanje pred izazovima globalne konkurentnosti. U: V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (Ur.), *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*, (str. 75–141.) Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

7

7.

PERSPEKTIVA ODGOJNO- OBRAZOVNIH RADNIKA - SLIKA GENERACIJE NA PRIJELAZU IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE

Nikola Baketa i Marko Kovačić

7.1. UVOD

Jesu li sadašnje generacije učenika bolje ili lošije u odnosu na prethodne, i što uopće znači biti bolji, neiscrpna su tema promišljanja odgojno-obrazovnih radnika. Uče li učenici danas manje od svojih prethodnika, je li pristup učenju i opći odnos prema obrazovanju generacija otprije nekoliko godina ili desetljeća odgovorniji od današnjih mladih? Postoje li razlike u vrijednostima između različitih generacija? Upravo su odgovori na ta i slična pitanja iz perspektive odgojno-obrazovnih radnika cilj poglavlja koje slijedi.

Govoreći o učenicima srednjih škola koji su bili uključeni u istraživanje, treba imati na umu da oni pripadaju zajedničkom generacijskom krugu te da samim time dijele određene distinktivne karakteristike koje se mogu uspoređivati s prethodnim generacijama. Budući da se ti isti srednjoškolci, kao pripadnici specifične društvene generacije, u svom odrastanju i školovanju susreću s određenim skupom zajedničkih iskustava i utjecaja koji oblikuju njihov odnos prema glavnim aspektima života, a samim time i obrazovanju, važno je u njihovu analizu unijeti i generacijsku perspektivu. Upravo se zato i razmatranje mladih kroz vizuru društvenih generacija smatra jednim od četiriju klasičnih pristupa u istraživanju mladih (Ilišin i Spajić Vrkaš 2017).

Teorijska se polazišta toga pristupa mogu prvenstveno pronaći u radu Karla Mannheima i njegovih *Eseja o sociologiji znanja* (1959), u kojima je razmatrao sociološki problem generacija, a ona su bila uzor mnogim kasnijim istraživačima koji su razmatrali tu problematiku (Spitzer 1973). Osnovna je ideja predmetnog pristupa da se mlade promatra „kao prepoznatljive socijalne (i političke) generacije koje se konstituiraju na osnovi zajedničkog sociopovijesnog iskustva, obrazaca ponašanja i svijesti o generacijskoj pripadnosti“ (Ilišin i Spajić Vrkaš 2017: 12). Pritom je sličnost lokacije jedan od uvjeta prema kojima se ostvaruje jedinstvo društvenih generacija, tj. važno je da pojedinci, iste ili približne dobi, dijele društvena i povijesna događanja koja oblikuju njihovu svijest. Preciznije rečeno „samo tamo gdje su suvremenici definitivno u položaju da sudjeluju kao integrirana grupa u određenim zajedničkim iskustvima možemo s pravom govoriti o zajednici lokacije jedne zajednice. Puka suvremenost postaje sociološki značajna samo kada uključuje sudjelovanje u istim povijesnim i društvenim okolnostima“ (Mannheim 1959: 298).

Također, prema teorijskim postavkama ovog pristupa može se reći da su upravo srednjoškolci pogodna skupina kod koje se prvi put mogu primijetiti specifičnosti pojedine društvene generacije. Naime, Mannheim ističe da oko sedamnaeste godine započinje osobno eksperimentiranje sa svijetom te da mladi propituju svijet oko sebe i reflektiraju svoja iskustva, a koja su reprezent zajedničke sociopovijesne pozadine (Mannheim 1959), a o važnosti kontekstualizacije u razvojnoj psihologiji govori i Baltes (1987) koji se referira na dobno-normativna, povijesno-normativna i nenormativna iskustva. Upravo povijesno-normativna iskustva su ona koja su slična za pojedinu generaciju i utječu na razvoj pripadnika te generacije. Uzimajući u obzir razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija, jasno je da učenici u Hrvatskoj dijele društvena iskustva s mladima diljem svijeta te je jasno da današnja generacija mladih ima specifična iskustva na kojima temelji svoj odnos prema obrazovanju te da se u tome razlikuje od prijašnjih generacija, uključujući i generaciju svojih nastavnika.

Uz ciljeve istraživanja usmjerene na ustvrđivanje učeničkih očekivanja i aspiracije o nastavku obrazovanja i ulasku u svijet rada, njihovu informiranost o upisima na visoka učilišta te čimbenike odabira studijskih programa, stavljen je fokus i na perspektivu mladih osoba u Republici Hrvatskoj i doživljaj vrijednosti

obrazovanja. Često se treba za dobivanje uvida u ovakve teme odmaknuti od samih skupina čija se perspektiva razmatra te istražiti mišljenje onih koji imaju neposredan doticaj s tom skupinom, ali i širi rakurs viđenja problematike.

S obzirom na često isticane izazove integracije mladih u društvo i društvena očekivanja o njihovu preuzimanju društvenih uloga (Ilišin i Spajić Vrkaš 2017), upravo je percepcija o mladima koju imaju osobe (odgojno-obrazovni radnici) s važnom ulogom u njihovu obrazovanju, ali i o razdoblju za te izazove, bitan element za uvid u karakteristike nove generacije učenika. Pritom, treba imati na umu da promjene u stavovima i obrascima ponašanja današnje generacije mladih utječu i na njihove nastavnike i njihovo viđenje svijeta. Tako i Mannheim (1959: 301) navodi da „...ne samo da nastavnik obrazuje svoga učenika, nego i učenik obrazuje svoga nastavnika. Generacije su u stanju stalne interakcije.“ Takav složen međudnos učenika i nastavnika zanimljiva je istraživačka tema koja, ako se metodološki kvalitetno obradi, pruža uvid u obrazovnu svakodnevicu i daje jedinstvenu perspektivu sustava odgoja i obrazovanja. Nadalje, iz analize međusobne percepcije glavnih dionika moguće je ocrtati njihov odnos i smjestiti ga u širi obrazovni kontekst.

Osim same percepcije odgojno-obrazovnih radnika o specifičnostima promatrane generacije vlastitih učenika i njihovih karakteristika, analitički je uputno uzeti u obzir i je li ta percepcija pozitivna ili negativna. Naime, mladi se mogu promatrati kao društveni problem i kao društveni resurs (Roche i Tucker 1997; Ilišin 1999; Schizzerotto i Gasperoni 2001). Iako je očekivano da će odgojno-obrazovni radnici, zbog naravi svog poziva i interakcije s učenicima, imati pozitivniju sliku i vidjeti mlade kao resurs, nije isključeno postojanje aspekata, karakterističnih za novu društvenu generaciju, koji će biti prepoznati kao društveni problem. To proizlazi iz uočene pravilnosti da pristup mladima ovisi o „dinamici i smjeru društvenih kretanja [pri čemu se] u vremenima društvenog uspona mlade više tretira kao društveni resurs, dok ih se u razdobljima stagnacije i krize više percipira kao problem“ (Ilišin i Spajić Vrkaš 2017: 14). Na temelju tih uvida i društveno-ekonomskih prilika u Hrvatskoj, koje su posljednjih desetak godina obilježene ekonomskom krizom i stagnacijom, moguće je od odgojno-obrazovnih radnika očekivati i određene karakterizacije mladih kao problema.

7.2. METODOLOŠKI OKVIR

Tijekom kvalitativne faze istraživanja provedeno je 27 polustrukturiranih razgovora s ravnateljima srednjih škola i 33 fokus-skupine s nastavnicima i stručnim suradnicima u kojima je bilo 148 sudionika. Tom je fazom istraživanja ukupno obuhvaćeno 175 odgojno-obrazovnih radnika/radnica u 33 škole.

Kroz razgovore i fokus-skupine pokriven je niz tema povezanih s upravljanjem školom, pripremom učenika za državnu maturu, prijelazom u visoko obrazovanje i slično, a u ovoj smo se analizi usredotočili na jednu od tema koja je usmjerena na specifičnosti trenutačne generacije učenika u srednjim školama. Drugim riječima, istraživačko pitanje na koje ovo poglavlje nastoji odgovoriti usmjereno je na identifikaciju pojedinih segmenata generacijske promjene od strane odgojno-obrazovnih radnika. U protokolu za razgovor navedena je tema bila obuhvaćena dvama generalnim pitanjima:

- a) Kako se sadašnje generacije učenika razlikuju od prijašnjih po:
 - shvaćanju vrijednosti obrazovanja

– željama za budućnost povezanim s poslovima i karijerama

– željama povezanim sa studiranjem?

b) Kakve su mogućnosti sadašnjih generacija učenika za ostvarenje vlastitih želja u Hrvatskoj? Kakve su im šanse negdje drugdje?

S obzirom na to da su oba pitanja postavljena i u razgovorima s ravnateljima i u fokus-skupinama s nastavnicima i stručnim suradnicima, odlučeno je da se neće raditi razlika između tih sudionika te da će se kroz sve narative referirati na sudionike uz navođenje vrste škole iz koje dolaze (gimnazija, strukovna škola, umjetnička škola ili mješovita škola ako provodi različite programe) te regije u kojoj djeluje srednja škola. Time se prvenstveno osigurava anonimnost ravnatelja, a kako istraživački cilj nije analiza razlika u percepcijama različitih skupina odgojno-obrazovnih radnika, ne utječe se na kvalitetu nalaza.

Prvi je korak tematske analize podrazumijevao induktivno kodiranje otprilike 15 % materijala (pet razgovora i pet fokus-skupina) kako bi se ustvrdile glavne teme koje se javljaju u razgovorima i fokus-skupinama. Nakon toga je uslijedilo kodiranje cjelokupnog materijala sukladno s temama koje su se pokazale relevantnim i frekventnim u iskazima sudionika: dostupnost informacija i znanja, vrijednost obrazovanja, zahtjevnost sustava i kriteriji, odlasci u inozemstvo, odabir studija, posebne potrebe učenika. Cjelokupni je proces kodiranja obavljen uporabom softvera Nvivo (QSR, 2015). Nakon završetka kodiranja cjelokupnog materijala pristupilo se verbalnoj deskripciji tematske analize kroz prizmu ranije ustanovljenoga teorijskog pristupa generacijskoj promjeni (Boyatzis 1998: 129).

U nastavku teksta opisujemo i analiziramo tematske cjeline ekstrapolirane iz odgovora odgojno-obrazovnih radnika.

7.3. REZULTATI I RASPRAVA

DOSTUPNOST INFORMACIJA – NJIMA SE PUNO TOGA VIŠE NUDI, ALI PUNO MANJE TOGA UZIMAJU

Odgojno-obrazovni radnici primjećuju da su novoj generaciji učenika puno dostupnije informacije.

Imaju puno informacija kojima se mogu koristiti, a zapravo ih ne znaju; ne znaju što bi s tim informacijama. Dostupno im je sve, sve im je nadohvat ruke, a u biti se uvlače u neku zamku da to ne znaju iskoristiti. Mislim da su se generacije dosta promijenile napretkom tehnike i tehnologije i svega, ali možda ne baš u nekom smislu u kojem bismo mi htjeli. Mislim da smo mi to ozbiljnije shvaćali. (gimnazija, Slavonija)

Tako sudionici gotovo jednoglasno zaključuju da je razvoj tehnologije, proliferacija društvenih mreža i dostupnost sadržaja iznimno utjecala na poziciju današnje generacije učenika i njihov pristup obrazovanju, što je u skladu s nalazima istraživanja koja tematiziraju promjenu obrazaca učenja u digitalnom dobu (Bennet i Maton 2010; Beldarrain 2006; Roschelle i sur. 2000). Međutim, sudionici ističu da dostupnost informacija nije nužno pozitivna sama po sebi.

Smatram da je nekada, što se tiče količine, znanja bilo možda manje, ali je bilo operativnije i trajnije. Mislim da su učenici sada bombardirani ogromnom količinom znanja. [...] Vi možete ispitati činjenice

vrlo brzo, ali kada im date da nešto operativno zaključite iz tih činjenica, onda tu malo zapinju. (mješovita srednja škola, Slavonija)

Naime, sama dostupnost informacija, ali i dinamičniji dotok novih informacija te način prenošenja informacija stavljaju izazov pred nastavni proces i učenike. Tako se ističe problem dugoročnije koncentracije na sadržaje učenja, raspršenost pozornosti, kraće vrijeme pripreme za različite školske obveze i zasićenost informacijama. U vezi s tim, sudionici su naveli kako se mladi često ne znaju koristiti tehnologijom koju imaju na raspolaganju kako bi došli do potrebnih informacija, a da kada i dođu do njih, ne znaju kako se njima koristiti, kako ih obraditi i vrednovati. To se pogotovo odnosi na kritički pristup informacijama, razlikovanje bitnih od nebitnih informacija, izazove često tematizirane u debatama o suvremenim obrazovnim praksama. Tako primjerice Weiler (2005) u svom tekstu o informacijskoj pismenosti suvremene generacije upozorava da učenicima i studentima nije dovoljno samo ponuditi informaciju, već ih je potrebno osposobiti da je kritički evaluiraju te kasnije djeluju u skladu s naučenom. Pritom su upravo vještine kritičkog i analitičkog mišljenja one koje se nastoji izgraditi kroz suvremene kurikule. Na tom tragu, odgojno-obrazovni radnici koji su sudjelovali u ovom istraživanju smatraju i da je lakša dostupnost informacija dovela do smanjivanja operativnijih znanja i vještina, ali i da djeluje demotivirajuće na učenike po pitanju činjeničnih znanja za koja smatraju da ih mogu lako pronaći na internetu. Istaknuto je da se učenici previše oslanjaju na dostupnost informacija te ne vide potrebu za njihovim usvajanjem. Svakako treba napomenuti i da su sudionici primijetili postojanje sve većeg raskoraka između nastavničkog pristupa poučavanju i konteksta sve veće dostupnosti informacija u kojem nove generacije odrastaju.

Dok je prije učitelj bio onaj koji je donosio znanje, on sad u principu treba samo pokazati gdje ima znanja i načine kako se nekim znanjem koristi. (strukovna škola, Zagreb i Zagrebačka županija)

Profesori su odrasli u nekoj drugoj Y ili ne znam kojoj generaciji, koja je bila tekstualna generacija. I oni pokušavaju takvim učenicima pristupiti s onim što su oni naučili u to vrijeme i onako kako su oni učili u to vrijeme, a tako se više s njima ne može komunicirati niti ih navesti da zapamte, odvoje važno od nevažnog, da zaključuju i tako dalje. (gimnazija, Slavonija)

Upravo taj jaz između postojećeg pristupa poučavanju te potreba i mogućnosti novih generacija, koji uvelike pridonosi smanjivanju kvalitete obrazovanja, treba adresirati kroz strukturirane i promišljene programe cjeloživotnog učenja i usavršavanja nastavnika. Vizek Vidović (2005) u monografiji o cjeloživotnom obrazovanju nastavnika, koja je nastala na temelju uvida u komparativne podatke različitih europskih praksi o ovoj temi, ustvrđuje: „...kvaliteta [cjeloživotnog] obrazovanja učitelja i nastavnika jedan je od glavnih činitelja koji djeluje na razinu učeničkih obrazovnih postignuća. Stoga je obrazovanje i profesionalni razvoj učitelja i nastavnika ključno pitanje u svakoj zemlji koja nastoji unaprijediti obrazovni sustav i učiniti ga dostupnijim, prohodnijim i fleksibilnijim.“ (Vizek Vidović 2005: 6).

VRIJEDNOST OBRAZOVANJA – ČEMU UČITI PREDMET, AKO POSLIJE NEMAM NEKU KORIST OD NJEGA?

Lakša dostupnost informacija, koju su, sudeći po prethodno prikazanome, sudionici prepoznali kao iznimno važnu, reflektirala se dijelom i na shvaćanje vrijednosti obrazovanja među današnjom generacijom učenika. Shodno tomu treba istaknuti kako su odgojno-obrazovni radnici primijetili da su učenici pragmatičniji u vezi s usvajanjem činjeničnih znanja, tj. da vlada stav kako nije potrebno trošiti vrijeme na učenje pojedinih korpusa gradiva kada je to ionako lako dostupno putem interneta, odnosno da se lakša dostupnost informacija odražava u njihovu strateškom pristupu učenju i oportunizmu.

Mislim da ne dominira više znanje i učenje, rad na sebi i svojim vrijednostima, vještinama, izniman trud i ulaganje u sebe; mislim da na njihove ambicije većim dijelom utječu mediji, okruženje. Mislim da su oni naučili da jednim klikom u životu možeš dobiti svakakve lako dostupne informacije. (strukovna škola, Dalmacija)

Nadalje, ta se pragmatičnost u pogledu na vrijednost obrazovanja prvenstveno očituje u tome, kako napominju sudionici, da je učenicima važnije steći diplomu, a ne obrazovanje samo po sebi, što je zasigurno i proizvod sustava obrazovanja u kojem se i dalje ustraje na usvajanju, često nepotrebnih, informacija. Tako smatraju da učenici ne prepoznaju znanje kao važan element uspjeha ili ga vide isključivo kao sredstvo kojim će ostvariti svoje ciljeve, da žele ostvariti uspjeh preko noći, kalkuliraju povezano s odabirom aktivnosti i učenjem, a da je mjerilo uspjeha uglavnom temeljeno na materijalnome i financijskom ostvarenju, tj. vlada vanjska (ekstrinzična) motivacija. Tako se u razmišljanjima sudionika nižu komentari poput:

Što brže doći do puno novca. To je osnovni motiv.

Današnje generacije malo su nestrpljivije i htjele bi neke stvari odmah i sada riješiti.

Djeca očekuju da će puno toga dobiti servirano na tanjuru.

Naviknuli su možda više da im se neke stvari serviraju.

Vrijednosti vide isključivo u novcu.

Razmišljaju o nekoj brznoj zaradi, sa što manje ulaganja.

Uspjeti bez znanja.

Premda nas zabrinjava, ovaj percipirani lokus učeničke motivacije ne iznenađuje. Naime, istraživači koji se bave mladima već godinama upozoravaju da je motivacijski lokus mladih izvan njih samih, odnosno da ih ne motiviraju neke unutarnje (intrinzične) vrijednosti koliko želja za uspjehom bez pretjerane brige za sredstvo njegova ostvarenja (Ilišin i Gvozdanović 2017). Konkretiziramo li tu tvrdnju podsjećajući da su „stečena znanja i sposobnosti, fakultetska diploma, profesionalna odgovornost i zalaganje na poslu te poštenje u proteklom desetljeću izgubile na važnosti u očima mladih za čak 20 – 30 %“, a da vrh hijerarhije vrijednosti zauzimaju „osobne ili obiteljske veze i poznanstvo, lukavost, snalažljivost, promućurnost, sreća i povoljan stjecaj okolnosti te osobno i/ili obiteljsko bogatstvo [nakon kojih slijedi] podmićivanje utjecajnih i politička podobnost“ (Ilišin i Gvozdanović 2017: 346), narativi odgojno-obrazovnih radnika samo dodatno ilustriraju ove zabrinjavajuće tendencije.

Ovakav se pristup znanju i obrazovanju često reflektira i u njihovu odnosu prema učenju i ocjenama. Sudionici su se osvrnuli na taj problem i vidljivo je kako smatraju da je učenicima često važno samo da nešto završe, da dobiju prolaznu ocjenu, da polože ispit i slično. Objašnjenje za ovakve stavove

prema obrazovanju, znanju i učenju sudionici pronalaze u širem odnosu prema ovim temama u društvu. Naime, smatraju da je ugled obrazovanja u društvu s vremenom opao i da se ono ne cijeni dovoljno. Ističu tako da su takvi stavovi učenika rezultat utjecaja medija, roditelja, društva, nedovoljne društvene afirmiranosti obrazovanja te opće klime.

Da se obrazovanje cijeni, djeca bi učila. Ali društvo to sve slabije pokazuje, a tako i djeca: „Što ću učiti, ionako će mi biti isto.“ Većinom djeca čiji su roditelji visokoobrazovani više cijene obrazovanje. Mislim da se vidi razlika. (mješovita škola, Slavonija)

S druge strane, potrebno je istaknuti da takav pogled na vrijednosti obrazovanja zasigurno ne dijele svi učenici. To su primijetili i sudionici te istaknuli postojanje polarizacije unutar generacije. Tako ističu da postoji dio izrazito motiviranih učenika kojima je obrazovanje važno. No iako ističu postojanje tih skupina učenika, oni navode i da je to prema njihovoj procjeni manji udio u generaciji. Međutim, jednako je važno primijetiti i da se takvi uvidi uglavnom vezuju za odgojno-obrazovne djelatnike iz gimnazija.

Mislim da je u ovim novijim generacijama možda veća razlika. Da postoji više učenika koji su izrazito motivirani, kojima je izrazito važno obrazovanje i koji se jako trude. Ali da postoji i puno onih koji bi samo da se to što prije riješi, koji se ne trude, nisu motivirani, već su tu zato jer, eto, moraju završiti neku srednju školu. A mislim da možda prije nije bilo baš toliko polarizirano. (gimnazija, Sjeverozapadna Hrvatska)

Pa vrlo su praktični, tako što se tiče vrijednosti obrazovanja generalna slika jest da je manji postotak, recimo tri do pet pa možda deset posto, onih koji poprilično zrelo razmišljaju, kažu da su ovdje da bi njih profesori poučili nečemu što će im trebati za daljnje školovanje i za cijeli život, a za ostali postotak nisam sigurna da je to neka istinska vrijednost. (gimnazija, Istra i Rijeka)

Imam dojam da se neke grupe učenika zadovoljavaju s onim minimumom, samo dajte nam da prođemo, a s druge strane, to je ona polarizacija, postoje i djeca koja traže još dodatno za rad. (gimnazija, Istra i Rijeka)

U tom kontekstu istaknuli su postojanje dijela učenika koji traže više od svojih nastavnika i škole u pogledu znanja te pred njih postavljaju visoka očekivanja i izrazito cijene obrazovanje.

Ovo nije dobra škola za to pitanje. Zato jer ova djeca vrednuju obrazovanje visoko na ljestvici vrijednosti. Ne biste vjerovali, ali zaista oni uče da bi znali, oni žele znati, oni imaju interes, onaj stvarni, intrinzičnu motivaciju za učenjem. (gimnazija, Zagreb i Zagrebačka županija)

U četverogodišnjim programima, gimnazijskim programima, učenici su danas puno otvoreniji, puno više iskazuju ambiciju, puno su kritičniji prema okolini u kojoj rade, puno su im veća očekivanja, dakle u smislu očekivanja davanja nastavnika u školi, davanja same škole za njih, puno su otvoreniji u upozoravanju na određenu problematiku za koju misle da bi je trebalo promijeniti. (mješovita srednja škola, Sjeverozapadna Hrvatska)

ODABIR STUDIJA – PRATE ŠTO BI SA SVOJIM STUDIJEM MOGLI U BUDUĆNOSTI RADITI

Određenu potvrdu da mladi prate kretanja povezana s potencijalnim zanimanjima moguće je pronaći i u njihovu odabiru studija. Naime, prema komentarima sudionika postoji određena svijest među učenicima o tome koja su zanimanja tražena i s kojima će se lakše zaposliti i potencijalno ostvariti svoje ciljeve koji su prethodno spomenuti. Tako se ističe promjena interesa novih generacija od društveno-humanističkog područja prema STEM području i biomedicini. Dani odgovori ponovno sugeriraju prevladavanje vanjske (ekstrinzične) motivacije za obrazovanjem. Kako je spomenuto, sudionici navode da su mladi motivirani prvenstveno lakšim pronalaskom posla ili bolje plaćenim poslovima, da su pod utjecajem trendova koji se promoviraju u društvu i onih zanimanja koja se trenutno favoriziraju. Takva razmišljanja i razvoj trendova zapravo su prikladan odgovor na problem nestašice radne snage u području STEM-a s kojim se suočavaju države članice EU-a (Caprile, Palmén, Sanz i Dente 2015). Iako se autori koji kontekstualiziraju STEM u okviru obrazovnog sustava (Babarović, Dević i Burušić 2018) često koriste metaforom „kapajuće pipe“ pri objašnjavanju pada individualnog interesa za STEM predmete kako obrazovni put učenika odmiče, moguće je zamijetiti kako odgojno-obrazovni radnici uočavaju promjenu trenda te jačanje interesa za studije iz područja STEM-a kod novih generacija u odnosu na prethodne. Interes za te studije je i mogući rezultat sve aktivnije promocije tih studija u javnom diskursu u posljednjih nekoliko godina, a je li riječ o dugotrajnijem i stabilnijem trendu, trebat će ustvrditi daljnjim istraživanjima.

Nekoliko godina čak nismo upisivali ni jezičnu ni prirodoslovno-matematičku, samo opću gimnaziju. Jer se masovno upisivalo pravo i ekonomija. To je bilo vrijeme kad se to uvelike tražilo, kad je zapošljivost bila velika. Sad su trendovi potpuno drukčiji. Sad se favoriziraju, s pravom, takvo je vrijeme, informatičke vještine. Dakle elektrotehnika, medicina, i onda vam se opet, u skladu s tim, i djeca opredjeljuju. (gimnazija, Središnja Hrvatska)

Prate što bi sa svojim studijem mogli u budućnosti raditi. Prije smo imali puno veći interes učenika za tako neke filozofske studije, filozofske fakultete, znači te grupe predmeta, zatim pravni i ekonomski. Ti su dominirali. Sad smo malo promijenili strukturu u posljednje vrijeme pa imamo biotehnologiju, medicinski, nešto više u korist STEM-a. (gimnazija, Istra i Rijeka)

Dodatno, kao najčešći razlozi koji se konkretno spominju za ovakvu promjenu oko izbora studija su pronalazak posla i odlazak u inozemstvo. Iz odgovora sudionika očito je da se dio učenika u ovim područjima već prijavio za školovanje izvan Hrvatske ili ima takvu namjeru, a da dio smatra kako će se lakše zaposliti u inozemstvu ako se školuju za zanimanja iz tog područja.

Tako odgojno-obrazovni radnici navode:

Tehnički su fakulteti sve popularniji jer su svjesni da se s tim fakultetima može lakše zaposliti izvan Hrvatske.

Jako su sad zanimljivi zdravstveni studiji i informatika. Zbog posla i odlaska u inozemstvo.

Već su aplicirali na školovanje izvan Hrvatske baš u polju informatike, IT tehnologije.

Ja mislim da vide mogućnost zaposlenja u inozemstvu. Liječnici, medicinske sestre, fizioterapeuti.

Pa onda to što se liječnici traže u Europi, mislim da je to jedan nov, dodatni motivacijski čimbenik.

Razmišljaju na način da recimo s medicinom mogu ići raditi vani, a s pravom baš i ne mogu.

ŽELJA ZA MOBILNOŠĆU – VEĆINA NJIH MAŠTA O NEKAKVU ODLASKU JER UVIJEK JE BOLJE TAMO GDJE NISTE

Upravo su se želje za odlaskom trenutačne generacije učenika iskristalizirale kao jedna od važnijih tema u istraživanju. Kontekstualizirajući istraživanje o iskustvima mladih i planiranim odlascima u Hrvatskoj, Potočnik i Adamović (2018) pozivaju se na prethodna istraživanja (Hornstein Tomić 2014: 279) koja pokazuju da je trenutak u kojem se pojedinac odlučuje na migriranje najčešće isprepleten s ciklusima osobnog života i koincidira s prijelazima iz jednog u drugi ciklus (poput završavanja škole, početka ili kraja studiranja, traženja posla te formiranja obitelji). U razgovoru s odgojno-obrazovnim radnicima o toj temi sasvim je razvidno da, kada govore o perspektivi svojih učenika u vezi sa zapošljavanjem i daljnjim obrazovanjem, velik broj njih ističe kako postoji velika mogućnost za njihovim odlaskom u inozemstvo. Pritom jasno razlikuju one koji su već otišli ili imaju ozbiljne planove za odlazak te one koji načelno govore o mogućem odlasku. Odgojno-obrazovni radnici jasno primjećuju postojanja sve većeg odlaska mladih u inozemstvo i namjere za odlaskom u odnosu na prijašnje generacije. Osim toga, nekolicina njih se osvrnula i na to da upravo najbolji i najambiciozniji među učenicima odlaze u inozemstvo, što se podudara i s kvantitativnim nalazima ovog istraživanja prema kojima upravo učenici s najvišim prosjekom svoju budućnost vide izvan Hrvatske. Pritom smatraju da mladi imaju veće prilike što se tiče zaposlenja u inozemstvu, dok su u vezi s mogućnostima povezanim s obrazovanjem podijeljeni te dio smatra da u Hrvatskoj imaju jednake ili bolje mogućnosti. Naime, smatraju kako je obrazovanje u Hrvatskoj i dalje kvalitetno te da se većina mladih obrazuje u Hrvatskoj, ali da to vide kao odskočnu dasku za zaposlenje u inozemstvu.

Pa vjerujem da imaju veće šanse izvan Hrvatske. [...] Pa za obrazovanje ne bih rekla, mislim da je u Hrvatskoj dovoljno kvalitetno obrazovanje, dakle jedino što se tiče posla. Prije će pronaći posao u inozemstvu nego u Hrvatskoj. (mješovita škola, Istra i Rijeka)

Isto tako, treba istaknuti da su sudionici izdvojili kako sve više mladih u usporedbi s prethodnim generacijama odlazi odmah na studij izvan Hrvatske. U vezi s tim, smatraju i da današnja generacija ima više mogućnosti u vidu različitih stipendija, mogućnosti kratkoročnih odlazaka u inozemstvo u okviru Erasmus+ programa te su im dostupnije informacije o tim mogućnostima.

U posljednje vrijeme možda primjećujem taj trend odlazaka vani studirati, što prije nisam, ali u posljednje dvije-tri godine počeli su ići vani studirati. (gimnazija, Dalmacija)

Veći dio njih mi je prošle godine došao s tom željom za odlaskom studirati vani i točno su već otprilike znali koja bi to zemlja bila i sveučilište, u odnosu na recimo četiri godine prije. (gimnazija, Istra i Rijeka)

Kao glavne uzroke odlaska sudionici su naveli neuređenost sustava u Hrvatskoj i manjak šansi za mlade, a nekolicina njih navela je i da su vani spremniji raditi poslove za koje su prekvalificirani.

Tamo je jednostavnije, drukčije i bolje.

Mislim da ljudi tu ne mogu naći posao, da većina ide zbog toga.

Ne vide baš budućnost u Hrvatskoj.

Velik stupanj nezaposlenosti i stimulacija rada, i netransparentnost pri zapošljavanju, većina njih će posegnuti prema zapadnoj Europi.

Tu ne vide svoju perspektivu i to je vrlo, vrlo loše.

Žalosno je što oni to ne mogu tu kod nas ostvariti, većina njih. Jer nemaju uvjete, nemaju mogućnosti da to naprave.

Vani su spremni prihvatiti i niže rangirane poslove zato što smatraju da mogu postići da s time mogu pristojno živjeti.

Povezano s tim, istaknuto je i da postoji niz primjera u kojima mladi nisu odlazili na temelju vlastitih odluka, nego su zbog ekonomske situacije selile cijele obitelji pa su shodno tomu i oni odlazili te se ispisivali iz srednje škole. Ti su istraživački nalazi komplementarni ranijim uvidima u ovu temu (Potočnik i Adamović 2018), koji upravo trenutačnu nepovoljnu društvenu klimu u Hrvatskoj vide uzrokom izostanka empatije za probleme zajednice, a stavljanje vlastitog probitka na prvo mjesto.

7.4. ZAKLJUČAK

Početne opservacije i teorijska uporišta, vezana uz specifičnost današnje generacije mladih u vidu izloženosti informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, međuodnos učenika i nastavnika te potencijalnu percepciju mladih kao problema zbog društveno-ekonomskih prilika, pokazala su se kao legitimna i uglavnom su dobila potvrdu kroz refleksije sudionika. Ova kvalitativna studija pokazuje karakterističnosti razmišljanja i percepciju današnje generacije učenike iz pozicije osoba koje su odgovorne za njihovo obrazovanje.

Tako njihova percepcija učenika upućuje na postojanje distinktivnih karakteristika u odnosu na prethodne generacije što se tiče njihova pristupa obrazovanju, odabiru studija i odlaska u inozemstvu. Pragmatičnost u pogledu pristupa obrazovanju, orijentacija prema STEM području te sve istaknutija namjera za odlaskom u inozemstvo razumljivi su i s individualnog stajališta sasvim opravdani odabiri. Međutim, neki od tih odabira imaju više razina koje treba razlikovati. S jedne strane, razumljiv je pragmatizam u pristupu obrazovanja u vidu lakšeg pronalaska posla nakon njegova završetka, ali zabrinjava prepoznana tendencija prema kojoj učenici ne cijene obrazovanje samo po sebi i sa što manje truda žele ostvariti svoje ciljeve. Je li tomu razlog konstelacija društvenih vrijednosti, nisko povjerenje u političke aktore, sama narav (ortačkog) kapitalizma ili neadekvatan obrazovni sustav, ovo istraživanje nije moglo odgovoriti, no ono što svakako može je biti smjernica donosiocima obrazovne politike da pri kreiranju i reformiranju obrazovanja adresiraju problem učeničkog utilitarizma i pragmatizma te prije svega u obzir uzmu glas mladih. Nadalje, i ovo je istraživanje pokazalo da su odlasci u inozemstvo neizbježni, međutim s aspekta društva poražavajuće je i zabrinjavajuće da upravo oni najuspješniji odlaze u inozemstvo. Zbog toga je važno prepoznati i kontekstualne čimbenike kojima je današnja generacija učenika izložena i uzeti ih u obzir pri donošenju javnih politika koje se odnose na obrazovanje, mlade i zapošljavanje. Tako su osobe koje su u svakodnevnoj interakciji s učenicima istaknule dostupnost informacija, razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije, nepovoljnu gospodarsku situaciju te neuređenost obrazovnog sustava kao temeljne čimbenike koji utječu na odluku o budućnosti sadašnjih učenika, čime se upravo ti čimbenici mogu smatrati zajedničkim sociopovijesnim iskustvom današnje generacije mladih.

Iako se neki od tih čimbenika tiču hrvatskog društva općenito, neki su neizbježni, a neki sami po sebi nisu nužno negativni, svaki od njih zaslužuje biti uzet u obzir i analiziran u kontekstu hrvatske obrazovne politike. Upravo u ovom aspektu leži i dio potencijalnog odgovora na pitanje kako od mladih kao problema napraviti mlade kao resurs. Pitanje dostupnosti informacija i razvoja informacijsko-komunikacijske

tehnologije potencijalno stvara mlade kao problem ako ne postoje kompetencije za njihovo korištenje i razvijeno kritičko mišljenje te bi upravo u tom dijelu obrazovni sustav trebao osposobiti odgojno-obrazovne radnike i aktivno odgovarati na novonastalu situaciju koja utječe i na obrazovanje. Ta su dva nedostatka sudionici naglasili u svojim odgovorima te je moguće raditi na njihovu poboljšanju. S druge strane, pitanja gospodarske situacije i uređenosti sustava šireg su razmjera, reflektiraju se na cjelokupnu populaciju i zahtijevaju obuhvatnije intervencije kako bi se ublažile negativne tendencije među današnjom generacijom mladih.

Zaključno, kvalitativna analiza podataka dobivenih od odgojno-obrazovnih radnika upućuje na specifičnosti okruženja i pojavnosti određenih obrazaca među današnjom generacijom mladih. Upravo u trenutku kad je obrazovanje u procesu reforme, uputno je adresirati uočene probleme i prepoznati prilike za intervencije kako bi se maksimalizirali potencijali suvremene generacije učenika. Kako bi odgojno-obrazovni sustav bio kvalitetan, potrebno ga je dizajnirati tako da bude responsivan na aktualne generacijske čimbenike, fleksibilan s obzirom na promjene u društvu te utemeljen na iskustvu i znanju praktičara i teoretičara. Upravo je imperativ povećanja kvalitete sustava u nekoliko navrata istaknut kao nezaobilazan pothvat u zadržavanju mladih u Hrvatskoj i korištenju resursa koje oni imaju.

LITERATURA

Babarović, T., Dević, I., i Burušić, J. (2018). Fitting the STEM interests of middle school children into RIASEC structural. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 19(2), 100-125.

Baltes, P. B. (1987). Theoretical propositions of life-span developmental psychology: On the dynamics between growth and decline. *Developmental psychology*, 23(5), 611-626.

Beldarrain, Y. (2006). Distance education trends: Integrating new technologies to foster student interaction and collaboration. *Distance education*, 27(2), 139-153.

Bennett, S., i Maton, K. (2010). Beyond the 'digital natives' debate: Towards a more nuanced understanding of students' technology experiences. *Journal of computer assisted learning*, 26(5), 321-331.

Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. London: Sage.

Caprile, M., Palmén, R., Sanz, P., i Dente, G. (2015). *Encouraging STEM studies: Labour Market Situation and Comparison of Practices Targeted at Young People in Different Member States*. European Parliament's Committee on Employment and Social Affairs. Brussels. European Commission.

Hornstein Tomić, C. (2014). Migration activity from Croatia to Germany and return tendencies - an account of recent development. U: C. Hornstein Tomić, F. Majetić, I. Sabatić i M. Sopta (Ur.), *Hrvatsko iseljništvo i domovina* (str. 273 - 282). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Ilišin, V. (1999). *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.

Ilišin, V., i Gvozdanović, A. (2017). Vrijednosti, (ne) zadovoljstvo životom i percepcija budućnosti mladih. U: V. Ilišin i V. Spajić-Vrkaš (Ur.) *Generacija osujećenih. Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (str. 347-378). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V., i Spajić Vrkaš, V. (2017). Uvod: Konceptualni okvir istraživanja. U: V. Ilišin i V. Spajić-Vrkaš (Ur.) *Generacija osujećenih. Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (str. 11-30). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Mannheim, K. (1959). *Essays on the Sociology of Knowledge*, Kecskemeti, P. (ur.). London: Routledge and Kegan Paul.

Potočnik, D. i Adamović, M. (2018). *Iskustvo migracije i planirani odlasci mladih iz Hrvatske*. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.

QSR., NVivo (2015). International Pty Ltd. <https://www.qsrinternational.com/nvivo/home>

Roche, J. i Tucker, S. (ur) (1997). *Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*. London: Sage Publications.

Roschelle, J. M., Pea, R. D., Hoadley, C. M., Gordin, D. N., i Means, B. M. (2000). Changing how and what children learn in school with computer-based technologies. *The future of children*, 10(2), 76-101.

Schizzerotto, A., i Gasperoni, G. (ur) 2001. *Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe*. Milano: IARD.

Spitzer, A. B. (1973). The historical problem of generations. *The American Historical Review*, 78(5), 1353-1385

Vizek Vidović, V. (2005). Obrazovanje učitelja i nastavnika u Europi iz perspektive cjeloživotnog učenja. U: V. Vizek Vidović, V. Vlahović-Štetić, T. Pavin, M. Rijavec, R. Miljević-Riđički i A. Žizak (Ur.) *Cjeloživotno obrazovanje učitelja i nastavnika: višestruke perspektive* (str. 6-90). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Weiler, A. (2005). Information-seeking behavior in generation Y students: Motivation, critical thinking, and learning theory. *The Journal of Academic Librarianship*, 31(1), 46-53.

8.

POPULACIJSKA PERSPEKTIVA – VISOKOŠKOLSKI ODABIRI HRVATSKIH SREDNJOŠKOLACA U RAZDOBLJU OD 2010. DO 2017. GODINE

Josip Šabić

8.1. UVOD

Udio stanovništva koje upisuje tercijarno obrazovanje povećava se posljednjih desetljeća u cijelom svijetu pa tako i u Europskoj uniji u kojoj je, prema podacima Svjetske banke, ukupan udio upisanih u tercijarnom obrazovanju²⁵ (engl. *gross enrollment ratio*) 2000. godine iznosio 49,8 %, a 2014. godine 67,1 % (Svjetska banka 2018). Isti izvor pokazuje da jednak trend postoji i u Hrvatskoj u kojoj je ovaj udio u istom razdoblju porastao s 32,4 % na 67,6 %. Analize Jokića i Ristić Dedić (2014) također upućuju na povećanje upisa u visoko obrazovanje, ali daju ponešto konzervativniju procjenu, koja pokazuje da studijske programe u akademskoj godini 2010./2011. upisuje 49,7 % učenika u odnosu na broj učenika te generacije koja je prije dvanaest godina upisala prvi razred osnovne škole, odnosno 67,8 % učenika u odnosu na broj učenika koji su u školskoj godini 2006./2007. upisali prvi razred četverogodišnjih srednjoškolskih programa (Jokić i Ristić Dedić 2014).

Porast ulaska u visoko obrazovanje i posljedičnog udjela visokoobrazovnog stanovništva pridonosi stvaranju konteksta u kojem rastu i aspiracije mlađih generacija za daljnjim školovanjem. U Hrvatskoj su tako aspiracije za stjecanjem visokoobrazovne kvalifikacije postale normativne pa, primjerice, gotovo svi učenici četvrtih i osmih razreda zagrebačkih osnovnih škola iskazuju želju za završetkom fakulteta, pri čemu čak i učenici najnižega školskog uspjeha iskazuju relativno visoke obrazovne aspiracije (Ristić Dedić i sur. 2017). Aspiracije učenika ostaju visoke i tijekom srednje škole pa gotovo svi učenici gimnazijskih programa te više od 90 % učenika četverogodišnjih strukovnih programa pristupaju postupku za upis na visoka učilišta (Jokić i Ristić Dedić 2014). Na aspiracije učenika djeluje i dostupnost studija, a specifičnost je hrvatskoga tercijarnog obrazovanja da na redovnim studijskim programima javnih visokih učilišta ima više upisnih mjesta nego što ima učenika koji u tekućoj školskoj godini završavaju srednjoškolsko obrazovanje (Jokić i Ristić Dedić 2014).

Obrazovne su aspiracije adolescenata povezane s duljinom njihova obrazovanja (npr. Beal i Crockett 2010; Homel i Ryan 2014; Marjoribanks 2003, 2005), a specifične obrazovne aspiracije studenata na početku studija u vezi su s uspjehom u studiranju, tj. s vjerojatnošću diplomiranja (npr. Dubow, Boxer i Huesmann 2009; Larson i sur. 2014). Obrazovne aspiracije povezane su i s karijernim aspiracijama mladih ljudi, pa tako i s njihovim budućim socioekonomskim statusom (Schoon i Parsons 2002).

Iz navedenih razloga važno je pratiti promjene u obrazovnim aspiracijama učenika tijekom godina kako bi se osiguralo informirano planiranje obrazovne politike povezano s prijelazom iz sustava srednjeg obrazovanja u sustav visokog obrazovanja. Rezultati takvih istraživanja mogu pomoći u informiranju srednjoškolaca, njihovih roditelja i nastavnika o vjerojatnosti upisa željenoga studijskog programa te lakšem i uspješnijem planiranju obrazovnog puta. Kako bi nalazi istraživanja bili što informativniji, važno je takve analize provoditi na razini pojedinih srednjoškolskih programa. Primjerice, važno je ispitati slažu li se tijekom godina profili srednjoškolskih programa koje su učenici završili s profilom željenih i upisanih studijskih programa. To se odnosi na sve srednjoškolske programe bez obzira na razinu specijaliziranosti i usmjerenosti profila.

Uvođenje ispita državne mature u hrvatski obrazovni sustav, koji jednim dijelom predstavljaju centralizirane kvalifikacijske ispite za upis studijskih programa na sveučilištima i veleučilištima, olakšalo je praćenje međugeneracijskih razlika u učestalosti odabira pojedinih studijskih programa, kao i

²⁵ Omjer ukupnog broja studenata u tercijarnom obrazovanju (neovisno o njihovoj dobi) i ukupnog broja osoba koje su srednjoškolsko obrazovanje završile u posljednjih 5 godina (Svjetska banka 2018).

učestalosti upisa pojedinih studijskih programa, no ta je mogućnost u empirijskim istraživanjima dosad rijetko korištena (npr. Žauhar, Dresto-Alač, Lekić i Ravlić-Gulan 2016). U ovom poglavlju stoga nastojimo pridonijeti daljnjem razvoju spoznaja u tom području.

Pod terminom *odabir studijskog programa* u ovom poglavlju podrazumijevamo učenikov prvi izbor, tj. aspiraciju ili želju izraženu u prijavi za upise studijskih programa. S druge strane, *upis studijskog programa* podrazumijeva konačno stanje, tj. ostvarenje prava na upis određenoga studijskog programa, na temelju kriterija koje je visoko učilište odredilo (npr. na temelju rezultata na ispitima državne mature i dodatnim provjerama znanja, na temelju srednjoškolskih ocjena itd.). Konačno, pod terminom *uspješnost upisa studijskog programa* podrazumijevamo učenikov uspješan upis na studijski program koji je bio njegov prvi izbor.

U ovom se poglavlju na populacijskim podacima analiziraju i razmatraju učestalosti odabira i upisa studijskih programa učenika iz različitih srednjoškolskih programa, s posebnim naglaskom na razlike među generacijama koje su srednju školu završile 2010., 2015. i 2017. godine. Generacija učenika koja je srednju školu završila 2010. godine izabrana je jer je riječ o prvoj generaciji koja je polagala državnu maturu. U 2015. godini, proces državne mature i centraliziranog sustava prijave na visoka učilišta bio je već uhodan, a u trenutku pisanja ovog poglavlja najnoviji podaci bili su dostupni za učenike koji su srednju školu završili 2017. godine. Cilj je poglavlja istražiti obrasce odabira i upisa studijskih programa učenika iz različitih srednjoškolskih programa. Očekujemo da će učenici biti najskloniji biranju i upisivanju studijskih programa koji su sukladni s profilom srednjoškolskog programa koji su završili. Također, želimo ispitati u kojoj se mjeri slažu udjeli odabira različitih studijskih programa među kohortama učenika završnih razreda srednjih škola iz različitih godina te u kojoj se mjeri slažu udjeli upisa različitih studijskih programa među tim kohortama.

Konkretnije, u poglavlju se razmatraju sljedeći istraživački problemi:

1. Koja su znanstvena i umjetnička područja i polja unutar kojih učenici iz različitih srednjoškolskih programa najčešće odabiru i upisuju studijske programe? Odgovaraju li područja i polja odabranih i upisanih studijskih programa profilu srednjoškolskih programa iz kojih učenici dolaze?
2. Postoje li među učenicima završnih razreda srednjih škola iz različitih generacija razlike u čestoti odabira i čestoti upisa studijskih programa iz različitih znanstvenih i umjetničkih područja i polja, s posebnim naglaskom na znanstvena i umjetnička polja koja odgovaraju profilu srednjoškolskog programa iz kojeg učenici dolaze?
3. Postoje li među učenicima završnih razreda srednjih škola iz različitih generacija razlike u čestoti upisa studijskih programa prema vrsti studija (redovni i izvanredni studij), tipu studija (sveučilišni i stručni studij) i nositelju studija (javna sveučilišta, javna veleučilišta i visoke škole, privatna visoka učilišta)?
4. Kolika je uspješnost upisa studijskih programa iz različitih znanstvenih i umjetničkih polja koju postižu učenici pojedinih srednjoškolskih programa? Pritom je poseban naglasak stavljen na uspješnost upisa studijskih programa unutar znanstvenih i umjetničkih polja koja su učenici pojedinoga srednjoškolskog programa najčešće birali, kao i unutar znanstvenih i umjetničkih polja koja najbolje odgovaraju profilu srednjoškolskog programa iz kojeg učenici dolaze.

8.2. ANALITIČKI OKVIR

Analize su provedene na populacijskim podacima učenika koji su završili srednju školu 2010., 2015. i 2017. godine. U svrhu ovog istraživanja pripremljene su baze podataka u kojima su se nalazili podaci o srednjoškolskom programu koji je učenik završio, o tome je li učenik uspješno položio ispite državne mature, učenikovi odabiri studijskih programa te podatak o upisanome studijskom programu. U tablicama 8.1., 8.2. i 8.3. prikazani su podaci triju generacija učenika – brojevi učenika završnih razreda iz različitih srednjoškolskih programa u školskoj godini 2009./2010., 2014./2015. i 2016./2017., kao i brojevi učenika koji su položili državnu maturu u ljetnom roku iste školske godine. Također, prikazani su brojevi učenika koji su upisali studijske programe u ljetnim upisnim rokovima.

Analize su provedene na izboru gimnazijskih i strukovnih programa s najvećim brojem polaznika (opće, prirodoslovno-matematičke i jezične gimnazije te strukovnih programa strojarstva, elektrotehnike, ekonomije, ugostiteljstva i turizma te zdravstva) kako bi se osigurala stabilnost i robusnost nalaza i zaključaka.

Tablica 8.1. Broj učenika završnih razreda iz različitih srednjoškolskih programa u školskoj godini 2009./2010.

	POČETAK ŠKOLSKE GODINE	KRAJ ŠKOLSKE GODINE	U SUSTAVU PRIJAVE NA VISOKA UČILIŠTA	POLOŽILI DM – LJETO	UPISALI STUDIJ – LJETO
GIMNAZIJE UKUPNO	12 686	12 593	12 621	12 193	11 404
Opća	8076	8018	8022	7742	7248
Prirodoslovno-matematička	1940	1930	1937	1886	1816
Jezična	1813	1798	1792	1742	1581
STRUKOVNE ŠKOLE	20 253	19 558	19 521	14 444	11 189
Strojarstvo	1223	1136	939	632	451
Elektrotehnika	3472	3347	3244	2529	2037
Ekonomija	6147	6041	5906	4844	3925
Ugostiteljstvo i turizam	2002	1926	1852	1456	1105
Zdravstvo	2441	2417	2198	1642	1002

Podaci o broju učenika na početku i na kraju školske godine preuzeti iz Državnog zavoda za statistiku (2015, 2016)

Tablica 8.2. Broj učenika završnih razreda iz različitih srednjoškolskih programa u školskoj godini 2014./2015.

	BROJ UČENIKA	U SUSTAVU PRIJAVE NA VISOKA UČILIŠTA	POLOŽILI DM – LJETO	UPISALI STUDIJ – LJETO
GIMNAZIJE UKUPNO	13 679	13 604	13 293	12 034
Opća	8564	8516	8303	7521
Prirodoslovno-matematička	2058	2048	2026	1913
Jezična	1898	1881	1832	1608
STRUKOVNE ŠKOLE	21 151	19 780	13 629	9130
Strojarstvo	1187	996	571	393
Elektrotehnika	3493	3303	2283	1710
Ekonomija	5798	5461	4352	3234
Ugostiteljstvo i turizam	2166	1957	1464	1020
Zdravstvo	2653	2382	1627	716

Podaci o broju učenika preuzeti iz aplikacije Školski e-Rudnik

Tablica 8.3. Broj učenika završnih razreda iz različitih srednjoškolskih programa u školskoj godini 2016./2017.

	BROJ UČENIKA	U SUSTAVU PRIJAVE NA VISOKA UČILIŠTA	POLOŽILI DM – LJETO	UPISALI STUDIJ – LJETO
GIMNAZIJE UKUPNO	12949	12 839	12 371	11 224
Opća	7788	7723	7417	6766
Prirodoslovno-matematička	1923	1921	1898	1787
Jezična	1746	1734	1656	1460
STRUKOVNE ŠKOLE	18 819	18 465	12 239	8495
Strojarstvo	1131	952	572	402
Elektrotehnika	3378	3186	2205	1658
Ekonomija	5397	5085	3635	2722
Ugostiteljstvo i turizam	2095	1877	1255	931
Zdravstvo	2455	2242	1637	870

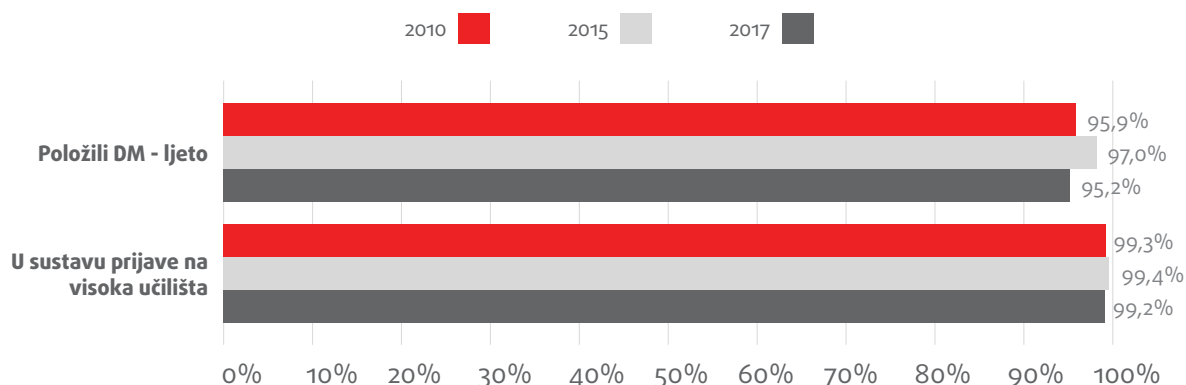
Podaci o broju učenika preuzeti iz aplikacije Školski e-Rudnik

8.3. REZULTATI

Rezultati analiza prikazani su na razini pojedinih gimnazijskih i strukovnih programa i slijede u nastavku. Za svaki od odabranih srednjoškolskih programa grafički su prikazani udjeli učenika u sustavu prijave na visoka učilišta i učenika koji su položili državnu maturu. Nadalje, za svaki od odabranih srednjoškolskih programa grafički su prikazani udjeli učeničkih prvih odabira studijskih programa, kao i upisanih studijskih programa, unutar znanstvenih i umjetničkih područja i najzastupljenijih znanstvenih i umjetničkih polja. Na grafičkim prikazima istaknuto je deset znanstvenih i umjetničkih polja unutar kojih su učenici najčešće odabirali studijske programe te ona znanstvena i umjetnička polja unutar kojih je barem 4 % učenika upisalo studijske programe u nekoj od triju promatranih godina. Zatim je tablično prikazana postotna raspodjela upisanih studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju. Svi navedeni elementi prikazani su za tri promatrane godine (2010., 2015. i 2017.), a značajnost razlika između generacija testirana je χ^2 testovima te potkrijepljena vrijednostima veličina učinka (Cramerov V) zbog populacijske prirode podataka i lakše interpretabilnosti nalaza. U posljednjem tabličnom elementu prikazana je uspješnost upisa na studijske programe unutar najčešće odabiranih znanstvenih polja u ljetnom upisnom roku 2017. godine.

OPĆE GIMNAZIJE

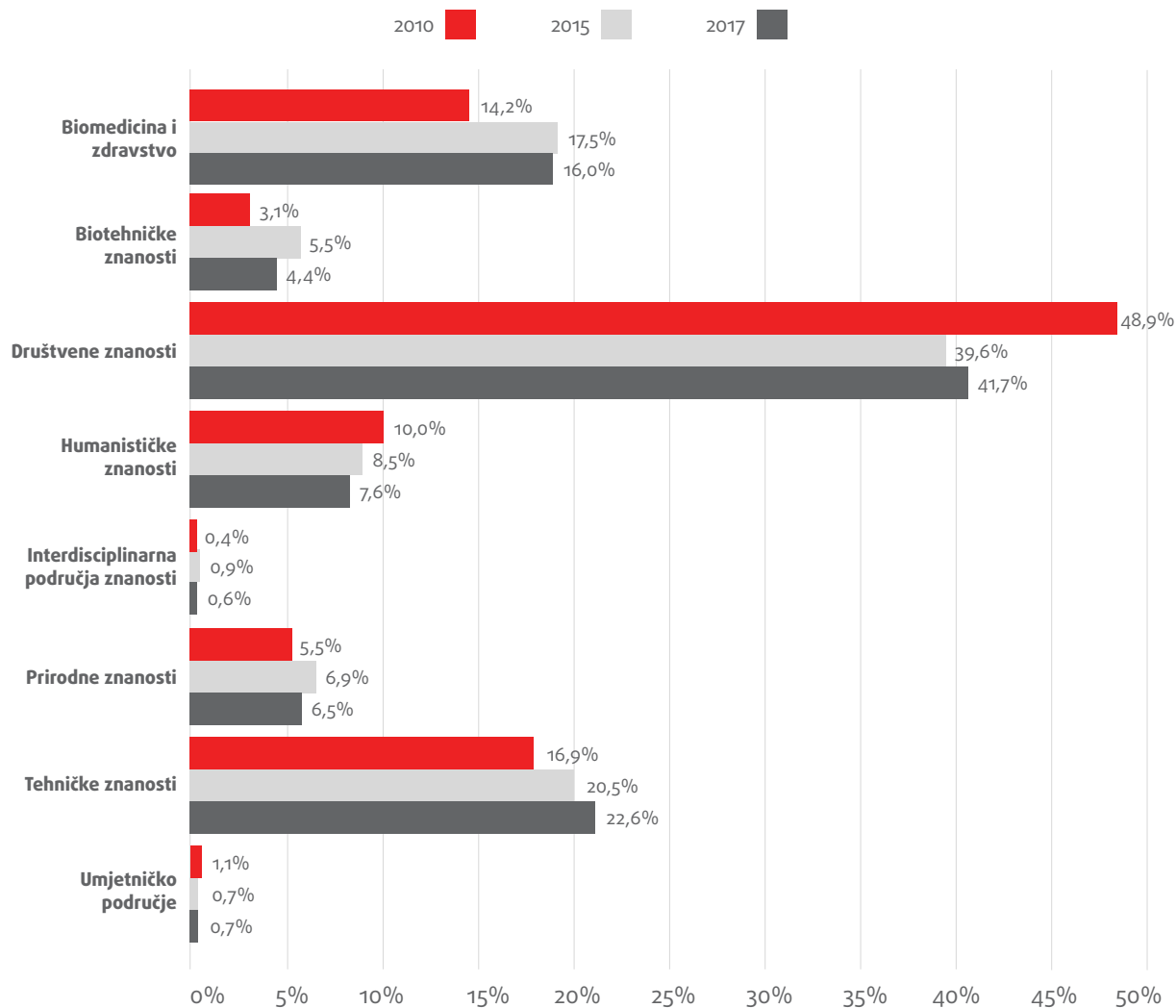
Gotovo svi učenici općih gimnazija nalaze se u sustavu prijave na visoka učilišta te uspješno polažu državnu maturu u ljetnom roku (slika 8.1.).

Slika 8.1. Udjeli učenika općih gimnazija koji su bili u sustavu prijave na visoka učilišta te su položili državnu maturu u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine

Učenici općih gimnazija uvjerljivo najčešće biraju studijske programe iz područja društvenih znanosti (slika 8.2.). Također, veliki udio učenika bira studijske programe iz područja tehničkih znanosti te biomedicine i zdravstva. Studijske programe iz humanističkih, prirodnih i biotehničkih znanosti bira malen udio učenika, a programe iz umjetničkog i interdisciplinarnih područja znanosti ne bira gotovo nitko. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama.

Ustvrdjena je vrlo mala razlika između učenika s različitih godina u raspodjeli njihovih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima. Odabir programa iz područja društvenih znanosti bio je nešto rjeđi u 2015. i 2017. godini u odnosu na 2010. godinu. S druge strane, učestalost je odabira programa iz područja tehničkih znanosti tijekom godina u blagom porastu.

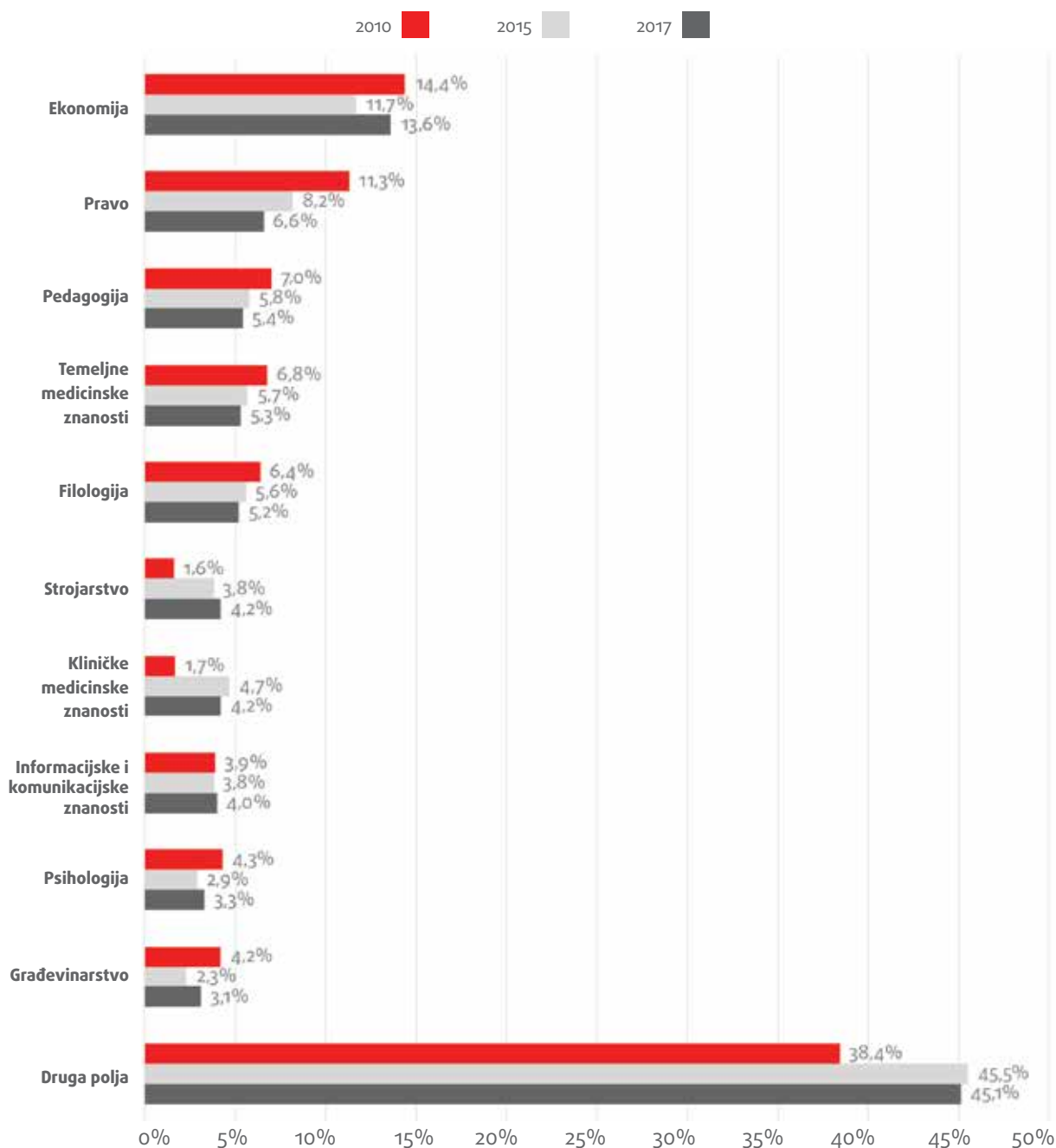

Slika 8.2. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih područja – prvi odabiri (%) za učenike općih gimnazija u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine²⁶

²⁶ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 295,13$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,08$.

Iz slike 8.3. vidljivo je kako među učenicima općih gimnazija postoji velika raznolikost prvih odabira studijskih programa, što je u skladu s profilom toga srednjoškolskog programa. Čak i najčešće birana znanstvena i umjetnička polja studijskih programa odabire relativno malen postotak učenika. Najčešće birana znanstvena i umjetnička polja u sve tri promatrane godine bila su ekonomija, pravo i pedagogija.

Ustvrdena je vrlo mala razlika između učenika s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa. Razlika je najizraženija u znanstvenom polju prava unutar kojega učenici tijekom godina sve rjeđe odabiru studijske programe.

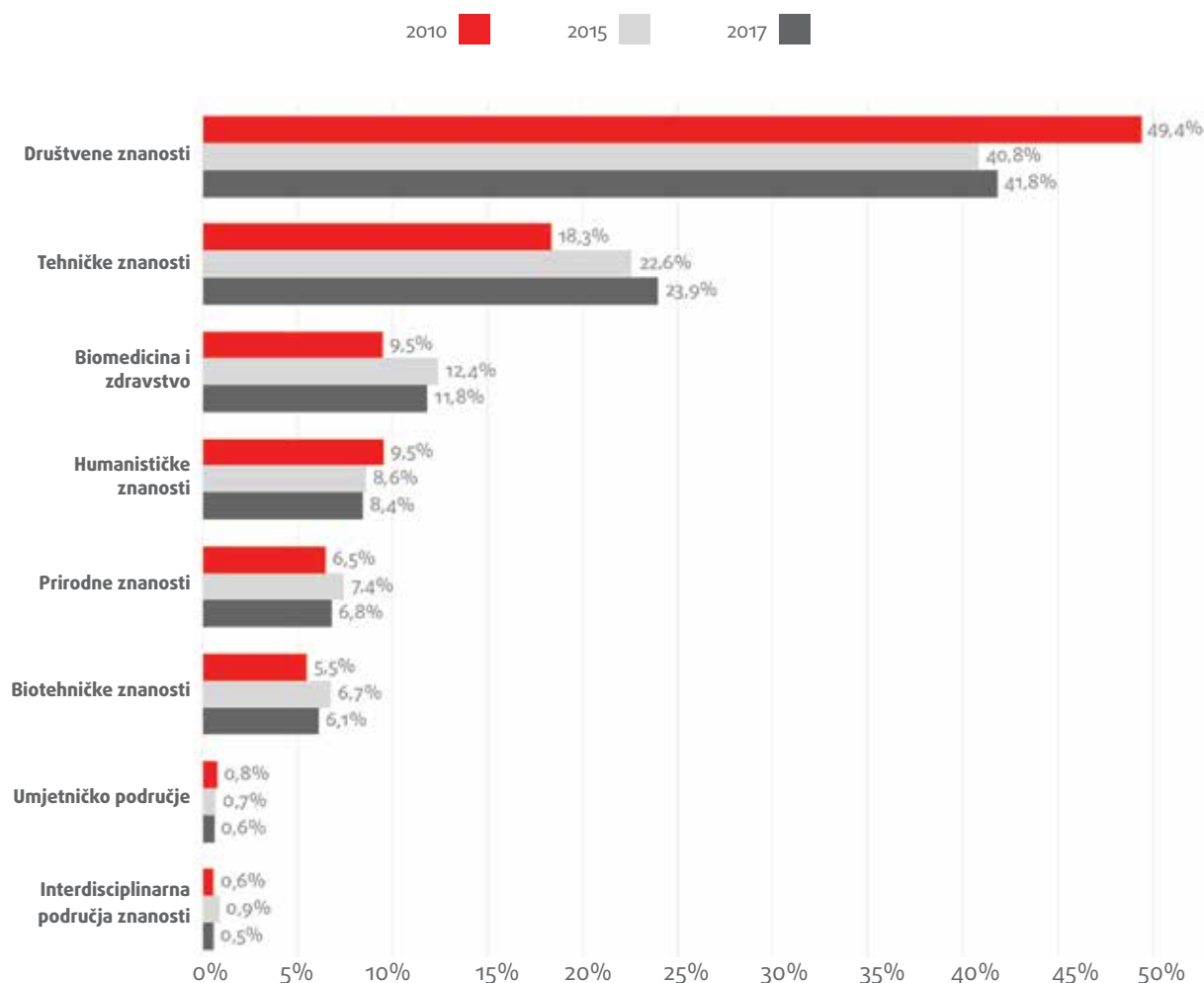

Slika 8.3. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih polja – prvi odabiri (%) za učenike općih gimnazija u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine²⁷

²⁷ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 501,82$; $p = ,000$; $df = 20$; Cramerov $V = 0,10$.

Učenici općih gimnazija najčešće upisuju studijske programe iz područja društvenih znanosti (slika 8.4.). Također, relativno često upisuju i studijske programe iz područja tehničkih znanosti. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama. Ovaj je nalaz u skladu s nalazom da učenici općih gimnazija najčešće biraju studijske programe iz tih dvaju znanstvenih područja.

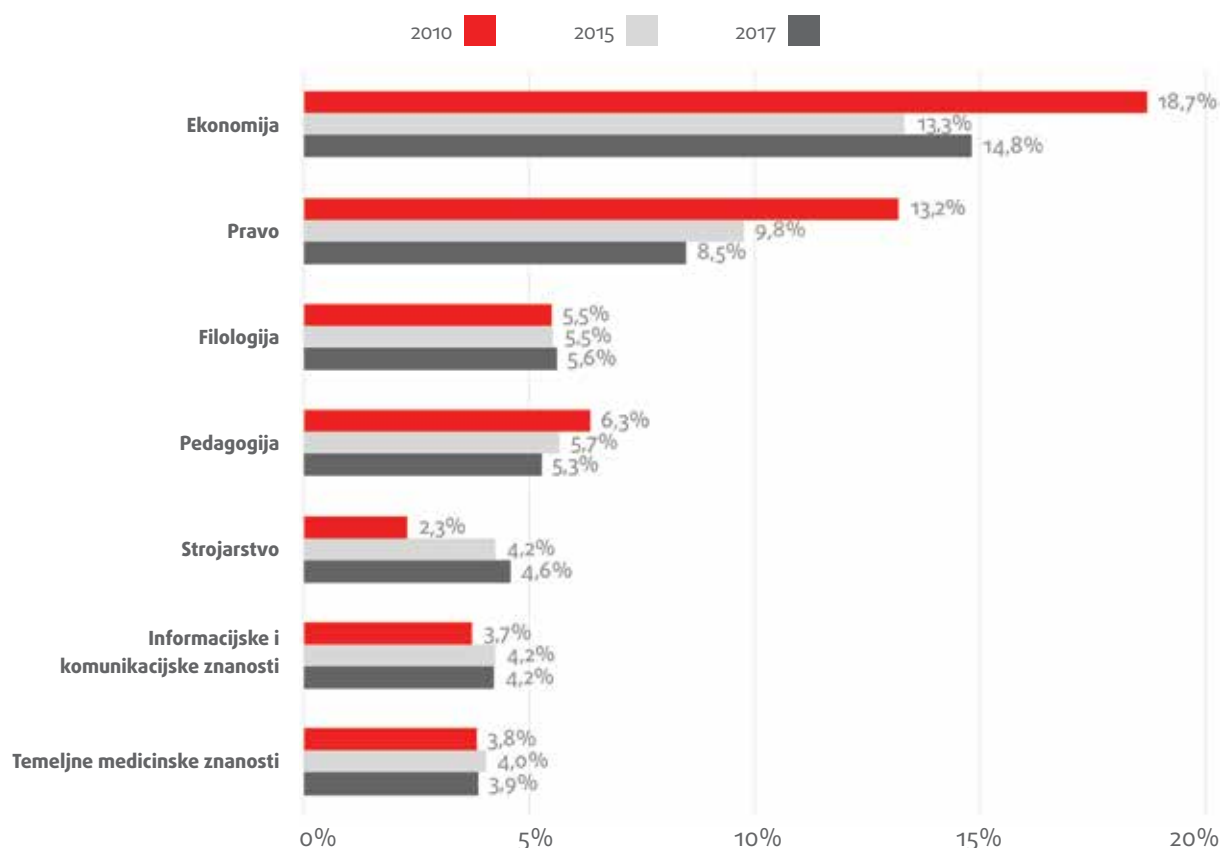
Ustvrdena je vrlo mala razlika između učenika s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima. Učenici su 2015. i 2017. godine programe iz područja društvenih znanosti upisivali rjeđe nego 2010. godine. S druge strane, učestalost upisa programa iz područja tehničkih znanosti tijekom godina u blagom je porastu. Ovakav nalaz također je u skladu s čestoćom učeničkih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.4. Upis studijskih programa unutar znanstvenih područja (% od broja učenika) za učenike općih gimnazija u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine²⁸

²⁸ χ^2 (područje x godina) = 204,03; p = ,000; df = 14; Cramerov V = 0,07.

Učenici općih gimnazija u sve su tri godine najčešće upisivali studijske programe iz znanstvenih polja ekonomije i prava (slika 8.5.), koja su bila i najčešće birana polja. Međutim, postotak učenika koji upisuju polje prava smanjuje se tijekom godina. To je u skladu s nalazom da učenici općih gimnazija iz godine u godinu sve rjeđe odabiru studijske programe iz polja prava. Nadalje, postotak učenika koji upisuju polje ekonomije bio je nešto viši 2010. godine nego 2015. i 2017. godine. Treba napomenuti kako je ustvrđena razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim poljima bila vrlo mala.

Slika 8.5. Upis studijskih programa unutar znanstvenih polja (% od broja učenika) za učenike općih gimnazija u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine²⁹

Daleko najveći postotak učenika općih gimnazija upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima (tablica 8.4.). Raspodjela upisa studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju nije se bitno razlikovala prema godinama.

²⁹ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 264,43$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,08$.

Tablica 8.4. Vrsta, tip i nositelj upisanog programa u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine za učenike iz općih gimnazija³⁰

		2010. (%)	2015. (%)	2017. (%)
Javna sveučilišta	Sveučilišni redovni studij	83,8	81,0	83,1
	Stručni redovni studij	3,8	4,3	4,1
	Sveučilišni izvanredni studij	2,7	2,6	2,3
	Stručni izvanredni studij	0,6	0,9	1,1
Javna veleučilišta i visoke škole	Stručni redovni studij	5,5	5,9	4,5
	Stručni izvanredni studij	0,6	0,8	0,6
Privatna visoka učilišta	Sveučilišni redovni studij	0,3	1,1	1,2
	Stručni redovni studij	2,4	3,2	2,8
	Sveučilišni izvanredni studij	0,0	0,0	0,1
	Stručni izvanredni studij	0,2	0,2	0,2
N upisnika		7249 (100 %)	7457 (100 %)	6732 (100 %)

Uspješnost upisa učenika općih gimnazija na studijske programe unutar deset najčešće biranih znanstvenih polja bila je relativno visoka (tablica 8.5.). Primjerice, na studijske programe unutar dvaju najčešće biranih znanstvenih polja (ekonomije i prava) uspijeva se upisati većina učenika. Najslabija je uspješnost upisa bila u znanstvenom polju kliničke medicinske znanosti koje uspijeva upisati nešto manje od polovice učenika.

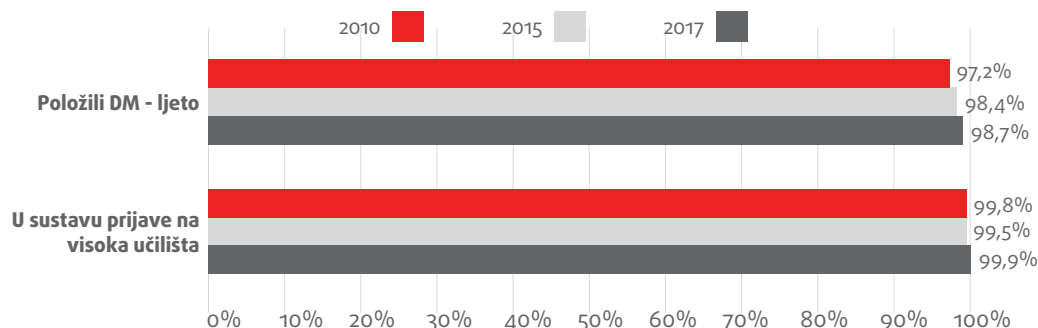
Tablica 8.5. Uspješnost upisa na studijske programe u ljetnom upisnom roku 2017. godine unutar deset najčešće odabiranih znanstvenih polja za učenike iz općih gimnazija

Polje	Prvi odabir (N)	Ostvareno pravo upisa (N)	Uspješnost upisa (%)
Ekonomija	935	758	81,1
Pravo	450	418	92,9
Pedagogija	369	250	67,8
Temeljne medicinske znanosti	363	231	63,6
Filologija	355	274	77,2
Strojarstvo	290	242	83,4
Kliničke medicinske znanosti	286	133	46,5
Informacijske i komunikacijske znanosti	274	211	77,0
Elektrotehnika; Računarstvo	259	187	72,2
Psihologija	226	120	53,1

³⁰ χ^2 (vrsta, tip i nositelj x godina) = 100,05; p = ,000; df = 18; Cramerov V = 0,048.

PRIRODOSLOVNO-MATEMATIČKE GIMNAZIJE

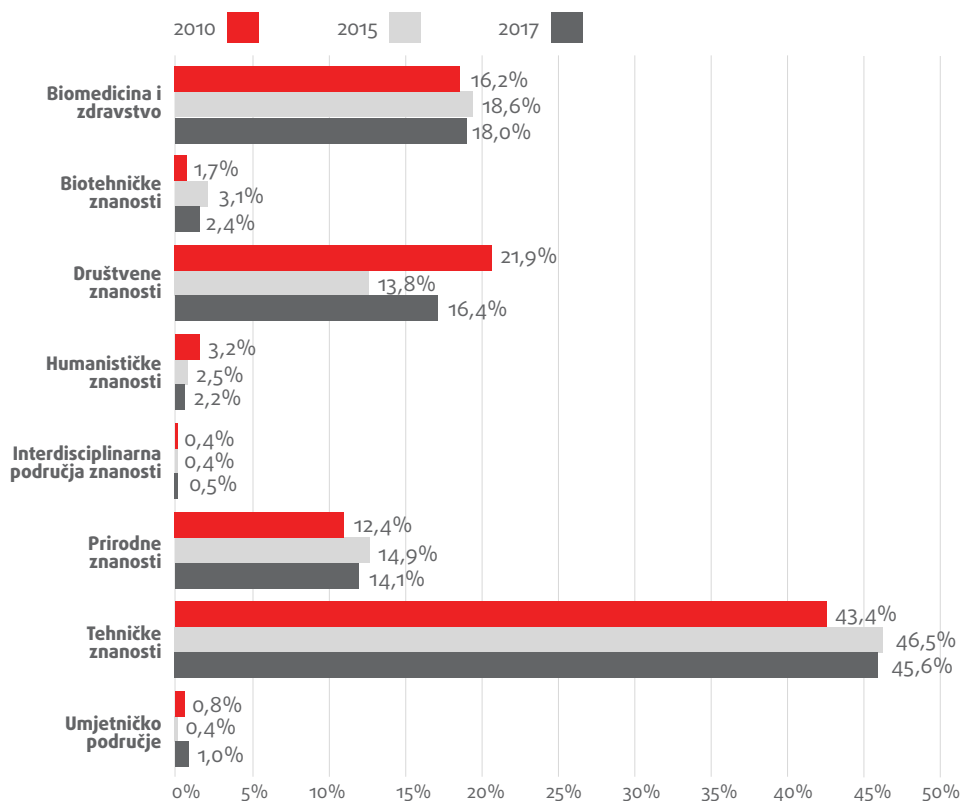
Gotovo svi učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija nalaze se u sustavu prijave na visoka učilišta te uspješno polažu državnu maturu u ljetnom roku (slika 8.6.).

Slika 8.6. Udjeli učenika prirodoslovno-matematičkih gimnazija koji su bili u sustavu prijave na visoka učilišta te su položili državnu maturu u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine

Učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija uvjerljivo najčešće biraju studijske programe iz područja tehničkih znanosti (slika 8.7.). Razmjerno velik broj učenika bira i studijske programe iz područja društvenih znanosti, biomedicine i zdravstva te prirodnih znanosti. Taj je obrazac prisutan u svim godinama.

Ustvrdjena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli njihovih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima. Odabir programa iz područja društvenih znanosti bio je nešto rjeđi u 2015. i 2017. godini u odnosu na 2010. godinu.

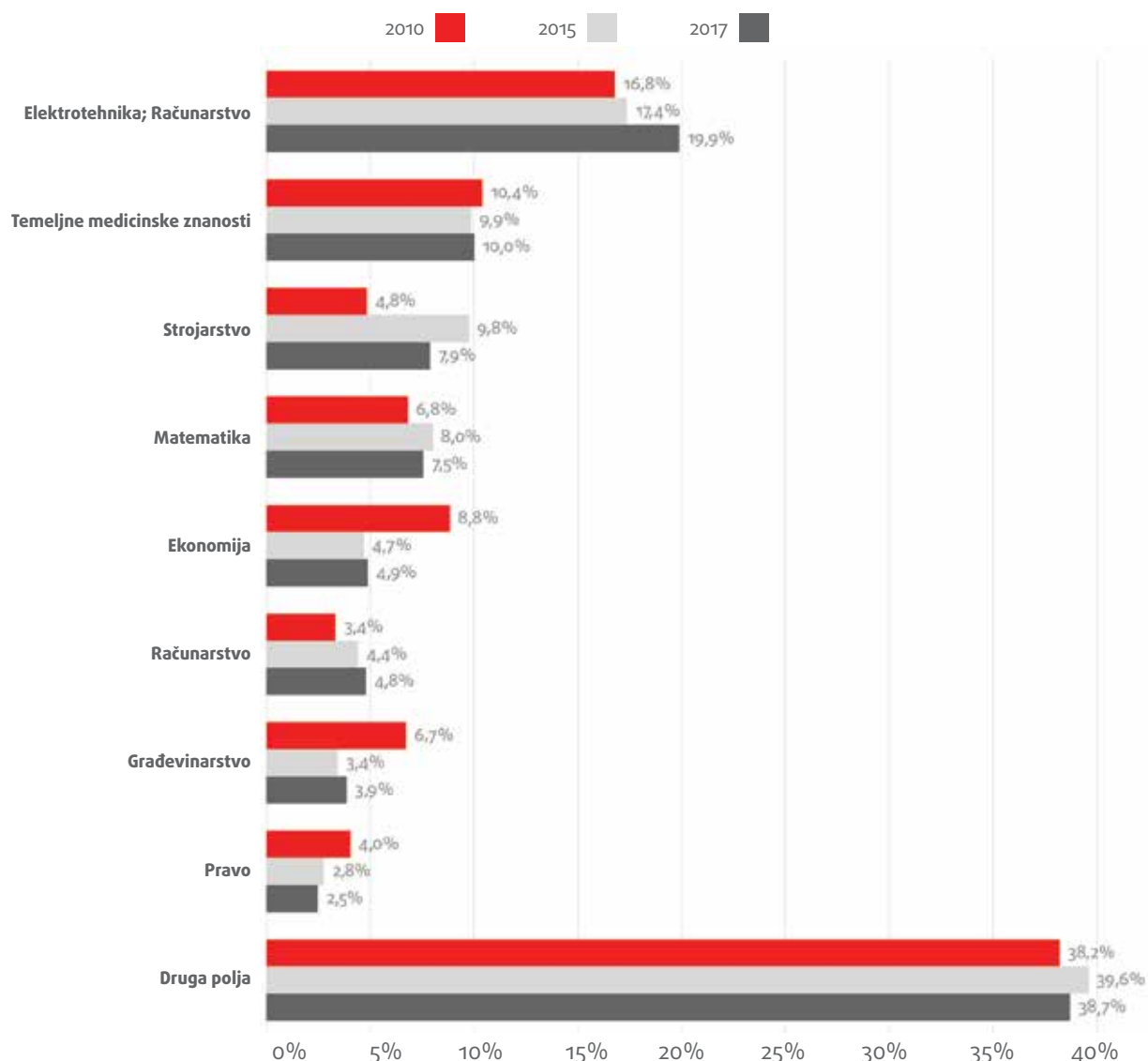

Slika 8.7. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih područja – prvi odabiri (%) za učenike prirodoslovno-matematičkih gimnazija u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine³¹

³¹ χ^2 (područje x godina) = 66,36; p = ,000; df = 14; Cramerov V = 0,08.

U sve tri promatrane godine najčešće su bili birani studijski programi iz znanstvenih polja elektrotehnike i računarstva te temeljne medicinske znanosti (slika 8.8.). Uz znanstveno polje matematike, koje je očit izbor za učenike koji su završili prirodoslovno-matematičku gimnaziju, popularni su izbori bili i polje strojarstva, računarstva i građevinarstva. Sva navedena polja uključuju studijske programe koji su povezani sa svladavanjem matematike, informatike te prirodoslovnih disciplina (npr. fizike). Međutim, zanimljivo je da dio učenika želi upisati i studijske programe iz polja ekonomije i prava koja pripadaju društvenom području.

Ustvrdena je vrlo mala razlika između učenika s različitih godina u raspodjeli njihova odabira studijskih programa. Učenici su 2010. godine nešto rjeđe birali programe iz polja strojarstva od učenika iz kasnijih godina, dok su nešto češće birali programe iz polja ekonomije i građevinarstva.

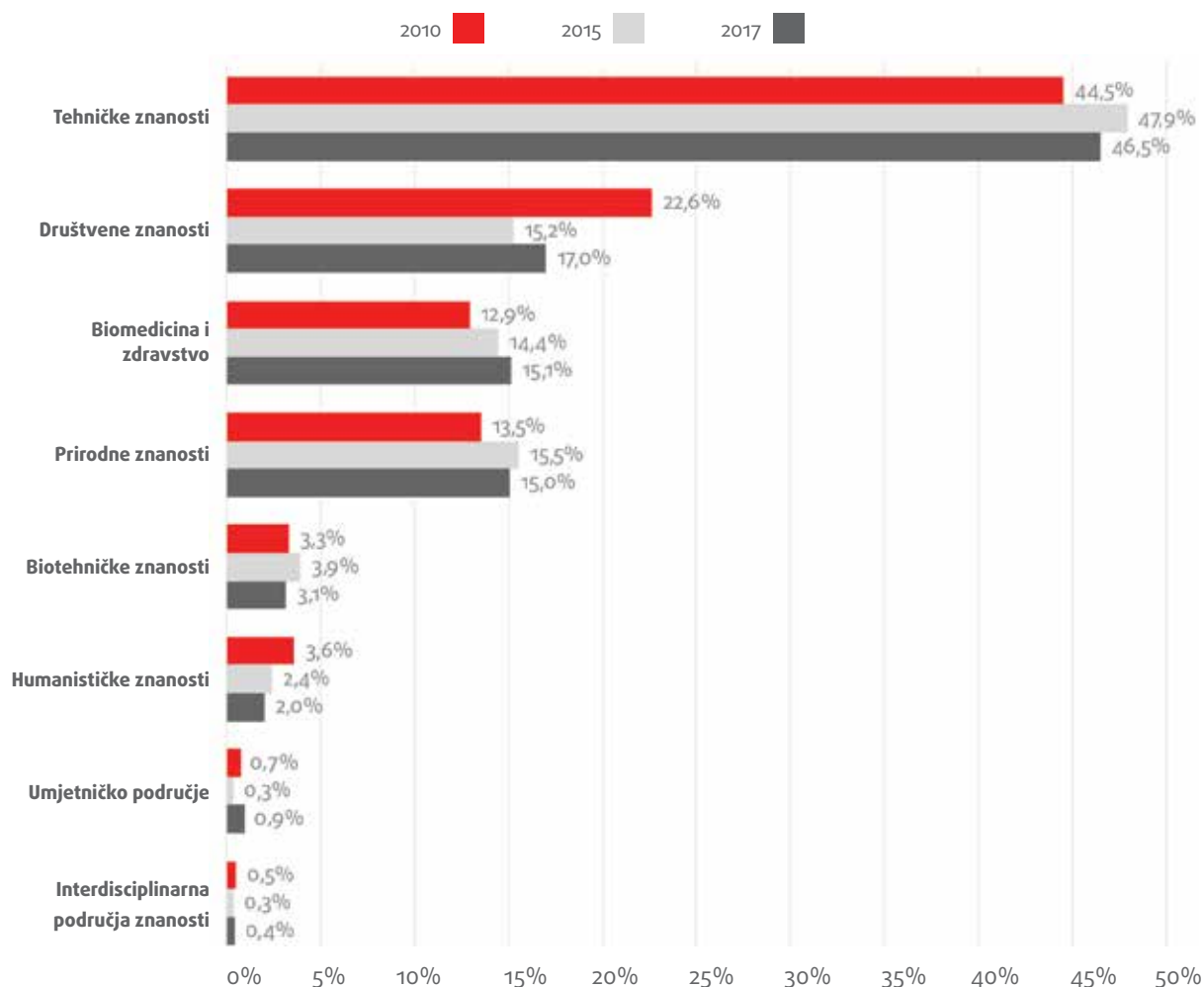

Slika 8.8. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih polja – prvi odabiri (%) za učenike prirodoslovno-matematičkih gimnazija u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine³²

³² $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 114,43$; $p = ,000$; $df = 16$; Cramerov $V = 0,10$

Učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija najčešće upisuju studijske programe iz područja tehničkih znanosti i taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.9.). Ovaj je nalaz u skladu s nalazom da učenici iz ovoga srednjoškolskog programa najčešće biraju studijske programe iz područja tehničkih znanosti.

Ustvrdena je vrlo mala razlika između učenika s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima. Učenici su 2015. i 2017. godine programe iz područja društvenih znanosti upisivali nešto rjeđe nego 2010. godine. Takav je nalaz također u skladu s čestoćom učeničkih odabira studijskih programa iz područja društvenih znanosti.

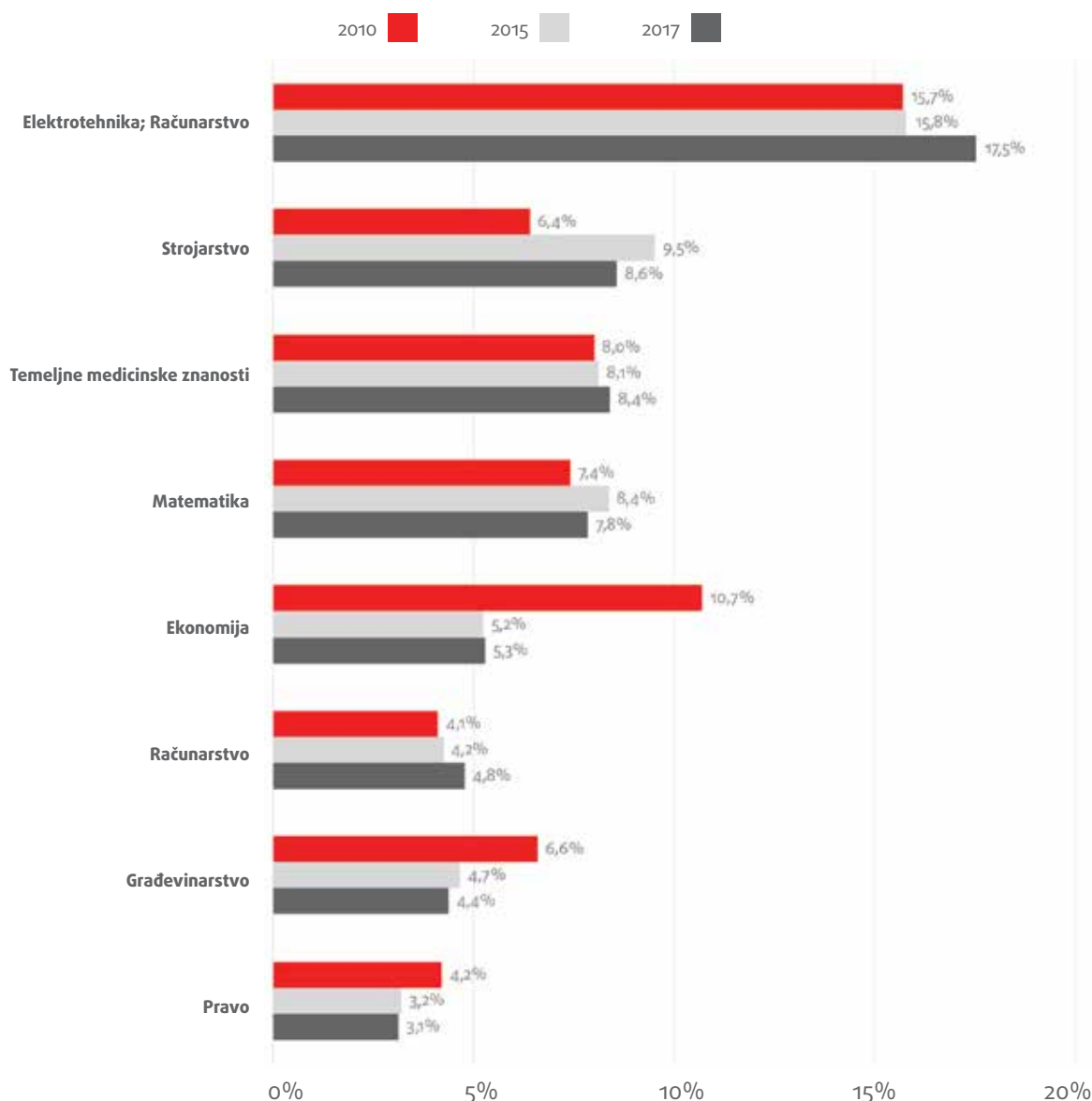

Slika 8.9. Upis studijskih programa unutar znanstvenih područja (% od broja učenika) za učenike prirodoslovno-matematičkih gimnazija u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine³³

³³ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 55,79$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,07$.

Popis znanstvenih polja unutar kojih učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija najčešće upisuju studijske programe (slika 8.10.) identičan je popisu polja unutar kojih isti učenici najčešće biraju programe (slika 8.8.), osim što se redoslijed polja ponešto razlikuje. Učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija najčešće upisuju studijske programe iz znanstvenog polja elektrotehnike i računarstva. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama te je u skladu s nalazom da ovi učenici najčešće biraju studijske programe iz toga znanstvenog polja.

Ustvrdena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim poljima. Najveća je razlika postojala u polju ekonomije. Postotak učenika koji biraju to polje bio je upola manji 2015. i 2017. godine nego 2010. godine.

Slika 8.10. Upis studijskih programa unutar znanstvenih polja (% od broja učenika) za učenike prirodoslovno-matematičkih gimnazija u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine³⁴

³⁴ χ^2 (polje x godina) = 85,95; $p = ,000$; $df = 16$; Cramerov $V = 0,09$.

U sve tri promatrane godine daleko najveći postotak učenika upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima (preko 90 %). Raspodjela upisa studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju nije se razlikovala među promatranim godinama (tablica 8.6.).

Tablica 8.6. Vrsta, tip i nositelj upisanog programa u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine za učenike iz prirodoslovno-matematičkih gimnazija³⁵

		2010. (%)	2015. (%)	2017. (%)
Javna sveučilišta	Sveučilišni redovni studij	92,8	92,1	91,9
	Stručni redovni studij	1,4	1,6	2,3
	Sveučilišni izvanredni studij	0,6	1,0	0,9
	Stručni izvanredni studij	0,3	0,3	0,2
Javna veleučilišta i visoke škole	Stručni redovni studij	2,8	3,5	2,8
	Stručni izvanredni studij	0,3	0,0	0,2
Privatna visoka učilišta	Sveučilišni redovni studij	0,1	0,3	0,5
	Stručni redovni studij	1,5	1,2	1,1
	Sveučilišni izvanredni studij	0,0	0,0	0,0
	Stručni izvanredni studij	0,2	0,1	0,1
N upisnika		1816 (100 %)	1913 (100 %)	1762 (100 %)

Uspješnost upisa učenika prirodoslovno-matematičkih gimnazija na studijske programe unutar deset najčešće biranih znanstvenih polja bila je izrazito visoka (tablica 8.7.) te su i najniži postoci uspješnosti upisa premašivali 75 % (npr. temeljne medicinske znanosti i farmacija). Učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija su u usporedbi s učenicima ostalih srednjoškolskih programa bili najuspješniji u upisivanju studijskih programa unutar željenih znanstvenih polja. Čak i unutar polja prava, koje pripada društvenim znanostima, gotovo su svi učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija uspjeli upisati željeni studijski program.

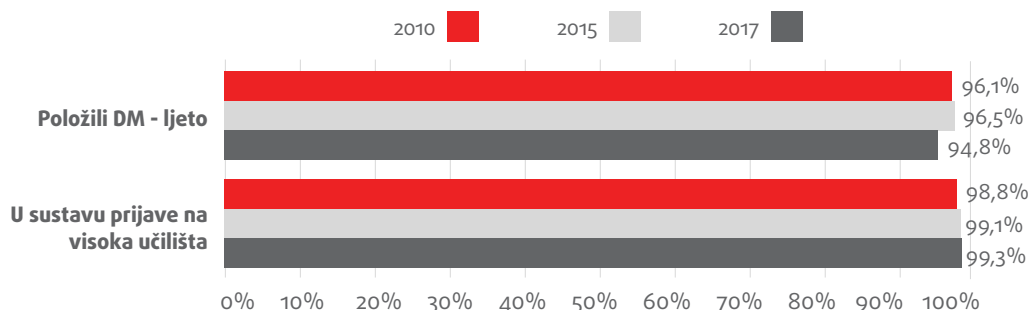
Tablica 8.7. Uspješnost upisa na studijske programe u ljetnom upisnom roku 2017. godine unutar deset najčešće odabiranih znanstvenih polja za učenike prirodoslovno-matematičkih gimnazija

Polje	Prvi odabir (N)	Ostvareno pravo upisa (N)	Uspješnost upisa (N)
Elektrotehnika; Računarstvo	353	307	87,0
Temeljne medicinske znanosti	178	137	77,0
Strojarstvo	140	113	80,7
Matematika	134	127	94,8
Ekonomija	87	68	78,2
Računarstvo	85	73	85,9
Građevinarstvo	69	56	81,2
Farmacija	66	51	77,3
Pravo	44	43	97,7
Arhitektura i urbanizam	43	34	79,1

³⁵ χ^2 (vrsta, tip i nositelj x godina) = 21,02; p = ,178; df = 16; Cramerov V = 0,04.

JEZIČNE GIMNAZIJE

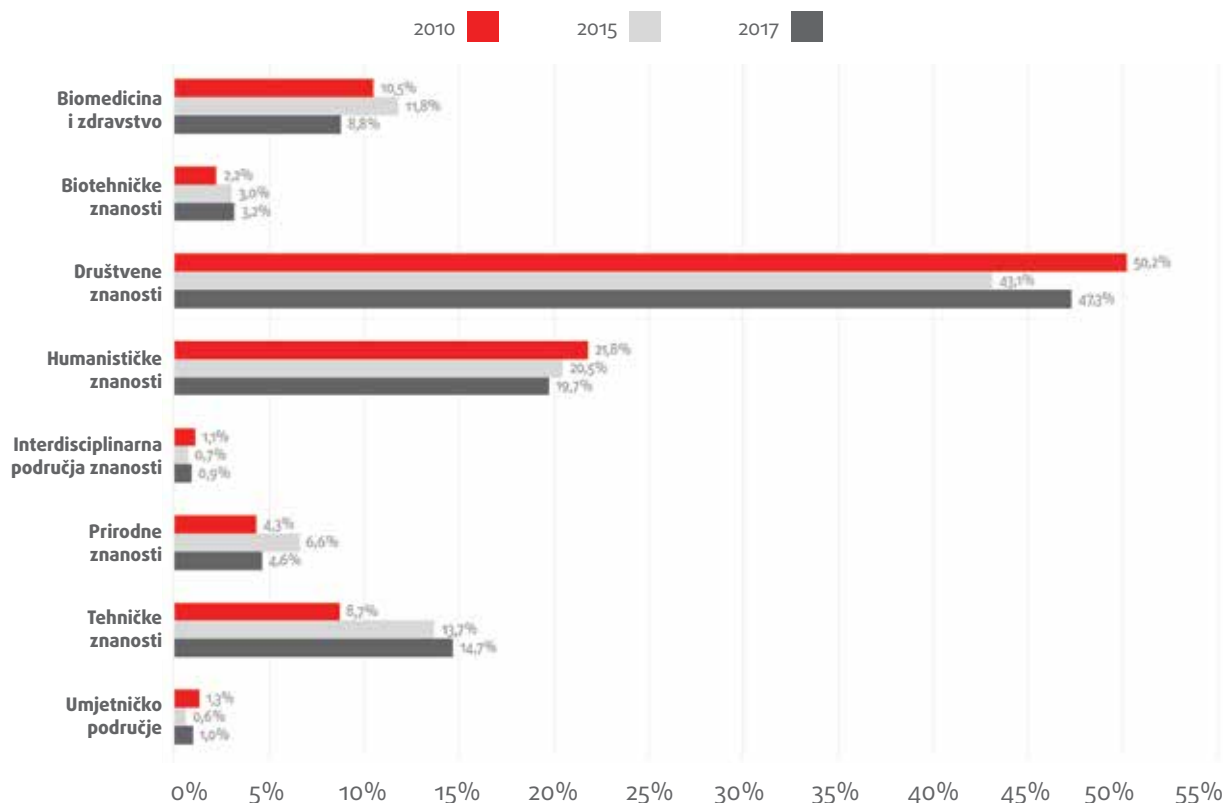
Gotovo svi učenici jezičnih gimnazija nalaze se u sustavu prijave na visoka učilišta i uspješno polažu državnu maturu u ljetnom roku (slika 8.11.).

Slika 8.11. Udjeli učenika jezičnih gimnazija koji su bili u sustavu prijave na visoka učilišta te su položili državnu maturu u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine

Učenici jezičnih gimnazija uvjerljivo najčešće biraju studijske programe iz područja društvenih znanosti, a relativno često biraju i studijske programe unutar polja humanističkih znanosti, u koje spadaju i studiji jezika (slika 8.12.). Taj je obrazac prisutan u svim godinama.

Ustvrđena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli njihovih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima. Odabir programa iz područja društvenih znanosti bio je nešto rjeđi u 2015. godini u odnosu na 2010. i 2017. godinu. Udio odabira programa iz područja tehničkih znanosti povećao se tijekom godina.

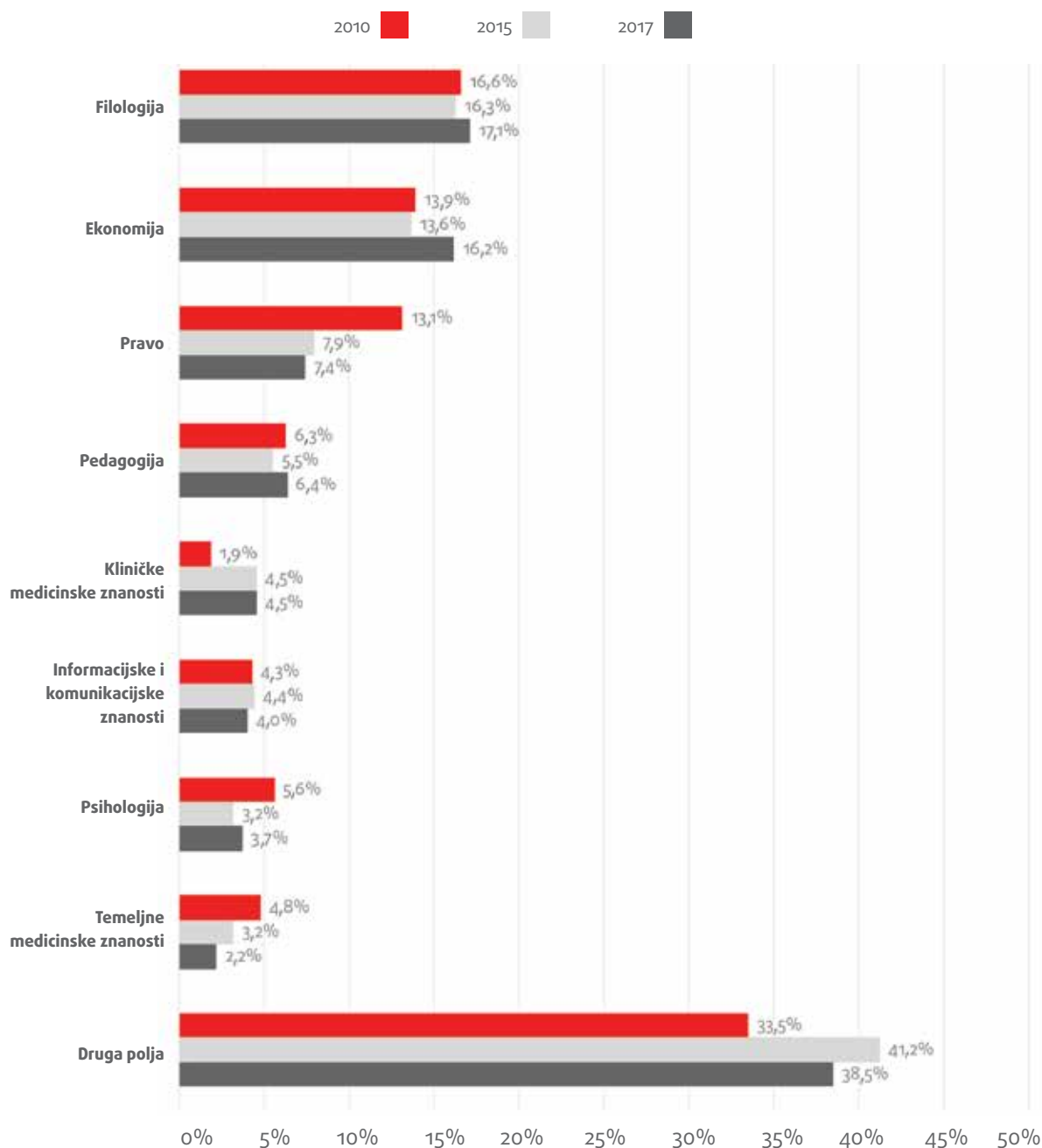

Slika 8.12. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih područja – prvi odabiri (%) za učenike jezičnih gimnazija u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine³⁶

³⁶ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 67,34$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,08$

U sve tri promatrane godine najčešće su bili birani studijski programi iz znanstvenog polja filologije, što je očekivano s obzirom na jezični profil srednjoškolskog programa (slika 8.13.). Međutim, učenici su podjednako često birali i studijske programe iz znanstvenog polja ekonomije.

Ustvrdena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa. Učenici su 2015. i 2017. godine nešto rjeđe birali programe iz polja prava od učenika iz 2010. godine.

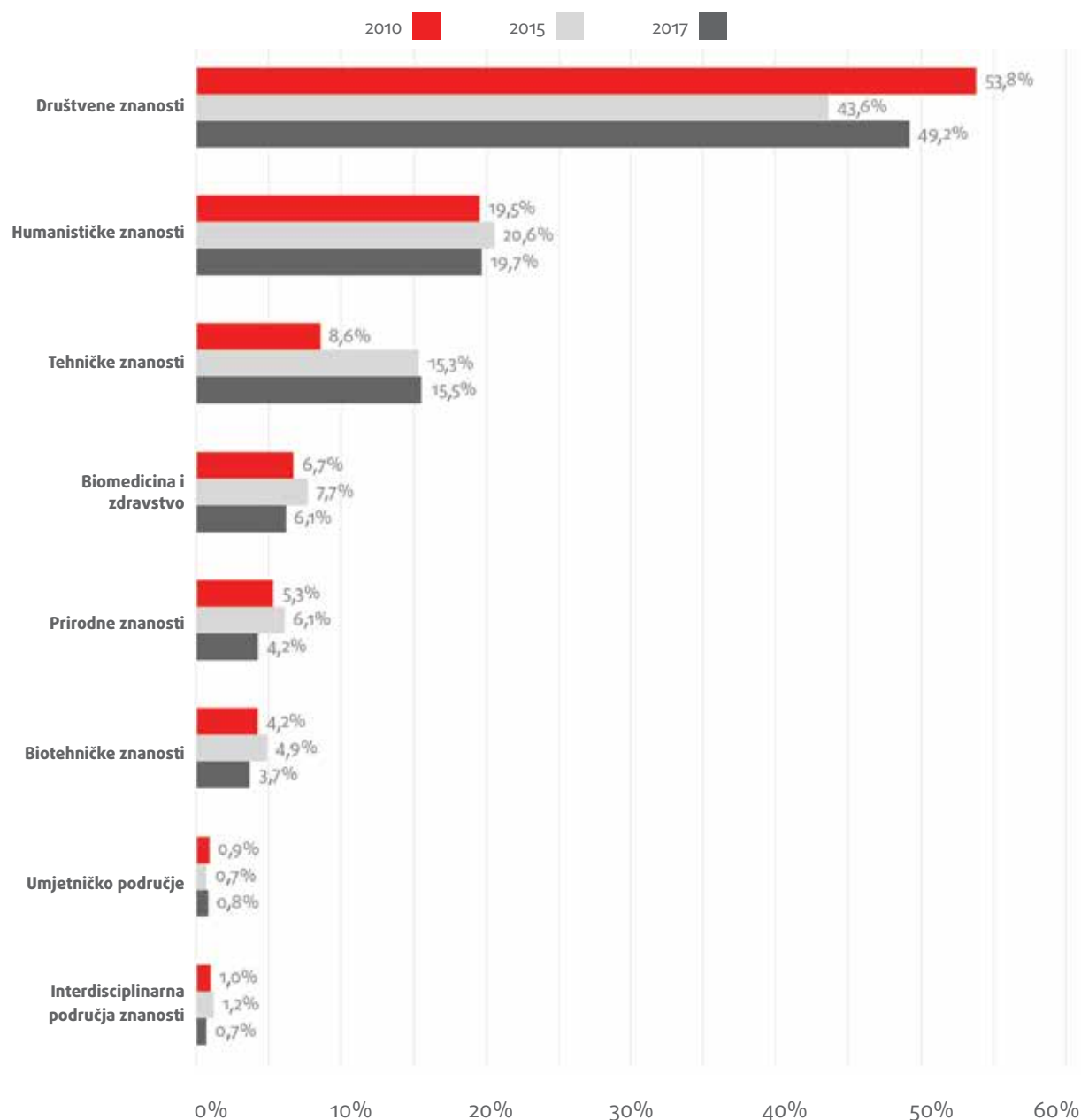

Slika 8.13. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih polja – prvi odabiri (%) za učenike jezičnih gimnazija u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine³⁷

³⁷ χ^2 (polje x godina) = 110,98; p = ,000; df = 16; Cramerov V = 0,10.

Učenici jezičnih gimnazija najčešće upisuju studijske programe iz područja društvenih znanosti i taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.14.). Relativno često upisuju i programe iz područja humanističkih znanosti. Ovaj je nalaz u skladu s nalazom da učenici jezičnih gimnazija najčešće biraju studijske programe iz područja društvenih i humanističkih znanosti.

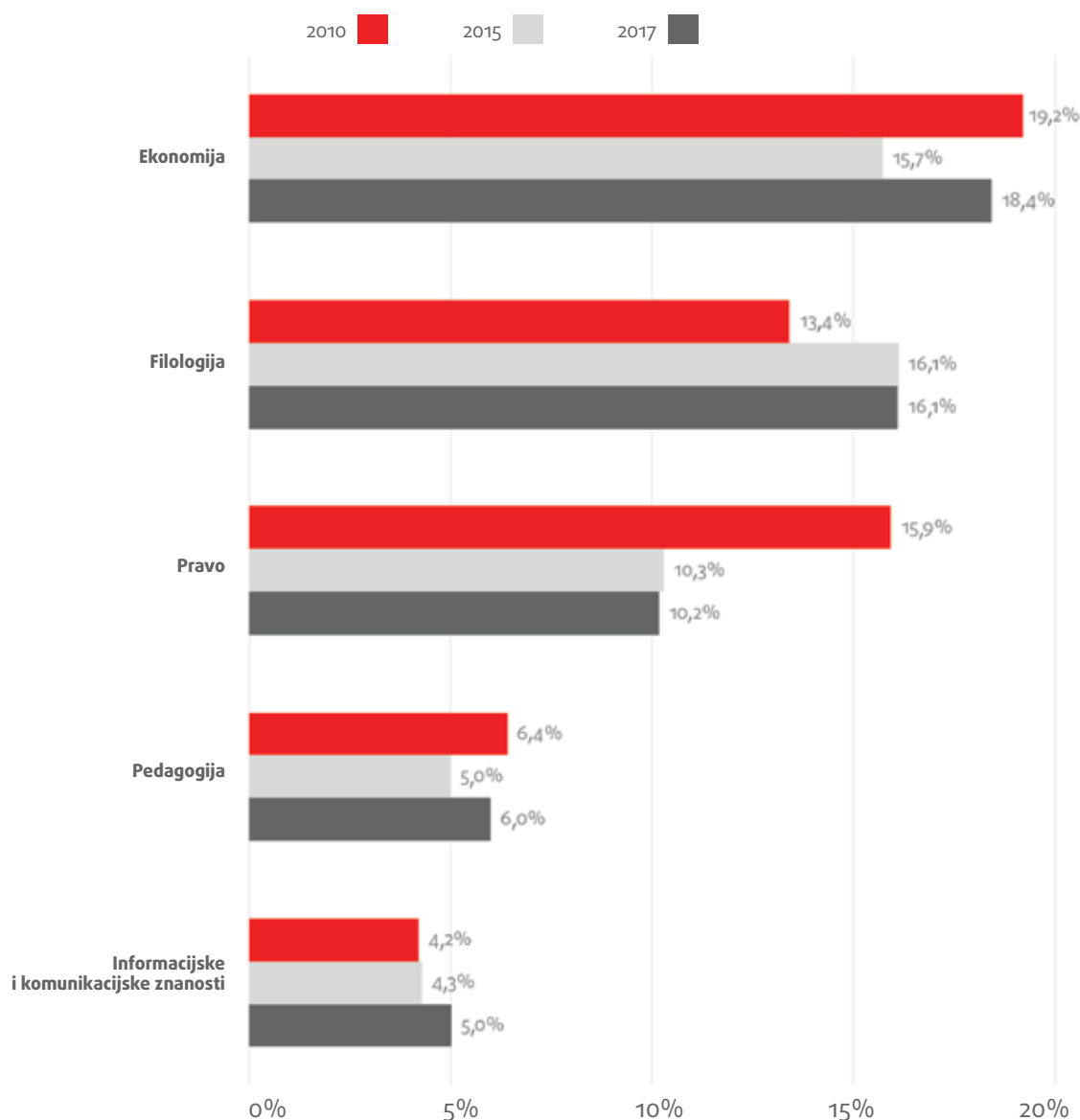
Ustvrdena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima. Učenici su 2010. i 2017. godine programe iz područja društvenih znanosti upisivali nešto češće nego 2015. godine. S druge strane, učestalost upisa programa iz područja tehničkih znanosti povećala se u 2015. i 2017. godini u odnosu na 2010. godinu. Ovakav nalaz također je u skladu s čestoćom učeničkih odabira studijskih programa prema područjima.

Slika 8.14. Upis studijskih programa unutar znanstvenih područja (% od broja učenika) za učenike jezičnih gimnazija u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine³⁸

³⁸ χ^2 (područje x godina) = 68,10; p = ,000; df = 14; Cramerov V = 0,09.

Učenici jezičnih gimnazija su 2010. i 2017. godine najčešće upisivali studijske programe iz znanstvenog polja ekonomije (slika 8.15.), dok su 2015. godine najčešće upisivali programe iz polja filologije. Ustvrdena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim poljima. Najveća je razlika ustvrđena za polje prava. Postotak učenika koji biraju to polje bio je manji 2015. i 2017. godine nego 2010. godine.

Slika 8.15. Upis studijskih programa unutar znanstvenih polja (% od broja učenika) za učenike jezičnih gimnazija u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine³⁹

Daleko najveći postotak učenika upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima (tablica 8.8.). Raspodjela upisa studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju vrlo se malo razlikovala s obzirom na promatrane godine.

³⁹ χ^2 (polje x godina) = 53,87; p = ,000; df = 10; Cramerov V = 0,08.

Tablica 8.8. Vrsta, tip i nositelj upisanog programa u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine za učenike jezičnih gimnazija ⁴⁰

		2010. (%)	2015. (%)	2017. (%)
Javna sveučilišta	Sveučilišni redovni studij	84,4	83,0	84,7
	Stručni redovni studij	4,3	4,4	5,4
	Sveučilišni izvanredni studij	3,9	2,2	1,8
	Stručni izvanredni studij	0,6	0,4	0,7
Javna veleučilišta i visoke škole	Stručni redovni studij	4,6	4,7	3,1
	Stručni izvanredni studij	0,3	0,4	0,1
Privatna visoka učilišta	Sveučilišni redovni studij	0,1	1,2	0,6
	Stručni redovni studij	1,8	3,5	3,3
	Sveučilišni izvanredni studij	0,0	0,0	0,0
	Stručni izvanredni studij	0,1	0,2	0,3
N upisnika		1581 (100 %)	1564 (100 %)	1416 (100 %)

Uspješnost upisa učenika jezičnih gimnazija jako je varirala među deset najčešće biranih znanstvenih polja (tablica 8.9.). Učenici jezičnih gimnazija bili su najuspješniji u upisivanju programa unutar polja prava. S druge strane, najmanja uspješnost bila je u polju psihologije, unutar kojega je studentske programe uspjelo upisati tek nešto više od četvrtine učenika kojima je to bio prvi izbor. Studentske programe unutar polja filologije upisuje nešto manje od tri četvrtine učenika kojima je to bio prvi izbor.

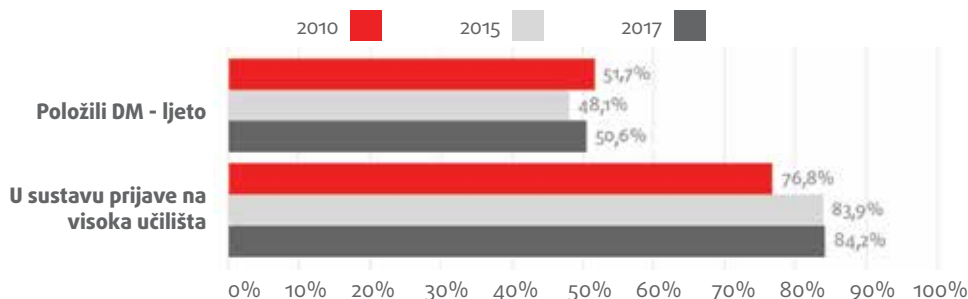
Tablica 8.9. Uspješnost upisa na studentske programe u ljetnom upisnom roku 2017. godine unutar deset najčešće odabiranih znanstvenih polja za učenike jezičnih gimnazija

Polje	Prvi odabir (N)	Ostvareno pravo upisa (N)	Uspješnost upisa (%)
Filologija	250	183	73,2
Ekonomija	236	192	81,4
Pravo	108	101	93,5
Pedagogija	93	62	66,7
Informacijske i komunikacijske znanosti	59	41	69,5
Psihologija	54	15	27,8
Kliničke medicinske znanosti	44	28	63,6
Računarstvo	43	27	62,8
Tehnologija prometa i transport	36	26	72,2
Temeljne medicinske znanosti	32	12	37,5

⁴⁰ χ^2 (vrsta, tip i nositelj x godina) = 53,51; p = ,000; df = 16; Cramerov V = 0,08.

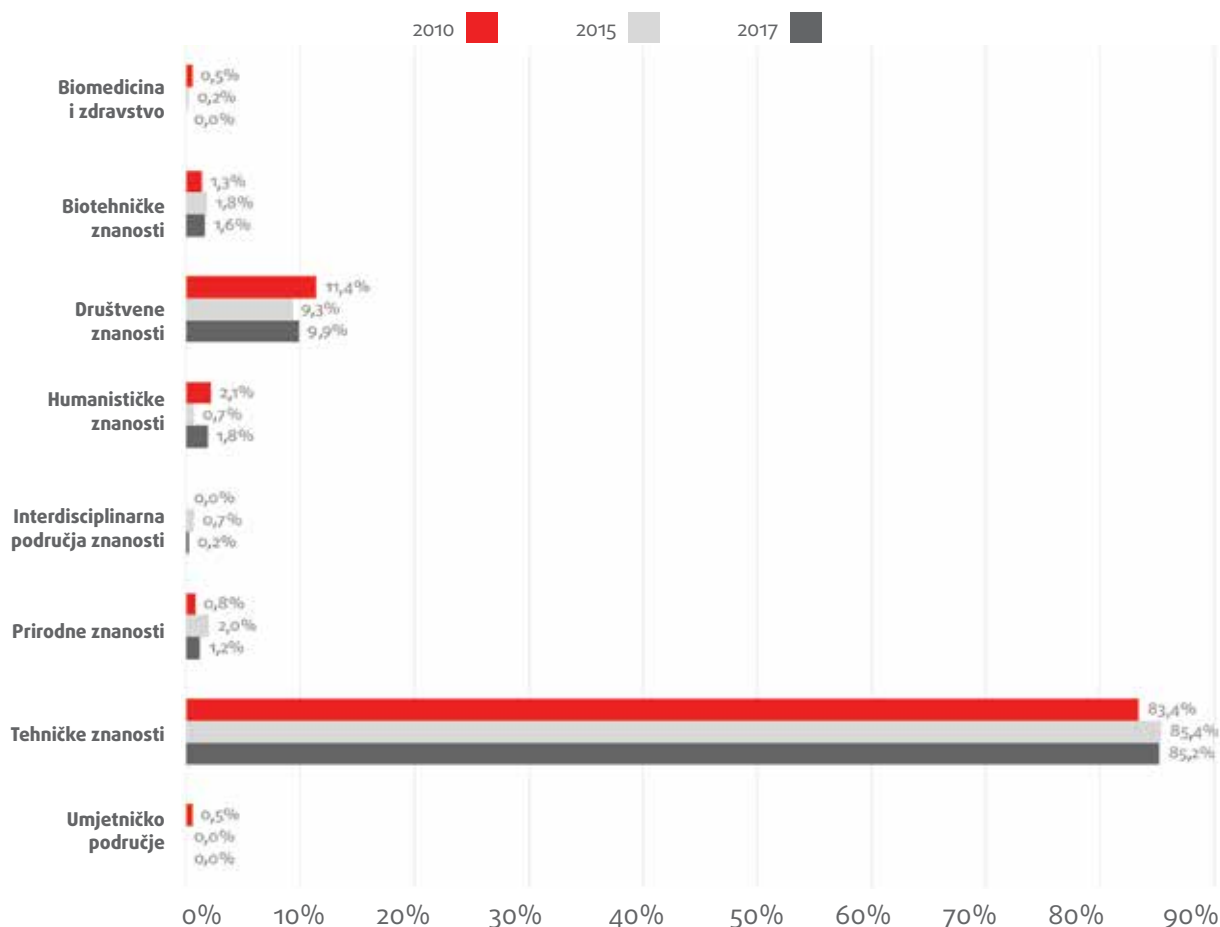
STROJARSTVO

Većina učenika iz strukovnog područja strojarstva nalazi se u sustavu prijave na visoka učilišta, a oko polovice učenika u svakoj od promatranih godina uspješno polaže državnu maturu u ljetnom roku (slika 8.16.).

Slika 8.16. Udjeli učenika iz strukovnog područja strojarstva koji su bili u sustavu prijave na visoka učilišta te su položili državnu maturu u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine

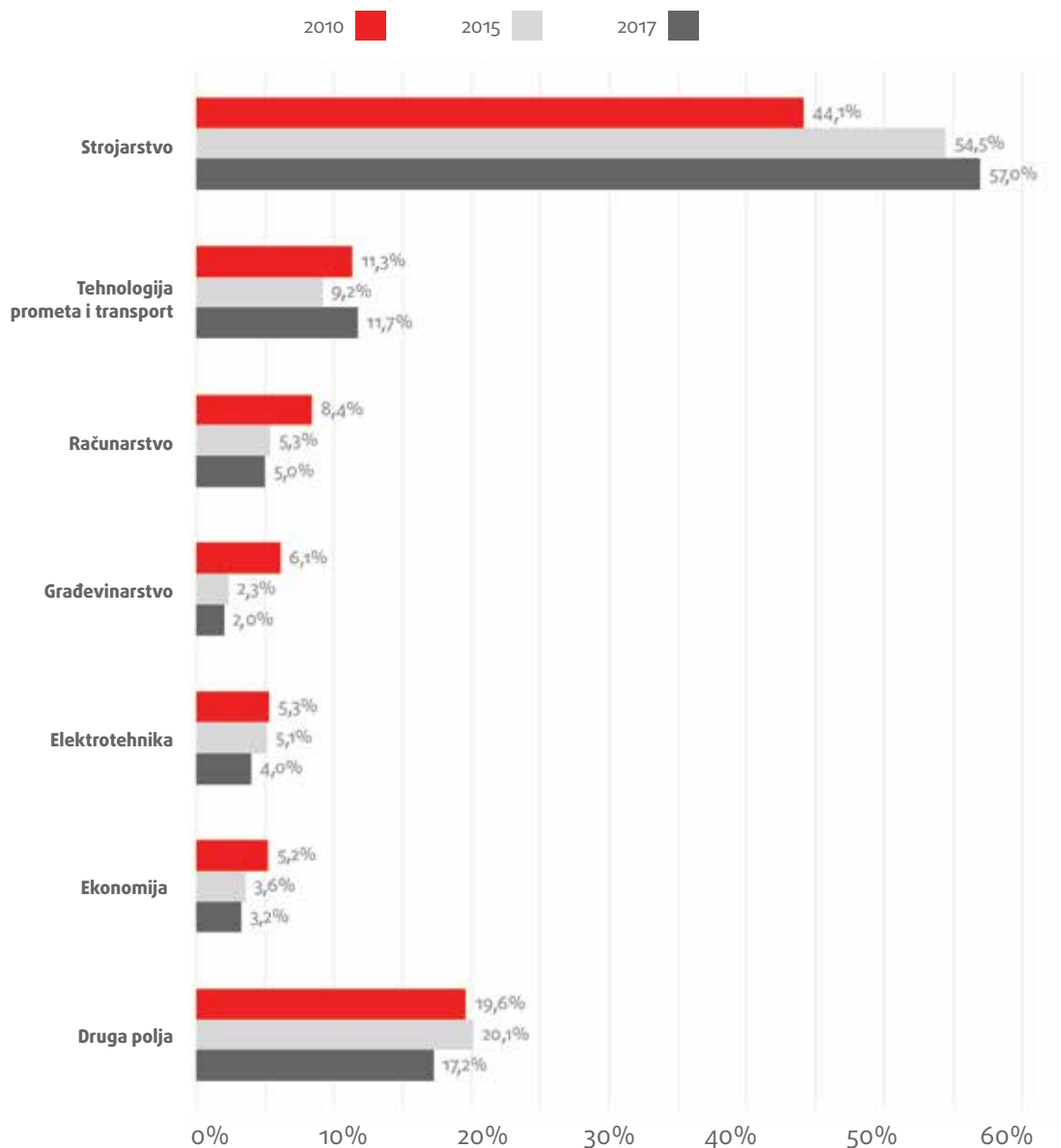
U skladu s očekivanjima, većina učenika iz strukovnog područja strojarstva bira studijske programe iz područja tehničkih znanosti. Studijske programe iz područja društvenih znanosti bira oko 10 % učenika, dok studijske programe preostalih područja ne bira gotovo nitko. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.17.). Nije bilo razlike među učenicima s različitih godina u raspodjeli njihovih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.17. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih područja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja strojarstva u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁴¹

⁴¹ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 23,27$; $p = ,056$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,08$

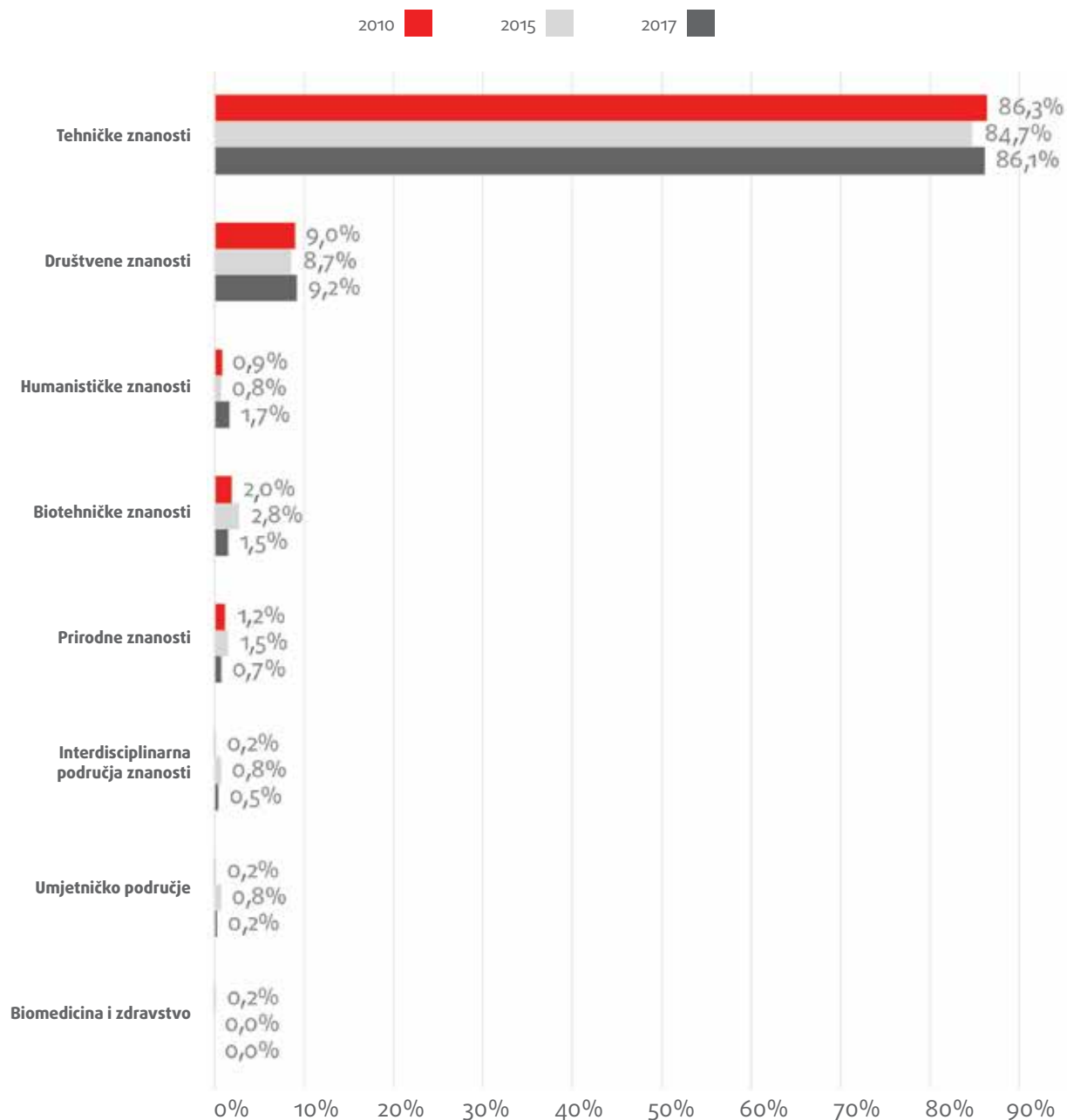
U sve tri promatrane godine najčešće su bili birani studijski programi iz znanstvenog polja strojarstva, a postotni udio odabira studija iz tog polja povećavao se tijekom godina (slika 8.18.). Razmjerno velik broj učenika bira i studijske programe iz polja tehnologije prometa i transporta (oko 10 %). To su polja koja su u skladu s profilom dotičnoga srednjoškolskog programa. Ustvrđena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa.

Slika 8.18. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih polja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja strojarstva u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁴²

⁴² χ^2 (polje x godina) = 45,32; p = ,000; df = 12; Cramerov V = 0,11.

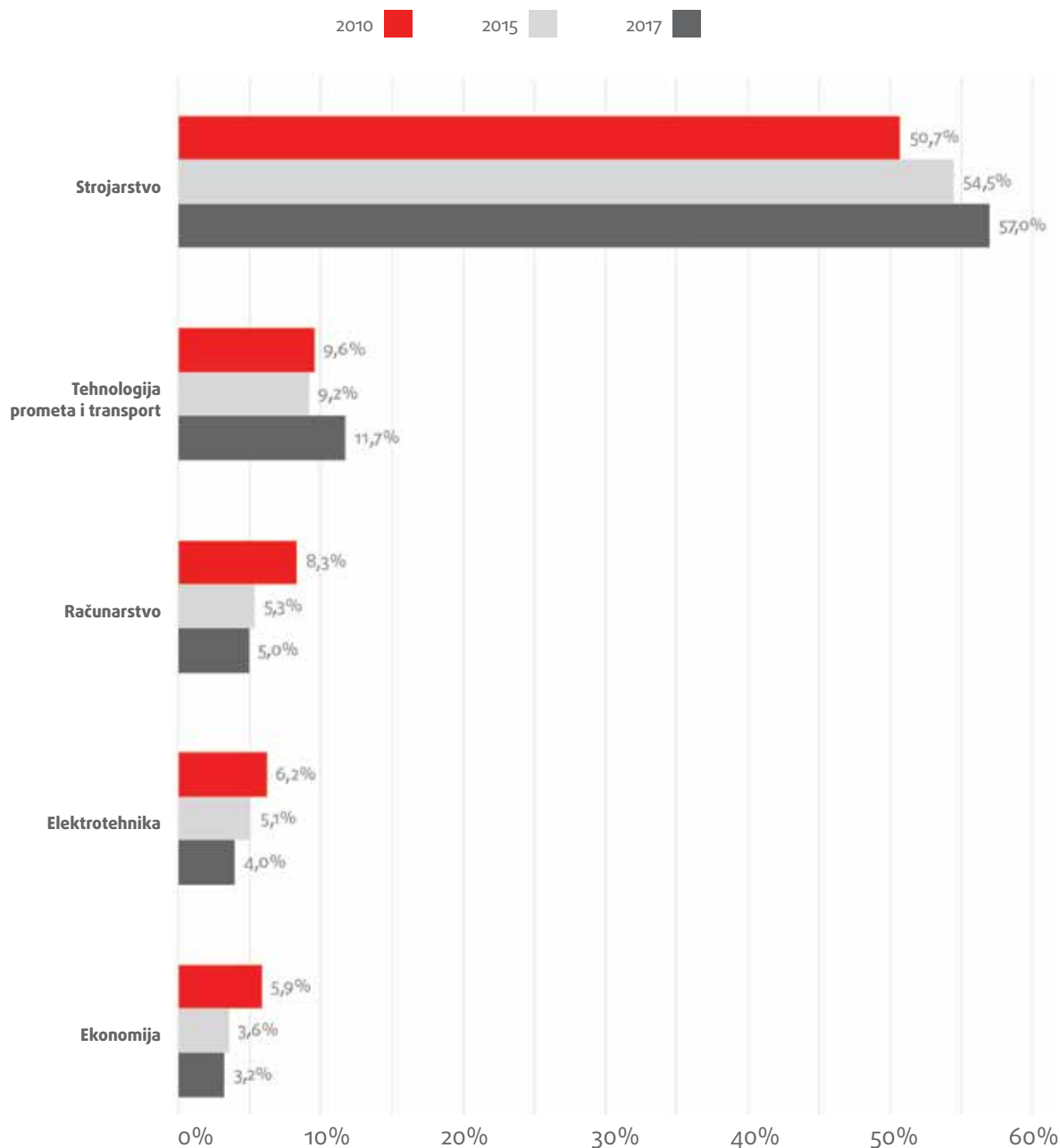
Učenici iz strukovnog područja strojarstva uvjerljivo najčešće upisuju studijske programe iz područja tehničkih znanosti i taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.19.). To je u skladu s nalazom da učenici iz toga strukovnog područja najčešće biraju studijske programe iz područja tehničkih znanosti. Nije bilo razlike među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.19. Upis studijskih programa unutar znanstvenih područja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja strojarstva u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁴³

⁴³ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 9,86$; $p = ,772$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,06$.

Učenici iz strukovnog područja strojarstva uvjerljivo najčešće upisuju studijske programe iz znanstvenog polja strojarstva i taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.20.). Ovaj je nalaz također u skladu s nalazom da ti učenici najčešće biraju studijske programe iz polja strojarstva. Nije bilo razlike među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim poljima.

Slika 8.20. Upis studijskih programa unutar znanstvenih polja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja strojarstva u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁴⁴

Većina učenika upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima, iako je ovaj postotak bio manji 2015. nego 2010. i 2017. godine (tablica 8.10.). Razmjerno velik broj učenika upisuje i stručne redovne studije na javnim sveučilištima, veleučilištima i visokim školama. Tijekom godina povećao se

⁴⁴ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 15,16$; $p = ,126$; $df = 20$; Cramerov $V = 0,08$

udio učenika koji upisuju stručne izvanredne studije na javnim sveučilištima. Treba napomenuti kako se raspodjela upisa studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju u maloj mjeri razlikovala među promatranim godinama.

Tablica 8.10. Vrsta, tip i nositelj upisanog programa u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine za učenike iz strukovnog područja strojarstva⁴⁵

		2010. (%)	2015. (%)	2017. (%)
Javna sveučilišta	Sveučilišni redovni studij	62,3	50,4	58,7
	Stručni redovni studij	12,9	16,3	11,7
	Sveučilišni izvanredni studij	1,8	4,1	1,5
	Stručni izvanredni studij	0,2	5,1	6,7
Javna veleučilišta i visoke škole	Stručni redovni studij	15,1	15,3	12,9
	Stručni izvanredni studij	2,0	0,8	3,2
Privatna visoka učilišta	Sveučilišni redovni studij	0,2	0,3	0,5
	Stručni redovni studij	4,2	6,6	3,2
	Sveučilišni izvanredni studij	0,0	0,0	0,0
	Stručni izvanredni studij	1,3	1,3	1,5
N upisnika		451 (100 %)	393 (100 %)	402 (100 %)

Uspješnost upisa učenika iz strukovnog područja strojarstva na studijske programe unutar deset najčešće biranih znanstvenih polja bila je relativno visoka (tablica 8.11.). Na studijske programe unutar dvaju najčešće biranih znanstvenih polja (strojarstva i tehnologije prometa i transporta) uspijeva se upisati nešto više od tri četvrtine učenika.

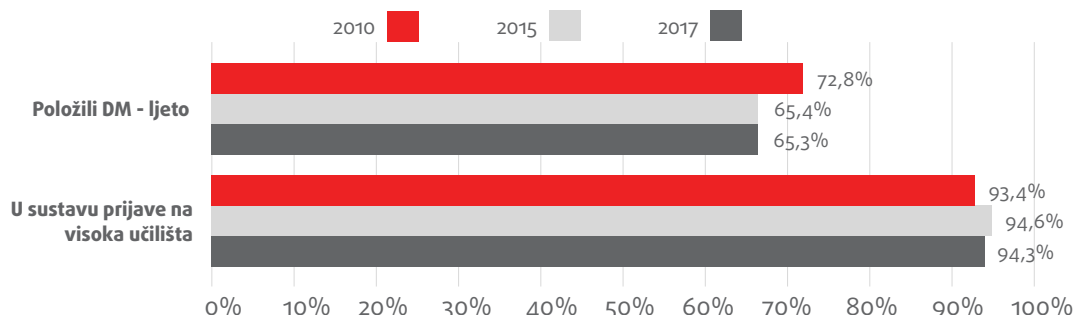
Tablica 8.11. Uspješnost upisa na studijske programe u ljetnom upisnom roku 2017. godine unutar deset najčešće odabiranih znanstvenih polja za učenike iz strukovnog područja strojarstva

Polje	Prvi odabir (N)	Ostvareno pravo upisa (N)	Uspješnost upisa (%)
Strojarstvo	252	191	75,8
Tehnologija prometa i transport	38	30	78,9
Računarstvo	27	15	55,6
Interdisciplinarne tehničke znanosti	19	8	42,1
Ekonomija	16	9	56,3
Elektrotehnika	13	7	53,8
Kineziologija	11	6	54,5
Informacijske i komunikacijske znanosti	9	7	77,8
Poljoprivreda (agronomija)	7	5	71,4
Građevinarstvo	6	4	66,7

⁴⁵ χ^2 (vrsta, tip i nositelj x godina) = 53,78; p = ,000; df = 16; Cramerov V = 0,15

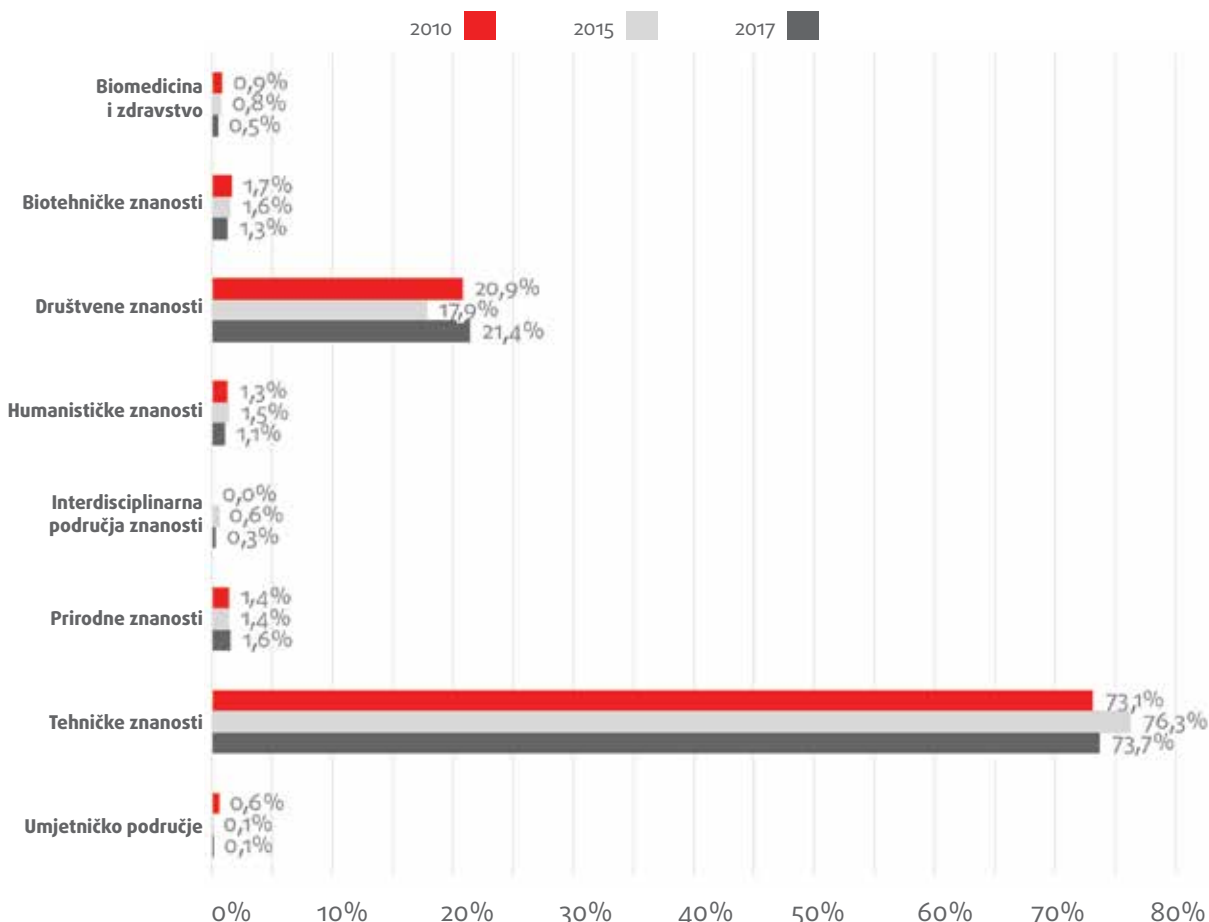
ELEKTROTEHNIKA

Većina učenika iz strukovnog područja elektrotehnike nalazi se u sustavu prijave na visoka učilišta, a oko dvije trećine učenika uspješno polaže državnu maturu u ljetnom roku (slika 8.21.).

Slika 8.21. Udjeli učenika iz strukovnog područja elektrotehnike koji su bili u sustavu prijave na visoka učilišta te su položili državnu maturu u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine

Većina učenika iz strukovnog područja elektrotehnike bira studijske programe iz područja tehničkih znanosti, što je u skladu s očekivanjima. Studijske programe iz područja društvenih znanosti bira oko 20 % učenika, dok studijske programe iz preostalih područja ne bira gotovo nitko. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.22.). Ustvrdjena je zanemariva razlika između učenika s različitim godina u raspodjeli njihovih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima.

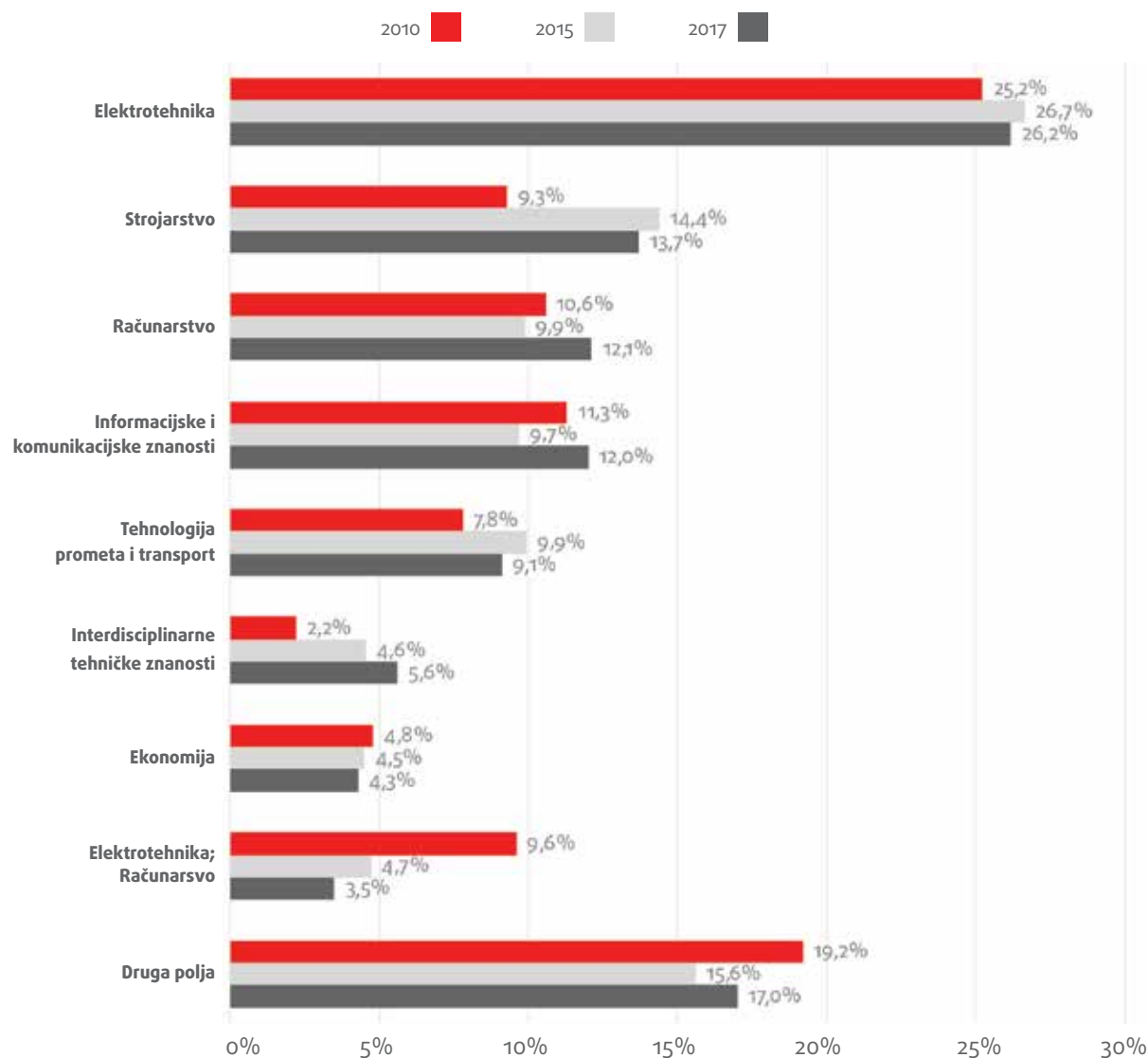

Slika 8.22. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih područja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja elektrotehnika u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁴⁶

⁴⁶ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 47,39$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,06$

U sve tri promatrane godine najčešće su bili birani studijski programi iz znanstvenog polja elektrotehnike (slika 8.23.). Također, relativno su često birana i druga polja koja su u određenoj mjeri u skladu s profilom srednjoškolskog programa elektrotehnike, poput strojarstva i računarstva.

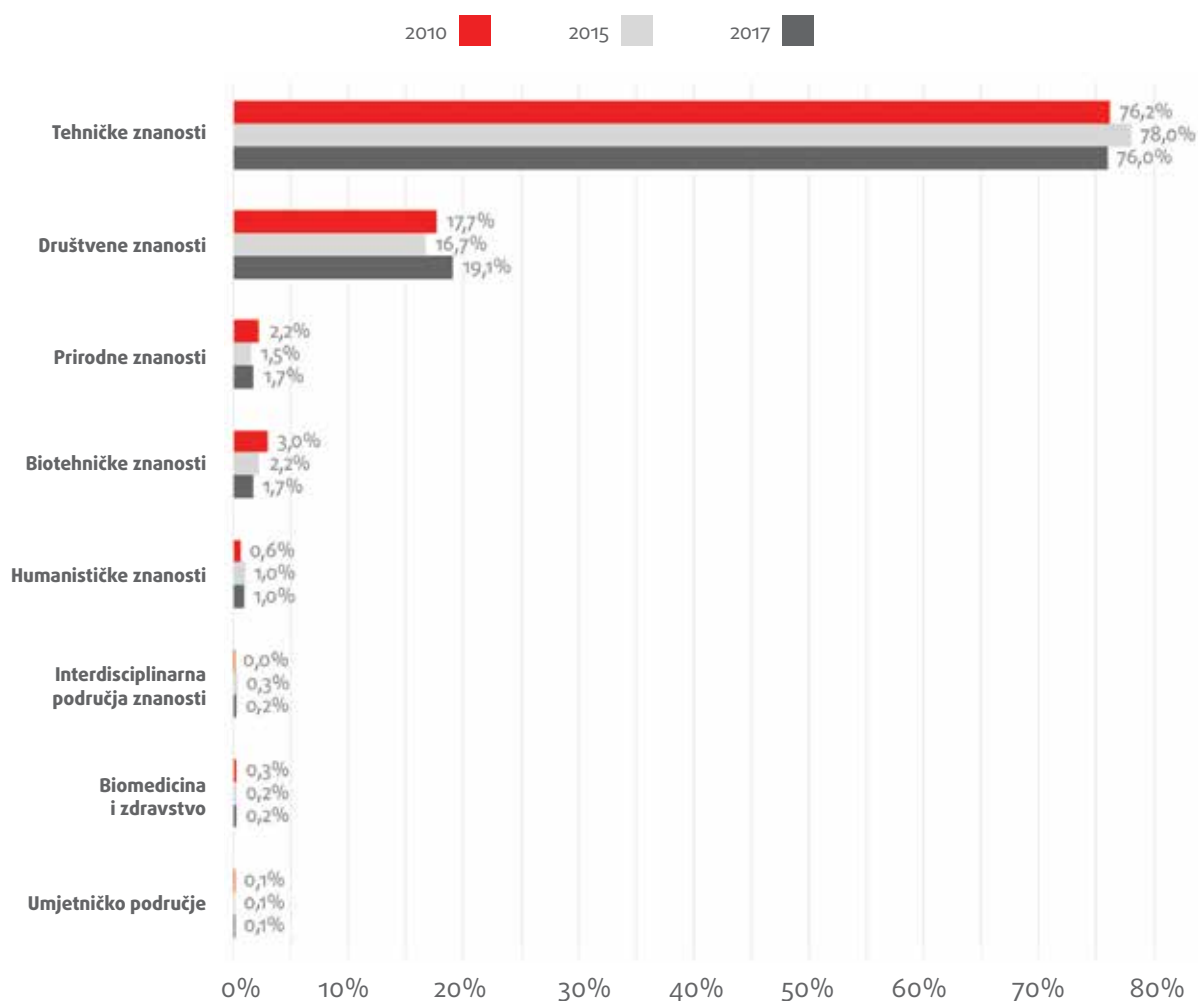
Ustvrdena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa. U 2015. i 2017. godini veći je udio učenika odabirao programe iz polja strojarstva nego u 2010. godini. S druge strane, tijekom godina smanjio se udio učenika koji odabiru programe iz polja elektrotehnike i računarstva.

Slika 8.23. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih polja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja elektrotehnike u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁴⁷

⁴⁷ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 175,53$; $p = ,000$; $df = 16$; Cramerov $V = 0,11$.

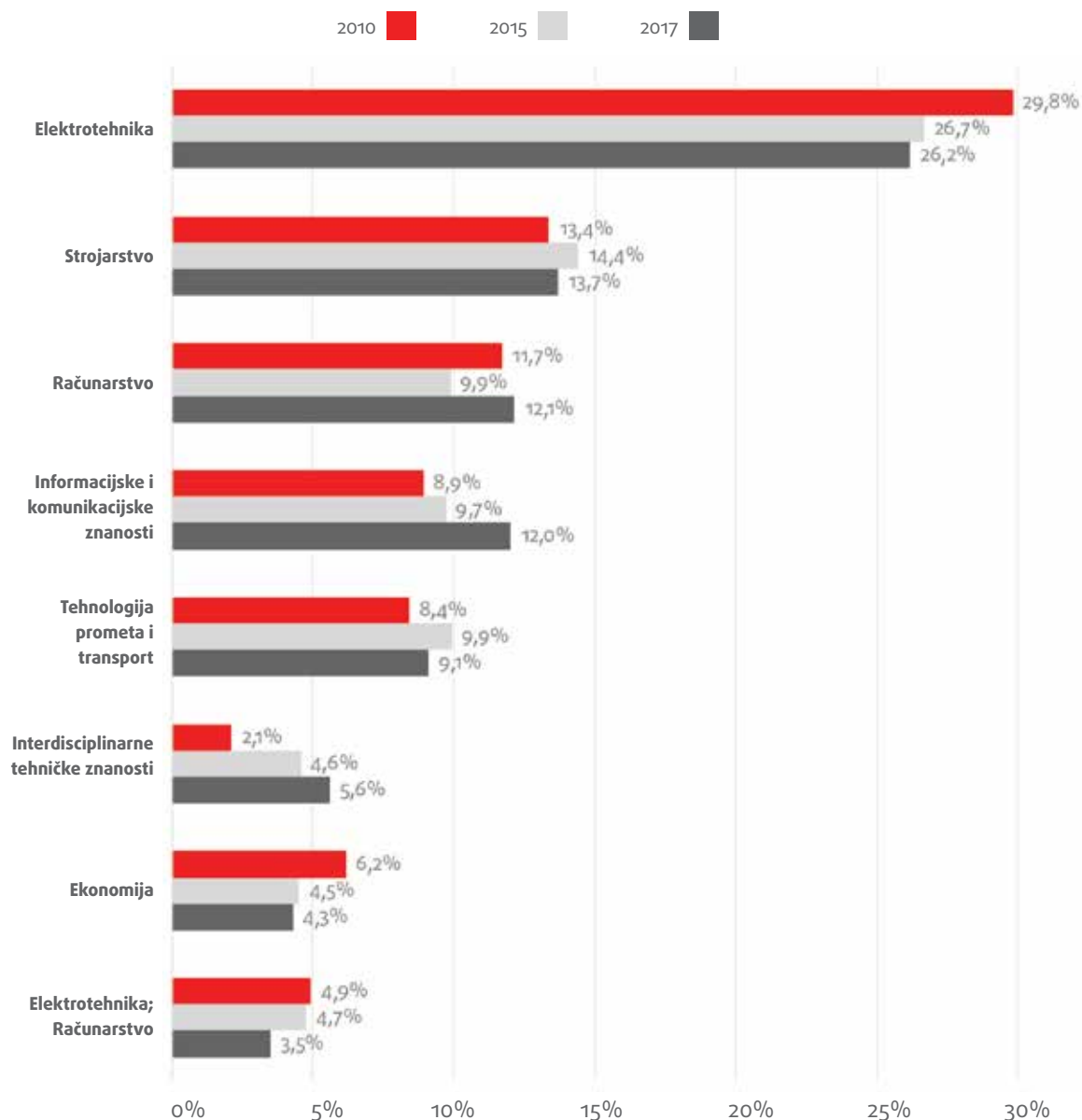
Učenici iz strukovnog područja elektrotehnike uvjerljivo najčešće upisuju studijske programe iz područja tehničkih znanosti. Relativno velik broj učenika upisuje i programe iz područja društvenih znanosti (više od 16 %). Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.24.). Ovaj je nalaz u skladu s nalazom da učenici iz strukovnog područja elektrotehnike najčešće biraju studijske programe iz područja tehničkih znanosti. Nije bilo razlike među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.24. Upis studijskih programa unutar znanstvenih područja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja elektrotehnike u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁴⁸

⁴⁸ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 18,59$; $p = ,181$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,04$.

U sve tri promatrane godine najčešće su upisivani studijski programi iz znanstvenog polja elektrotehnike (slika 8.25.). Taj je nalaz u skladu s nalazom da učenici iz strukovnog područja elektrotehnike najčešće odabiru studijske programe iz tog polja. Međutim, udio učenika koji upisuju programe u ovom polju ponešto se smanjuje tijekom godina, dok se povećava udio učenika koji upisuju programe iz polja informacijskih i komunikacijskih znanosti te interdisciplinarnih tehničkih znanosti. Ustvrdjena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa.

Slika 8.25. Upis studijskih programa unutar znanstvenih polja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja elektrotehnike u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁴⁹

⁴⁹ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 67,63$; $p = ,000$; $df = 20$; Cramerov $V = 0,08$.

Raspodjela upisa studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju malo se razlikovala s obzirom na godine (tablica 8.12.). Većina učenika upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima, a taj se postotak ponešto povećava tijekom godina. Velik broj učenika upisuje i stručne redovne studije, prvenstveno na javnim veleučilištima i visokim školama. Međutim, u odnosu na 2010. godinu, 2015. i 2017. godine smanjio se udio učenika koji upisuju stručne redovne studije na javnim veleučilištima i visokim školama.

Tablica 8.12. Vrsta, tip i nositelj upisanog programa u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine za učenike iz strukovnog područja elektrotehnike⁵⁰

		2010. (%)	2015. (%)	2017. (%)
Javna sveučilišta	Sveučilišni redovni studij	47,4	53,1	53,7
	Stručni redovni studij	11,7	11,5	10,9
	Sveučilišni izvanredni studij	1,2	2,0	1,4
	Stručni izvanredni studij	0,5	4,0	3,1
Javna veleučilišta i visoke škole	Stručni redovni studij	32,5	20,8	21,0
	Stručni izvanredni studij	1,8	1,5	2,6
Privatna visoka učilišta	Sveučilišni redovni studij	0,0	0,4	0,1
	Stručni redovni studij	3,6	6,0	6,4
	Sveučilišni izvanredni studij	0,0	0,0	0,0
	Stručni izvanredni studij	1,2	0,8	0,7
N upisnika		2038 (100 %)	1710 (100 %)	1658 (100 %)

Uspješnost upisa učenika iz strukovnog područja elektrotehnike na studijske programe unutar deset najčešće biranih znanstvenih polja razlikovala se među poljima (tablica 8.13.). Primjerice, na studijske programe unutar dvaju najčešće biranih znanstvenih polja (elektrotehnike i računarstva) uspijeva se upisati oko dvije trećine učenika. Uspješnost upisa bila je najviša za polja građevinarstva i interdisciplinarne tehničke znanosti, a najniža za polje kineziologije.

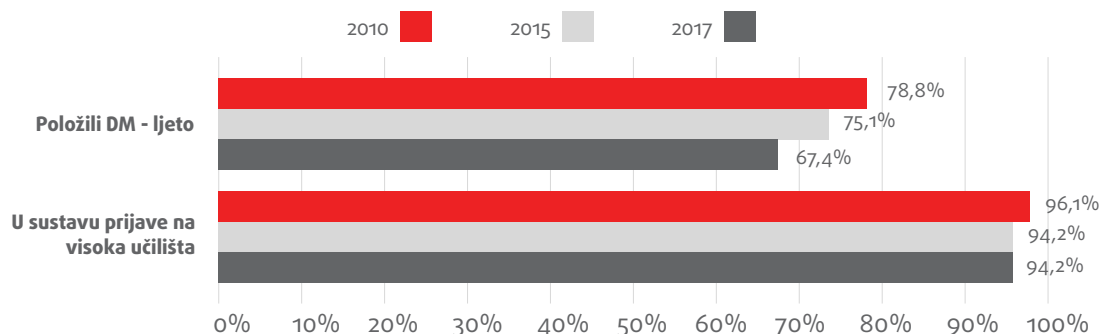
Tablica 8.13. Uspješnost upisa na studijske programe u ljetnom upisnom roku 2017. godine unutar deset najčešće odabiranih znanstvenih polja za učenike iz strukovnog područja elektrotehnike

	Prvi odabir (N)	Ostvareno pravo upisa (N)	Uspješnost upisa (%)
Elektrotehnika	439	292	66,5
Računarstvo	241	145	60,2
Informacijske i komunikacijske znanosti	221	139	62,9
Strojarstvo	205	158	77,1
Elektrotehnika; Računarstvo	138	58	42,0
Tehnologija prometa i transport	126	96	76,2
Ekonomija	85	47	55,3
Interdisciplinarne tehničke znanosti	81	64	79,0
Građevinarstvo	43	34	79,1
Kineziologija	41	15	36,6

⁵⁰ χ^2 (vrsta, tip i nositelj x godina) = 167,54; p = ,000; df = 16; Cramerov V = 0,13.

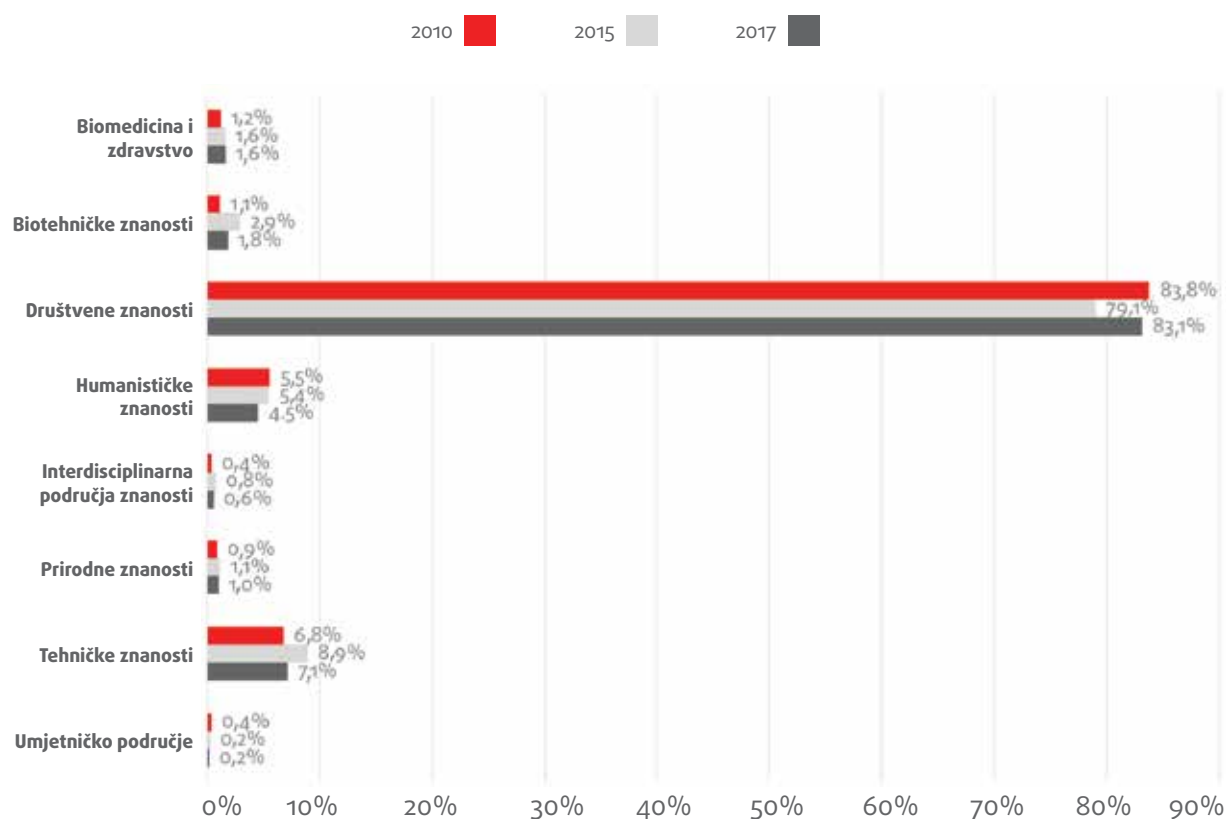
EKONOMIJA

Gotovo svi učenici iz strukovnog područja ekonomije nalaze se u sustavu prijave na visoka učilišta, a većina učenika uspješno polaže državnu maturu u ljetnom roku, iako se taj udio smanjuje tijekom godina (slika 8.26.).

Slika 8.26. Udjeli učenika iz strukovnog područja ekonomije koji su bili u sustavu prijave na visoka učilišta te su položili državnu maturu u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine

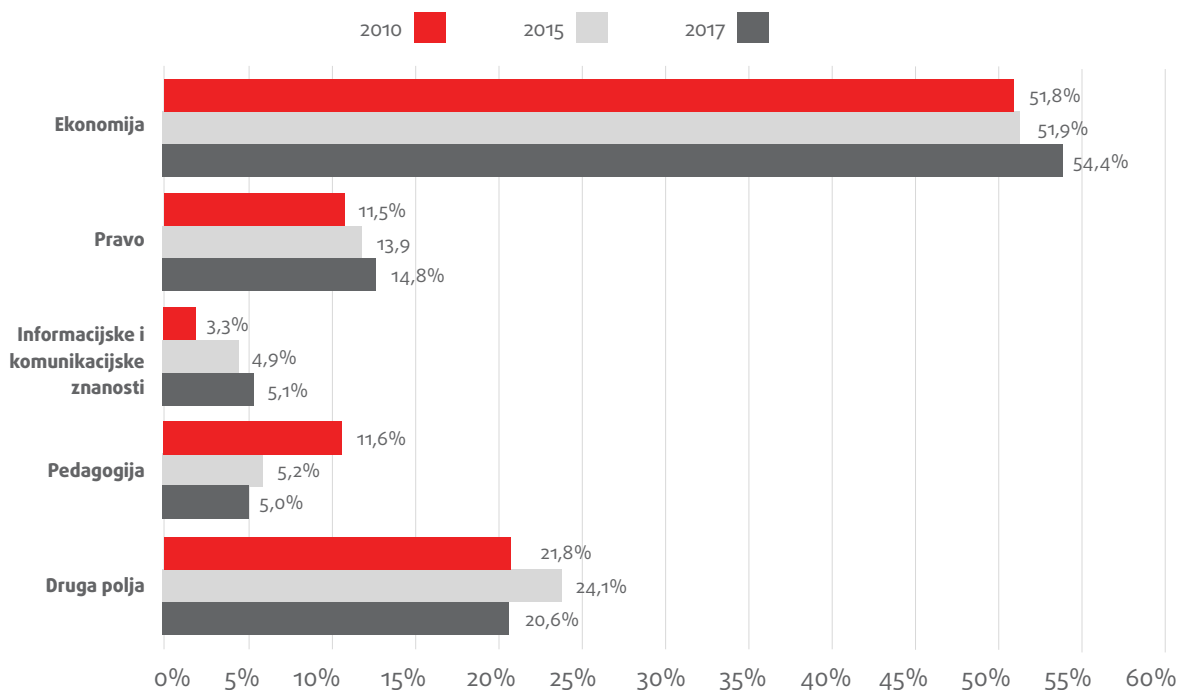
U skladu s očekivanjima, većina učenika iz strukovnog područja ekonomije bira studijske programe iz područja društvenih znanosti. Studijske programe iz područja tehničkih i humanističkih znanosti bira manji broj učenika (manje od 9 %), dok studijske programe iz preostalih područja ne bira gotovo nitko. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.27.). Ustvrdjena je zanemariva razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli njihovih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.27. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih područja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja ekonomije u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁵¹

⁵¹ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 80,18$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,06$.

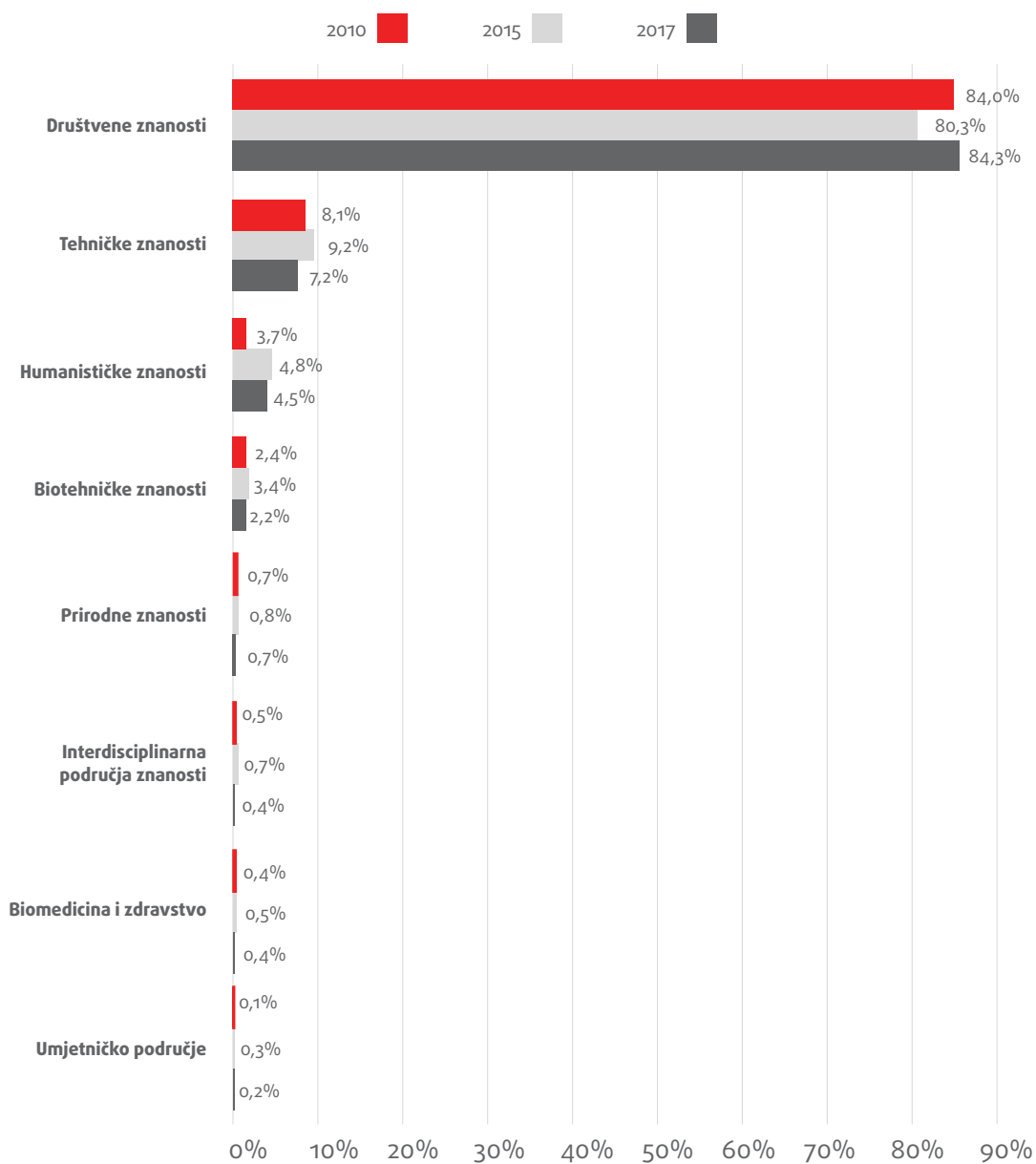
U sve tri promatrane godine najčešće su bili birani studijski programi iz znanstvenog polja ekonomije, u skladu s profilom dotičnoga srednjoškolskog programa, a postotni se udio odabira studija iz ovog polja ponešto povećao tijekom godina (slika 8.28.). Također se blago povećao i udio učenika koji biraju programe iz polja prava i informacijskih i komunikacijskih znanosti. S druge strane, udio se učenika koji biraju programe iz polja pedagogije tijekom godina smanjio. Ustvrdena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa.

Slika 8.28. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih polja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja ekonomije u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁵²

⁵² χ^2 (polje x godina) = 221,67; p = ,000; df = 8; Cramerov V = 0,09.

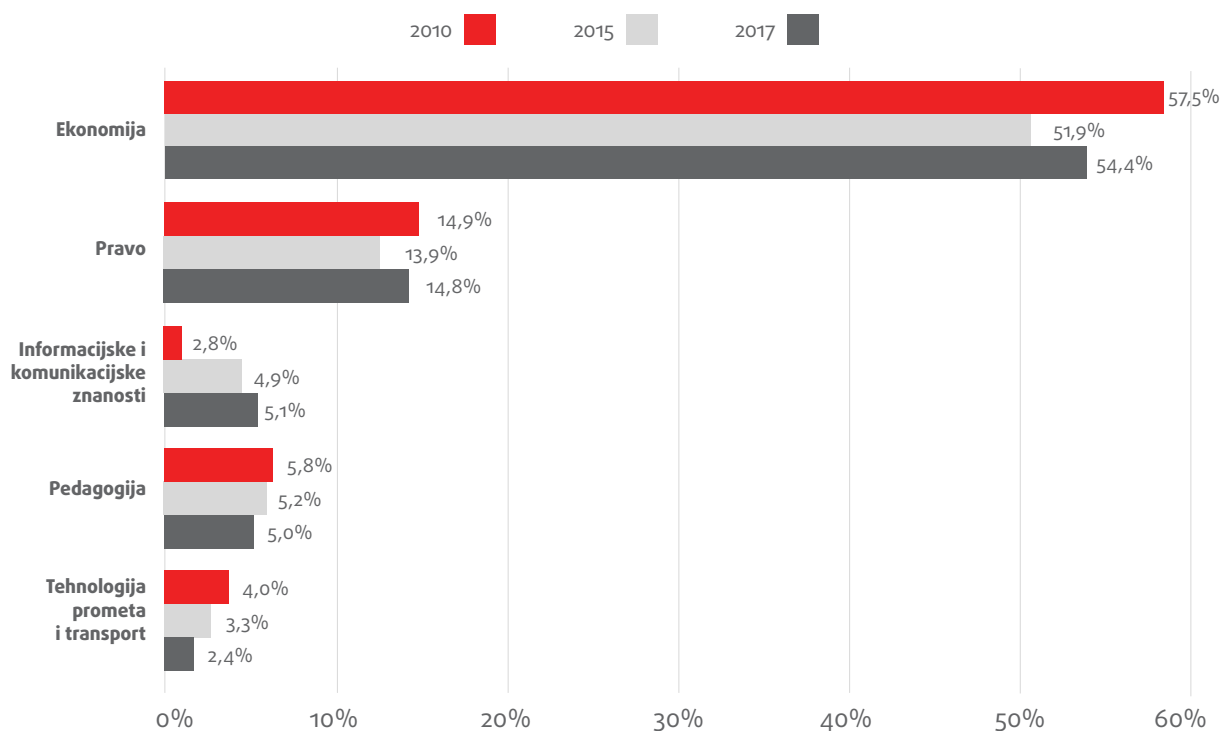
Učenici iz strukovnog područja ekonomije uvjerljivo najčešće upisuju studijske programe iz područja društvenih znanosti. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.29.). Taj je nalaz u skladu s nalazom da učenici iz ovoga strukovnog područja najčešće biraju studijske programe iz područja društvenih znanosti. Ustvrdjena je zanemariva razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.29. Upis studijskih programa unutar znanstvenih područja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja ekonomije u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁵³

⁵³ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 33,15$; $p = ,003$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,04$.

U sve tri promatrane godine najčešće su upisivani studijski programi iz znanstvenog polja ekonomije (slika 8.30.). Taj je nalaz u skladu s nalazom da učenici iz strukovnog područja ekonomije najčešće odabiru studijske programe iz tog polja. Ustvrdena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa. U 2015. i 2017. godini udio upisnika u programe iz polja ekonomije bio je nešto manji nego u 2010. godini.

Slika 8.30. Upis studijskih programa unutar znanstvenih polja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja ekonomije u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁵⁴

⁵⁴ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 90,58$; $p = ,000$; $df = 10$; Cramerov $V = 0,07$.

Većina učenika upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima (tablica 8.14.). Razmjerno velik broj učenika upisuje i stručne redovne studije na javnim sveučilištima, veleučilištima i visokim školama. Tijekom godina ponešto se smanjio udio učenika koji upisuju javna veleučilišta i visoke škole. Raspodjela upisa studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju vrlo se malo razlikovala među godinama.

Tablica 8.14. Vrsta, tip i nositelj upisanog programa u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine za učenike iz strukovnog područja ekonomije⁵⁵

		2010. (%)	2015. (%)	2017. (%)
Javna sveučilišta	Sveučilišni redovni studij	48,7	50,0	49,9
	Stručni redovni studij	14,2	11,7	13,7
	Sveučilišni izvanredni studij	8,2	9,6	9,5
	Stručni izvanredni studij	3,1	5,7	6,2
Javna veleučilišta i visoke škole	Stručni redovni studij	16,7	13,9	12,7
	Stručni izvanredni studij	3,3	2,1	1,2
Privatna visoka učilišta	Sveučilišni redovni studij	0,1	0,5	0,7
	Stručni redovni studij	5,1	6,0	5,7
	Sveučilišni izvanredni studij	0,0	0,0	0,0
	Stručni izvanredni studij	0,6	0,6	0,4
N upisnika		3926 (100 %)	3234 (100 %)	2722 (100 %)

Uspješnost upisa učenika iz strukovnog područja ekonomije na studijske programe unutar deset najčešće biranih znanstvenih polja varirala je od polja do polja (tablica 8.15.). Na studijske programe unutar najčešće biranoga znanstvenog polja (ekonomije) uspijeva se upisati nešto manje od dvije trećine učenika. Uspješnost upisa najniža je u polju socijalnih djelatnosti, a najviša u polju prava unutar kojeg se uspijeva upisati preko tri četvrtine učenika kojima je to bio prvi izbor.

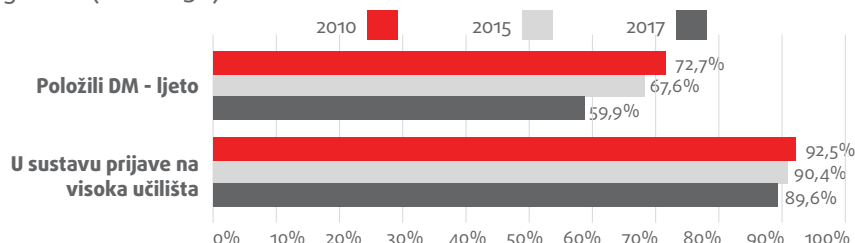
Tablica 8.15. Uspješnost upisa na studijske programe u ljetnom upisnom roku 2017. godine unutar deset najčešće odabiranih znanstvenih polja za učenike iz strukovnog područja ekonomije

Polje	Prvi odabir (N)	Ostvareno pravo upisa (N)	Uspješnost upisa (%)
Ekonomija	1544	979	63,4
Pravo	357	275	77,0
Pedagogija	206	99	48,1
Informacijske i komunikacijske znanosti	154	102	66,2
Filologija	90	52	57,8
Tehnologija prometa i transport	81	45	55,6
Kineziologija	67	47	70,1
Socijalne djelatnosti	50	8	16,0
Poljoprivreda	47	32	68,1
Kliničke medicinske znanosti	42	11	26,2

⁵⁵ χ^2 (vrsta, tip i nositelj x godina) = 125,25; p = ,000; df = 16; Cramerov V = 0,08.

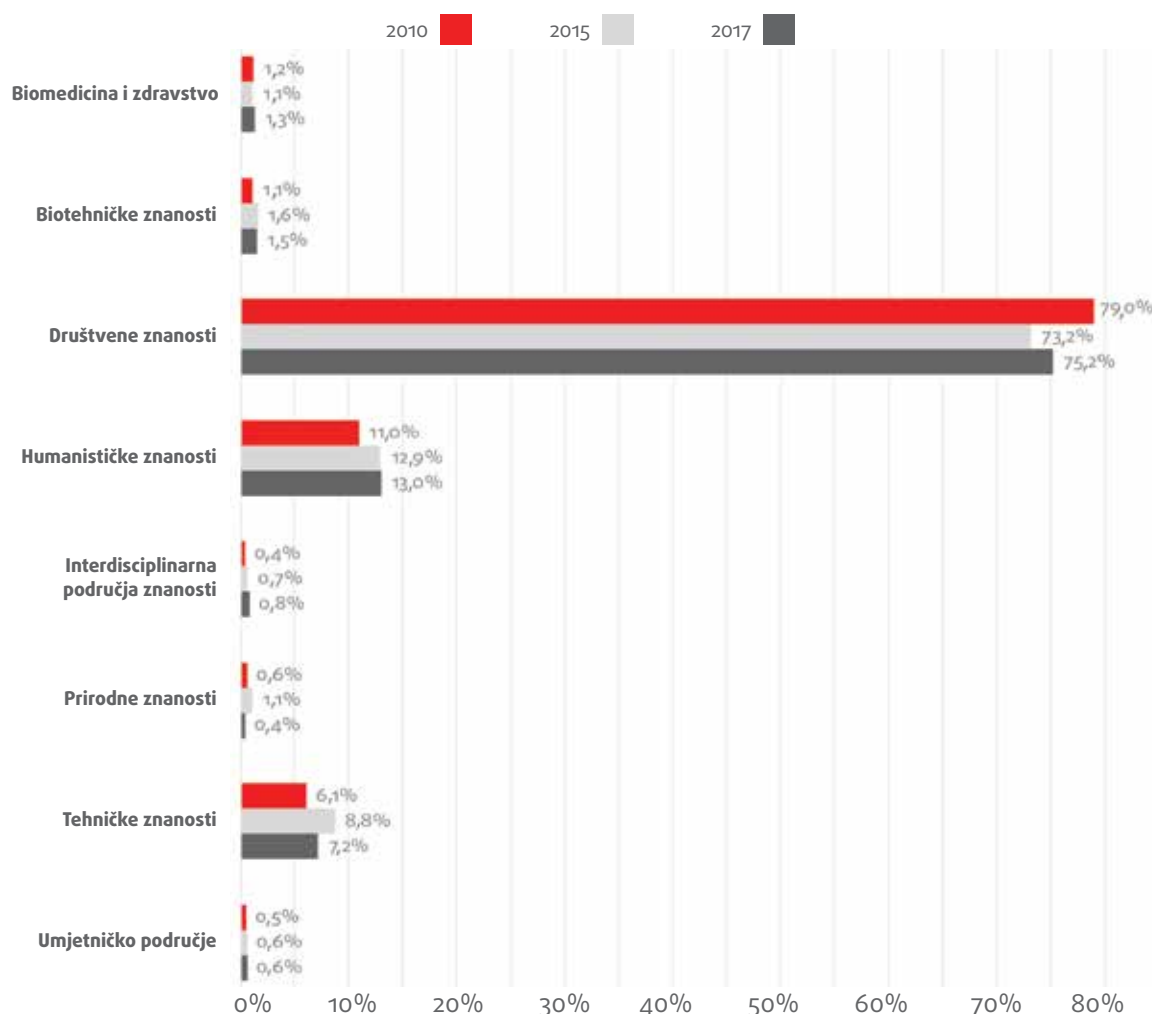
UGOSTITELJSTVO I TURIZAM

Gotovo svi učenici iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma nalaze se u sustavu prijave na visoka učilišta, a većina učenika uspješno polaže državnu maturu u ljetnom roku, iako se taj udio smanjuje tijekom godina (Slika 8.31.)

Slika 8.31. Udjeli učenika iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma koji su bili u sustavu prijave na visoka učilišta te su položili državnu maturu u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine

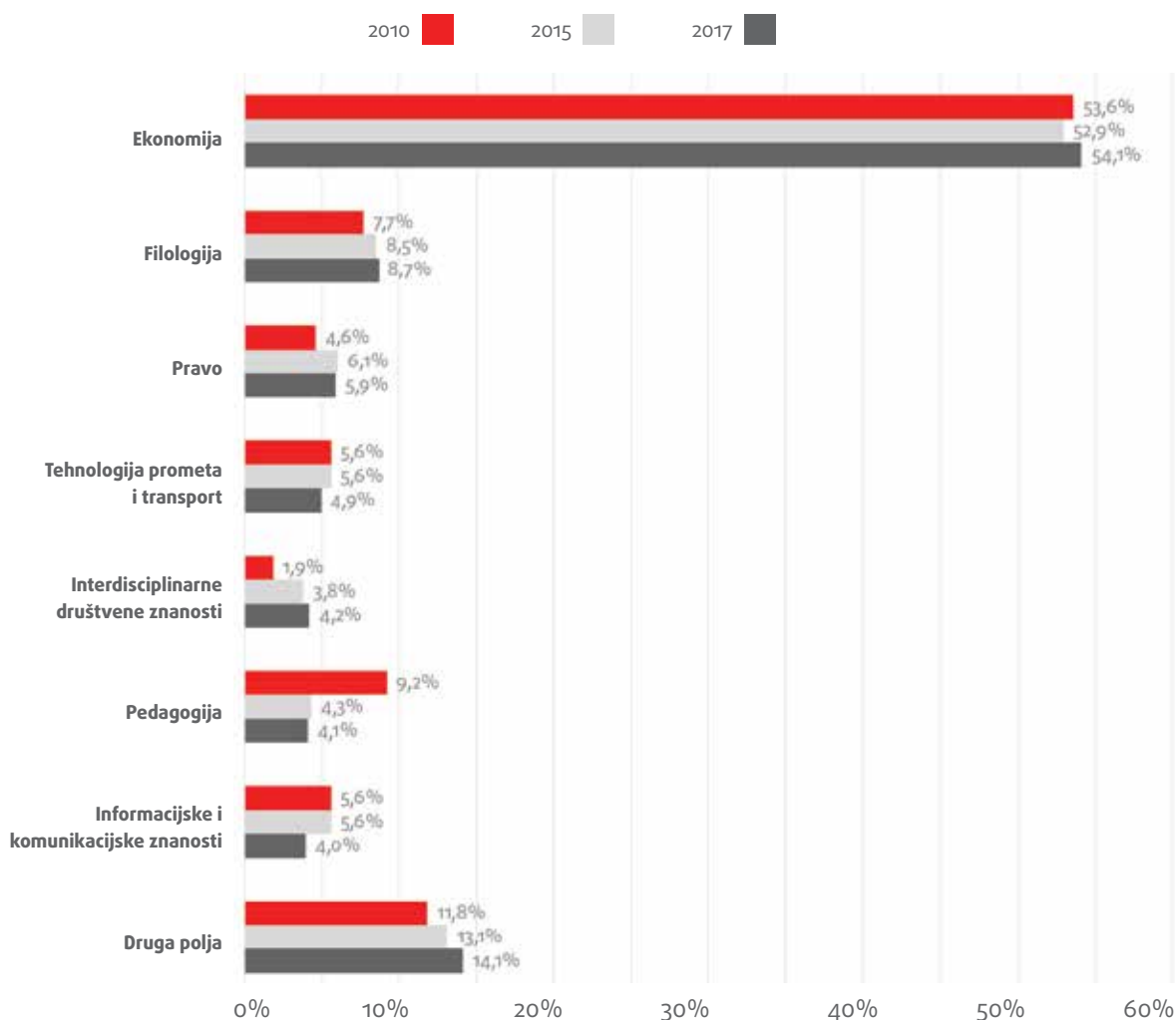
Većina učenika iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma bira studijske programe iz područja društvenih znanosti. Studijske programe iz područja humanističkih i tehničkih znanosti bira manji broj učenika, dok studijske programe iz preostalih područja ne bira gotovo nitko. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.32.). Nije bilo razlike među učenicima s različitih godina u raspodjeli njihovih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.32. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih područja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁵⁶

⁵⁶ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 22,35$; $p = ,072$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,05$.

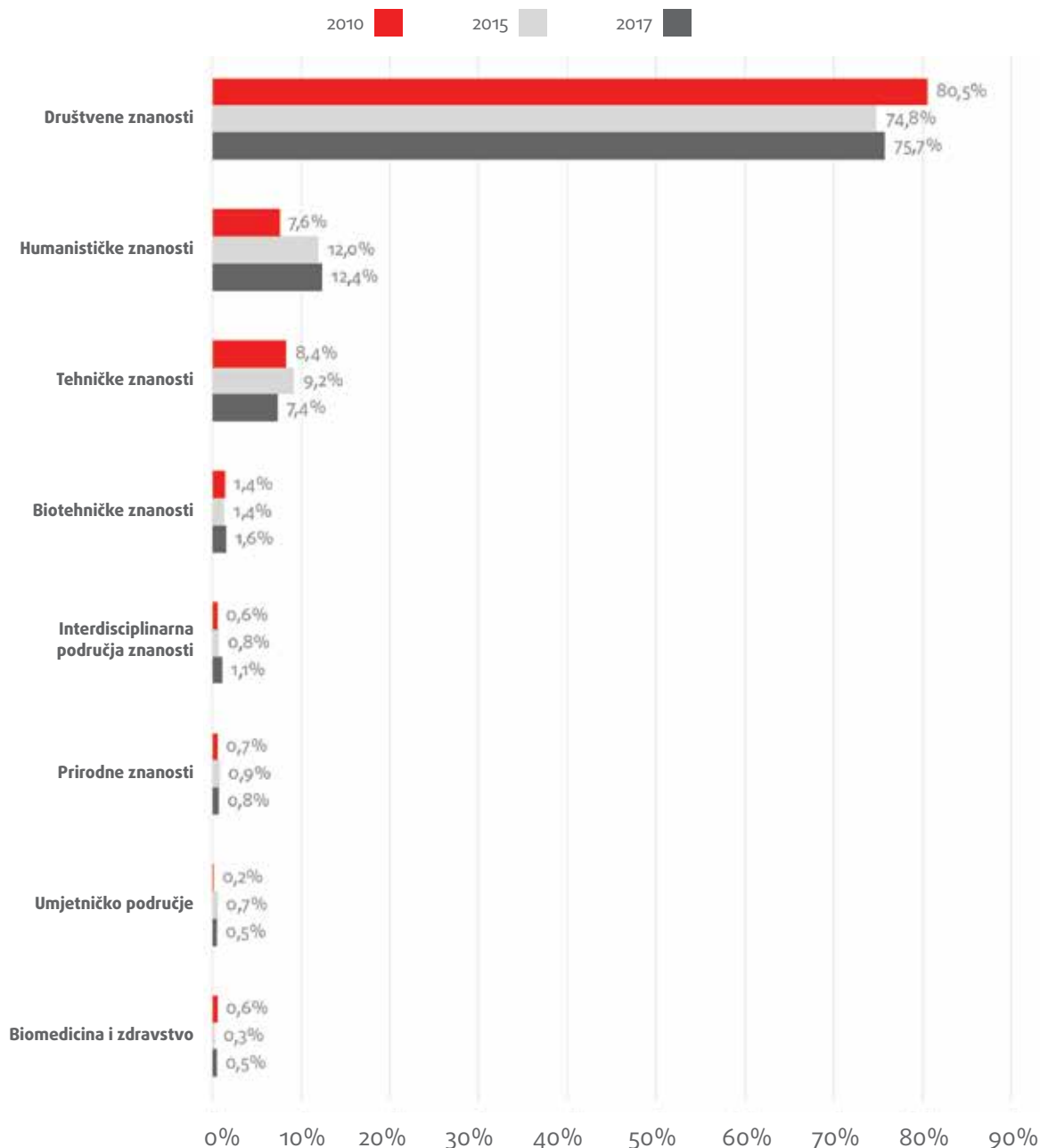
U sve tri promatrane godine najčešće su bili birani studijski programi iz znanstvenog polja ekonomije (slika 8.33.), što je očekivano s obzirom na to da se u tom polju nalaze studijski programi povezani s turizmom i hotelijerstvom. Ustvrđena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa. Udio učenika koji biraju programe iz polja pedagogije tijekom godina ponešto se smanjio.

Slika 8.33. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih polja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁵⁷

Učenici iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma uvjerljivo najčešće upisuju studijske programe iz područja društvenih znanosti. Razmjerno velik broj učenika upisuje programe iz područja humanističkih i tehničkih znanosti. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.34.). Taj je nalaz u skladu s nalazima vezanima uz najčešće izbore studijskih programa. Ustvrđena je zanemariva razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima.

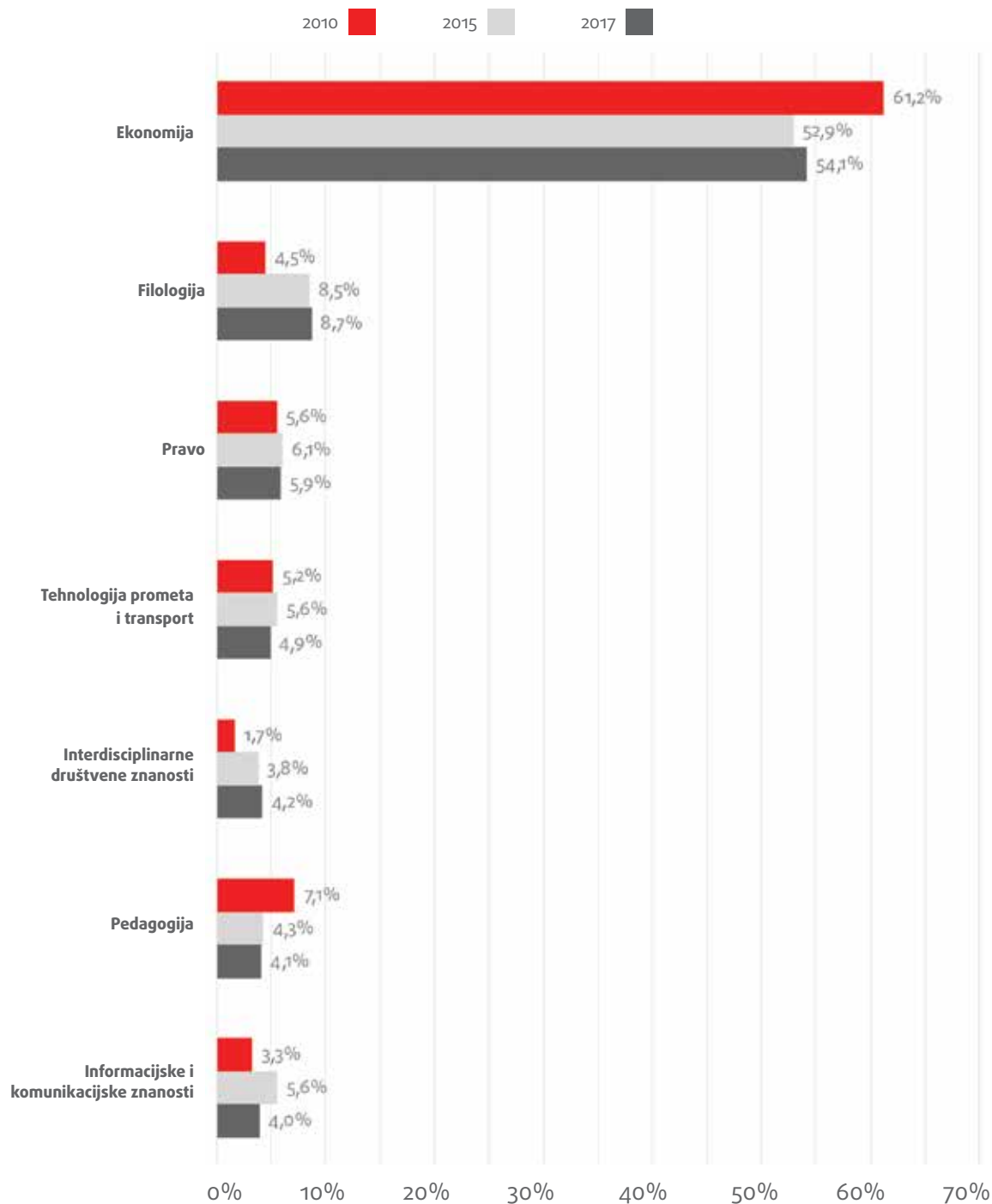
⁵⁷ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 65,42$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,09$.

Slika 8.34. Upis studijskih programa unutar znanstvenih područja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁵⁸

Učenici iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma uvjerljivo najčešće upisuju studijske programe iz polja ekonomije. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.35.). Ovaj je nalaz u skladu s nalazima povezanim s najčešćim izborima studijskih programa. Ustvrdena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima. Programi iz polja ekonomije bili su češće upisivani u 2010. nego u 2015. i 2017. godini, dok su programi iz polja filologije češće upisivani u 2015. i 2017. godini.

⁵⁸ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 24,51$; $p = ,040$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,06$.

Slika 8.35. Upis studijskih programa unutar znanstvenih polja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁵⁹

Većina učenika upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima (tablica 8.16.). Razmjerno velik broj učenika upisuje i stručne redovne studije na javnim sveučilištima, veleučilištima i visokim školama, kao i sveučilišne izvanredne studije na javnim sveučilištima. Raspodjela upisa studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju vrlo se malo razlikovala među godinama.

Učenici iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma uvjerljivo najčešće upisuju studijske programe iz polja ekonomije. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.35.). Ovaj je nalaz u

⁵⁹ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 58,13$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,10$

skladu s nalazima povezanim s najčešćim izborima studijskih programa. Ustvrdena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima. Programi iz polja ekonomije bili su češće upisivani u 2010. nego u 2015. i 2017. godini, dok su programi iz polja filologije češće upisivani u 2015. i 2017. godini.

Tablica 8.16. Vrsta, tip i nositelj upisanog programa u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine za učenike iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma⁶⁰

		2010. (%)	2015. (%)	2017. (%)
Javna sveučilišta	Sveučilišni redovni studij	49,3	48,2	51,9
	Stručni redovni studij	14,9	10,3	11,3
	Sveučilišni izvanredni studij	10,8	12,9	10,2
	Stručni izvanredni studij	2,7	3,2	3,1
Javna veleučilišta i visoke škole	Stručni redovni studij	13,0	13,5	14,1
	Stručni izvanredni studij	2,4	3,8	1,7
Privatna visoka učilišta	Sveučilišni redovni studij	0,2	1,1	0,8
	Stručni redovni studij	5,9	6,6	6,1
	Sveučilišni izvanredni studij	0,0	0,0	0,0
	Stručni izvanredni studij	0,7	0,3	0,9
N upisnika		1106 (100 %)	1020 (100 %)	931 (100 %)

Uspješnost upisa učenika iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma na studijske programe unutar najčešće biranoga znanstvenog polja (ekonomije) bila je relativno visoka, no za neka polja poput interdisciplinarnih društvenih znanosti, filologije, prava bila je još viša (tablica 8.17.). Najmanja je uspješnost upisa bila u polju kliničkih medicinskih znanosti, no studijske programe unutar ovog polja birao je vrlo malen broj učenika.

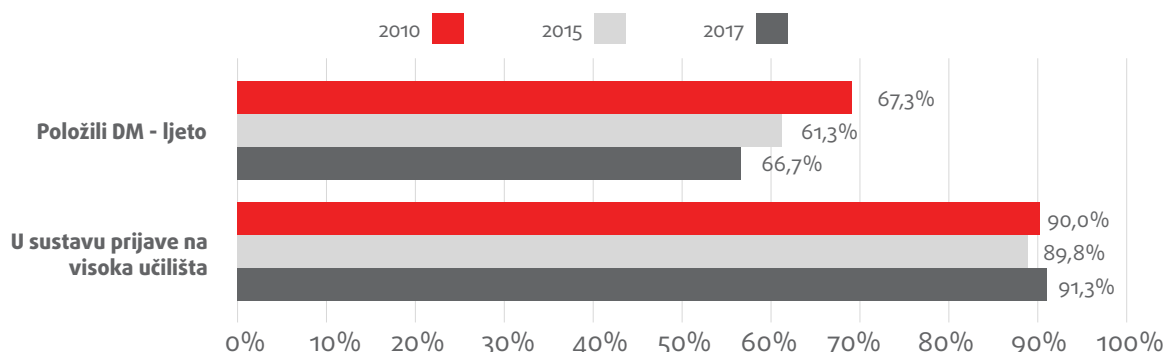
Tablica 8.17. Uspješnost upisa na studijske programe u ljetnom upisnom roku 2017. godine unutar deset najčešće odabiranih znanstvenih polja za učenike iz strukovnog područja ugostiteljstva i turizma

Polje	Prvi odabir (N)	Ostvareno pravo upisa (N)	Uspješnost upisa (%)
Ekonomija	515	368	71,5
Filologija	86	68	79,1
Pedagogija	51	30	58,8
Pravo	45	35	77,8
Tehnologija prometa i transport	43	28	65,1
Informacijske i komunikacijske znanosti	38	29	76,3
Interdisciplinarne društvene znanosti	38	34	89,5
Kineziologija	26	15	57,7
Kliničke medicinske znanosti	13	4	30,8
Računarstvo	12	9	75,0

⁶⁰ χ^2 (vrsta, tip i nositelj x godina) = 34,69; p = ,004; df = 16; Cramerov V = 0,08.

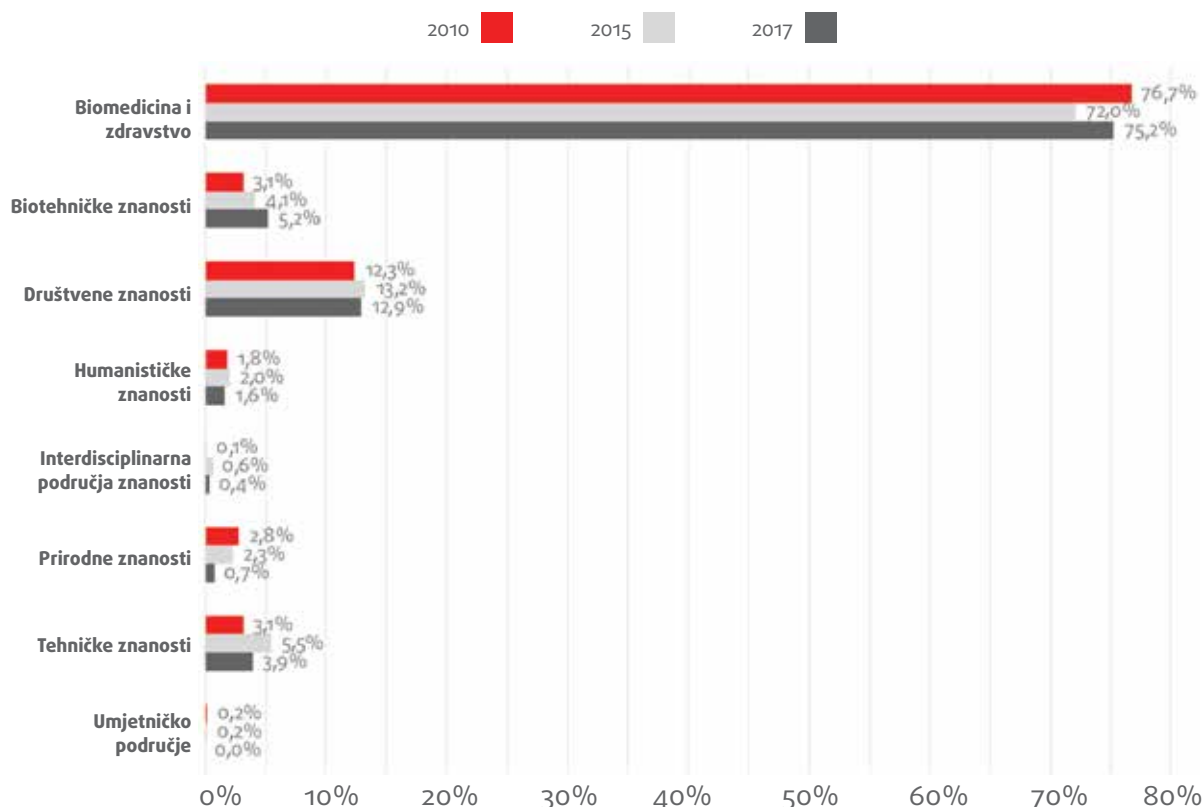
ZDRAVSTVO

Većina učenika iz strukovnog područja zdravstva nalazi se u sustavu prijave na visoka učilišta, a oko dvije trećine učenika uspješno polaže državnu maturu u ljetnom roku (slika 8.36.).

Slika 8.36. Udjeli učenika iz strukovnog područja zdravstva koji su bili u sustavu prijave na visoka učilišta te su položili državnu maturu u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁶¹

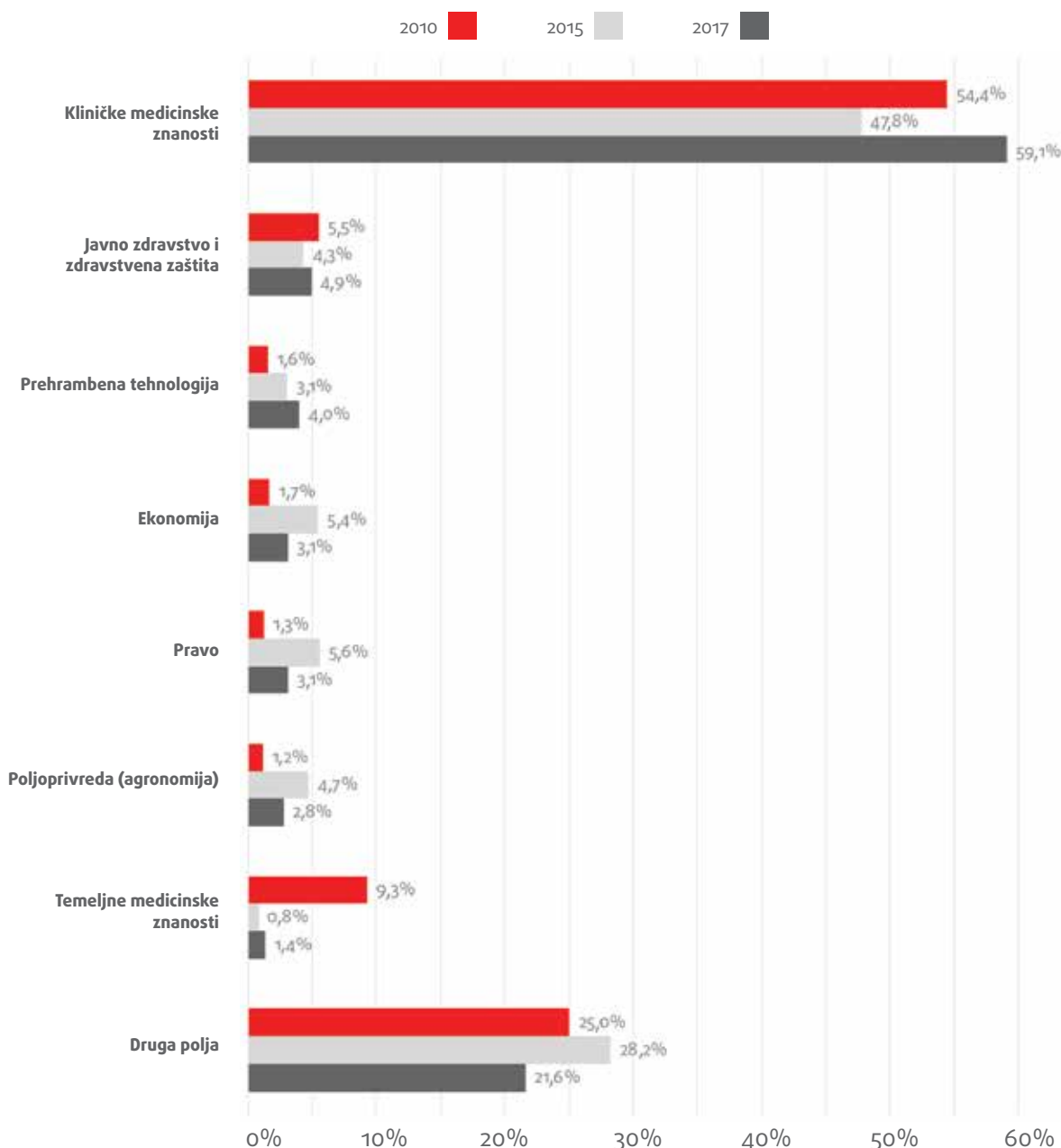
Većina učenika iz strukovnog područja zdravstva bira studijske programe iz područja biomedicine i zdravstva, što je očekivano. Studijske programe iz područja društvenih znanosti bira oko 13 % učenika dok programe iz preostalih područja bira vrlo malen broj učenika. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.37.). Ustvrdjena je vrlo mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli njihovih odabira studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.37. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih područja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja zdravstva u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁶¹

⁶¹ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 51,58$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,07$.

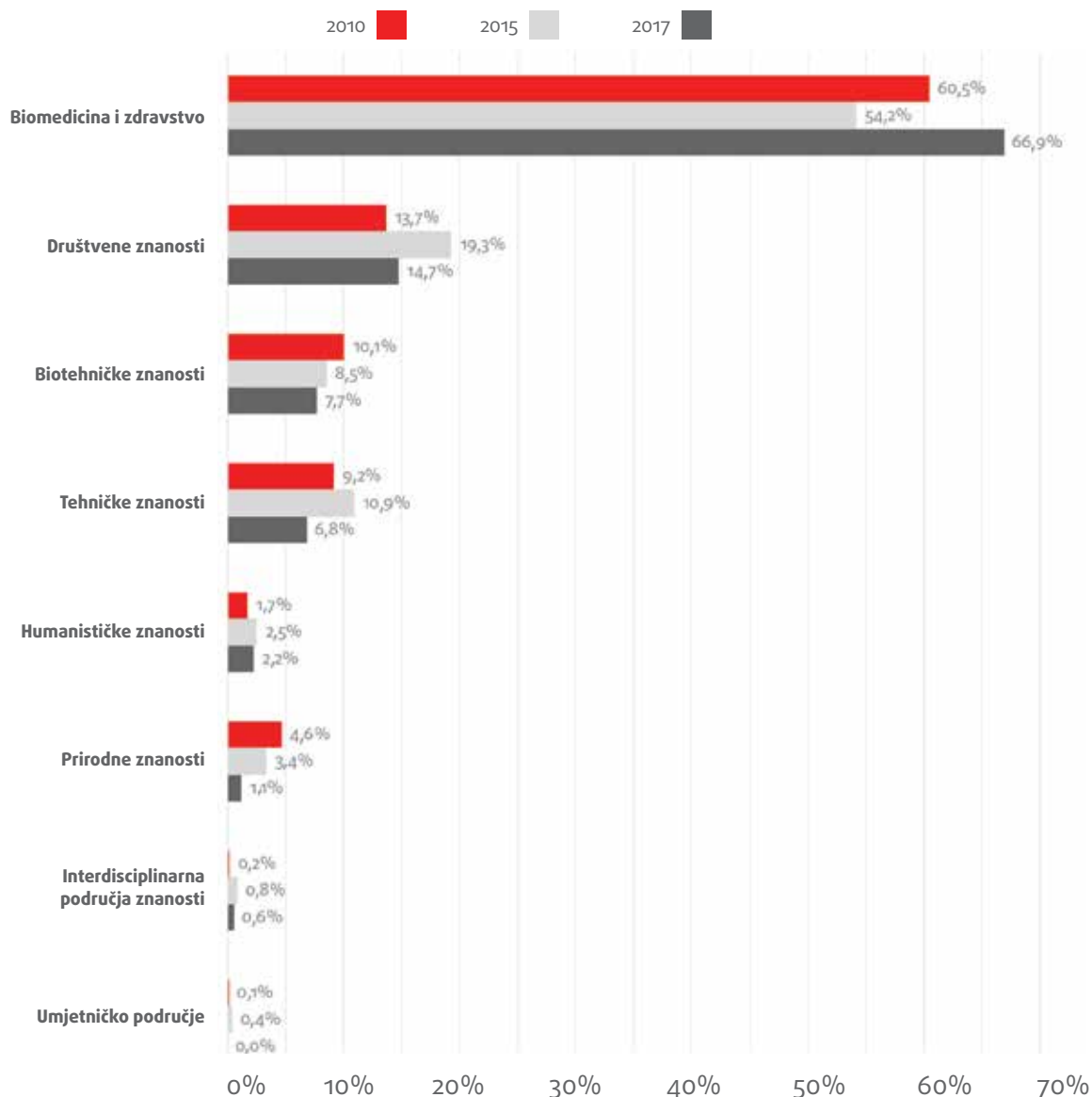
U sve tri promatrane godine najčešće su bili birani studijski programi iz znanstvenog polja kliničke medicinske znanosti, a udio učenika koji biraju programe iz tog polja u 2017. godini bio je veći u odnosu na stanje iz 2010. i 2015. godine (slika 8.38.). S druge strane, udio učenika koji biraju programe iz polja temeljne medicinske znanosti u 2015. i 2017. godini smanjio se u odnosu na 2010. godinu. Ustvrdena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli odabira studijskih programa.

Slika 8.38. Odabiri studijskih programa unutar znanstvenih polja – prvi odabiri (%) za učenike iz strukovnog područja zdravstva u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁶²

⁶² χ^2 (polje x godina) = 358,66; p = ,000; df = 14; Cramerov V = 0,19.

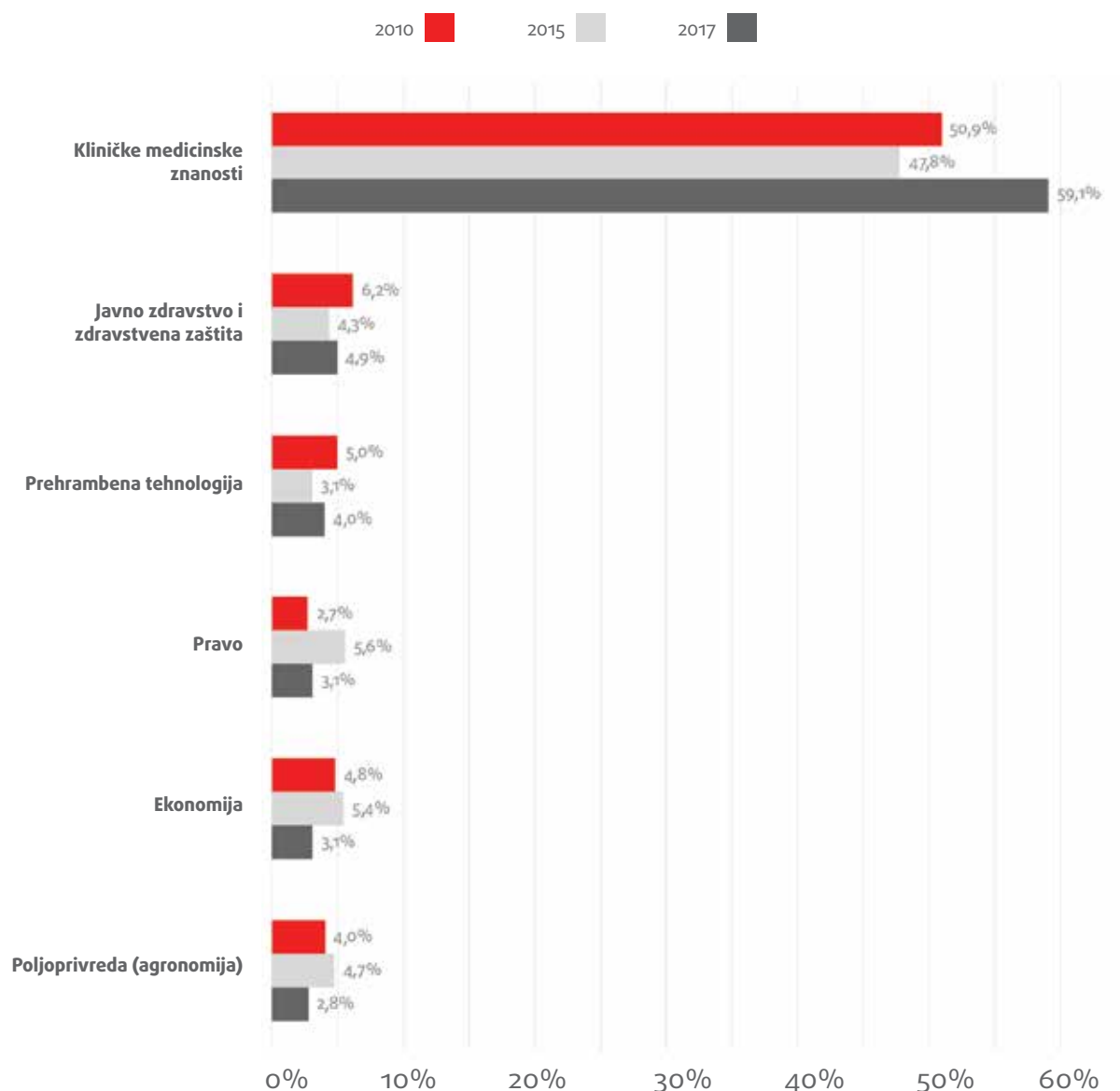
Učenici iz strukovnog područja zdravstva uvjerljivo najčešće upisuju studijske programe iz područja biomedicine i zdravstva. Razmjerno velik broj učenika upisuje programe iz područja društvenih znanosti. Taj je obrazac prisutan u svim promatranim godinama (slika 8.39.). Također, taj je nalaz u skladu s nalazima povezanim s najčešćim izborima studijskih programa. U odnosu na ranije godine, u 2017. godini ponešto se povećao broj učenika koji upisuju programe iz područja biomedicine i zdravstva. Ustvrđena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa prema znanstvenim područjima.

Slika 8.39. Upis studijskih programa unutar znanstvenih područja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja zdravstva u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁶³

⁶³ $\chi^2(\text{područje} \times \text{godina}) = 58,06$; $p = ,000$; $df = 14$; Cramerov $V = 0,11$.

U sve tri promatrane godine najčešće su bili upisivani studijski programi iz znanstvenog polja kliničke medicinske znanosti, a udio učenika koji upisuju programe iz ovog polja u 2017. godini bio je veći nego u 2010. i 2015. godini (slika 8.40.). Ustvrdena je mala razlika među učenicima s različitih godina u raspodjeli upisa studijskih programa.

Slika 8.40. Upis studijskih programa unutar znanstvenih polja (% od broja učenika) za učenike iz strukovnog područja zdravstva u ljetnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine⁶⁴

Većina učenika upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima te stručne redovne studije na javnim veleučilištima i visokim školama (tablica 8.18.). Ustvrdena je srednje velika razlika među godinama u raspodjelama upisa studijskih programa prema vrsti, tipu i nositelju. Udio učenika koji su upisivali sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima bio je veći 2015. nego 2010. i 2017. godine.

⁶⁴ $\chi^2(\text{polje} \times \text{godina}) = 43,37$; $p = ,000$; $df = 12$; Cramerov $V = 0,09$.

U odnosu na 2010. godinu, u kasnijim godinama bio je manji udio učenika koji su upisivali stručne redovne studije na visokim učilištima. S druge strane, tijekom godina povećao se udio upisa sveučilišnih i stručnih izvanrednih studija na javnim sveučilištima.

Tablica 8.18. Vrsta, tip i nositelj upisanog programa u ljetnim upisnim rokovima 2010., 2015. i 2017. godine za učenike iz strukovnog područja zdravstva⁶⁵

		2010. (%)	2015. (%)	2017. (%)
Javna sveučilišta	Sveučilišni redovni studij	29,5	40,4	31,4
	Stručni redovni studij	18,4	12,8	12,3
	Sveučilišni izvanredni studij	1,2	5,3	8,3
	Stručni izvanredni studij	1,1	7,7	8,5
Javna veleučilišta i visoke škole	Stručni redovni studij	30,9	20,0	22,9
	Stručni izvanredni studij	13,7	7,5	8,3
Privatna visoka učilišta	Sveučilišni redovni studij	0,1	0,1	3,2
	Stručni redovni studij	4,5	4,2	2,3
	Sveučilišni izvanredni studij	0,0	0,0	0,0
	Stručni izvanredni studij	0,6	2,0	2,9
N upisnika		1003 (100 %)	716 (100 %)	870 (100 %)

Uspješnost upisa učenika iz strukovnog područja zdravstva bila je srednje visoka za studijske programe unutar dvaju najčešće biranih znanstvenih polja (kliničke medicinske znanosti i javnog zdravstva i zdravstvene zaštite). Međutim, studijske programe unutar polja temeljnih medicinskih znanosti upisuju manje od petine učenika kojima je to bio prvi izbor. Uspješnost upisa bila je najviša za polja prava i kineziologije koja odabire malen broj učenika (tablica 8.19.).

Tablica 8.19. Uspješnost upisa na studijske programe u ljetnom upisnom roku 2017. godine unutar deset najčešće odabiranih znanstvenih polja za učenike iz strukovnog područja zdravstva

Polje	Prvi odabir (N)	Ostvareno pravo upisa (N)	Uspješnost upisa (%)
Kliničke medicinske znanosti	669	388	58,0
Javno zdravstvo i zdravstvena zaštita	71	33	46,5
Temeljne medicinske znanosti	42	8	19,0
Pedagogija	42	21	50,0
Prehrambena tehnologija	33	21	63,6
Farmacija	31	7	22,6
Ekonomija	24	14	58,3
Kineziologija	20	17	85,0
Pravo	19	18	94,7
Poljoprivreda (agronomija)	17	13	76,5

⁶⁵ χ^2 (vrsta, tip i nositelj x godina) = 249,12; p = ,000; df = 16; Cramerov V = 0,22.

8.3. ZAKLJUČAK

U kontekstu prvog problema možemo zaključiti kako učenici u najvećem broju biraju i upisuju studijske programe unutar onih znanstvenih i umjetničkih polja koja po profilu u najvećoj mjeri odgovaraju srednjoškolskom programu koji su završili. Takav obrazac očekivano najviše dolazi do izražaja kod učenika iz strukovnih programa koji imaju jasnije određena područja i programe. Tako učenici iz strukovnog programa strojarstva najčešće odabiru i upisuju studijske programe unutar znanstvenog polja strojarstva, učenici iz programa elektrotehnike programe unutar polja elektrotehnike, učenici iz programa ekonomije i ugostiteljstva i turizma programe unutar polja ekonomije, a učenici iz programa zdravstva programe unutar polja kliničkih medicinskih znanosti. Takav nalaz o vertikalnoj prohodnosti sustava za učenike iz srednjih strukovnih škola poželjan je te upućuje na visoku razinu povezanosti i sljedivosti strukovnih srednjoškolskih programa i studijskih programa u određenim znanstvenim područjima i poljima.

Očekivano, nalazi upućuju na veću divergentnost odabira i upisa učenika gimnazijskih programa nego što je to slučaj kod učenika strukovnih škola. Gimnazijski programi svojim profilnim određenjem u manjoj mjeri usmjeravaju učenike prema određenim područjima i poljima studiranja. Učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija najčešće odabiru i upisuju studijske programe unutar znanstvenih polja elektrotehnike i računarstva, temeljnih medicinskih znanosti, strojarstva i matematike, koja u određenoj mjeri odgovaraju profilu gimnazijskog obrazovanja koji su pohađali. Učenici toga gimnazijskog profila iskazuju aspiracije i uspješni su u upisu gotovo svih studijskih programa. Veće odstupanje od obrasca, u smislu da učenici biraju i upisuju studijske programe unutar znanstvenih polja koja po profilu najbolje odgovaraju njihovu srednjoškolskom programu, ustvrđeno je za učenike jezičnih gimnazija. Naime, iako učenici jezičnih gimnazija najčešće odabiru studijske programe iz znanstvenog polja filologije koje je sadržajno najpovezanije s njihovim srednjoškolskim programom, 2010. i 2017. godine češće su upisivali programe unutar polja ekonomije, a 2010. i programe unutar polja prava nego programe iz polja filologije. Iz ovog nalaza proizlazi zaključak da učenici jezičnih gimnazija uglavnom imaju aspiracije u skladu s profilom svoga srednjoškolskog programa, ali i da određen broj učenika te aspiracije nije u mogućnosti realizirati pa upisuje neke druge studijske programe. Odabiri učenika općih gimnazija upućuju na izrazitu heterogenost u aspiracijama te uspješnost upisa studijskih programa iz vrlo različitih znanstvenih polja.

Povezano s drugim problemom, rezultati pokazuju da veličine razlika među generacijama u čestoti odabira studijskih programa iz različitih znanstvenih područja i polja variraju od zanemarivih do malih, a isto vrijedi i za čestotu upisa studijskih programa. Drugim riječima, aspiracije učenika za upisom studijskih programa iz različitih znanstvenih i umjetničkih područja i polja relativno su stabilne među generacijama, a jednako tako i raspodjele učenika upisanih u određene studijske programe prema područjima i poljima. Važan je nalaz da učenici općih i jezičnih gimnazija iz godine u godinu sve češće odabiru i upisuju studijske programe iz područja tehničkih znanosti. S druge strane, u odnosu na 2010. godinu, učenici svih promatranih gimnazijskih programa su u kasnijim godinama nešto rjeđe birali i upisivali studijske programe iz društvenih znanosti.

U nekim srednjoškolskim strukovnim programima tijekom godina povećavao se interes učenika za upisom studijskih programa iz polja koja najbolje odgovaraju profilu dotičnoga srednjoškolskog programa (strojarstva i ekonomije). Nadalje, u 2017. godini došlo je do povećanja postotka upisa učenika iz srednjoškolskog programa zdravstva u programe znanstvenog polja kliničke medicinske znanosti. S druge strane, tijekom godina smanjuje se udio učenika iz programa elektrotehnike koji upisuju programe

u polju elektrotehnike. Također, u odnosu na 2010. godinu, 2015. i 2017. godine smanjio se udio učenika iz programa ugostiteljstva i turizma koji upisuju studijske programe iz polja ekonomije. Još jednom treba napomenuti kako su navedene razlike male.

Povezano s trećim problemom, ustvrđene su neznatne do male razlike među generacijama u čestoti odabira i čestoti upisa studijskih programa iz različitih znanstvenih područja i polja te različitih vrsta studija (redovni i izvanredni studij), tipova studija (sveučilišni i stručni studij) i nositelja studija (javna sveučilišta, javna veleučilišta i visoke škole, privatna visoka učilišta). Većina učenika gimnazijskih programa upisuje sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima dok ostale vrste i tipove studija upisuje vrlo malen broj gimnazijalaca. I učenici strukovnih programa uglavnom upisuju sveučilišne redovne studije na javnim sveučilištima, ali relativno velik broj ovih učenika upisuje i stručne redovne studije, bilo na javnim sveučilištima ili na javnim veleučilištima i visokim školama. Broj upisnika privatnih visokih učilišta vrlo je malen i nije se uvelike mijenjao tijekom godina, iz čega proizlazi kako u Hrvatskoj javna visoka učilišta i dalje ostaju dominantan tip visokih učilišta.

Iako provedene analize ne omogućuju direktnu usporedbu uspješnosti upisa na željene studijske programe među učenicima različitih srednjoškolskih programa, može se zaključiti kako su učenici gimnazija u prosjeku nešto češće upisivali studijske programe koji su im bili prvi izbor nego učenici strukovnih škola. To naročito vrijedi za učenike prirodoslovno-matematičkih gimnazija koji su u svakom od deset najčešće biranih znanstvenih polja imali uspješnost upisa višu od 75 %. Pritom ne čudi da su učenici toga gimnazijskog programa imali vrlo visoku uspješnost upisa u znanstvena polja poput matematike i elektrotehnike i računarstva. Oko tri četvrtine učenika jezičnih gimnazija uspijeva upisati studijske programe iz polja filologije koji su u skladu s njihovim srednjoškolskim profilom. Uspješnost upisa učenika iz općih gimnazija varira od 46,7 % u polju kliničkih medicinskih znanosti do vrlo visokih 92,3 % u polju prava. Zanimljivo je da su gotovo svi učenici gimnazija kojima je to bio prvi izbor uspjeli upisati programe unutar polja prava, pri čemu je uspješnost upisa tog polja bila viša od uspješnosti upisa bilo kojeg drugog polja u sva tri gimnazijska programa.

Iz navedenih se nalaza nikako ne smije zaključiti da učenici strukovnih programa nisu kompetitivni u pogledu upisa studijskih programa, naročito unutar polja sukladnih s njihovim srednjoškolskim programom, koja najčešće i biraju. Primjerice, više od tri četvrtine učenika strukovnog područja strojarstva, kojima je to bio prvi izbor, uspijevaju upisati studijske programe iz znanstvenog polja strojarstva, a više od dvije trećine učenika strukovnog područja elektrotehnike, kojima je to bio prvi izbor, uspijevaju upisati studijske programe iz znanstvenog polja elektrotehnike itd. U tom smislu, najmanju uspješnost upisa unutar polja sukladnih s njihovim srednjoškolskim programom imaju učenici iz strukovnog područja zdravstva, čija uspješnost upisa u polje kliničkih medicinskih znanosti iznosi 58 % (što je više od uspješnosti upisa učenika općih gimnazija u tom polju), u polje javnog zdravstva i zdravstvene zaštite 46,5 %, a u polje temeljnih medicinskih znanosti 19 %.

Rezultati pokazuju da većina učenika želi nastaviti svoj obrazovni put na visokoškolskoj razini u području srednjoškolskog obrazovanja koje su pohađali. Visoka razina usklađenosti profila srednjoškolskih i studijskih programa pozitivan je nalaz za hrvatski sustav odgoja i obrazovanja i treba činiti temelj donošenja odluka o budućnosti mehanizama prijelaza iz srednjeg obrazovanja u visoko obrazovanje. Sustav ispita državne mature i centralizirani nacionalni sustav prijava studijskih programa pridonose ovoj usklađenosti olakšavanjem postupka prijelaza za sve učenike. Odustajanje od tih mehanizama za posljedicu bi imalo i nižu razinu usklađenosti profila srednjoškolskih i studijskih programa.

LITERATURA

- Beal, S. J. i Crockett, L. J. (2010). Adolescents' occupational and educational aspirations and expectations: Links to high school activities and adult educational attainment. *Developmental psychology*, 46(1), 258.
- Državni zavod za statistiku. (2010). *Srednje škole i učenički domovi: Kraj šk. g. 2008./2009. i početak šk. g. 2009./2010. Statistička izvješća 1414*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku. (2011). *Srednje škole i učenički domovi: Kraj šk. g. 2009./2010. i početak šk. g. 2010./2011. Statistička izvješća 1443*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Dubow, E. F., Boxer, P. i Huesmann, L. R. (2009). Long-term effects of parents' education on children's educational and occupational success: Mediation by family interactions, child aggression, and teenage aspirations. *Merrill-Palmer quarterly (Wayne State University Press)*, 55(3), 224-249.
- Homel, J. i Ryan, C. (2014). *Educational outcomes: the impact of aspirations and the role of student background characteristics*. Adelaide: National Centre for Vocational Education Research.
- Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2014). *Postati student u Hrvatskoj*. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje.
- Larson, L. M., Pesch, K. M., Bonitz, V. S., Wu, T. F. i Werbel, J. D. (2014). Graduating with a science major: The roles of first-year science interests and educational aspirations. *Journal of Career Assessment*, 22(3), 479-488.
- Marjoribanks, K. (2003). Family background, individual and environmental influences, aspirations and young adults' educational attainment: A follow-up study. *Educational Studies*, 29(2-3), 233-242.
- Marjoribanks, K. (2005). Family background, academic achievement, and educational aspirations as predictors of Australian young adults' educational attainment. *Psychological reports*, 96(3), 751-754.
- Ristić Dedić, Z., Odak I., Marušić, I., Matić, J., Šabić, J., Kuterovac Jagodić, G., Erceg, I. i Jokić, B. (2017). *Izvešće za javnost o nalazima prve dionice kvantitativnog dijela istraživanja projekta Obrazovne aspiracije učenika u prijelaznim razdobljima hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja: priroda, odrednice i promjene (COBRAS)*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. http://www.idi.hr/aspiracije/Ob-zp_COBRAS-IDIZ.pdf (pristupljeno 13. studeni 2018.).
- Schoon, I. i Parsons, S. (2002). Teenage aspirations for future careers and occupational outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 60(2), 262-288.
- Svjetska banka. (2018). *EdStats* (baza podataka). Washington, DC: Svjetska banka. <http://datatopics.worldbank.org/education/> (pristupljeno 10. listopada 2018.).
- Žauhar, G., Dresto-Alač, B., Lekić, A. i Ravlić-Gulan, J. (2016). Upisi na visoka učilišta Sveučilišta u Rijeci prije i poslije uvođenja državne mature. *Medicina Fluminensis*, 52(1), 102-115.

9

9.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zrinka Ristić Dedić i Boris Jokić

Nalazi istraživanja predstavljeni u analitičkim poglavljima ove knjige predstavljaju višestruke perspektive o prijelazu iz srednjeg obrazovanja u visoko obrazovanje i potvrđuju važnost različitih čimbenika u objašnjenju razlika koje postoje među učenicima u njihovim visokoškolskim aspiracijama, planovima, stavovima i znanjima o sustavu visokog obrazovanja i upisima na visokoškolske ustanove.

U ovome zaključnom poglavlju objedinjeni su i istaknuti ključni nalazi istraživanja koji su detaljnije predstavljeni u pojedinim poglavljima, a predstavljene su i implikacije tih nalaza za oblikovanje politike i unapređivanje prakse u području informiranja i savjetovanja mladih o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje i na tržište rada.

Glavni su nalazi istraživanja predstavljeni u odgovorima na sljedeća istraživačka pitanja:

KOJA JE PRIRODA UČENIČKIH ASPIRACIJA I PLANOVA O NASTAVKU OBRAZOVANJA NA VISOKOŠKOLSKIM UČILIŠTIMA I/ILI ULASKU U SVIJET RADA?

Rezultati na cjelokupnom uzorku, ali i na njegovim pojedinim dijelovima, daju vrlo jasnu sliku normativnosti visokoškolskih aspiracija mladih ljudi u Hrvatskoj 2018. godine. Oko 4/5 učenika u svim ispitanim generacijama izražava želju za upisom studija, a studirati ne želi njih manje od 5 %. Unutar učeničkog tijela, određene razlike u aspiracijama prema visokom obrazovanju prisutne su s obzirom na vrstu srednjoškolskog obrazovanja, kao i s obzirom na strukovna područja. Učenici u gimnazijskim programima očekivano su usmjereni prema visokom obrazovanju jer njihovo srednjoškolsko obrazovanje ne osigurava završnost i stjecanje stručne kvalifikacije. Izrazito je bitan podatak o čak 71,2 % učenika završnih razreda četverogodišnjih (i petogodišnjih) strukovnih programa koji u budućnosti žele studirati. Od odabranih strukovnih programa, čak i u onom s najmanjim brojem aspiranata prema visokom obrazovanju (strojarstvo), takvih je učenika više od polovice. Sve navedeno sugerira da je studiranje danas u Hrvatskoj postalo opće očekivanje i želja, što se može promatrati pozitivno u svjetlu mogućnosti ostvarivanja nacionalnih strateških ciljeva o povećanju udjela visokoškolski obrazovanih osoba u populaciji.

Uz učinak vrste srednjoškolskog obrazovanja na aspiracije prema visokome obrazovanju, opaženi su i srednji učinci spola i obrazovnog statusa roditelja te relativno mali učinci lokacije srednje škole. Svi učinci očekivanog su smjera: nešto više razine aspiracija prema visokome obrazovanju iskazuju djevojke, učenici čija oba roditelja imaju završeno barem srednje obrazovanje te učenici koji srednju školu pohađaju u velikim gradovima i županijskim središtima te razvijenijim regijama (Zagrebačkoj regiji, Istri i Hrvatskom primorje i Sjeverozapadnoj Hrvatskoj).

Na visoke aspiracije prema studiranju upućuju i učenički planovi nakon završetka srednje škole, kao odraz njihova neposrednijeg očekivanja i namjere povezane s budućim obrazovnim i/ili profesionalnim odabirima. Ti planovi učenika potvrđuju orijentiranost prema upisu studija neposredno nakon srednje škole te sugeriraju normativno očekivanje o slijeđenju obrazovnog puta srednja škola – visokoškolska ustanova bez odgode. Čak 80,5 % učenika završnih razreda namjerava studirati odmah nakon srednje škole, dok se 11,1 % namjerava odmah zaposliti. Iako su strukovne škole glavni izvor učenika koji se namjeravaju odmah zaposliti nakon stjecanja srednjoškolske kvalifikacije, čak je i među učenicima četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa takvih tek jedna petina. Očekivano, više planova o zapošljavanju nakon srednje škole prisutno je u strukovnim područjima koja imaju dobru perspektivu zapošljavanja, a to su, prije svega programi u području strojarstva i zdravstva, gdje se broj učenika koji

se žele odmah zaposliti nakon srednje škole približava jednoj trećini. Za ta je područja opažen i određen raskorak između visokoškolskih aspiracija i planova nakon srednje škole, koji sugerira da dio učenika želi studirati, ali tek nakon što steknu određeno radno i/ili životno iskustvo.

Planovi učenika nakon srednje škole pokazuju slične obrasce rodni, lokacijskih i obiteljskih razlika kao i iskazi visokoškolskih aspiracija. Plan o studiranju odmah nakon srednje škole nešto je rjeđi kod mladića, učenika čiji roditelji odgovaraju najnižoj kategoriji obrazovnog statusa te kod učenika iz manjih mjesta, regija Središnje Hrvatske i Slavonije. U tim kategorijama učenika češća je namjera zapošljavanja odmah nakon srednje škole, a djelomično i iskaz plana o uzimanju godine predaha. Može se pretpostaviti da su takvi obrasci razlika uvjetovani financijskim potrebama i željom za neovisnošću tih učenika, ali i njihovim procjenama mogućnosti pronalaska prikladna posla na tržištu rada za zadovoljavanje tih potreba.

KAKAV JE INTERES UČENIKA ZA POJEDINA PODRUČJA UČENJA I RADA U REPUBLICI HRVATSKOJ?

Populacijski podaci o visokoškolskim odabirima učenika iz pojedinih srednjoškolskih programa / strukovnih područja upućuju na to da odabir i slijeđenje određenoga srednjoškolskoga puta dovodi do profilacije interesa učenika u očekivanome smjeru. U svim analiziranim srednjoškolskim programima / strukovnim područjima, osim opće gimnazije, učenici odabiru studijske programe velikim dijelom unutar znanstvenih i umjetničkih područja i polja koja predstavljaju očekivan nastavak njihovih srednjoškolskih profila. Takozvani „kosih“ odabira, koji predstavljaju izbor studija izvan područja onoga za što su se učenici prvenstveno školovali na srednjoškolskoj razini, ima do 20 % u pojedinim strukovnim područjima. Treba ipak naglasiti da dominantni obrasci biranja studijskog programa nisu samo odraz učeničkih interesa već i njihove procjene o mogućnosti nastavka obrazovanja u određenoj vertikali. Ta se procjena zasniva na dotadašnjoj izloženosti određenim sadržajima učenja, ostvarenom obrazovnom postignuću, ali i uvažavajući informacije o ponudi i broju upisnih mjesta na pojedinim studijskim programima na visokoškolskoj razini. Upravo zbog šire ponude studijskih programa i veće dostupnosti upisnih mjesta u nekim znanstvenim područjima i poljima, opaža se navedeni pomak visokoškolskih odabira učenika izvan srednjoškolskog profila u kojem su se školovali. Taj se pomak najčešće nalazi u studijskim programima u području društvenih znanosti.

Podaci o interesu za različita područja učenja i rada iz srednjoškolskog uzorka učenika daju, pak, složenu sliku koja je odraz raznolikosti srednjoškolskih programa i osobnih interesa. Na općoj razini pokazuje se najveći interes za područje sporta i tjelovježbe te jezično, društveno i informatičko područje, dok je najniži interes prisutan za matematičko, tehničko i biotehničko područje. Zabrinjavajućim se smatra podatak o prosječno najnižoj razini interesa za pojedina područja učenja i rada u završnoj godini srednjeg obrazovanja, u odnosu na početnu godinu, iako on vjerojatno svjedoči o razvoju interesa u određenim, ograničenim područjima, odnosno o jasnijoj profilaciji interesa u trenutku približavanja odluci o visokoškolskim i/ili karijernim odabirima.

Rodne razlike u interesima za pojedina područja učenja i rada pokazuju da djevojke u većoj mjeri zanima jezično, društveno, umjetničko te biomedicinsko i zdravstveno područje, dok mladiće više zanima tehničko, informatičko, biotehničko područje, sport i tjelovježba, te matematičko, prirodoslovno i humanističko područje. Veličina učinka najveća je za tehničko i informatičko područje, dok je za ostala relativno mala. Ustvrđeni obrasci rodni razlika u interesima većim su dijelom konzistentni s nalazima drugih istraživanja o problematici rodni stereotipa i neravnoteže u obrazovnom kontekstu, ali upućuju i na potrebu njihova preispitivanja u svjetlu postojanja nekih netipičnih ili relativno malih učinaka za pojedina područja.

KOJI SU ČIMBENICI ODABIRA STUDIJSKIH PROGRAMA?

Učeničke procjene pokazuju da najveću važnost pri odabiru studijskih programa učenici pridaju sljedećim čimbenicima: *osobni interes za područje studiranja, mogućnost stjecanja praktičnih i korisnih znanja i vještina, mogućnost stjecanja širokih znanja i vještina te lakoća zapošljavanja nakon završetka studija*. Vrlo visoka važnost tih čimbenika, ocijenjena s prosječnom ocjenom iznad četiri, pojavljuje se konzistentno u svim podskupinama uzorka – kod učenika gimnazija i strukovnih škola, kod mladića i djevojaka, kod učenika različitoga obrazovnog statusa roditelja i kod učenika koji se školuju na različitim lokacijama u Republici Hrvatskoj. Jednako tako, posljednja tri mjesta po važnosti pri odabiru studijskih programa u cjelokupnom uzorku, ali i njegovim dijelovima, pripadaju sljedećim čimbenicima: *želje mojih prijatelja, iskustva članova obitelji i blizina mjesta studiranja*. Sve navedeno sugerira da je učenička motivacija za odabir studija u velikoj mjeri unutarnja (intrinzična) i vođena idejom o mogućnošću stjecanja znanja i vještina u području od osobnog interesa, ali također i utilitarna, jer si odabirom studija mlade osobe žele osigurati posao nakon studija i/ili omogućiti bolje perspektive mobilnosti. Zanimljivo je još istaknuti da učenici gimnazijskih programa u nešto većoj mjeri nego učenici strukovnih programa pridaju važnost osobnom interesu za područje studiranja, dok učenici strukovnih škola daju u određenoj mjeri veću važnost lakoći upisa studijskog programa i željama prijatelja, što sugerira razlike u njihovim procjenama vlastite uspješnosti i vjerojatnosti upisa u željeni studijski program.

KOJA JE RAZINA INFORMIRANOSTI I ZNANJA HRVATSKIH UČENIKA O SUSTAVU PRIJELAZA IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE?

Podaci o osjećaju informiranosti i znanjima učenika o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje upućuju na bitne nedostatke u upoznatosti učenika s činjenicama koje su važne za donošenje informiranih odluka o upisu studijskih programa visokoškolskih ustanova.

Tek 6,1 % učenika završnih razreda srednjih škola smatra se potpuno informiranim o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje, a dominantna kategorija učenika su oni koji su tek „donekle” informirani. Osjećaj informiranosti podjednak je kod djevojaka i mladića. Učenici nižeg obrazovnog statusa roditelja osjećaju se nešto slabije informiranim nego učenici višeg obrazovnog statusa roditelja.

Osjećaj informiranosti ne raste sa srednjoškolskim obrazovanjem, već se zadržava na gotovo istoj razini djelomične informiranosti. Ipak, kroz tri generacije dolazi do određenog rasta znanja o prijelazu iz srednje škole u visoko obrazovanje, međutim, ono ne dostiže više vrijednosti. Djevojke ostvaruju za 1 bod bolji prosječan rezultat na znanju o prijelazu u visoko obrazovanje od mladića. Razlike su u znanju između učenika različitoga obrazovnog statusa roditelja neznatne.

Najčešće korišteni izvori informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje su bliske osobe – roditelji i prijatelji (posebno za učenike višeg obrazovnog statusa roditelja), nakon čega slijede javni mediji te korištenje mrežnim stranicama www.postani-student.hr i www.ncvvo.hr, kojim se često koristi oko 30 % učenika završnih razreda. Nešto je manje prisutno korištenje mrežnom stranicom www.studiji.hr. Školom se kao izvorom informiranja o prijelazu u visoko obrazovanje, bez obzira radi li se o gimnaziji ili strukovnoj školi, koristi vrlo malo, dok se najmanje koristi uslugama CISOK-a (Centra za informiranje i savjetovanje o karijeri Hrvatskog zavoda za zapošljavanje).

U KOJOJ SU MJERI UČENICI UVJERENI U POZITIVNE OSOBNE ISHODE POVEZANE S PRIJELAZOM IZ SREDNJEG U VISOKO OBRAZOVANJE?

Učenici su općenito uvjereni u pozitivne ishode povezane s prijelazom iz srednjeg u visoko obrazovanje. Uspješno polaganje državne mature, upis i završetak željenog studija ishodi su u koje su uvjereniji učenici gimnazijskih nego učenici strukovnih programa u završnom razredu. Posebno visoke procjene uvjerenosti u ostvarivanje tih pozitivnih ishoda daju učenici prirodoslovno-matematičkih gimnazija, koji izražavaju također visoke procjene i na ishodu *pronalazak željenog posla*. Izvore dobivenih učinaka vrste srednjoškolskog programa na procjene uvjerenosti ostvarivanja pozitivnih ishoda povezanih s prijelazom u visoko obrazovanje moguće je potražiti u razlikama u obrazovnom postignuću i percepciji bolje pripremljenosti gimnazijskih učenika za nastavak obrazovanja. Pronalazak željenoga posla, pak, predstavlja pozitivan ishod u koji su nešto uvjereniji učenici strukovnih programa nego gimnazijskih. Najviše procjene uvjerenosti u taj ishod daju učenici iz strukovnog područja zdravstva i strojarstva, koji točno procjenjuju da stjecanjem kvalifikacije u svojem području mogu na tržištu rada osigurati dobro zaposlenje.

Dobiveni učinci spola, obrazovnog statusa roditelja i lokacije srednje škole maleni su, ali uglavnom sugeriraju nešto veću uvjerenost u ostvarivanje pozitivnih ishoda mladića, učenika višega obrazovnog statusa roditelja te učenika iz velikih gradova.

KAKAV JE DOŽIVLJAJ VRIJEDNOSTI OBRAZOVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ UČENIKA ČETVEROGODIŠNJIH I PETOGODIŠNJIH SREDNJOŠKOLSKIH PROGRAMA?

Kvantitativni podaci o doživljaju vrijednosti obrazovanja u Republici Hrvatskoj sugeriraju uvjerenja učenika u sve tri generacije, u obje vrste srednjoškolskih programa i na različitim lokacijama srednjih škola o važnosti stjecanja visokoškolske kvalifikacije za pronalazak dobrog posla. Ta se uvjerenja mogu smatrati barem dijelom objašnjenja njihovih visokih aspiracija za upis visokog obrazovanja, a prisutna su podjednako i kod učenika iz različitoga obiteljskog okruženja s obzirom na obrazovni status roditelja. Zanimljivo je da su, u skladu s nešto višim aspiracijama djevojaka za visokim obrazovanjem, i njihove procjene na toj tvrdnji također više.

Jasno i čvrsto prihvaćanje ideje o obrazovanju kao instrumentu za postizanje pozitivnih osobnih životnih ciljeva kod učenika postoji usporedno s uvjerenjem da u Hrvatskoj obrazovanje nije prevladavajuća vrijednost. O tome govore podijeljena mišljenja učenika kod tvrdnji *U Hrvatskoj se obrazovanje cijeni* i *Učitelji i nastavnici nedovoljno su cijenjeni u Hrvatskoj*. S tvrdnjama o slabom društvenom položaju nastavnika i općoj vrijednosti obrazovanja u našem kontekstu nešto se više slažu učenici gimnazijskih nego strukovnih programa.

Kvalitativni podaci o percepciji obrazovnog konteksta i učeničkom doživljaju vrijednosti obrazovanja iz perspektive odgojno-obrazovnih radnika dopunjuju ove nalaze o vrijednosti fakultetske diplome i daju uvide u znatno složeniju sliku koju karakterizira percepcija naglašene individualističke perspektive, pragmatične usmjerenosti učenika u odabirima i ponašanjima te podrazumijevanje obrazovanja ponajviše u smislu njegove instrumentalne vrijednosti za ostvarivanja drugih životnih ciljeva.

Posebno zabrinjava kvantitativni nalaz o pogledu učenika na principe koji vladaju pri upisu u visoko obrazovanje. Ustvrdeno je relativno visoko slaganje učenika, i gimnazijskih i strukovnih programa, s

tvrdnjom koja opisuje nedostatak meritokratskih principa pri prijelazu iz srednjega u visoko obrazovanje i glasi *Za upis na fakultet u Hrvatskoj važnije su druge stvari (snalažljivost, osobne veze, prijatelji) od sposobnosti učenja*. Prosječna procjena najbliža je kategoriji odgovora *uglavnom se slažem* i svjedoči o poremećajima dominantnog sustava društvenih vrijednosti te o njihovim negativnim preslikama na područje obrazovanja usprkos primjeni modela upisa u javne institucije visokog obrazovanja, koji počiva na transparentnome centraliziranom upisnom procesu koji bi trebao imati antikoruptivan učinak.

IMPLIKACIJE REZULTATA ISTRAŽIVANJA ZA OBRAZOVNU PRAKSU I POLITIKU

Rezultati istraživanja vrlo su važni za srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje te hrvatsko društvo u cjelini. Za srednjoškolsko obrazovanje ti rezultati upozoravaju na potrebu razrade i uvođenja u sustav odgoja i obrazovanja kompetencija koje će učenicima omogućiti snalaženje na visokoškolskoj razini. Ovakav zahtjev značajno mijenja prirodu četverogodišnjeg i petogodišnjeg strukovnog obrazovanja. Štoviše, ovako visoka razina visokoškolskih aspiracija otvara mogućnost otvaranja pitanja o opravdanosti strateškog širenja ulaza u gimnazije ili uspostavljanja novih oblika općega srednjoškolskog obrazovanja. Visokoškolske aspiracije velikog dijela srednjoškolske populacije želi studirati i ostvarenje istih potpuno mijenjaju i prirodu visokoškolskog obrazovanja. Visoka bi se učilišta stoga trebala početi proaktivno prilagođavati budućim studentima koji možda nemaju razinu znanja i sposobnosti na koju su oni naviknuli. Velik broj onih koji žele studirati potiče i pitanje „stropa“, odnosno maksimalnog broja potencijalnih kandidata za studiranje koji u određenoj godini završavaju srednjoškolsko obrazovanje. Republika Hrvatska trenutačno se nalazi blizu tog maksimuma i ako želi taj „bazen“ dodatno produbljivati, morat će početi razmišljati o promjeni strukture srednjoškolskog obrazovanja radikalnim smanjivanjem ili ukidanjem trogodišnjih strukovnih programa. Takav bi potez imao znatne gospodarske i društvene posljedice koje uvelike nadmašuju područje obrazovanja i zahtjevaju dugoročnu perspektivu svih društvenih dionika.

Rezultati istraživanja imaju posebno snažne implikacije na razvoj sustava informiranja i savjetovanja učenika o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. Prije svega pokazuje se da u Republici Hrvatskoj trenutačno ne postoji koherentan sustav kojim bi se učenici mogli na strukturiran i informiran način upoznati s mogućnostima studiranja ili rada. Postojeće usluge u sustavu nedovoljno su prepoznate kod učenika te je na njihovoj učinkovitosti i vidljivosti potrebno uvelike raditi. Strukturiran i povezan sustav informiranja i savjetovanja u Hrvatskoj treba tek izgraditi, a on se mora temeljiti na suradnji i komunikaciji različitih dionika između ostalih srednjih škola, visokoškolskih ustanova, Agencije za znanost i visoko obrazovanje i Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. Takav bi sustav trebao sadržavati i nove mehanizme koji bi uključivali razvoj znanja, vještina i stavova mladih ljudi povezanih s upravljanjem obrazovnim i profesionalnim putem. Razvoj tih kompetencija treba započeti od nižih razreda osnovne škole. Rezultati pokazuju da, premda su visokoškolske aspiracije gotovo univerzalne, u Hrvatskoj i dalje postoje skupine učenika na koje je potrebno dodatno usmjeriti aktivnosti. To su prije svega učenici onih srednjoškolskih programa kod kojih postoji bitna razina tzv. „kosih prijelaza“, ali i mladići te oni koji dolaze iz nešto manje privilegirana obiteljskog okruženja. Za sve je učenike potrebno odmaknuti se od pukog informiranja k savjetovanju i posebice izgradnji kompetencija samostalnog donošenja važnih odluka povezanih s obrazovnim i profesionalnim putem mladih osoba. Visoka razina aspiracija ima i ozbiljne posljedice na razvoj sustava prijelaza iz srednjeg u visoko obrazovanje, prije svega na model državne mature i Nacionalni sustav prijava na visoka učilišta. Ti su se mehanizmi u prethodnom desetljeću pokazali izrazito korisnim i učinkovitim za adresiranje aspiracija mladih ljudi i njihovih roditelja. Centralizirani sustav prijava posebno je važan mehanizam i treba ga dalje razvijati i usavršavati. Ispite državne

mature u kojima je polaganje omogućeno učenicima iz različitih vrsta obrazovanja također treba zaštititi i usavršavati. Dok je pitanje modela državne mature otvoreno, jasno je da bi se bilo kakvo ograničenje pristupa učenicima iz strukovnih škola izrazito negativno odrazilo na ostvarenje aspiracija mladih ljudi iz ovog dijela srednjoškolskog sustava. Navedeno bi imalo ozbiljne posljedice na visokoškolski sustav i društvo u cjelini.

Što nakon srednje škole? Većina učenika na to pitanje daje jasan odgovor. U osnovi visokih obrazovnih aspiracija nalazi se želja za nečim boljim i višim. Odgovornost je sustava navedene želje uvažiti i to ne samo kao iskaz stremljenja mladih osoba već i kao suštinski potencijal Republike Hrvatske za neke pozitivnije i bolje perspektive. Društvo koje takav potencijal ne želi ili ne uspijeva iskoristiti, dugoročno je osuđeno na neuspjeh. Treba se nadati da je Hrvatska dovoljno zrelo društvo koje će takve želje mladih osoba shvatiti kao osnovu vlastitih visokih aspiracija.

agencija za znanost i visoko obrazovanje